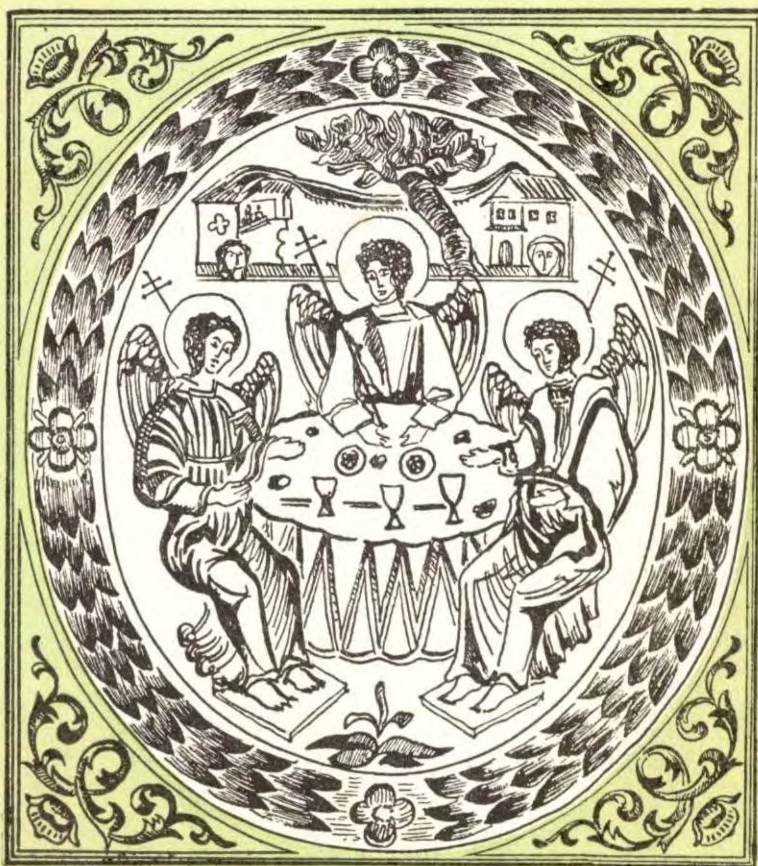

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

9-10

**SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE
1985
ANUL XXX
SIBIU**

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

MĂREŢ MOMENT ANIVERSAR

STUDII ŞI ARTICOLE

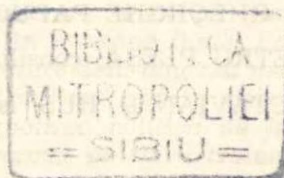
DIN SFINŢII PĂRINŢI

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI,
FELEACULUI ȘI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ȘI
EPISCOPIEI ORADIEI

ANUL XXX, Nr. 9—10 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1985

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Pentru pacea a toată lumea

TELEGRAMĂ

Excelenței Sale
Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România

Mult stimate Domnule Președinte,

Întruniți în Adunarea consacrată dezarmării și păcii, cu tema: „Pacea înseamnă astăzi însăși viața planetei noastre", desfășurată la București, în zilele de 16, 17 și 18 septembrie 1985, conducătorii și reprezentanții Cultelor din Republica Socialistă România, avînd alături și reprezentanți ai unor Biserici și organizații religioase internaționale, își exprimă deosebita prețuire pentru neobosita activitate pe care Domnia Voastră, mult stimate și iubite Domnule Președinte Nicolae Ceaușescu, o depuneți, de două decenii, în fruntea statului, cu dăruire și înflăcărare patriotică, pentru ridicarea continuă a țării pe culmi tot mai înalte de progres și civilizație, pentru apărarea păcii și vieții pe pămînt, pentru dezarmare generală și, în primul rînd dezarmare nucleară, pentru colaborare și înțelegere între oameni, între toate popoarele lumii.

Propunerile, inițiativele și acțiunile Domniei Voastre în problemele cardinale ale contemporaneității, consacrate păcii pe planeta noastră, vă conferă prestigiu, stimă și respect în întreaga lume. Popoarele iubitoare de pace, forțele progresiste de pretutindeni dau cea mai înaltă apreciere energiei și consecvenței cu care militați pentru lichidarea stărilor conflictuale și de încordare, pentru abolirea politicii de forță și dictat, pentru soluționarea tuturor litigiilor numai pe calea tratativelor, pentru eradicarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice internaționale.

România înfățișează astăzi lumii chipul demn al unei țări libere și independente, care, afirmîndu-se tot mai mult ca luptătoare dîrză pentru măreața cauză a păcii și progresului, a asigurării dreptului fundamental al tuturor oamenilor și popoarelor la existență pașnică, la viață, și-a redus cheltuielile militare în favoarea creșterii bugetelor destinate dezvoltării economico-sociale a patriei, învățămîntului, științei și culturii.

Noua și strălucita Dumneavoastră inițiativă de pace, concretizată în Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste adresat partidelor și organizațiilor democratice, guvernelor,

tuturor popoarelor din țările europene, din Statele Unite și Canada, exprimă încă o dată, hotărîrea unanimă a întregului nostru popor de a conlucra cu toate statele și popoarele pentru oprirea cursei înarmărilor pe pămînt și prevenirea ei în spațiul cosmic, pentru instaurarea în întreaga lume a unui climat de încredere, securitate, colaborare și pace.

Animați de convingerea că înflăcăratele Dumneavoastră îndemnuri la rațiune și luciditate, chemarea pe care o adresați tuturor statelor și popoarelor de a se înfăptui dezarmarea și, în primul rînd dezarmarea nucleară, constituie singura alternativă pentru salvgardarea păcii, călăuziți de învățăturile noastre religioase, noi, conducătorii și reprezentanții Cultelor din România, împreună cu distinșii oaspeți de peste hotare, am adresat un stăruitor Apel către Organizația Națiunilor Unite, către Bisericile și organizațiile religioase internaționale pentru a mobiliza forțele progresiste, toți oamenii iubitori de bine de pretutindeni la acțiune unită pentru oprirea cursei înarmărilor și înlăturarea primejdiei nucleare, pentru pace și înțelegere între oameni și popoare.

Într-o impresionantă atmosferă de responsabilitate și solidaritate, manifestîndu-și profunda gratitudine pentru condițiile de deplină libertate religioasă, conducătorii și reprezentanții Cultelor din România, dînd glas voinței unanime a credincioșilor lor, în deplin consens cu toți fiii patriei, își reînnoiesc legămîntul ca, urmînd luminosul Dumneavoastră exemplu, să contribuie cu întreaga lor capacitate și dăruire la făurirea unei Românii tot mai prospere, la statornicirea relațiilor de încredere, colaborare și respect reciproc între toate națiunile lumii, la triumful păcii, care înseamnă astăzi însăși viața pe planeta noastră.

Adunarea Cultelor din România
pentru dezarmare și pace

București, 16—18 septembrie 1985

A P E L U L

Adunării Cultelor din Republica Socialistă România către toate Bisericile și organizațiile religioase internaționale

Preocupați de apărarea vieții pe planeta noastră, adînc îngrijorați de intensificarea fără precedent a cursei înarmărilor, conducătorii și reprezentanții Cultelor din România, avînd alături și personalități ale vieții religioase de peste hotare, s-au întrunit, din nou, la București, în zilele de 16, 17 și 18 septembrie 1985, într-o amplă Adunare consacrată dezbaterii problemelor dezarmării și păcii.

Examinînd cu luciditate și responsabilitate situația internațională actuală, participanții la adunare au evidențiat că omenirea se găsește astăzi într-un moment de răscruce pentru existența sa. Nicicînd în îndelungata sa istorie, lumea nu s-a aflat într-o situație atît de gravă, fiind confruntată cu un ansamblu de probleme deosebit de complexe, bîntuită de furia unor adevărate uragane economice, politice și militare, care produc suferințe adînci, teamă și neîncredere între oameni și popoare. Dar factorul ce întreține și amplifică îngrozitorul coșmar al omenirii îl constituie cursa aberantă a înarmărilor, și în primul rînd acumularea de noi stocuri de armament nuclear, alocarea unor sume tot mai mari din bugetele naționale pentru perfecționarea armamentelor, sporirea efectivelor militare, amplasarea de noi rachete nucleare pe continentul european, militarizarea spațiului cosmic.

Deturnînd şi irosind uriaşe resurse materiale şi umane, cursa înarmărilor afectează profund economia mondială, prejudiciază eforturile de dezvoltare naţională, modifică volumul şi orientarea schimburilor de valori, frînează cooperarea între state şi împiedică instaurarea unei ordini economice internaţionale pe o bază mai echitabilă. Totodată, cursa înarmărilor menţine şi încurajează folosirea forţei şi ameninţării cu forţa în raporturile dintre state, sporeşte tensiunea între ţări şi popoare, generează noi stări conflictuale, subminînd astfel pacea şi securitatea internaţională. Înarmările nucleare măresc şi mai mult pericolul unui nou război mondial, care, în actualele condiţii, s-ar transforma, inevitabil, într-un cataclism universal, ce ar distruge cuceririle civilizaţiei umane, însăşi viaţa pe planeta noastră. Iniţierea şi punerea în practică a unor programe de militarizare a spaţiului cosmic agravează şi mai mult instabilitatea şi încordarea internaţională, creează premisele intensificării cursei înarmărilor, accentuînd pericolul declanşării unei catastrofe nucleare, cu consecinţe inimaginabile pentru existenţa umană.

În acest context, problema fundamentală a epocii noastre o constituie oprirea cursei înarmărilor şi trecerea neîntîrziată la adoptarea unor măsuri concrete de dezarmare, şi în primul rînd de dezarmare nucleară. Aceasta pune pregnant în evidenţă rolul popoarelor, al forţelor progresiste, al tuturor oamenilor doritori de bine de pretutindeni care, dincolo de convingerile filozofice şi politice, de credinţele lor religioase, sînt chemaţi, astăzi, mai mult ca oricînd, să-şi unească eforturile şi să militeze activ pentru înlăturarea pericolului de război, instaurarea unui climat de încredere, destindere, cooperare şi pace în lume.

Poporul român, consecvent vocaţiei sale de pace, dovedită statornic de-a lungul istoriei, şi-a exprimat, în nenumărate rînduri, şi mai ales astăzi, prin ample şi vibrante manifestări, hotărîrea fermă de a acţiona pentru făurirea unei lumi mai bune şi mai drepte, fără arme şi fără războaie, pentru apărarea dreptului fundamental al oamenilor la viaţă, la muncă liberă şi paşnică.

România, prin iniţiativele, propunerile şi acţiunile strălucite ale Preşedintelui Nicolae Ceauşescu, şi-a cucerit o largă reputaţie internaţională, ca ţară care militează neabătut pentru cauza păcii în lume, pentru găsirea celor mai eficiente căi şi mijloace de soluţionare a oricăror conflicte şi litigii între state numai pe cale paşnică, prin tratative, pentru înlăturarea definitivă a războiului din viaţa societăţii umane.

Noua acţiune românească de pace, iniţiată de Preşedintele Nicolae Ceauşescu şi concretizată în recentul APEL pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, reafirmă cu putere dorinţa fierbinte a poporului român de a trăi într-o lume a păcii şi colaborării, precum şi voinţa sa nestrămutată de a-şi spori eforturile, împreună cu celelalte naţiuni, pentru oprirea cursei înarmărilor şi realizarea dezarmării, pentru apărarea vieţii şi păcii în lume.

Exprimîndu-şi adeziunea unanimă la APELUL Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, reprezentanţii Cultelor religioase din România, împreună cu întregul popor român, consideră drept o datorie de conştiinţă de a-şi aduce contribuţia, în formele şi cu mijloacele de care dispun, la promovarea cauzei dezarmării şi salvgardarea păcii pe planeta noastră.

Cultele din România, potrivit învăţăturilor lor de credinţă, după care apărarea păcii — care astăzi înseamnă apărarea vieţii însăşi — constituie o misiune şi o îndatorire sacră, sînt ferm hotărîte să nu-şi precupeţească eforturile pentru a face ca în politica internaţională să triumfe raţiunea, să se pornească de la necesitatea asigurării dreptului fundamental al oamenilor la existenţă, la dezvoltare liberă şi demnă, la pace şi continua lor propăşire spirituală şi materială.

Ne adresăm tuturor Bisericilor, organizaţiilor religioase internaţionale cu Apelul fierbinte de a ne uni forţele, a ne intensifica acţiunile pentru realizarea unui climat de pace, bună înţelegere şi colaborare, pentru înlăturarea pericolului unui război nuclear care pune în pericol însăşi viaţa pe planeta noastră.

Identificîndu-ne cu aspiraţiile şi idealurile nobile ale umanităţii, conştienţi de înalta noastră responsabilitate înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, adresăm apelul către toate statele membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite, însuşi acestui forum cu vocaţie universală, să facă totul pentru a mobiliza popoarele, factorii de decizie politică, la lupta unită pentru dezarmare şi pace, pentru edificarea unei

lumi mai drepte şi mai bune, în care fiecare naţiune să se poată dezvolta liber şi independent.

Să cerem conducătorilor Uniunii Sovietice şi Statelor Unite ale Americii să depună toate eforturile pentru ca negocierile de la Geneva, în problema armamentelor nucleare şi opririi militarizării Cosmosului, să ducă la realizarea unor acorduri corespunzătoare vizînd încetarea amplasării rachetelor nucleare în Europa, trecerea la retragerea celor existente, pînă la eliminarea lor completă, oprirea experienţelor nucleare şi renunţarea la orice acţiune de militarizare a Cosmosului.

Să cerem tuturor statelor să iniţieze măsuri pentru îngheţarea cheltuielilor militare, reducerea treptată a acestora, precum şi a efectivelor militare, iar fondurile, astfel eliberate, să fie folosite pentru impulsionarea dezvoltării economico-sociale şi ajutorarea ţărilor sărace, pentru fertilizarea pămîntului şi nu pentru distrugerea lui.

Să ne unim glasurile cu toţi oamenii de bună credinţă din lume şi prin acţiunile noastre comune să determinăm „transformarea săbiilor în pluguri", să facem ca pacea şi înţelegerea să se instaureze pe tot pămîntul, ştiind că numai în pace oamenii se pot bucura de fericirile vieţii!

Adunarea Cultelor din România
pentru dezarmare şi pace

Bucureşti, 16—18 septembrie 1985

A III-A ADUNARE A CULTELOR DIN ROMÂNIA PENTRU DEZARMARE ŞI PACE

Pacea este o problemă de maximă urgenţă a zilelor noastre, care priveşte în egală măsură pe toţi oamenii.

Poporul român, care de la natură este un popor paşnic, şi-a manifestat constant, pe parcursul istoriei, vocaţia sa irenică şi se dăruieşte slujirii acestui ideal al păcii, mai ales astăzi, cînd pericolul războiului atomic a devenit o gravă ameninţare la adresa vieţii oamenilor şi a însăşi civilizaţiei pe planeta noastră.

Prin diverse acţiuni desfăşurate la scară naţională, din iniţiativa şi sub patronajul Preşedintelui ţării, Domnul Nicolae Ceauşescu, şi în egală măsură prin intervenţiile directe ale reprezentanţilor săi autorizaţi în unele foruri internaţionale, poporul nostru militează pentru salvgardarea cauzei păcii şi înlăturarea oricăror piedici care se interpun în calea instaurării unui climat de securitate, colaborare şi înfrăţire în întreaga lume.

Biserica Ortodoxă Română şi, în gerenal, cultele din patria noastră au întîmpinat cu totală adeziune eforturile susţinute ale poporului nostru pentru apărarea vieţii, păcii şi fericirii tuturor oamenilor.

Conştiente de menirea pe care o au de a sluji binelui, cultele însele au organizat întruniri, simpozioane, conferinţe dedicate păcii.

O largă manifestare de acest gen a avut loc în noiembrie 1981, cînd s-a întrunit la Bucureşti prima Adunare a Cultelor din România pentru Dezarmare şi Pace.

Voinţa de pace a slujitorilor şi credincioşilor cultelor din ţara noastră, exprimată cu acea ocazie, a ajuns să fie cunoscută peste tot prin intermediul Chemării lansate către guvernele tuturor statelor lumii, către Organizaţia Naţiunilor Unite, precum şi către toate Bisericile din lume, pentru intensificarea luptei împotriva războiului şi apărarea păcii.

Între 21—23 iunie 1984 a avut loc a II-a Adunare a Cultelor din România dedicată aceleiaşi probleme stringente a zilelor noastre: Dezarmarea şi Pacea. Şi cu acest prilej a fost lansat un „Apel către toate Bisericile şi organizaţiile creştine mondiale, religiile lumii şi oamenii doritori de bine de pretutindeni".

Continuînd firul acestei sănătoase tradiţii, cultele din România s-au întrunit în cea de a III-a Adunare pentru Dezarmare şi Pace între 16—18 septembrie 1985. Lucrările Adunării s-au desfăşurat în localul hotelului „Bucureşti" din capitală.

Au luat parte membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, conducătorii cultelor din ţara noastră, profesori de la institutele teologice universitare, directorii seminariilor teologice, vicari şi consilieri, redactori ai revistelor bisericeşti, protopopi, preoţi, stareţi şi stareţe de mănăstiri, alţi slujitori ai cultelor.

Alături de cei amintiţi au fost prezenţi oaspeţi din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din partea Conferinţei Creştine pentru Pace, a unor Biserici Ortodoxe surori, a Vaticanului, a Federaţiei Luterane mondiale, a altor Biserici, organizaţii şi denominaţiuni creştine din întreaga lume.

Deschiderea lucrărilor a fost precedată de un scurt serviciu religios, după care Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a rostit

o cuvîntare în care a exprimat îngrijorarea pe care o împărtăşesc toţi slujitorii şi credincioşii cultelor din patria noastră faţă de agravarea situaţiei internaţionale, ca urmare a ultimelor evoluţii survenite în escaladarea cursei înarmărilor.

„La eforturile pe care omenirea însetată de pace le face pentru a-şi salva viaţa — a arătat Prea Fericirea Sa — marile puteri au răspuns cu pregătiri febrile pentru desăvîrşirea unor sisteme de acţiuni militare în spaţiul cosmic". Datorită unor astfel de măsuri, pericolul declanşării unui război nuclear a sporit şi mai mult. Întreaga omenire este ameninţată cu distrugerea. „Pentru a evita un asemenea deznodămînt — a precizat Întîistătătorul Bisericii noastre — omenirea are datoria sacră să facă uz de dreptul său de a trăi, de dreptul său la existenţă, de dreptul său la viaţă".

În contextul dat, cultele religioase, a arătat Prea Fericirea Sa, trebuie să se înscrie, prin slujitorii şi credincioşii lor, în rîndurile propovăduitorilor şi făcătorilor de pace. A III-a Adunare a Cultelor din România pentru Dezarmare şi Pace tocmai rostul acesta înalt îl slujeşte.

În continuare, a luat cuvîntul Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului care a expus tema: „Pacea înseamnă astăzi însăşi viaţa planetei noastre".

Înfăţişînd tabloul unei lumi confruntate cu cel mai mare pericol din cîte au existat vreodată, Î. P. S. Sa a arătat că preocuparea de căpătîi a zilelor noastre este salvgardarea cauzei păcii. Potrivit credinţei comune a tuturor cultelor, pămîntul ne-a fost dat ca o grădină a Edenului, să-l lucrăm şi să-l păzim (Fac. 2, 15), iar viaţa este bunul cel mai de preţ dăruit de Dumnezeu, pe care trebuie să o apărăm de orice ar primejdui-o, neuitînd o clipă că Iisus Hristos Domnul s-a întrupat „ca lumea viaţă să aibă şi încă din belşug" (In. 10, 10).

Alăturîndu-ne celor care militează pentru pace — a arătat în continuare Î. P. S. Sa, ne înrolăm de fapt în marea acţiune de apărare a păcii, în care se află angajat cu toată fermitatea întregul nostru popor.

Întruchipînd aspiraţiile şi interesele fundamentale ale cetăţenilor patriei noastre, Preşedintele României, Domnul Nicolae Ceauşescu, cheamă, în acest moment de răscruce din viaţa planetei, la o largă colaborare internaţională pentru reluarea cursului destinderii, pentru dezarmare şi pace, la încetarea fără întîrziere a cursei aberante a înarmărilor, la trecerea la măsuri eficiente de dezarmare şi, în primul rînd, de dezarmare nucleară, la făurirea unei lumi fără arme şi fără războaie.

Slujitorii cultelor, împreună cu credincioşii, ca fii ai paşnicului nostru popor — a precizat Î. P. S. Sa — „răspundem cu adeziune totală acestei vibrante chemări, îndemnaţi fiind din adîncul cugetului de conştiinţa împlinirii misiunii noastre religioase, de conştiinţa că sîntem răspunzători pentru viaţa şi pentru pacea lumii atît în faţa lui Dumnezeu, cît şi în faţa oamenilor".

Fireşte că şi în această direcţie a angajării în slujirea cauzei păcii, cultele vor acţiona cu mijloacele lor specifice şi de pe poziţia lor religioasă tradiţională.

„Întreaga noastră slujire: rugăciunea, reflecţia teologică, propovăduirea cuvîntului, scrisul, ţinuta şi exemplul personal, toate să fie închinate cu energie — a îndemnat Î. P. S. Mitropolit Nicolae — edificării şi apărării păcii şi vieţii, prin lupta susţinută pentru dezarmare şi, în primul rînd, dezarmarea nucleară. Să militâm toţi pentru producerea unei mutaţii radicale din direcţia înarmării în direcţia unei dezarmări controlate şi treptate, pentru ca, în final, omenirea să fie eliberată de orice ameninţare şi teroare, iar pacea să devină climatul firesc al dezvoltării vieţii şi al pregătirii „împărăţiei lui Dumnezeu în inimi şi între oameni, care este dreptate, pace şi bucurie în Duhul Sfînt", cum zice Apostolul (Rom. 14, 17).

Evidenţiind necesitatea instaurării în lume a unei noi ordini economice şi etice, fără de care este de neconceput edificarea şi statornicirea unui climat de pace, destindere, cooperare şi securitate în Europa şi în întreaga lume, Î. P. S. Sa a arătat că la făurirea acestui climat sîntem cu toţii chemaţi. „În ceea ce ne priveşte, ca slujitori ai cultelor religioase, avem misiunea, prin însăşi natura vocaţiei noastre, de a vesti pacea, dar şi mai mult de a acţiona potrivit Evangheliei ca: „Făcători de pace" (Mt. 5, 9). În acest scop avem datoria de a cultiva în sufletul credincioşilor o conştiinţă nouă, care să instaureze noi relaţii între oameni şi

popoare, relații de respect reciproc, de armonie, de întrajutorare, de cooperare generală, de consens în apărarea valorilor sacre ale umanității, fundament al tuturor acestora fiind iubirea și dreptatea".

*

După susținerea referatului de către Î. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a urmat o scurtă pauză, iar la reluarea lucrărilor în plen au rostit cuvîntări reprezentanți ai cultelor din țară și oaspeți de peste hotare, dînd glas voinței lor unanime de a se dedica nobilei cauze a păcii.

În cursul după-amiezii, începînd cu ora 16, lucrările Adunării cultelor s-au desfășurat în cadrul celor patru secțiuni, unde au fost dezbătute următoarele teme:

Secțiunea I: — „Pacea și înțelegerea între oameni și popoare, misiune de înaltă răspundere a cultelor religioase".

Secțiunea a II-a: — „Contribuția cultelor religioase din România la înfăptuirea politicii de pace și dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară în Europa și în întreaga lume, promovată de România, de Președintele Nicolae Ceaușescu".

Secțiunea a III-a: — „Activitatea cultelor religioase pentru realizarea noii ordini economice internaționale".

Secțiunea a IV-a: — „Preocuparea cultelor religioase pentru statornicirea unui climat de destindere, cooperare și securitate în Europa".

În urma discuțiilor purtate asupra acestor teme, la sfîrșit au fost formulate concluzii pentru fiecare secțiune.

Marți, 17 septembrie a. c., lucrările s-au desfășurat în plen, continuînd luările de cuvînt din partea delegaților și a oaspeților de peste hotare.

La ora 19 a avut loc un concert dat de corala Patriarhiei Române, în sala de conferințe a hotelului „București". În program au fost înscrise piese din repertoriul autohton și străin, dedicate păcii.

Miercuri, 18 septembrie a. c., în cursul dimineții, au continuat luările de cuvînt, în plen, iar după o scurtă pauză Î. P. S. Antonie al Ardealului a prezentat următoarea sinteză a concluziilor lucrărilor Adunării:

1. În cadrul secțiunii I, care a aprofundat tema: „Pacea și înțelegerea între oameni și popoare, misiune de înaltă răspundere a cultelor religioase", vorbitorii și-au manifestat îngrijorarea față de noile pericole care amenință azi pacea și viața pe planeta noastră, prin intensificarea înarmărilor nucleare și militarizarea spațiului cosmic și și-au exprimat adeziunea unanimă la noile inițiative de pace ale Președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, și la recentul APEL pentru dezarmare și pace al F. D. U. S., precum și hotărîrea lor fermă de a face tot ce depinde de ele, în strînsă unitate cu întregul popor, pentru triumful păcii și înțelegerii în lume.

Toți vorbitorii au arătat că situația actuală gravă existentă pe glob, de supraînarmare nucleară, cu toate consecințele ei dezastruoase și deosebit de periculoase, contravine flagrant voinței creatoare a lui Dumnezeu și operei divine de restaurare și împăcare a lumii în Hristos. Pentru toți pacea este viețuirea tuturor oamenilor și popoarelor în înțelegere unii cu alții, bazată pe dreptate, respect reciproc, egalitate și independență, dar ea este și dar de Sus care întărește și sprijină această năzuință firească a tuturor oamenilor.

În noul climat de libertate din patria noastră, Cultele din România, conștiente de menirea și responsabilitatea ce le revin, au adus și aduc o importantă contribuție la promovarea în rîndul credincioșilor a idealurilor și aspirațiilor de pace și înțelegere în întreaga lume. Puternic angajate în această susținută luptă pentru pace de mai bine de trei decenii, acumulînd o bogată experiență, susținute de recenta „Chemare" a F. D. U. S. de intensificare a luptei pentru dezarmare și pace, Cultele sînt ferm hotărîte să se mobilizeze exemplar și să dea un nou impuls întregii lor activități pentru triumful cauzei păcii și înțelegerii, prin toate mijloacele lor specifice.

Condamnînd cu hotărîre escaladarea cursei înarmărilor nucleare, militarismul, amenințarea cu forța și războiul, ca mijloace de soluționare a diferendelor și problemelor lumii contemporane, Cultele luptă în același timp împotriva temerii și resemnării, întreținînd în suflete credința și speranța în biruința finală a forțelor păcii și ale vieții.

Solidare cu întregul popor iubitor de pace, Cultele își unesc glasurile pentru a spune un NU hotărît cursei nesăbuite a înarmărilor nucleare, amplasării de noi rachete și militarizării spațiului cosmic și sprijină cu toate forțele inițiativele și propunerile românești pentru dezarmare și pace și se angajează cu toate mijloacele lor specifice pentru edificarea unei lumi a păcii și bunei înțelegeri pe planeta noastră.

2. Adîncind tema: „Contribuția cultelor religioase din România la înfăptuirea politicii de pace și dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară în Europa și în întreaga lume, promovată de România, de Președintele Nicolae Ceaușescu", participanții la discuții din secțiunea a II-a și-au manifestat profunda lor îngrijorare în fața pericolului deosebit de grav pe care-l reprezintă armamentul nuclear, acumulat în cantități ce pot distruge de cîteva ori omenirea.

S-a evidențiat faptul că deși în ultimii ani s-au purtat tratative îndelungate și s-au adoptat numeroase rezoluții referitor la dezarmare, totuși, din păcate, cursa înarmărilor nu numai că n-a încetat, dar a căpătat proporții fără precedent. O intensificare a cursei înarmărilor a fost marcată prin amplasarea de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa ca și prin adoptarea unor măsuri de militarizare a spațiului cosmic.

Cheltuielile militare au atins, la ora actuală, proporții exorbitante. În 1985 acestea se apropie de fabuloasa cifră de 1000 milioane de dolari. Uriașe resurse materiale și umane sînt deturnate sistematic spre scopuri militare neproductive.

Luînd în considerare această situație gravă care s-a creat, toți participanții la dezbateri au subliniat că oprirea cursei înarmărilor se impune ca o necesitate de maximă urgență. Acum, pînă nu este prea tîrziu, toate popoarele, guvernele, toți oamenii doritori de bine de pretutindeni, indiferent de rasă sau religie, trebuie să acționeze în modul cel mai hotărît pentru a se pune capăt înarmărilor și a se trece neîntîrziat la dezarmarea generală și, în primul rînd, la dezarmarea nucleară.

Vorbitorii și-au exprimat adeziunea unanimă față de propunerile țării noastre, personal ale Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, cuprinse în recentul APEL pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, adresat partidelor și organizațiilor democratice, guvernelor, tuturor popoarelor din țările europene, din Statele Unite ale Americii și Canada, de înghețare a cheltuielilor militare și reducere anuală a acestora cu 5—10 la sută, și de reducere a efectivelor trupelor, chiar din anul acesta, cu 10 la sută, ale țărilor aparținînd celor două alianțe militare și ale celorlalte țări.

Împărtășind îngrijorarea generală cauzată de lipsa de progres evident în purtarea tratativelor de dezarmare, participanții la discuții s-au asociat, de asemenea, întru totul și apelului pe care România, Președintele ei, Domnul Nicolae Ceaușescu l-au adresat tuturor statelor, factorilor politici, forțelor democratice și progresiste de pretutindeni spre a face totul pentru ca negocierile de la Geneva dintre U.R.S.S. și S. U. A., cu privire la dezarmare, să se desfășoare într-un spirit constructiv, să ducă la acorduri reale în problemele armelor nucleare și cosmice.

În lumina învățăturilor și convingerilor lor religioase și a dreptului sacru al omenirii la viață, dezvoltare și pace, reprezentanții cultelor se angajează cu toată hotărîrea pentru a sprijini și pe mai departe cu mijloacele lor specifice, acțiunile și inițiativele poporului nostru, ale Președintelui Nicolae Ceaușescu pentru înfăptuirea dezarmării și reluarea cursului firesc spre destindere, pace și largă colaborare internațională.

3. În secțiunea a III-a, care a avut ca temă: „Activitatea cultelor religioase pentru realizarea unei ordini economice internaționale", vorbitorii au evocat realitatea îngrijorătoare și de neacceptat a celei mai izbitoare contradicții a lumii contemporane, care împarte oamenii și popoarele în bogați și săraci, ca urmare a unei ordini economice și politice perimate, care se cere riguros și imperativ înlăturată.

Participanții au arătat că starea de subdezvoltare în care se mai află peste două treimi din omenire și decalajele economice, financiare, tehnologice și culturale dintre state contribuie la crearea și întreținerea unei stări de tensiune și neîncredere tot mai mare și constituie o gravă amenințare la adresa păcii. Ceea ce întreține și

agravează şi mai mult subdezvoltarea este escaladarea aberantă şi imorală a cursei înarmărilor, care aduce după sine şi sporirea actualei crize mondiale de care se resimt mai ales ţările subdezvoltate.

Deoarece instaurarea noii ordini economice şi lichidarea subdezvoltării sînt, aşa cum s-a reliefat în luările de cuvînt, necesităţi obiective pentru dezvoltarea obiectivă şi socială a fiecărui popor şi premisele creării unui climat de destindere, colaborare, prietenie şi pace între popoare, de zidire a unei lumi mai bune şi mai drepte, s-a evidenţiat cu satisfacţie concepţia românească privind edificarea noii ordini economice, elaborată din iniţiativa şi sub directa îndrumare a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, cuprinzătoare şi edificatoare, avînd rol de pionierat în acest domeniu.

Cultele religioase conform învăţăturilor lor de credinţă sînt preocupate de edificarea noii ordini economice internaţionale, socotind-o ca o formă de instaurare a împărăţiei lui Dumnezeu, împărăţie a dreptăţii şi păcii. Egalitatea tuturor oamenilor şi popoarelor, înlăturarea nedreptăţilor sociale şi a relaţiilor bazate pe inechitate şi exploatare sînt idei pe care ele le propovăduiesc şi le trăiesc în viaţa lor religioasă şi cultică.

Dînd o înaltă apreciere activităţii neobosite a Preşedintelui ţării noastre, Domnului Nicolae Ceauşescu, şi concepţiei sale privind edificarea noii ordini economice, ele îşi exprimă totala adeziune la recentul APEL al F. D. U. S., sprijinind cu însufleţire patriotică şi înaltă responsabilitate cetăţenească, iniţiativele, acţiunile şi propunerile statului nostru pentru instaurarea egalităţii, dreptăţii şi păcii pe pămînt.

4. Abordînd tema: „Preocuparea cultelor religioase pentru statornicirea unui climat de destindere, cooperare şi securitate în Europa", toţi vorbitorii au reliefat situaţia critică din Europa, continentul leagăn al unei strălucite culturi şi civilizaţii multimilenare, al spiritualităţii şi iubirii creştine, în sînul căruia s-au zămislit şi înfăptuit uimitoare creaţii ale geniului uman, dar pe care s-a concentrat astăzi, un imens arsenal nuclear. Popoarele europene, ca şi cele din întreaga lume, trebuie eliberate de coşmarul primejdiei pe care o reprezintă amploarea şi generalizarea puterii de distrugere a armelor nucleare.

Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa, de la Helsinki, al cărei deceniu îl aniversăm în acest an, deşi a însemnat un moment de importanţă istorică în relaţiile dintre statele europene, n-a realizat însă acel punct de cotitură, trecerea de la ascensiunea nefericită spre cote tot mai înalte ale înarmării, spre cote tot mai scăzute — pînă la dispariţia totală a armamentului nuclear. Raportul relevă totodată propunerile R. S. România, prin Preşedintele statului, Domnul Nicolae Ceauşescu, privind un sistem de securitate în Europa, care să cuprindă asumarea de angajamente de nerecurgere la forţă sau ameninţarea cu forţa, măsuri concrete de dezarmare şi dezangajare militară, cooperarea neîngrădită între toate statele de pe continent, asigurarea continuităţii eforturilor pentru înfăptuirea şi consolidarea procesului destinderii şi încrederii între state.

Pentru realizarea acestui ţel vital, alături de ceilalţi factori responsabili, cultele religioase consideră de a lor datorie să-şi unească toate energiile spre a-şi aduce contribuţia cuvenită la acest ceas de cumpănă, de pe poziţiile şi cu mijloacele proprii, pentru cauza sfîntă a apărării vieţii şi păcii. În acest scop, cultele religioase evocă mai întîi temeiurile lor doctrinare: viaţa ca dar divin şi valoare unică, fiind suportul tuturor celorlalte valori; pentru salvarea ei s-a întrupat şi jertfit Însuşi Fiul lui Dumnezeu; Naţiunile sînt voite de Dumnezeu; progresul naţiunilor — care-şi sînt complementare unele altora — nu e posibil decît prin cooperare. Mediul prielnic de dezvoltare nu poate fi decît destinderea, cooperarea, securitatea, acestea fiind bazate pe încredere, dreptate, respect reciproc, dragoste. În viziunea creştină aceste valori sînt componente ale împărăţiei lui Dumnezeu.

În sprijinul acestor principii, cultele religioase consideră că deşi nu reprezintă factori de decizie, totuşi pot înrîuri în vederea unei schimbări radicale în gîndirea umană.

Întrucît armele sînt produse ale inteligenţei umane şi sînt puse în acţiune de voinţa oamenilor, tocmai asupra conştiinţei şi voinţei umane trebuie să acţioneze

cu principialitate şi consecvenţă. În acest sens îşi vor spori rugăciunile, serviciile divine, invocînd pe Domnul Vieţii să reverse în inimile tuturor oamenilor duhul păcii şi al iubirii, ca să putem respira pretutindeni mireasma binefăcătoare a unor asemenea daruri.

Organizaţiile creştine europene: Conferinţa Creştină pentru Pace şi Conferinţa Bisericilor Europene, au menirea să se concentreze şi mai intens asupra primejdiei pe care o reprezintă astăzi armamentul nuclear, prezentînd propuneri concrete la întrunirile ce au loc la Viena, Geneva şi Stockholm.

Cultele religioase din ţara noastră, solidare cu poporul în sînul căruia îşi desfăşoară activitatea, se angajează cu hotărîre să se dedice, o dată mai mult, acestei slujiri sfinte, intensificînd lucrarea lor pe toate căile şi prin toate mijloacele, pentru apărarea vieţii şi a păcii pe pămînt.

În final, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a rostit următorul cuvînt de închidere a lucrărilor:

„Ne aflăm la sfîrşitul lucrărilor celei de a III-a Adunări a Cultelor din România pentru dezarmare şi pace. Timp de aproape trei zile am dezbătut, cu toată atenţia şi grija, cea mai acută problemă din viaţa omenirii contemporane, problema păcii, de care depinde astăzi însăşi viaţa planetei noastre. Cu acest prilej, cei peste 300 de participanţi au realizat un larg schimb de păreri, de informaţii şi de experienţă personală în legătură cu acest mare deziderat al omenirii contemporane.

Aprofundînd tema principală a Adunării: „Pacea înseamnă astăzi viaţa planetei noastre", atît în lucrările din plen cît şi în cele pe secţiuni, au luat cuvîntul un număr de 116 delegaţi ai cultelor din ţară, precum şi 25 invitaţi de peste hotare, reprezentînd Biserici şi organizaţii creştine din mai multe ţări, care au subliniat că situaţia actuală, deosebit de gravă, existentă pe glob, de supraîncărcare nucleară cu toate consecinţele ei dezastruoase, contravine flagrant voinţei creatoare a lui Dumnezeu, precum şi însăşi lucrării Sale proniatoare în lume.

În acest context s-a afirmat că pacea este vieţuire a oamenilor şi popoarelor în bună înţelegere, bazată pe dreptate, egalitate şi respect reciproc, dar ea este, în acelaşi timp, şi dar de sus, de la Dumnezeu, care întăreşte şi sprijină năzuinţa firească a oamenilor spre tot ceea ce este bun, drept, frumos şi adevărat. De aceea, astăzi, cînd pacea este ameninţată mai mult ca oricînd de cursa înarmărilor nucleare, e necesar să se acţioneze cu toate forţele, pretutindeni şi în orice colţ al lumii, pentru stăvilirea războiului, pentru apărarea dreptului sacru al tuturor popoarelor la viaţă, la pace, la existenţă demnă şi liberă. Indiferent de convingerile religioase, ideologice şi filozofice, în întreaga lume trebuie să primeze interesele păcii, colaborării şi înţelegerii.

Pentru realizarea acestui ţel vital, noi, participanţii la această Adunare, am considerat că este de datoria noastră să ne aducem contribuţia cuvenită, de pe poziţiile şi cu mijloacele noastre proprii, la cauza sfîntă a apărării vieţii şi a păcii. În acest scop, ne-am exprimat hotărîrea de a acţiona, împreună cu toţi factorii responsabili şi oamenii doritori de bine de pretutindeni, pentru oprirea cursei înarmărilor, atît pe pămînt cît şi în spaţiul cosmic, pentru eliminarea armelor nucleare din Europa şi din întreaga lume, pentru ca astfel, civilizaţia materială şi spirituală, făurită de omenire de-a lungul mileniilor, să continue şi să se dezvolte, îmbogăţindu-se cu noi creaţii care să servească păcii şi vieţii şi nicidecum războiului şi distrugerii.

Cu prilejul acestei Adunări, cultele religioase din România, solidare cu poporul român în sînul căruia îşi desfăşoară activitatea, s-au angajat cu hotărîre să se dedice cu sporită rîvnă acestei slujiri sfinte, intensificîndu-şi lucrarea lor pentru apărarea vieţii şi a păcii pe pămînt. Ele continuă să fie solidare, în acelaşi timp, cu toţi cei ce luptă pentru înlăturarea pericolului unui război nuclear şi pentru realizarea în lume a unei noi ordini economice, care să ducă la schimbarea vechilor structuri nedrepte ce sporesc tensiunea între ţări şi popoare, generează noi stări de conflicte şi subminează pacea şi securitatea popoarelor din Europa şi din lumea întreagă.

Sîntem deosebit de bucuroşi să constatăm că şi distinşii noştri oaspeţi, reprezentanţi ai Bisericilor şi organizaţiilor creştine de peste hotare, s-au solidarizat cu noi în acţiunea de intensificare a climatului de pace în lume, de înfăptuire a unei

lumi fără arme, de apărare a păcii, de menținere a vieții pe pămînt. În numele Cultelor din România, le mulțumim pentru prezența lor în mijlocul nostru, pentru cuvintele călduroase rostite în favoarea păcii, precum și pentru sentimentele de prietenie exprimate față de țara și de poporul nostru.

Mulțumim tuturor participanților la această Adunare pentru contribuția adusă la lucrări, precum și tuturor celor ce s-au ostenit pentru organizarea și buna desfășurare a întrunirii noastre.

În încheiere, supunem spre adoptare următoarele documente ale Adunării noastre:

— *Apelul Adunării Cultelor din Republica Socialistă România adresat către toate Bisericile, Organizațiile creștine și religioase mondiale;*
— *Scrisoarea către Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite;*
— *Moțiunea Adunării Cultelor din România către Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste;*
— *Telegrama adresată Președintelui Nicolae Ceaușescu.*

Rugăm să se dea citire acestor documente care exprimă voința noastră hotărîtă de a sluji cu însuflețire marea cauză a luptei pentru biruința păcii în lume și pentru salvarea vieții pe pămînt.

Fie ca pacea să triumfe, iar viața să înflorească necontenit pe planeta noastră!"

Participanții la lucrările Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace au aprobat în unanimitate conținutul și expedierea documentelor amintite.

Această nouă acțiune a cultelor din România dedicată păcii se înscrie pe linia hotărîrilor Frontului Democrației și Unității Socialiste ca toate instituțiile și organizațiile sale componente să-și intensifice eforturile pentru sprijinirea măsurilor întreprinse de poporul nostru pentru înlăturarea pericolului nuclear și garantarea șanselor unei păci durabile în întreaga lume.

Redacția

LA 10 ANI DE LA SEMNAREA ACTULUI FINAL AL CONFERINȚEI PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA

Se împlinesc anul acesta, la 1 august, zece ani de la semnarea într-o atmosferă solemnă și emoționantă, de către șefii de stat și guvern ai celor 35 de state participante, a Actului final care a încununat activitatea lucrărilor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa — moment istoric unic și exemplar în analele istoriei politice a continentului nostru: pentru prima oară, statele continentului se întruneau într-o asemenea reuniune spre a conveni împreună asupra viitorului lor, a colaborării, securității și păcii în Europa. Succesul Conferinței concretizat în adoptarea prin consens unanim a Actului final, reprezintă incontestabil o cucerire de importanță istorică majoră, menită să deschidă o eră nouă, o eră de pace durabilă și constructivă în Europa și în întreaga lume.

După cum se știe, în deceniile postbelice, cursa înarmărilor a cunoscut noi dimensiuni, în Europa acumulîndu-se arsenale militare tot mai mari, pe teritoriul continentului nostru se întăreau bazele militare și sporeau forțele armate străine staționate în alte țări. Persistau unele probleme nerezolvate ale războiului; se acționa cu perseverență pentru adîncirea divizării continentului în blocuri militare sau economice; forțe militariste revanșarde încercau să revizuiască statu-quo-ul creat după terminarea războiului, punînd în primejdie pacea pe continent și în întreaga lume. În aceste împrejurări, realizarea securității europene, crearea unor raporturi noi, de colaborare, între statele continentului, a unui climat de încredere și pace în Europa devenise un comandament primordial, o cerință majoră a destinderii, păcii și progresului în întreaga lume.

Anii '60 au devenit astfel treptat ani ai dezghețului și apoi, ai politicii de destindere și colaborare, inaugurînd un nou curs în viața internațională. Manifestarea lentă dar ascendentă a acestei politici, normalizarea și dezvoltarea relațiilor bilaterale între țările europene, intensificarea fără precedent a contactelor politice și economice între marea majoritate a țărilor continentului au permis toate, în mai puțin de un deceniu, convocarea unei conferințe politice unice în istoria Europei. Dincolo de acțiunea, desigur foarte importantă, a marilor puteri în promovarea unei anumite politici de destindere (tratatele încheiate de R. F. G. cu țările socialiste în cadrul așa-numitei „Ostpolitik", acordul cvadripartit asupra statutului Berlinului occidental încheiat în sept. 1971 între Anglia, Franța, S. U. A., U. R. S. S., întîlnirea sovieto-americană la nivel înalt din 1972), Europa acestui deceniu a asistat și la acțiuni mai modeste, dar profund originale ale țărilor mici și mijlocii. E vorba de activitatea grupului celor 9, alcătuit din țări europene participante la Tratatul de la Varșovia, țări membre ale N. A. T. O., țări neutre și nealiniate, constituit pe baza rezoluției 2129 intitulate „Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite", rezoluție adoptată de Adunarea Generală O. N. U. din dec. 1965 din inițiativa României și beneficiind de coautoratul a încă alte 8 țări mici și mijlocii din Europa: Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Finlanda, Iugoslavia, Suedia și Ungaria. Originalitatea politicii grupului celor 9 a fost de a cristaliza tendința difuză de transformare a relațiilor de la bloc la bloc în relații multinaționale, orientare nouă în care România a jucat un rol motor de prim ordin.

Ideea convocării unei conferinţe general-europene în problemele securităţii şi cooperării a fost formulată, pentru prima oară, în Declaraţia de la Bucureşti, adoptată la 6 iulie 1966 de către Comitetul Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia, şi ea a întrunit treptat consensul celorlalte state europene, al S. U. A. şi Canadei (spre a se asigura astfel participarea tuturor statelor membre ale N. A. T. O.). În ce priveşte cadrul de pregătire al Conferinţei s-au înfruntat două linii principale de gîndire: una care preconiza abordări într-un cadru restrîns, cu participare „reprezentativă", pe bază de bloc, şi alta care se pronunţa pentru ca aceste pregătiri să aibă loc cu participarea tuturor statelor ce urmau să ia parte la Conferinţă. România, care în acei ani a jucat un rol de pionierat în declanşarea şi promovarea procesului multilateral de edificare a securităţii europene, a militat activ, alături de alte ţări, pentru ca pregătirile să se desfăşoare pe baze autentic şi deplin democratice, în deplină egalitate în drepturi a tuturor statelor europene. Încă din 1970 preşedintele Nicolae Ceauşescu a dat definiţia cea mai completă a noului concept de securitate europeană ca un *sistem de angajamente* liber consimţite, clare şi precise, din partea tuturor statelor, însoţite de *măsuri* concrete care să ofere tuturor ţărilor *garanţia* deplină că se află la adăpost de orice act de agresiune, că se pot dezvolta *liber*, conform propriilor lor voinţe, şi să *coopereze* pe baza respectării *principiilor* fundamentale ale dreptului internaţional. Un asemenea sistem de securitate general-european trebuie să se aplice tuturor statelor continentului ca state independente, libere şi egale în drepturi, să ducă la depăşirea divizării Europei în blocuri militare opuse şi să se deschidă larg colaborării cu celelalte regiuni ale lumii. (Valentin Lipatti, *Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa. Însemnări despre o negociere şi urmările ei.* Editura politică, Bucureşti, 1985, p. 29—30; Leon Talpă, *România şi procesul de continuitate al securităţii şi cooperării europene.* Editura politică, Bucureşti, 1985, p. 19—40).

Ordinea de zi, modul de desfăşurare al lucrărilor, precum şi mandatul viitoarei C. S. C. E. au fost stabilite în cadrul plenar al unor Consultări multilaterale care au avut loc la Dipoli, lîngă Helsinki, în perioada 22 nov. 1972—8 iun. 1973.

Prima bătălie purtată la Dipoli a fost cea pentru procedură, pentru a se impune caracterul democratic al negocierii, pentru a asigura participarea tuturor în condiţii de egalitate deplină la lucrări, căci fără această garanţie tot sensul negocierii şi rezultatele ei riscau să nu ducă la nimic nou. România s-a pronunţat pentru conceperea lucrărilor într-o manieră nouă, democratică, implicînd o procedură adecvată exigenţelor de fond ale conferinţei. Departe de a constitui doar partea formală a lucrărilor, regulile de procedură reprezentau, în concepţia ţării noastre, punctul de plecare hotărîtor în eforturile de imprimare a unui curs nou în raporturile dintre statele de pe continent, iar prin aceasta şi în lume, în general. Tocmai pe baza propunerilor româneşti, reuniunea de la Dipoli a consacrat reguli noi, democratice, de purtare a negocierilor: participarea tuturor statelor pe bază de egalitate, adoptarea hotărîrilor prin consens, organizarea tratativelor în afara alianţelor militare, rotaţia în ce priveşte preşedinţia şi locul de desfăşurare al lucrărilor.

În elaborarea principiilor chemate să fie puse la baza relaţiilor dintre statele europene, România a acţionat ferm pentru ca „dreptul forţei" să fie înlocuit definitiv cu „forţa dreptului", insistînd în mod deosebit ca statele participante să-şi asume obligaţia de a nu recurge în nici o împrejurare şi sub nici o formă la folosirea forţei şi a ameninţării cu forţa ca mijloc de soluţionare a problemelor dintre ele. În cele din urmă s-a alcătuit aşa-numitul „decalog" al principiilor: egalitate suverană, respectarea drepturilor inerente suveranităţii; nerecurgerea la forţă şi la ameninţarea cu forţa; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială a statelor; reglementarea paşnică a diferendelor, neamestecul în treburile interne; respectarea drepturilor omului şi libertăţilor lui fundamentale, inclusiv al libertăţii de gîndire, conştiinţă, religie sau de convingere; egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul popoarelor de a dispune de ele însele; cooperarea între state; îndeplinirea cu bună credinţă a obligaţiilor asumate conform dreptului internaţional. Acest „decalog" a constituit baza care a permis apoi la Conferinţă, redactarea, ca parte esenţială a Actului final, a „Declaraţiei privind principiile care guvernează relaţiile reciproce dintre statele participante". Mai numeroase decît cele înscrise în Carta O. N. U., principiile de la Dipoli înscrise ulterior în documentul final, reprezintă incontestabil un progres al acţiunii normative internaţionale şi bază temeinică pentru o nouă organizare a relaţiilor politice dintre statele europene. Imperativul

nerecurgerii la forţă şi la ameninţarea cu forţa străbate ca un fir roşu toate prevederile Actului final referitoare la principii, constituind cheia de boltă a procesului de realizare a securităţii şi de dezvoltare a cooperării în Europa.

După negocieri, care au durat aproape toată durata Consultărilor, s-a convenit la Dipoli şi ordinea de zi recomandată Conferinţei şi compusă din patru puncte: 1. Probleme privind securitatea în Europa; 2. Cooperarea în domeniile economiei, ştiinţei şi tehnicii şi mediului înconjurător; 3. Cooperarea în domeniul umanitar şi alte domenii; 4. Urmările Conferinţei, puncte ce reprezintă totodată şi titlurile principalelor secţiuni ale Actului final şi sînt menite să dezvolte şi să ilustreze atît dimensiunea politico-militară a securităţii europene, cît şi dimensiunea economică şi cultural-umanitară a noului sistem internaţional european.

O altă adevărată bătălie s-a purtat la Dipoli în jurul urmărilor instituţionale ale C. S. C. E., unde problema unui organism permanent s-a pus ca o chestiune de primă importanţă. În acest aspect, Conferinţa a fost confruntată încă de la începuturile ei cu două concepţii care se străduiau să o definească: o concepţie statică, după care C. S. C. E. era doar un fel de conferinţă de pace, destinată să consacre realităţile teritoriale şi politice existente; şi o concepţie dinamică, care, plecînd de la recunoaşterea „statu-quo"-ului, îşi propunea să impulsioneze politica de destindere în special prin dimensiunea ei de cooperare şi prin asigurarea continuităţii procesului declanşat de C. S. C. E.

Considerînd Conferinţa nu ca un scop în sine, doar ca începutul unui proces dinamic de lungă durată şi de proporţii ample, România a preconizat susţinut, insistent, alături de alte state europene, crearea unui „mecanism" sau „forum" european menit să asigure continuitatea procesului ce abia începea să se declanşeze, a eforturilor privind edificarea securităţii şi dezvoltarea cooperării, şi consolidarea destinderii în Europa. A prevalat, în cele din urmă, concepţia dinamică, iar „Urmările" pe care şi le-a dat Conferinţa sieşi au stat mărturie voinţei de a o concepe nu ca punctul terminus, ci ca începutul unui proces menit să ducă la edificarea unui sistem trainic de securitate şi cooperare pe continent.

Pregătită de experienţa decisivă şi unică a Consultărilor de la Dipoli, C. S. C. E. (3 iulie 1973—1 aug. 1975) s-a desfăşurat în trei faze: începută între 3—7 iulie 1973, la Helsinki, la nivelul miniştrilor de externe ai statelor participante şi continuată între 18 sept. 1973—21 iul. 1975 la Geneva, ea s-a încheiat între 30 iul.—1 aug. 1975 iarăşi la Helsinki reunind pe şefii de stat şi guvern ai celor 35 de state participante. Această ultimă fază a reprezentat momentul politic culminant al Conferinţei: Ceremonia solemnă a semnării Actului final, precedată vreme de două zile şi jumătate de discursurile rostite de înalţii reprezentanţi, a creat tuturor participanţilor şi popoarelor reprezentate de aceştia conştiinţa că erau martorii unui moment decisiv, unic şi exemplar din viaţa şi istoria multimilenară a Europei. Actul final furniza statelor europene mai întîi un cod de conduită, care înseamnă un pas înainte pe calea acţiunii normative a principiilor de drept internaţional, în perspectivă mondială şi regională; a elaborat un vast program de acţiune menit să călăuzească colaborarea pe multiple planuri a statelor participante pe o perioadă de timp destul de îndelungată, a constituit un model nou, democratic, de negociere, devenit cu timpul, în pofida vicisitudinilor, un comportament politic al europenilor în problemele de interes comun, şi în sfîrşit, a generat şi un început de instituţionalizare prin „urmările" (follow-up) convenite şi care, cu tot caracterul lor incipient şi fragil, au asigurat pînă în prezent continuitatea eforturilor multilaterale începute acum mai bine de 12 ani.

Dorinţa de a depăşi situaţiile de impas, de a găsi, printr-un efort permanent, compromisul cel mai echilibrat, în spiritul respectării intereselor legitime ale fiecăruia dintre parteneri, dorinţa de a reuşi în această nouă construcţie a Europei, iată ce a caracterizat totodată Consultările şi Conferinţa de la Helsinki.

În starea de euforie generală, produsă îndată după semnarea Actului final, unii au tras concluzia că destinderea era ireversibilă şi că procesul început în Europa n-avea să mai cunoască momente grele, de reflux. Din păcate, lucrurile nu s-au întîmplat aşa. Destinderea s-a dovedit a fi un proces deosebit de fragil, susceptibil de a fi repus în cauză şi negat. După 1976 procesul edificării securităţii şi dezvoltării cooperării în Europa a cunoscut o perioadă nefavorabilă, generatoare de

scepticism, de contestare a ceea ce se putuse clădi împreună în anii precedenți, de neîncredere și confruntare. S-a asistat astfel la apariția unei încadrări extreme în relațiile internaționale cu precădere în cele europene, la continuarea frenetică a cursei aberante și iraționale a înarmărilor nucleare, povara cea mai grea pentru toate popoarele și amenințarea cea mai gravă pentru destinele omenirii, la creșterea neînțelegerii și neîncrederii, a rivalităților dintre marile puteri. Criza economică a cuprins practic toate statele și efectele ei au dus la înrăutățirea climatului politic mondial. Subdezvoltarea nu a încetat să se accentueze, iar instalarea unei noi ordini economice internaționale, în perspectiva unei negocieri globale, a devenit un obiectiv tot mai dificil de atins.

În condițiile unei astfel de situații internaționale complexe și contradictorii, aplicarea prevederilor Actului final al C. S. C. E. a cunoscut o stagnare evidentă, nedepunîndu-se suficiente eforturi pentru traducerea în viață a angajamentelor asumate la Helsinki în 1975. Ceva mai mult, la puțin timp după semnarea lui s-au manifestat unele tendințe de denaturare și încălcare a spiritului și literei acestui important document internațional, marcate pe de o parte de reînvierea fără jenă a spiritului politicii de bloc, Europa celor 35 tinzînd să redevină Europa celor două blocuri militare, a Estului și Vestului, iar pe de alta, în denaturarea provocată de supralicitarea problematicii drepturilor omului care, în concepția guvernului american și a unor țări occidentale, era singurul lucru cu adevărat important din Actul final și care a devenit calul de bătaie al „doctrinei Carter" îndreptată fără ocolire împotriva țărilor socialiste. În felul acesta, Actul final era fie răstălmăcit în litera și spiritul lui, fie dislocat în unitatea lui prin preferința flagrantă acordată unei părți în detrimentul tuturor celorlalte.

Urmările Conferinței de la Helsinki s-au constituit și au fost obligate astfel să se dezvolte într-un climat profund diferit de cel pe care-l cunoscuseră Consultările multilaterale și chiar Conferința. Reuniunea de evaluare de la Belgrad (4 oct. 1977—9 mart. 1978) a căzut pradă politicii de confruntare, încheindu-se fără rezultate satisfăcătoare, și neconstituind un progres real pe calea înfăptuirii prevederilor Actului final, iar cea de la Madrid (9 sept. 1980—9 sept. 1983), încărcată și ea de dispute străine negocierii propriu-zise și derutantă în evoluția ei prelungită de exact 3 ani, a avut și ea de suferit. Bătută de valuri și de vînturi, Reuniunea de la Madrid s-a încheiat însă cu succes; pînă la urmă realismul și rațiunea politică au triumfat, prevalînd vitalitatea procesului înnoitor de la Helsinki: cadrul creat, structura de negocieri nu au putut fi distruse, dialogul s-a menținut, s-au căutat și s-au găsit în cele din urmă punctele de convergență, demonstrînd că, după ani de încordare, este posibil ca, prin negocieri să se depășească orice problemă și să se găsească calea colaborării și înțelegerii. Deși elaborat în condiții mult mai vitrege decît Actul final de la Helsinki, documentul adoptat prin consens de Reuniunea de la Madrid consacrată securității și cooperării în Europa este un document substanțial și destul de echilibrat, și a fost salutat de România, care a participat activ la lucrările reuniunii, depunînd eforturi susținute pentru salvgardarea și realizarea cu orice preț a regulii consensului în desfășurarea negocierilor, drept un triumf al noului asupra vechiului, o victorie a politicii de destindere, cu un impact pozitiv asupra climatului politic general european și internațional.

Dintre hotărîrile adoptate la Reuniunea de la Madrid, pînă la viitoarea reuniune de acest fel programată pentru 1986 la Viena, cea de convocare — ca urmare a inițiativei și propunerilor României — a *Conferinței pentru măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa*, ale cărei lucrări au început la 17 ian. 1984 la Stockholm, este fără îndoială cea mai semnificativă și mai importantă pentru politica de destindere, de securitate și colaborare pe continent, fiind în întregime consacrată aspectelor militare ale securității europene, aspecte tratate destul de sumar în Actul final de la Helsinki. Concepută ca parte integrantă și constitutivă a procesului declanșat la Helsinki, Conferința de la Stockholm reprezintă, pentru prima dată în istoria tratativelor militare din Europa, un for de negocieri la care participă, în condiții de deplină egalitate, toate statele semnatare ale Actului final, și care se conduce după regulile democratice de procedură și negociere ale Conferinței de la Helsinki; ea este chemată ca, într-o primă etapă, să adopte un ansamblu de măsuri de încredere și securitate, iar într-o etapă ulterioară să convină măsuri de dezarmare concrete, fără de care nu se poate vorbi de o securitate reală, nici de o colaborare eficientă pe continent. Desigur, Confe-

rința de la Stockholm nu este singurul for în care sînt negociate aspecte militare ale securității pe continent; la ea se adaugă negocierile dintre U. R. S. S. și S. U. A. privind armamentul nuclear și cosmic, Conferința de dezarmare de la Geneva, ca și negocierile militare de la Viena privind reducerea forțelor armate și a armamentelor în Europa Centrală, dar Conferința de la Stockholm rămîne singurul for de negociere — cu participarea în condiții de egalitate deplină, a țărilor continentului — care este chemat să convină, printr-un proces de la simplu la complex, măsuri de încredere, de dezangajare militară și de dezarmare fără de care nu se poate edifica un sistem trainic de securitate în Europa.

Din păcate discuțiile purtate la Stockholm, ca și cele de la Geneva și Viena, nu au condus, pînă în prezent, la înregistrarea unui progres pe calea indicată de Actul final privind adoptarea unor măsuri efective în direcția reducerii confruntării militare și promovării dezarmării. Dimpotrivă, situația militară pe continent a devenit în ultimii ani mai complexă, mai încordată și mai explozivă ca oricînd, drept urmare a începerii, în noiembrie 1983, a amplasării de noi rachete americane cu rază medie de acțiune într-o serie de țări vest-europene, și a aplicării contramăsurilor sovietice, ca și a începutului militarizării spațiului cosmic.

Acum, la zece ani de la semnarea Actului final de la Helsinki, într-un moment de grave tensiuni internaționale, de accentuare a încordării și nesiguranței internaționale, miniștrii de externe ai celor 35 de state participante s-au întîlnit din nou pentru a marca, într-un cadru festiv, jubileul acestui eveniment de amplă rezonanță internațională, pentru a evalua drumul parcurs de atunci în primul deceniu post-Helsinki, și a prezenta pozițiile țărilor lor față de marile obiective ale securității, păcii și colaborării pe continent. Încă în prima zi a lucrărilor, după discursul inaugural al șefului statului finlandez, concepția României, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, cu privire la activitatea consacrată păcii, dezarmării, securității și cooperării pe continent în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki, au fost expuse de ministrul român al afacerilor externe, Ștefan Andrei.

În viziunea României și a președintelui ei, nu există — s-a afirmat — problemă mai importantă a epocii noastre decît aceea de a face totul pentru a salva omenirea de la o catastrofă nucleară, de la distrugere, de a asigura dreptul suprem al națiunilor, al oamenilor, la existență, la libertate, la viață și pace. Problema centrală a Europei o constituie, în prezent, oprirea amplasării de noi rachete nucleare, eliberarea continentului de orice armă nucleară. *Dimensiunea politico-militară* a securității și cooperării europene este acum imperativul prim și cel mai urgent, întrucît securitatea și cooperarea europeană riscă să fie compromise total dacă nu se revine la o politică de destindere pe continent. Destinderea nu poate fi însă concepută fără componenta sa militară, iar cooperarea rămîne un cuvînt van, o dorință pioasă, în condițiile în care țările europene sînt amenințate în orice moment cu distrugerea și chiar cu dispariția lor. În acest sens, România a expus deja un program de propuneri și măsuri realiste și concrete.

De asemenea, România militează consecvent pentru înțelegerea și realizarea Actului final de la Helsinki ca un întreg unitar. Fiecare capitol al acestui important document, fiecare aspect al securității și cooperării în Europa își are însemnătatea sa și de aceea este necesar să se acționeze pentru înfăptuirea în întregime a tuturor înțelegerilor adoptate, prin consens la Helsinki: e vorba desigur de *dimensiunea economică* și *cultural-umanitară* a noului sistem internațional european. Cooperarea economică și tehnico-științifică, intensă și echitabilă este una din componentele fundamentale ale procesului de securitate și destindere în Europa. Și aici însă opțiunea și programul pentru cooperare adoptat la Helsinki s-au izbit de fenomenele negative ale crizei economice mondiale și ale deteriorării climatului internațional, de restricțiile și discriminările practicate de unele state, și de preeminența acordată de unele țări cursei înarmărilor în detrimentul cooperării. În spiritul Actului final trebuie să se renunțe la aceste practici abuzive și dăunătoare prin intensificarea și lărgirea colaborării și cooperării economice și tehnico-științifice între toate statele continentului, în vederea dezvoltării lor accelerate și a reducerii și eliminării treptate a decalajului dintre ele.

România se pronunță de asemenea pentru acțiuni de natură să stimuleze extinderea colaborării culturale, schimbului de valori culturale și de informații pentru o mai bună cunoaștere și prețuire reciprocă, dar în condiții care să asi-

gure combaterea unor fenomene nocive pentru viaţa sănătoasă a poporului şi îndeosebi a tineretului, cum sînt: violenţa, ura faţă de om, naţionalismul, şovinismul, antisemitismul, revizionismul, ale căror manifestări pot polua conştiinţele şi duce la degradarea fiinţei umane, la învrăjbirea dintre naţiuni. De asemenea, România se pronunţă activ pentru respectarea drepturilor omului, începînd cu dreptul la viaţă şi continuînd cu dreptul la învăţătură, la muncă, şi la cultură, la participarea întregului popor la conducerea statului, şi pînă la dreptul fiecărui popor de a-şi alege singur calea dezvoltării aşa cum o doreşte, cu asigurarea colaborării între state pe baza respectării orînduirii sociale din fiecare ţară.

Este necesar de asemenea să se facă totul pentru asigurarea continuităţii procesului general-european, să se asigure participarea la reuniuni a tuturor statelor ca state independente şi suverane, în afara alianţelor militare, pe baza normelor democratice stabilite, renunţîndu-se la abordările de la bloc care reduc eficienţa eforturilor pentru aşezarea pe baze noi a relaţiilor dintre statele de pe continentul european.

Acum, la aniversarea a 10 ani de la semnarea Actului final este necesar să se dea un nou impuls dialogului general-european, conlucrării dintre cele 35 de state participante pentru a se ajunge într-un timp cît mai scurt la desfiinţarea concomitentă a celor două blocuri militare, la oprirea cursei absurde a înarmărilor şi trecerea la dezarmare generală şi totală, pentru realizarea cît mai neîntîrziată a unei Europe unite, a păcii şi colaborării.

„Aniversarea a 10 ani de la semnarea Actului final al C. S. C. E. de la Helsinki — spunea recent Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu — trebuie să constituie un prilej de intensificare a luptei unite a popoarelor continentului pentru a impune dezarmarea şi înlăturarea pericolului unei catastrofe nucleare, pentru o Europă unită, a colaborării, securităţii şi păcii". Acesta este mesajul generos şi profund constructiv pe care, la sărbătorirea memorabilului eveniment de acum 10 ani, România îl adresează ţărilor şi popoarelor europene, cu speranţa că eforturile lor comune vor determina un curs nou pe continent şi în întreaga lume, vor contribui la înfăptuirea aspiraţiilor paşnice, de progres şi civilizaţie, ale tuturor naţiunilor şi oamenilor de pretutindeni.

*

Pacea — bazată pe securitate, încredere şi cooperare — şi al cărei conţinut obiectiv este dreptatea, iar subiectiv, iubirea şi sfinţenia, reprezintă însă nu numai un concept politic, ci şi o piatră unghiulară a propovăduirii şi activităţii Bisericilor creştine, implicată ca valoare fundamentală în conceptul ei evanghelic cardinal: Împărăţia lui Dumnezeu.

În actuala ecuaţie istorică pe care o are de rezolvat umanitatea, Bisericile Europei şi toţi creştinii de pretutindeni resimt acut datoria lor de a activa în mod plenar solidaritatea lor cu lumea, de a realiza în ea efectiv vocaţia lor irenică şi conciliatoare constitutivă, de a acţiona energic pentru lichidarea spectrului înfricoşător al neîncrederii şi insecurităţii planetare crescînde, de a elabora o strategie proprie — corelată cu cea a contactelor şi eforturilor politico-diplomatice — de consolidare a încrederii, a păcii şi dragostei la nivelul credincioşilor lor, uniţi întru credinţa în acelaşi Hristos, dar separaţi de mentalităţi şi concepţii social-politice diferite, spre a media şi pe cale spirituală apropierea şi solidaritatea popoarelor de pe continent.

Întărirea încrederii şi destinderii între popoarele şi statele Europei poate — precum o arată faptele — şi deci şi trebuie în continuare să fie premersă şi susţinută activ de consolidarea deschiderilor intercreştine reciproce în adevăratul duh al iubirii lui Hristos a tuturor comunităţilor şi organizaţiilor eclesiale de orice confesiune. Un exemplu strălucit în acest sens, de extindere a contactelor intercreştine pe deasupra blocurilor militare de pe continent îl reprezintă incontestabil *Conferinţa Bisericilor Europene*, care în cel un sfert de secol de la înfiinţarea ei (1959) a înregistrat rezultate şi perspective extrem de semnificative pentru procesul de întărire a încrederii reciproce şi destinderii în Europa. Ea a premers, a sprijinit, şi sprijină în continuare activ constituirea şi desăvîrşirea procesului de constituire a unui nou sistem de securitate şi cooperare general-europeană început în 1975 la Helsinki. Bisericile europene sînt vital interesate în realizarea efectivă a obiective-

lor C. S. C. E., obiective care coincid şi se acoperă în mare parte cu prevederile şi aspiraţiile de acţiune şi ale celorlalte organizaţii intercreştine mondiale: *Consiliul Ecumenic al Bisericilor* şi *Conferinţa Creştină pentru Pace*, angajate ferm în favoarea realizării efective cît mai depline a idealurilor păcii, încrederii şi dreptăţii universale.

Faţă de statele şi popoarele Europei reprezentate în C. S. C. E., Bisericile Europei au acum o dublă responsabilitate: de a-şi aduce contribuţia practică cu mijloace spirituale proprii, cu conştiinţele şi experienţa lor comunitară, la elaborarea structurilor psihologice, spirituale şi comunitare ale unei noi ordini *morale* internaţionale bazată pe exigenţele Iubirii unite cu Dreptatea, elaborînd totodată strategii determinate şi efective de acţiune în acest sens, şi, de a participa şi sprijini efectiv orice iniţiativă, măsură şi acţiune locală, regională şi general-europeană, de orice natură, menite să faciliteze realizarea concretă a obiectivelor securităţii şi cooperării europene şi mondiale.

Astăzi, creştinii şi Bisericile Europei au drept sarcină primordială, de a dovedi în mod viu, atît în cadrul societăţilor lor naţional-statale cît şi eclesiastice, că este cu putinţă realizarea formelor concrete de cooperare la toate nivelele, dincolo de orice barieră, pe calea spre o Europă unită şi solidară, a păcii şi dragostei fraterne. Exigenţa slujirii şi existenţei creştine astăzi este deci cea a identificării active a fiecărui credincios cu aceste eforturi şi obiective social-politice corespunzătoare marilor idealuri profetice ale omenirii.

Redacţia

Măreţ moment aniversar

CEI PATRU MARI PATRIARHI
AI CELOR 60 DE ANI DE PATRIARHAT ORTODOX ROMÂNESC

Se împlinesc anul acesta şaizeci de ani de cînd, din voinţa Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, trecută şi prin camerele legislative ale vremii, s-a proclamat înfiinţarea Patriarhiei Române, în locul Mitropoliei de la Bucureşti, transformîndu-se şi titlul de mitropolit primat, în acela de *patriarh*. Tradiţia patriarhală era la noi mai veche. Nicolae Iorga arată că în secolul al XIV-lea, mitropolitul muntean era *exarh patriarhal*, iar în secolul al XVI-lea, mitropolitul Moldovei purta — recunoscute de toată Ortodoxia — semnele demnităţii patriarhale (Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia românească*, Bucureşti 1926, p. 7).

Pe scaunul de la Bucureşti, cu titlul de Mitropolit primat, se afla din 1920 Elie Miron Cristea, cum îi plăcea să-şi zică, păstrîndu-şi şi numele de botez, uşor modernizînd printr-o fonie străină pe românescul dar cam asprul şi rusticul Ilie, cum fusese şi prototipul onomastic vechitestamentar.

Fiind astăzi sărbătoarea aniversară a Patriarhatului, e şi sărbătoarea patriarhilor. După ce în Catedrală Î. P. S. Nicolae Corneanu a vorbit astăzi despre evenimentele din 1925 care au dus la întemeierea Patriarhatului, din însărcinarea P. F. Patriarh eu mi-am propus în această sesiune specială a Sfîntului Sinod, evocarea solemnă a evenimentului, şi, mai ales, a urmărilor lui în istoria celor şaizeci de ani care au urmat de atunci pînă azi. Mi-am zis că va fi nu numai calea cea mai potrivită de evocare, ci şi împlinirea unei datorii de conştiinţă şi a unui omagiu din partea noastră a tuturor, să parcurgem istoria împlinirilor din această perioadă, prin istoria oamenilor care, veghindu-le de pe scaunul cel mai înalt, au contribuit în chip determinant la înfăptuirea lor. Am desigur în vedere pe cei patru mari patriarhi care au acoperit epoca, şi care şi-au cîştigat pentru istorie şi pentru viitorime o glorie nemuritoare, înscriindu-şi numele în cartea ctitorilor Bisericii Ortodoxe Române moderne şi contemporane: Miron Cristea, Nicodim Munteanu, Justinian Marina şi Iustin Moisescu.

Pentru mulţi dintre Dvs. expunerea mea va ajuta doar la rememorarea unor lucruri cunoscute dar, din cînd în cînd, şi mai ales la o ocazie ca aceasta, chiar şi numai rememorarea poate fi un act necesar şi util şi, mai ales, un omagiu mărturisind respectul şi recunoştinţa noastră.

1. Miron Cristea urca pe tronul patriarhal după ce îşi făcuse un nume şi o faimă dintre cele mai solide, începînd din ultimele decenii ale secolului trecut pînă în 1920 cînd, de la Caransebeş a fost ales Mitropolit

primat la Bucureşti. Fiu de ţărani, se ridicase în rîndul „domnilor“ prin ucenicia la şcoli înalte, în Transilvania şi la Budapesta, dînd de la început semne de detaşare intelectuală net superioară faţă de mulţi din generaţia sa.

Face studii teologice la şcoala lui Şaguna din Sibiu, apoi trece la Budapesta doctoratul în litere şi filozofie (1895), cu o teză — prima din istoria exegezei eminesciene — despre *Viaţa şi opera lui Mihai Eminescu* (în l. maghiară), anticipînd critica cea mai calificată de mai tîrziu şi soluţionînd, de pildă, problema cauzelor pesimismului eminescian, mult controversată, exact în sensul criticii de consens din ultima vreme. Lui îi aparţine formularea pentru prima oară a sintagmei: „Luceafărul poeziei româneşti“. Întors la Sibiu, este chemat la diferite demnităţi eclesiastice, sub mitropoliţii Miron Romanul şi Ioan Meţianu; mai întîi la aceea de secretar eparhial (1895); apoi de redactor la *„Telegraful român“* (1898—1900), iar mai tîrziu la cea de asesor consistorial ales pe viaţă (1902), deci consilier mitropolitan. În acelaşi an e tuns în monahism la mănăstirea Hodoş-Bodrog, cînd a şi primit noul nume de *Miron*, fără îndoială în cinstea mitropolitului Miron Romanul.

În acest timp duce, printre altele, o luptă susţinută pentru ceea ce va numi cu un titlu curios şi aparent contradictoriu, *„Banca culturală Lumina“*. Bancă şi culturală! Era totuşi *culturală* pentru că din dobînzi îşi propunea să susţină opera de culturalizare a Transilvaniei de dinainte de 1918, să acorde burse de studii tinerilor români, să contribuie la susţinerea românilor care doreau să înveţe meserii, pentru a nu mai fi românii dependenţi mereu de alţii, sub raportul micilor servicii şi industrii, ceea ce le întreţinea un anumit complex de ruralitate şi inabilitate pentru tehnică şi comerţ. Treburile erau foarte bine gîndite de tînărul Elie Miron Cristea şi, pînă la urmă, a reuşit să convingă, şi *Banca a* luat fiinţă.

Angajat în astfel de acţiuni culturale, nu e de mirare, aşadar, că a fost unul din stîlpii şi animatorii cei mai entuziaşti ai „Asociaţiunii pentru cultura şi literatura poporului român din Transilvania“, fiind din 1905 preşedintele Despărţămîntului Sibiu. Tot aşa, nu e de mirare că a fost sufletul ideii de înfiinţare a *Muzeului etnografic şi de artă* din Sibiu, pentru care a umblat peste tot după exponate şi căruia i-a scris *Statutele.* Acelaşi lucru l-a făcut şi în legătură cu înfiinţarea *„Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român“*. A înfiinţat şi o *Reuniune a femeilor române din Sibiu* şi o *Reuniune română de muzică,* tot în Sibiu, căreia i-a fost ales preşedinte.

La o întîlnire la Blaj, în 1911, cînd se serba semicentenarul *Asociaţiunii,* Miron Cristea, acum episcop de Caransebeş, spunea, vorbind ca om de cultură luminat: „Între aşezămintele de cultură ale unui popor, teatrul naţional trebuie să ocupe un loc de frunte, care, dacă teatrul e bine condus, poate să devină o şcoală dintre cele mai importante pentru creşterea şi entuziasmarea maselor mari ale poporului: o şcoală care, în general, ne nobilitează ca oameni, o şcoală care ne evocă şi reprezintă faptele glorioase ale strămoşilor, înălţîndu-ne astfel conştiinţa şi mîndria naţională . . . Teatrul trebuie să mai cultive muzica, cîntările şi dansurile originale ale poporului, care sînt comori din cele mai preţioase ale româ-

nului. Am face o greșeală de neiertat dacă n-am fixa, n-am cultiva și am lăsa să piară aceste însușiri admirabile ale poporului de la țară, pe care viața modernă din zilele de azi, tot mai tare le surghiunește din satele noastre, odinioară atît de pline de farmec, de poezie și de viață idilică" (cf. Vasile Netea, *Î. P. S. S. Patriarhul Miron Cristea la 70 de ani*, București, 1938, p. 25).

M-am bucurat mult cînd am descoperit, sub pana unui cleric, aceste cuvinte de atît de mare sensibilitate, atît față de creația noastră artistică populară, cît și față de rolul teatrului cult. Cuvinte profetice. El s-ar bucura să vadă astăzi cum mentorii culturali din vremea noastră, parcă auzindu-i cuvintele pronunțate în acel discurs din 1911, răspund cu o grijă deosebită exigențelor de conservare și transmitere a creațiilor populare. *Cîntarea României* — acest program de cultivare a geniului popular românesc — nu s-a născut din nimic, și-și dovedește necesitatea și rolul cultural și potriotic în afară de orice îndoială.

Iată, deci, ieșite din inițiativa tînărului Elie Miron Cristea, tot atîtea instituții care s-au impus în viața Transilvaniei și au jucat un rol de incontestabilă trezire a conștiinței românești prin cultură. Cît a fost la Sibiu, a fost unul din apostolii, din misionarii cei mai dăruiți ai efortului de culturalizare, știind și spunînd mereu că nu se poate emancipare, nu se pot cîștiga drepturi, nu se poate cîștiga demnitate și libertate, altfel decît prin cultură. A adunat proverbe, strigături și zicale românești, și le-a publicat la Sibiu înaintea lui Iuliu Zanne, care de altfel i-a cerut ajutorul, cînd și-a alcătuit cele 10 volume ale sale. A adunat, de asemenea, și a scris și despre jocurile românești. Clasicist, a pregătit un volum de citate și locuțiuni latinești, dovedind lecturi vaste și temeinice. S-a ocupat intens de școlile confesionale, reinițiind și prezidînd conferințele învățătorești — școalele confesionale erau sub îndrumarea Bisericii — și a purtat o imensă corespondență cu oamenii de cultură ai vremii din toate părțile pămîntului românesc. Se vor putea alcătui din această corespondență descoperită de curînd 3 volume, care vor lumina și vor îmbogăți nu numai istoria culturii, dar și a Bisericii noastre, mai ales din Transilvania. A fost unul din prietenii foarte apreciați ai marelui filantrop Vasile Stroescu, împreună cu care a ctitorit și a salvat numeroase biserici și școli din Transilvania.

În 1910 a fost ales episcop de Caransebeș, unde va rămîne zece ani, implicîndu-se viguros și curajos în luptele naționale românești, mereu în ceartă cu miniștrii de la Budapesta și din Viena. A fost singurul episcop din Transilvania habsburgică, dintre toate confesiunile, care a abolit pomenirea monarhului din slujbele bisericilor, înainte de Unirea din 1918. A fost prezent la Marea Adunarea națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 — e clasică fotografia lui, purtînd o pătură țărănească în spate — și a fost unul din cei patru transilvăneni, la care s-au mai adăugat apoi și doi bănățeni, care au adus la București *Declarația de unire a Transilvaniei cu Țara-mumă*. A ținut cu acel prilej cuvîntări memorabile, pline de un patriotism înflăcărat.

Cînd scaunul de la București s-a vacantat, prin retragerea lui Conon Arămescu-Donici, ochii țării s-au îndreptat spre episcopul din Caran-

sebeşul revenit acasă, care, de departe, era cel mai încărcat de daruri duhovniceşti, intelectuale şi civice, cu un trecut curat, cu un palmares impresionant de lupte şi realizări în slujba poporului român din Transilvania, popor care se străduia din greu să-şi menţină identitatea naţională, limba şi credinţa. La 18/31 decembrie 1918, Marele Colegiu electoral eclesiastic al României Mari îl alege pentru scaunul de mitropolit primat din Capitală cu 435 voturi din cele 447 posibile.

Transformarea Mitropoliei în Patriarhat l-a găsit acolo şi a fost reconfirmat fără dificultăţi în noua demnitate. Îşi va fi adus aminte atunci, cu emoţie, de o întîlnire avută cu Ionel I. C. Brătianu în 1906, cînd venise la Bucureşti cu *Reuniunea de muzică din Sibiu,* cu opera „Moş Ciocîrlan", compusă de bucovineanul Tudor Cavaler de Flondor. Făcîndu-i la sfîrşitul reprezentaţiei, acestui fiu al lui Ion C. Brătianu, urarea să ajungă să facă unirea tuturor românilor şi să zdrobească pentru totdeauna cătuşele sub care gem fraţii înstrăinaţi din Ardeal, Ionel I. C. Brătianu i-a întors urarea: *„Iar Dumneata să fii atunci cel mai înalt Arhiereu al României"*. Ambele profeţii se vor împlini peste 19 ani, în 1925.

În 1919 e ales membru onorific al Academiei Române. Publicase o serie de lucrări, precum monografia despre *Alexandru Roman* (1897), vestit profesor de limba şi literatura română de la Universitatea din Budapesta; apoi imediat o alta despre mitropolitul *Miron Romanul* (1898) şi un număr de broşuri, conţinînd cuvîntări pe teme morale şi mai ales patriotice. În 1903 publică *Iconografia,* savant tratat de artă creştină, publicat mai întîi, pe capitole, în „Telegraful român".

Două iniţiative merită menţionate în mod cu totul special din perioada cînd era mitropolit primat: *Propunerile pentru înfiinţarea unui Institut Biblic Românesc* (publicate într-o broşură cu titlul de mai sus, Bucureşti, 1920), şi propunerile pentru *convocarea unui nou Sinod ecumenic al Bisericilor ortodoxe răsăritene* (publicate tot în anul 1920). Institutul Biblic, existent pînă astăzi, cu editură şi tipografie, este prin urmare opera sa şi iată că, peste vreme, îşi dovedeşte utilitatea şi rosturile misionare. Propunerile pentru convocarea unui nou Sinod ecumenic panortodox au fost prezentate Sfîntului Sinod şi au fost aprobate, după care au fost aduse la cunoştinţa Constantinopolului, care le-a reluat de atunci de mai multe ori, uitînd să-l menţioneze pe cel dintîi propunător. Oare cîţi dintre cei care se adună acum, la Chambesy, în Conferinţele pregătitoare ale Sfîntului şi Marelui Sinod, — cum se numeşte intenţia în prezent — ştiu că dau curs unei iniţiative româneşti, promovate încă din anii 1920 de mitropolitul primat Miron Cristea?

Tot în acest timp, realizează unificarea bisericească a tuturor românilor ortodocşi, pe baza principiilor din Statutul şagunian, care s-a dovedit a fi bun nu numai pentru Transilvania, ci pentru întreaga ţară. De altfel, tot după aceste principii, va reorganiza Biserica mult mai tîrziu, la începutul patriarhatului său, şi Justinian Marina, care va da laicilor un loc şi un rol mult mai important decît pînă atunci, în administrarea treburilor bisericeşti.

Miron Cristea mai reuşeşte ceva: înfiinţează eparhii noi, cea din Cetatea Albă şi cea militară, şi reînfiinţează eparhiile Tomisului, Orăzii Mari şi a Vadului, Feleacului şi Clujului. Pentru toate alege episcopi. După înfiinţarea Patriarhatului publică *Adevăruri istorice asupra întregirii neamului* (1929), şi apoi îşi adună în cinci volume mari, *Pastorale, predici şi cuvîntări* (ultimul din 1938), pline de idei foarte serios lucrate, cu stil literar şi frumuseţi artistice.

Au venit apoi vremuri, în care fiul de ţărani din Topliţa Română, botezat şi închinat la icoane de un cioban care l-a menit să fie şi el tot cioban, păstor peste o turmă mare, a fost ridicat pînă la ranguri nevisate. În iulie 1927, după moartea regelui Ferdinand, devine pentru o perioadă membru într-o triadă de regenţi, putînd spune în glumă, dar era aproape serios: „Am ajuns şi rege!" Semna ca şi regii, pe scurt, cu „Miron R.", adăugînd lui *P*, iniţiala pentru *Patriarh*, o linie în plus în faţă. N-a ţinut însă mult visul acesta şi a trebuit să scoată linia adăugată şi să rămînă din nou doar cu *P*-ul iniţial. Dar în 1938 ajunge din nou în fruntea piramidei. E numit prim-ministru şi consilier de coroană, situaţie în care îl găseşte moartea în anul 1939, la 6 martie, la Cannes, în Franţa, scutindu-l de o nouă îndurare, a unui nou război mondial.

N-a fost politician. La el s-a apelat numai în momente de crize politice, ca la un neutru, ca la un tehnician al împăcării, al pacificării naţiunii tulburate de politicienii vremii, de patimile prinţilor şi de încurcăturile regilor, cam cum a fost la un moment dat Veniamin Costachi în Moldova sau, în vremea noastră, un Macarios în Cipru.

Patriarhatul lui Miron Cristea a fost o mîndrie a Bisericii şi o înălţare a prestigiului ei. A lăsat amintirea unui mare om bisericesc, mare diplomat, mare om de cultură, un modern. O bună intrare a Bisericii noastre în epoca modernă.

2. Patriarhul Nicodim Munteanu, din botez Nicolae, a trecut de pe scaunul Moldovei pe cel rămas liber la moartea lui Miron Cristea, în anul 1939, la vîrsta de 74 de ani. Dacă îl situăm în epocă, ne dăm seama cu surprindere de faptul că, deşi ne-a fost multora dintre noi contemporan — eu l-am colindat la Crăciunul anului 1944, ca elev la Seminarul Nifon — venea ca dintr-o altă lume, ca dintr-un trecut îndepărtat, învăluit pentru mulţi în negura istoriei. Metaforic vorbind, el era patriarh chiar înainte de a i se fi dat şi titlul oficial! Cînd s-a născut el, pe vremea lui Cuza, în 1865 mai trăiau încă Gheorghe Asachi († 1869) şi Vasile Alecsandri († 1890), iar Eminescu avea doar 15 ani. Înaintaşul pe care îl înlocuia, Miron Cristea, fusese mai tînăr decît dînsul; se născuse cu trei ani mai tîrziu, în 1868.

Nicodim Munteanu era, după toate semnele calendarului, un om al secolului al XIX-lea. A intrat la Seminarul Veniamin Costache din Iaşi în 1882, iar cînd l-a terminat, în 1890, a devenit ucenicul de casă al evlaviosului mitropolit Iosif Naniescu şi, în acelaşi an, a fost trimis să-şi continue studiile la Academia Teologică „Petru Movilă" din Kiev, unde va fi coleg cu viitorul primat al Greciei, Hrisostom al Atenei. Sub protecţia numelui marelui moldovean de viţă domnească, ajuns să dea nu-

mele unei școli într-o țară ca Rusia, tînărul student se va fi simțit mîndru că un compatriot ajunsese în atîta cinste într-o țară străină!

Nu terminase încă bine studiile la Kiev cînd, matur, în 1894, în vîrstă de 29 de ani, intră în monahism și, la mănăstirea Neamțu, aproape de vatra Pipirigului său natal, îl schimbă pe Nicolae în Nicodim. După cinci zile e hirotonit ierodiacon. Se întoarce la Kiev, plin de har, făcînd să-i răsune glasul la toate slujbele, care, pe atunci, aveau în mare cinste pompa. De altfel, de acolo va rămîne cu gustul ceremonialului, pînă la moarte. Cînd va ajunge arhiereu, se va lăsa îmbrăcat în mijlocul bisericii, de către diaconi mulți, mișcîndu-se după un ritm sacralizat pînă în cele mai mici amănunte, în timp ce *vlădica* — așa îi plăcea să i se zică — se lăsa împodobirii într-o imobilitate imperială, ridicînd doar mîinile din timp în timp, la nivele studiate, pentru ca daconii să se plece, să îngenuncheze sau să se ridice pe vîrful picioarelor, ca să-i poată lega mînecuțele sau așeza omoforul cel mare. Își confecționase mantii strălucitoare, mitre cu pietre prețioase, veșminte cu galon din fir aurit. Așa văzuse în Kievul tinereții lui și îi plăcuse. Biserica trebuia să fie imaginea văzută a cerului celui nevăzut. Era totuși multă seriozitate în această pompă a slujbelor sale.

Întors de la Kiev la Iași, în 1896, e hirotonit preot-ieromonah, iar în momentul în care secolul al XIX-lea se schimba cu al XX-lea, în 1900, el atingea culmea cea mai înaltă la care putea spera un monah rămas încă în rînduiala monahală propriu-zisă: i se acorda rangul de arhimandrit mitrofor. Era o performanță. Avea 35 de ani și doar 6 ani de călugărie.

O asemenea ascensiune nu era însă de natură să bucure pe alții. Oameni erau și ei, cei ce viețuiau împreună cu el în obștea Mitropoliei de la Iași și, în privința aceasta, nu se deosebeau de invidioșii timpurilor trecute și viitoare. Un motiv în plus, pentru care a stîrnit invidii imediate și puternice, a fost și faptul că, și la întoarcerea de la Kiev, a rămas în continuare în grațiile blîndului Iosif Naniescu. Se vede că astfel de grații au darul de a naște întotdeauna multe rivalități. Iosif Naniescu știa însă ce face și de ce și-l apropie. Citise în viitorul lui și calitățile pe care i le descoperea îi dădeau asigurarea că tînărul trebuia ținut aproape și ajutat. Predica bine. „Cuvînta minunat creștinește", cum spunea arhimandritul Scriban.

La întoarcerea de la Kiev, Iosif Naniescu îl puse să traducă în românește tot ce aprecia el a fi mai de seamă în teologia vecinilor pravoslavnici, a căror limbă și-o însușise la perfecție. Această ascultare a fost respectată de tînărul învățat pînă la adînci bătrînețe. A tradus din limba lui Dostoievski și a lui Tolstoi volume imense de teologie, publicate în cărți de format mare, fiecare din ele mai mari și mai groase decît *Biblia de la București,* cărți care nu-și găsesc loc în rafturile normale ale bibliotecilor și al căror transport, chiar și al uneia singure, pune probleme.

Săltat din țărani printre intelectuali și printre aceștia deasupra tuturor, într-o obște măcinată de ambiții și rivalități, vom înțelege de ce, la moartea lui Iosif Naniescu, în 1902, rămas dintr-o dată fără protec-

tor, se trezeşte în ghearele vulturilor invidiei care acum puteau să-l sfîşie în voie. Partenie Clinceni, urmaşul lui Iosif Naniescu, nu-i dă nici o garanţie de protecţie. Aşa se întîmplă întotdeauna: protectorii nu sînt nemuritori şi nu întotdeauna ştiu să rînduiască la vreme soarta celor ce li s-au încredinţat. Uneori amînă, de obicei se folosesc şi ei de serviciile lor şi nu observă că timpul trece! Tînărul arhimandrit mitrofor, cu mitra şi cu mantia nou-nouţe în geamantan, porneşte spre sud, în căutarea altui protector.

L-a găsit în persoana unui episcop vioi şi ambiţios, doritor să reformeze şi să îndrepte, tocmai în căutare de oameni: episcopul Pimen Georgescu al Dunării de Jos. Acesta îl numeşte „arhimandrit de scaun", un fel de vicar pe vremea aceea şi, în plus, îi încredinţează şi direcţia Seminarului teologic din Galaţi. Face aici o experienţă didactică şi administrativă de 6 ani, pînă în 1909. Publică şi o carte, *Cuvîntări în Postul Mare* ale arhiepiscopului Inochentie al Odesei. Îi creşte prestigiul şi se dovedeşte că şi-a orientat bine alegerea cînd s-a îndreptat spre Galaţi, căci în 1909 Pimen Georgescu e ales mitropolit al Moldovei şi îl ia cu sine şi pe arhimandritul care abia aştepta să le poată dovedi celor din Iaşi, că, vorba Scripturii: *„l-au urît în zadar"*.

Mitropolitul Pimen Georgescu îl numeşte vicar al Mitropoliei şi, în acelaşi an, în luna mai, îl ridică la treapta de arhiereu. Avea 44 de ani. Cu mîinile mitropolitului Pimen pe capul său, acum încoronat cu o mitră adevărată, nu cu una fără cruce deasupra, i se prevedea şi îşi prevedea şi el o ascensiune rapidă. Experienţa cu Iosif Naniescu fusese învăţătură de minte. Cînd, în 1912, episcopul de Huşi Conon Arămescu-Donici trece pe scaunul de mitropolit primat de la Bucureşti, Pimen îl urcă în loc pe Nicodim Munteanu. Nu avem motive să credem că ar fi fost o promovare menită să-l elibereze de vicar!

În 1917, ca episcop de Huşi, primeşte misiunea de a reprezenta Biserica Ortodoxă Română la lucrările Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse. Îl prinde revoluţia şi se va întoarce cu o experienţă care îi va prinde bine mai tîrziu, mult mai tîrziu, în anii 1944—1948, după al doilea război mondial.

Păstoreşte la Huşi pînă în 1923, dîndu-i-se între 1918—1920 şi suplinirea Moldovei răsăritene, unde nu izbuteşte însă să fie ales definitiv. Un om al locului, Gurie Grosu, monah cu merite cunoscute şi recunoscute chiar şi de către dînsul care îl contracandida, a fost ales, iar el, se pare victimă a unor intrigi, a preferat, la începutul anului 1924, să se întoarcă la lavra sa, la Neamţu, unde, ca stareţ, va da o nouă strălucire mănăstirii. Îi va recupera proprietăţile în dispute zgomotoase cu guvernele vremii şi, mai presus de toate, îşi va continua opera de traducător şi, din cînd în cînd, şi de scriitor de pagini originale, care, încetul cu încetul îi vor face un nume nou şi îl vor impune ca pe un mare cărturar. De acum încolo, acest cuvînt „cărturar" va fi supranumele care îl va însoţi mereu şi îi va duce faima peste tot.

Încă de la Huşi, începuse şi o nouă traducere a *Bibliei*. A continuat-o la Neamţu. În vremea aceea a intrat în legătură cu Gala Galaction şi cu profesorul preot Vasile Radu şi, la îndemnurile patriarhului Miron

Cristea, vor da Bisericii românești *Biblia din 1936*. La Neamțu își făcea timp și pentru predică. Unul din biografii săi, profesorul I. D. Ștefănescu, scria despre el cînd a fost sărbătorit la împlinirea vîrstei de 80 de ani: „Vorbește românește foarte curat, fără neologisme și fără termeni speciali".

Despre graiul său va scrie mai tîrziu și Nicolae Colan, academician și episcop al Clujului, că „nu era amestecat cu vorbe pe care nația nu și le-ar recunoaște ca ale sale" (*Prinos*, 1946, p. 9).

Activitatea de la Neamțu l-a impus din nou atenției generale, așa încît după moartea mitropolitului Pimen, la 3 februarie 1935, Nicodim Munteanu e instalat în scaunul de mitropolit al Moldovei și Sucevei, în scaunul lui Veniamin Costachi, Iosif Naniescu, al lui Partenie Clinceni care nu l-a vrut în preajmă, al lui Pimen Georgescu, care, deși îl reabilitase la un moment dat, la Galați, la Huși îl lăsase în voia intrigilor și asistase neutru la retragerea lui la Neamțu în 1924, unde va rămîne 11 ani. Compensarea era deplină, deși avea acum 70 de ani. Patru ani petrece din nou la Iași, dar nu-i este dat să stea prea mult într-un loc. Cînd, în 1939, moare Miron Cristea ia în primire, după Statute, locotenența de Patriarh (5 martie 1939), dar refuză să candideze la patriarhat. Biografii arată că l-a rugat stăruitor pe Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, să primească succesiunea, dar acesta refuză la rîndul său.

La 30 iunie 1939, Marele Colegiu electoral bisericesc îl alege patriarh pe Nicodim, după ce, în prealabil, mai mult de nevoie, își dăduse consimțămîntul să candideze. Presimțea probabil vremurile grele care urmau să vină, de aceea ezitase. De altfel, numai după 2 luni, s-a dezlănțuit cel de-al doilea război mondial. A avut așadar, o bătrînețe zbuciumată. Dar și o înțelepciune deosebită, pe care și-a pus-o în valoare mai ales după război, cînd, în vîrstă de 79 de ani, înnoindu-și tinerețile ca ale vulturului, cum spune Psalmistul, s-a dovedit a fi și pe măsura problemelor secolului nostru, deși se formase în cel trecut. A trebuit să știe să orienteze Biserica în toiul unor transformări nemaicunoscute pînă atunci în istoria Bisericii românești. Cînd, în 1945, Biserica l-a sărbătorit la vîrsta de 80 de ani, s-a putut vorbi cu claritate de o reușită în ceea ce privește situarea lui și a Bisericii în realitățile de după război, pe principii rămase valabile pînă azi.

Iată, de pildă, cum definea biograful său (I. D. Ștefănescu), în 1946, principiul relațiilor stabilite de Patriarhul Nicodim cu conducerea de stat din cremea aceea: *„Patriarhul Nicodim a urmat o linie hotărîtă de la care nu s-a abătut. El a socotit că politica Țării și răspunderea ei sînt purtate de guverne. Acestea vin la cîrmă în condiții hotărîte de Constituție și spiritul public. Biserica are datoria să nu piardă din ochi Evanghelia și poruncile Mîntuitorului" (Prinos*, București, 1946, p. XXVII). Așa se face că s-a zis, tot atunci, că: *„Istoria va înregistra cu uimire și, poate, cu recunoștință simpatia și înțelegerea cu care capul Bisericii românești a privit și a îmbrățișat, la vîrsta de 80 de ani, orientarea îndrăzneață a celei mai tinere lumi"*. Frumos!

Noi sîntem deja pentru el și epoca lui, „istoria", și iată, putem să ne întoarcem privirile spre acest venerabil patriarh, într-adevăr cu

uimire, pentru luciditatea orientării lui atunci, şi cu recunoştinţă pentru ceea ce a ştiut să asigure pentru noi, într-un dialog constructiv, patriotic, atît cu clerul şi credincioşii, cît şi cu forţele revoluţiei care începuseră construirea unei Românii noi, totalmente diferită de cea veche de dinainte şi din timpul războiului, pînă la armistiţiu.

Patriarhul Nicodim n-a avut timp de prea multe şi spectaculoase realizări, pe măsura, de pildă, a predecesorului său, care a condus de la Bucureşti cîrma Bisericii aproape douăzeci de ani, în timp de pace. El şi-a continuat totuşi scrisul. Teodor N. Manolache a publicat în 1947 un volum de aproape 200 de pagini, în care a adunat doar titlurile operelor patriarhului Nicodim, originale şi traduceri. Sfătos ca un moldovean ce era, a imaginat şi a publicat multe povestiri morale pe înţelesul poporului, a prelucrat romane, precum *Viaţa de seminar*, după G. Petrov, şi a tradus mult din L. Tolstoi, F. W. Farrar, A. P. Lopuhin, N. V. Gogol şi din mulţi autori de cărţi teologice, realizînd performanţe de cîte zece ediţii la unele cărţi. S-a ocupat de Paisie Velicicovschi, traducînd cartea lui Cetfericov şi reînnodînd firul unei tradiţii de spiritualitate care începuse să se cam uite. Cine nu cunoaşte *Istoria Biblică,* în cele cinci volume masive pe care nimeni nu le-ar putea transporta în braţe, de pildă, între Patriarhie şi Mănăstirea Antim? Cine n-a citit *Viaţa lui Iisus,* în două tomuri, după Farrar, şi-apoi *Viaţa şi operele Sf. Pavel,* după acelaşi, şi tot după el, *Primele zile ale creştinismului,* în trei volume, care îţi rupt braţele. Volume tot atît de grele îi adună cuvîntările, pastoralele şi îndemnurile duhovniceşti.

De la el ne-a rămas totuşi şi o instituţie bisericească de mare valoare: *Şcoala superioară de pictură bisericească a Arhiepiscopiei Bucureştilor,* ajunsă pînă la noi sub forma cursurilor de pictură bisericească la nivelul Patriarhiei, iniţiativă care trebuie aşezată la baza revirimentului artistic-bisericesc din vremea noastră, cînd peste 400 de pictori şi restauratori nu sînt de ajuns faţă de solicitările parohiilor, de înfrumuseţare a sfintelor locaşuri. Trăim în această privinţă o epocă de adevărată Renaştere. Ea trebuie raportată şi la *Şcoala de pictură* ctitorită vizionar de Patriarhul Nicodim.

A trăit pînă în 1948, aproape de vîrsta de 83 de ani, apucînd din plin vremea începutului desfăşurării marilor transformări din lume şi din ţara noastră, vreme în care Biserica avea nevoie stringentă de oameni pe măsura epocii, de minţi lucide şi de spirite curajoase care să ştie cum s-o situeze în epocă şi cum să asigure corabiei o plutire normală, şi corăbierilor un rost acceptat de lumea nouă care se năştea, şi în care, cine se situa pe margine sau în afară,era menit autoeliminării din viaţa publică, poate pentru totdeauna. O răspundere atît de mare, avînd în sarcină o instituţie şi o realitate bimilenară, avea nevoie de un uriaş al gîndului şi al faptei, care să preia din mers ştafeta şi să proiecteze în zările pe atunci încă ceţoase ale viitorului, chipul exterior şi fiinţa interioară a unei Biserici care trebuia nu numai să supravieţuiască, ci, spre a se consolida, să se implice în ceea ce s-a numit „zidirea unei vieţi noi", formarea „omului nou", şi s-o facă sincer, credibil şi convingător, îndrumîndu-şi în acest sens conducătorii locali din fruntea comunităţilor şi, tot aşa, restructurîndu-şi instituţiile, mai ales şcolile, amvoanele, presa.

Prin acestea am anticipat de fapt epoca următoare, problemele ei şi problemele care s-au pus Bisericii, şi pe omul care, ajuns în 1948 în scaunul de patriarh, a ştiut să le facă faţă, să le găsească soluţiile cele mai bune şi să stabilizeze pentru un număr mare de ani direcţia corabiei Bisericii.

Patriarhul Nicodim a mai avut forţa găsirii unor soluţii oarecum pasive şi defensive, bune la vremea lor şi pentru scurt timp. Pentru soluţii active şi pentru aşezarea Bisericii alături de toţi cei care constituiau forţa naţiunii în luptă pentru regenerarea ei, trebuia un om tînăr, cu bune legături în rîndurile conducătorilor revoluţiei de transformare a societăţii de după război, credincios şi Evangheliei şi poporului, apt pentru mlădieri şi, la nevoie, suficient de dîrz şi convingător cînd s-ar fi depăşit anumite limite şi competenţe.

Acesta a fost patriarhul Justinian Marina.

3. Patriarhul Justinian Marina, născut în 1901, preot din anul 1924, vicar la Iaşi între 1945—1947, mitropolit al Moldovei şi Sucevei, între 1947—1948, ales patriarh la 6 iunie 1948, este încă viu în amintirea noastră, a tuturor, şi se reactualizează ca o prezenţă copleşitoare, ori de cîte ori evocăm numărul extraordinar de mare de fapte şi idei care i-au umplut cei aproape 30 de ani de arhipăstorire. Timpul e prea scurt pentru un portret adecvat taliei lui, şi, pe cel chemat să-i reconstituie trăsăturile vieţii şi activităţii, îl cuprinde teama şi disperarea că nu va fi în stare să-i facă dreptate aşa cum se cuvine, într-un portret înscris în limite de timp şi în faţa unui auditoriu care l-a cunoscut foarte bine. Prilejul e oricum straşnic de bine venit, ca să ne amintim şi de dînsul cu acest prilej, fie şi numai pentru a ni-l redescoperi nouă înşine în taina sufletului nostru, dînd la o parte pentru o clipă vălul tăcerii, care stă peste chipul său deja de peste şapte ani. Mulţi dintre cei prezenţi îi datorăm sinceră recunoştinţă pentru ceea ce a făcut pentru noi şi, în rugăciunile noastre, el continuă să trăiască. Dar recunoştinţă îi datorează mai ales Biserica noastră.

Primul patriarh a fost un multilateral care mai surprinde şi astăzi pe cei care îi citesc biografia. Am făcut eu însumi experienţa cu *„Pagini dintr-o arhivă inedită“*, care mi-a adus neaşteptat de multe scrisori, în care se exprimă mirarea şi admiraţia faţă de cel ce fusese pentru ei, pînă atunci, aproape un necunoscut. Chiar şi pentru unii dintre contemporani. În special epoca lui de vieţuire şi de creaţie din perioada transilvană îl scoate la lumină ca pe un ostenitor conştient, tenace şi talentat pentru culturalizarea poporului, mai mult decît s-a crezut şi s-a spus în timpul vieţii lui.

Al doilea patriarh, aşa cum am spus, trece mai ales drept un cărturar şi lista bibliografică a operelor sale obligă la respect şi admiraţie. Nu vom putea alcătui o listă asemănătoare pentru cel de-al treilea patriarh, Justinian Marina. S-a spus destul de des despre el că n-a excelat prin scris şi prin cultură teologică înaltă, deşi volumele de *Apostolat Social* ar putea totuşi să ne îndemne să corectăm această imagine acreditată, poate, pe nedrept. Dar corectura n-ar aduce totuşi mare lucru în plus

staturii lui, bine alcătuite, poate din alte elemente de construcție, dar cel puțin tot atît de valoroase ca și ale înaintașilor.

Chiar dacă atunci, în 1948, nu era mare teolog, experiența, lecturile, cuvîntările, contactele, trebuința de a îndruma pe teologi și pe preoți timp de aproape 30 de ani, au putut face din el și un teolog. De aceea odată, cînd un rector al Institutului Teologic din București, s-a dus să-i ofere un doctorat h. c. cu intenția bună, dar naivă, ca să-l aducă la nivel cu doctorii și cu ei înșiși, profesorii, Patriarhul i-a răspuns pe bună dreptate: „Nu. Mulțumesc. Eu vă dau doctorate vouă, nu voi mie!"

Înainte de orice, Justinian Marina a fost arhitectul reorientării depline, precise și sigure a preoțimii noastre și a Bisericii, sub toate aspectele, în anii în care s-a dovedit imperios necesară și vitală această reorientare. El este acela care, s-ar putea zice, a negociat în termeni de respect reciproc și de comportare civilizată, urbană, dacă ne e permis să folosim un termen foarte prețios, raporturile dintre Biserică și Stat, stabilind realist dreptul la existență al credinciosului-cetățean, căruia i-a asigurat toate libertățile de a se implica în viața socială și politică, fără teama de anateme — cum s-a întîmplat prin alte părți, cu alte confesiuni — și, în același timp, asigurîndu-și înțelegerea Statului pentru cetățeanul-credincios, căruia i s-a dat deplina libertate, prin Constituție, să-și exercite pornirile conștiinței așa cum crede de cuviință, exclusiv sub autocontrolul instrumentelor personale de apreciere și evaluare.

Încă din epoca de stabilire a acestor principii de relație au fost elaborate cîteva sintagme, cîteva lozinci — și folosesc termenii în înțelesul lor cel mai pozitiv, sintagme menite să exprime în același fel pentru toți, înțelegerea comună a noilor relații și situații, și a noilor îndatoriri și drepturi. În aceste condiții, a apărut sintagma *„larga înțelegere"*, pe care o mai utilizăm și azi. Statul ne-a luat în considerare cu *„largă înțelegere"*. Biserica, slujitorii și credincioșii ei, la rîndul lor, s-au angajat — iată o altă sintagmă — *„la zidirea vieții celei noi din patria noastră"*. Aceste sentimente și angajamente reciproce au dus la constatarea și folosirea, cu deplină răspundere și onestitate din ambele părți, a zicerii: *„climat de libertate religioasă"*, tot o sintagmă, care definește pînă azi, prin cele mai izbutite cuvinte, realitatea situației în care trăiesc Cultele din România.

Cultele, toate, nu fără a trage cu ochiul și cu urechea la ce fac ortodocșii, s-au angajat și într-un efort de cooperare între ele, pe teren teologic, dar mai ales pe terenul slujirii oamenilor, ca element cu totul nou și esențial acum, al rostului lor în lume. Această slujire, la noi s-a numit întîi, cu o altă zicere, bine găsită, *„ecumenism practic"*, iar conținutul și direcția apostolatului Bisericii și al slujitorilor ei, s-a numit *„apostolat social"*.

Ei bine, toate aceste cuvinte și sintagme sintetice, atotcuprinzătoare, care exprimă realități de relație Stat-Biserică, relații între culte și relații interne în sînul fiecărui cult, au fost create, au apărut și s-au definitivat în timpul patriarhului Justinian și, în cea mai mare parte, și cu contribuția sa. Așa a ajuns el să zică, atunci cînd și-a aniversat cu mare pompă și mare participare externă, 20 de ani de slujire patriarhală:

„Biserica formează un trup cu Patria și o comuniune cu statul" (*Douăzeci de ani din viața Bisericii Ortodoxe Române,* București, 1968, p. 59). El însuși, modest, a invocat întotdeauna sinodalitatea, colaborarea cu toți membrii Sfîntului Sinod și cu capii celorlalte Culte, cînd s-au căutat autori pentru aceste jaloane de orientare, dovedite de practica vieții a fi tocmai ce ne trebuia. Iată ce spunea: *„Nimic din împlinirile apostolatului nostru nu s-ar fi realizat în acești ani, dacă nu lucram laolaltă, în cel mai deplin acord, toți membrii Sfîntului Sinod... și toți cei aproape zece mii de preoți ortodocși români și dacă nu erau milioanele de binecredincioși ai Bisericii noastre"* (*Douăzeci de ani din viața Bisericii Ortodoxe Române,* București, 1968, p. 58). Așa a fost, dar, oricum va fi fost, el era patriarhul.

Iată deci în cele evocate mai sus, o scurtă, dar foarte importantă listă, nu de cărți, dar oricum, de idei care fac laolaltă cît o bibliotecă. Toate acestea au dus la formularea unor *principii,* care au dat preoțimii asigurarea și siguranța că se află într-o corabie, cu un cîrmaci care știe ce face și încotro merge. Roadele acestor principii deveneau de la o zi la alta tot mai evidente și limpezitoare pentru toți. Cînd te declari pentru slujire, cum să nu te accepte lumea? Lumea nu te acceptă cînd vrei s-o stăpînești, să-i stinghereşti libertatea. Patriarhul Justinian a știut că scoțînd în față astfel de principii, va convinge și că Sfîntul Sinod, preoțimea și credincioșii îl vor urma. Era de altfel pe cea mai autentică linie creștină, pe care el doar o scotea din uitare. *„Vom dovedi că Hristos trăiește în noi* — spunea preoților — *dacă ne vom dărui pentru binele semenilor noștri, dacă vom munci pentru înflorirea Patriei și dacă... prin truda noastră de fiecare zi oamenii de pe tot întinsul pămîntului vor trăi în pace și bună înțelegere"* (*Apostolat social,* VIII, p. 124). Am putea aduce în același sens sute și sute de declarații și îndemnuri. A făcut-o mereu, pînă ce toate s-au întipărit în conștiința preoților și au devenit elemente firești de propovăduire și de viață.

În afară de lista aceasta, un alt catalog bibliografic al înfăptuirilor patriarhului Justinian e tot atît de impresionant. Mă voi mulțumi doar să enumăr titlurile, ele vorbind de la sine.

Mai întîi, chiar în 1948, are loc reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, prin revenirea uniților la Ortodoxie, după aproape 250 de ani.

Mitropolitul Olteniei, Firmilian, nota odată că, printre cele dintîi opere ale Patriarhului Justinian a fost, zice el, „sinodalitatea selectivă, reprezentativă și competentă" (*Douăzeci de ani...,* p. 12), cu alte cuvinte s-a ocupat de *calitatea* membrilor Sf. Sinod, realizînd un Sinod cu atributele de mai sus. De ce? Dar cine ar mai avea nevoie de explicații? A urmat la rînd cartea *Legiuirilor* cu *Statutul* și *Regulamentele* aprobate de președintele Statului și al Marii Adunări Naționale. Nimic nu dă mai multă soliditate unei instituții, unui stat, decît *Constituția* și legile. Mai departe s-au ținut lanț: aducerea învățămîntului teologic sub îndrumarea Bisericii, rezolvînd în sfîrșit o anomalie care dura de cînd exista învățămîntul teologic la români; organizarea cursurilor preoțești de reîmprospătare a cunoștințelor teologice, la cele două Institute; organizarea conferințelor preoțești pe protopopiate; organizarea Casei de Pensii și ajutor

reciproc; organizarea caselor de odihnă; reorganizarea tipografiei și a atelierelor Patriarhiei, ca și a unor ateliere mănăstirești; festivitățile de canonizare a unor sfinți români și generalizarea cultului lor; introducerea muzicii omofone în parohii; cîteva ediții ale *Bibliei;* nenumărate ediții ale *Noului Testament,* cărți de rugăciuni, manuale pentru elevii și studenții teologi; trimiterea de tineri la studii peste hotare; reînființarea Episcopiei de Alba Iulia și a unui vicariat cu episcop rezident la Constanța; restaurări de mănăstiri; organizarea Fondului Central Misionar. Și altele și altele. E aproape de necrezut că toate s-au putut organiza în timpul vieții unui singur om și sub izvorul gîndului și dragostei sale de Biserica pe care o avea sub păstorire.

Încă în timpul vieții i s-au adus elogii nereținute, utilizînd superlative căutate anume: *„un reprezentant de seamă al conștiinței ecumenice ortodoxe"*, îl numea Patriarhul academician Chiril al Bulgariei; *„unul din cei mai mari conducători ai vieții religioase internaționale"*, aprecia dr. Franklin Clark Fry, președintele Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor. Patriarhul Chiril îi aprecia îndeosebi *„limpezimea privirii sale duhovnicești în aprecierea realității istorice contemporane"*. Arhiepiscopul Iakovos al celor două Americi spunea că *„în legătură cu Patriarhul Justinian n-ar întreprinde nici o comparație, pentru că este, ca om și cleric, incomparabil"*. Patriarhul Constantinopolului, Athenagora, mărturisea că vizitînd Biserica Ortodoxă Română *„a găsit peste tot întipărită fizionomia puternică a Patriarhului Justinian"*.

Am putea înmulți la nesfîrșit astfel de citate, care de care mai elogioase, risipite în toate publicațiile bisericești — și erau foarte multe, ca și azi — pe tot parcursul celor 30 de ani cît a durat patriarhatul său. Se știe că asupra vieții, activității și ideilor sale s-au scris nenumărate studii, teze de licență, lucrări de seminar la cursurile de doctorat, toate abundînd de calificativele cele mai înalte. Se poate însă spune: în timpul vieții unui om, și mai ales cînd e de față, și cînd e cel mai mare, se spun și se scriu și multe lucruri de complezență, pe care toți cei care le ascultă sau le citesc, inclusiv cel în cauză, știu cum să le înțeleagă și să le reducă pe loc la dimensiunile reale. Patriarhul Justinian e mort acum și doarme în mormîntul pe care, cu grijă de țăran împăcat cu moartea, tot așa cum a fost și cu viața, și l-a săpat în zidul interior al Mănăstirii Radu Vodă, între elevii Seminarului de el ctitorit acolo. Nimeni nu mai poate folosi nimic flatîndu-l astăzi, nimeni nu mai are nici un motiv nici să-l supradimensioneze, nici eventual să se teamă pentru vreo urmare neplăcută.

Să ne punem întrebarea sinceră și deschisă: rezistă oare și acum aprecierile elogioase de tipul celor exprimate mai sus? Oare timpul nu le-a redus din valoare? Fiecare să răspundă pentru sine. Eu cred că nu, ci dimpotrivă, timpul lucrează în favoarea lui. Abia acum avem perspectiva, detașarea care, de la distanță ni-l descopere parcă și mai mare, iar numărul și calitatea și însemnătatea faptelor lui în slujba Bisericii noastre și a Patriei, în orientarea Bisericii, a clerului și credincioșilor spre cele două iubiri nedespărțite, ne obligă să-l amintim cu respect și recunoștință în această zi a celei de a 60-a aniversări a Patriarhatului și a patriarhilor noștri.

4. Despre al patrulea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române ar trebui să încercăm doar o prezentare parţială şi un bilanţ cu credit deschis. Mai are încă mulţi ani înainte, şi-şi desfăşoară misiunea pastorală, activitatea de conducere a Bisericii şi talentul de arhitect şi de constructor, ca şi cum ar fi la începutul vieţii. Avem totuşi încă de pe acum acele date care să ne permită să estimăm, fără nici un risc, un portret definitiv, în paleta de culori din care îl vom alcătui, prevăzînd şi nuanţele care se vor adăuga de acum încolo şi pe care ştim cu neîndoielnică încredinţare că le va realiza.

Nu e uşor să fii mare, după un înaintaş mare. Patriarhul de pioasă amintire, Justinian Marina, a lăsat în istoria Bisericii noastre un nume acoperit de incontestabile împliniri: o Biserică bine organizată, cu structuri solide garantate de legi şi regulamente, cu şcoli teologice de prestigiu, cu un monahism întors spre vocaţia lui autentică şi tradiţională, cu tipografii şi tipărituri de înaltă calitate, şi, aşa cum ştim cu toţii, cu o preoţime bine orientată în contextul societăţii contemporane româneşti, avînd sentimentul siguranţei şi al stabilităţii, şi deplină încredere în prezent şi viitor. Misiunea urmaşului părea a trebui să fie mai ales una de păstrare şi continuare, şi prin acestea e greu să fii mare. Trecînd la cele veşnice, patriarhul Justinian părea a lăsa totul împlinit, totul bine rînduit, aşa cum cu înţelepciune bătrînească şi românească şi-a orînduit şi viaţa personală, împărţindu-şi din vreme bunurile şi, cînd a simţit că ajunge la capăt, alcătuindu-şi cu linişte testamentul şi lăsîndu-l pe biroul din dormitor, a plecat la spital cu presimţirea că nu se va mai întoarce. Totul era rînduit ca pentru dare în primire. Îmi cer scuze pentru repetarea de trei ori a verbului *a rîndui*, dar n-am găsit altul mai expresiv şi mai potrivit.

Ca să fie mare, după un altul mare, un cîrmuitor de Biserică trebuie nu numai să păstreze şi să continue, bucurîndu-se de moştenirea primită, ci să-şi pună el însuşi în cultivarea ogorului spiritual ce i s-a încredinţat, pecetea inteligenţei şi a geniului propriu, scoţînd la lumină părţi rămase în umbră, chiar mai de mult, din vremea înaintaşilor, descoperind noi valenţe şi dimensiuni activităţii pastorale şi cultural-bisericeşti, iniţiind activităţi noi care să-i pună în valoare noului venit la cîrmă, în chipul cel mai evident, forţa creatoare, originalitatea, mintea inventivă, imaginaţia fecundă şi, odată cu şi dincolo de toate acestea, o inimă largă şi bună. Prin aceasta din urmă, chiar şi atunci cînd imităm pe alţii, sîntem mari. Fără aceasta, chiar cînd săvîrşim fapte extraordinare, putem rămîne mici.

Patriarhul Iustin Moisescu, încă din clipa alegerii la succesiunea patriarhului Justinian Marina, în ochii tuturor clericilor şi credincioşilor noştri, prezenta cele mai depline garanţii că era dotat cu toate aceste calităţi şi că va fi exact ceea ce se aşteptau toţi să fie. Alegerea sa n-a avut altă alternativă. Era ales dinainte de a fi ales, de propriile sale calităţi. Garanţiile erau frumos şi sistematic orînduite, în văzul tuturor, pe portativul celor 67 de ani — cîţi avea în momentul alegerii ca patriarh — ani de succese şi dovezi succesive că era purtătorul unei inteligenţe ieşite din comun şi a unei capacităţi de muncă pe măsura robusteţei lui fizice şi spirituale. Avea în urmă o biografie aproape jenant

de plină de reușite extraordinare, frizînd o perfecțiune neverosimilă pentru că astfel de lucruri se întîlnesc de obicei foarte rar.

Termină Seminarul teologic din Cîmpulung-Muscel ca premiant. E ales de patriarhul Miron Cristea dintre absolvenții tuturor Seminariilor din anul acela, 1930, și trimis cu o bursă, să-și facă licența în Teologie la Universitatea din Atena. În 1934 se întoarce licențiat cu *arista*. Atîta grecească mai știm toți, încît să traducem *arista* cu *„cel mai bun"* sau cu latinescul „magna cum laudae".

Profesorul I. D. Lăudat din Iași a descoperit de curînd în Arhivele Statului din acel oraș, dosarul concursului pentru catedra de Exegeza Noului Testament și Ermeneutică Biblică a profesorului Iustin Moisescu, la Facultatea de Teologie a Universității din Iași (pe atunci la Cernăuți), în toamna anului 1942. Cu amabilitate, d-l I. D. Lăudat mi-a trimis o copie, din care voi dezvălui aici, cu acordul d-sale și al P. F. Patriarh, cîteva date. Iată, de pildă, în *Raportul asupra activității științifice a profesorului Iustin Moisescu*, profesorii N. Popescu-Prahova, Haralambie Rovența, Gala Galaction, Vladimir Prelipcean și Milan Șesan menționează un articol al profesorului grec P. Bratsiotis, decanul Facultății de Teologie din Atena, publicat în ziarul „Hestia" din Atena în decembrie 1934, în care acesta scria că fostul său elev Iustin Moisescu *„posedă limba greacă mai bine decît studenții greci de origine"*.

Patriarhul Miron Cristea, urmărindu-i destinul, la recomandarea Universității din Atena și a Ambasadei române din Grecia, l-a trimis pe tînărul licențiat de la Atena să-și continue studiile la Strasbourg, în Franța, pentru încă doi ani, de unde, cu materialul pentru teza de doctorat, s-a întors încă o dată la Atena, unde, în anul 1937, își trece teza de doctorat cu titlul: *„Evagrie Ponticul"* neputînd obține un calificativ nici mai mic decît *arista*, și nici mai mare, pentru simplul motiv că mai mari nu existau, iar pentru mai mici nu dovedea nici o înclinare!

A urmat apoi cavalcada profesoratelor, cu opriri și promovări rapide: la Seminarul Nifon Mitropolitul din București, la Universitatea din Varșovia, înlocuindu-l pe celebrul profesor Nicolae Arseniev, apoi la Cernăuți, la Suceava și la București — unde l-am mai prins și eu ca profesor de Noul Testment, în anul doi — și apoi a urmat, sub presiunea unei efervescențe de inspirație nestăpînită, elaborarea unei suite de articole, multe despre teologia păcii, în revistele bisericești, și apoi cărțile: *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom* (1942), *Originalitatea parabolelor Mîntuitorului* (1944), *Activitatea Sf. Pavel în Atena* (1946), *Simbolica* (traducere, 1955), și *Ierarhia bisericească* (1955). Cînd i s-a alcătuit *curriculum* bibliografic, pînă acum, n-au fost niciodată menționate cursurile sale, pe care le-am găsit citate în raportul amintit, descoperit în Arhivele Statului din Iași.

Astfel, la Varșovia a alcătuit următoarele cursuri în limba polonă: 1. *Introducere generală și specială în cărțile sfinte ale Noului Testament* (480 p. bătute la mașină), *Exegeza Epistolei Sf. Pavel către Galateni* (165 p.), *Exegeza prologului Evangheliei după Ioan* (56 p.). Aceste cursuri au fost cercetate de profesorii Milan Șesan și Vladimir Prelipceanu, care „au constatat valoarea lor științifică, didactică, precum și deplina lor concordanță cu învățătura Bisericii Ortodoxe". La Cernăuți

şi Suceava a mai alcătuit trei Cursuri, unul de *Introducere în cărţile Sfinte ale Noului Testament*, altul de *Exegeză* şi al treilea, *Ermeneutică Biblică*. Despre scrierile în limba română, acelaşi raport constată că: *„Forma de exprimare a autorului în limba română se distinge prin conciziune şi claritate"*. Aceasta spre a nu se crede că putea fi perfect numai în limba greacă!

A urmat apoi o altă serie de ascensiuni, după o cotitură pentru mulţi imprevizibilă la vremea aceea, dar în cea mai bună tradiţie a unor precedente nu numai bizantine, ci şi apusene şi chiar româneşti, mai ales ardelene, precum un Fotie devenit patriarh de Constantinopol din general, un Ambrozie devenit episcop de Milan din guvernator civil, un Nicolae Bălan devenit din profesor mitropolit al Ardealului, etc. La 23 februarie 1956, episcopul-vicar patriarhal Teoctist Arăpaş îl hirotoneşte diacon; a doua zi, celălalt episcop-vicar patriarhal, Antim Nica, îl hirotoneşte preot, iar a patra zi, la 26 februarie, Adunarea Naţională Bisericească, potrivit Statutului constituită în Colegiul electoral, îl alege mitropolit al Ardealului, în locul marelui predecesor trecut la Domnul, Nicolae Bălan.

Şi-a rezervat apoi zece zile de meditaţie, înainte de a cere ca Domnul să-i deschidă braţele părinteşti, şi să-l primească în rîndurile monahilor de la Mănăstirea Cernica, la 8 martie 1956. Ales deja mitropolit, la 15 martie 1956 patriarhul Justinian, mitropolitul Firmilian al Olteniei, şi episcopul Nicolae Colan al Clujului îl vor hirotoni arhiereu, şi i se va încredinţa de îndată cîrja lui Şaguna, la 18 martie 1956, în Catedrala din Sibiu.

Dar steaua lui nu stă pe loc prea mult. Destinul urmăreşte ca el să împlinească alte rosturi, în alte părţi, şi e grăbit să-l îndrepte spre locul unde îi va da de lucru, pentru o perioadă mai îndelungată. La 10 ianuarie este ales mitropolit al Moldovei şi Sucevei, iar peste trei zile e instalat pe scaunul cinstit odinioară de Dosoftei, Varlaam, Veniamin Costachi, pentru a nu-i pomeni decît pe aceştia, pentru că şirul celor mari de la Iaşi e prea mare, ca să poată fi pomenit acum în întregime.

Înainte de alegerea ca mitropolit al Ardealului, într-o lungă şi substanţială cuvîntare, bine chibzuindu-şi cuvintele, patriarhul Justinian îl caracteriza aşa în faţa Colegiului electoral pe cel ce trebuia ales: *„Va trebui să trimitem acolo pe cel mai bun dintre clericii de astăzi ai Bisericii noastre, o personalitate viguros conturată, cu aleasă pregătire teologică, temeinic orientată în toate problemele pe care le ridică lumea noastră contemporană, căci „la vremuri noi, ne trebuie oameni noi"*.

S-a dovedit de îndată, şi după aceea, că acea *„personalitate viguros conturată"* n-a putut fi altul decît preotul Iustin Moisescu. În scurta trecere prin Sibiu, printre altele, a avut totuşi timpul de a înfiinţa în locul decedatei *Reviste teologice* (1947), revista, tot teologică, *Mitropolia Ardealului* (nr. 1—2, în septembrie-octombrie 1956).

Cînd a fost ales mitropolit al Moldovei şi Sucevei, şi-a conturat programul prin cuvintele: „Cu toată silinţa voi desfăşura o lucrare statornică de ocrotire şi păstrare a Sfintelor locaşuri: biserici, mănăstiri şi schituri — minunate opere de artă — care alcătuiesc diadema Mitropo-

liei Moldovei; iar din cei ce se nevoiesc în aceste comori ale evlaviei străbune, mă voi strădui să fac slujitori harnici și devotați Bisericii, Patriei și binelui obștesc. Neîncetat voi priveghea la buna îndrumare a preoțimii Eparhiei mele, întru îndeplinirea cu prisosință a îndatoririlor ei către Biserică și Patrie. Voi urmări cu toată luarea minte ca roadele lucrării preoțești să se vadă din buna chivernisire a locașurilor dumnezeiești, din propovăduirea dragostei între toți fiii Patriei și din jertfelnica dăruire pentru binele obștesc".

Tot la Iași și-a definit modul cum înțelege să rezolve eterna antiteză dintre cele cerești și cele pămîntești, care încurcă adesea opțiunile multora, mutilîndu-le viața. Programîndu-și un echilibru pe care și-l va menține de-a lungul întregii vieți, pînă astăzi, nedezmințindu-și cultura elenă, a amintit la încheierea festivităților — pe atunci ieromonah, eram și eu la un colț de masă — s-a comparat cu Anteu, cel care în lupta cu Hercule, căpăta puteri noi ori de cîte ori atingea pămîntul. Tot așa promitea atunci: „*Voi ține legătura cu poporul*". Poporul e pămîntul dătător de putere. Și apoi, spre a risipi orice neînțelegere sau răstălmăcire, că ar fi sacrificat verticalul pentru orizontal, ca un nou Augustin, declara: „*Noi, credincioșii ortodocși, dorim să urmărim să fim cetățeni ai cerului, să ne împăcăm cu Dumnezeu, dar trăim și ne mișcăm în lumea aceasta, pe pămînt. Gîndirea și activitatea mea viitoare de arhipăstor se va desfășura între acești doi poli: cerul, Dumnezeu, spre care voi îndruma și conduce credincioșii, și pămîntul, în care viața lor trebuie să fie mulțumită*". Cuvinte limpezi, convingeri ferme, orientare programatică, paradigmă a dublei alcătuiri și a dublei tinderi a omului. Așa, credinciosul, arhiereul, a definit relația în care va pune în viața sa și a păstoriților pe creștin, cu cetățeanul din ființa uneia și aceleiași persoane, realizînd conviețuirea în echilibru și armonie.

Nu e de mirare astfel că încă din acea vreme datează și prima alegere, repetată pînă azi din patru în patru ani, ca deputat în Marea Adunare Națională (3 II 1957, în circumscripția Hîrlău).

Teoretician al acestei orientări spre aici, și spre dincolo în același timp, teoretician al iubirii de patrie și de pace, timp de 20 de ani s-a supus la Iași cu rigurozitate spartană propriilor convingeri, și s-a aflat într-o cursă contra cronometru pe cel puțin cinci piste principale de alergare, deodată: pe cea pastorală, pe cea interortodoxă, în cadrul Conferințelor pan-ortodoxe și a pregătirii Sfîntului și Marelui Sinod, pe cea de restaurator al mănăstirilor și al bisericilor monumente istorice, pe cea a luptei pentru pace în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace și pe cea ecumenistă, interconfesională și interreligioasă, în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor și al Conferinței Bisericilor Europene. Face parte dintre arhitecții Conferinței Creștine pentru Pace și ai Conferinței Bisericilor Europene; este de asemenea arhitectul intrării Bisericii noastre, contribuind și la intrarea tuturor Bisericilor Ortodoxe, în Consiliul Mondial al Bisericilor, în 1961.

În timpul patriarhatului său s-au inițiat și marile dialoguri cu luteranii și cu romano-catolicii și au continuat cele deja începute. Nu știu dacă dintre conducătorii religioși ai lumii de azi este vreunul care să i se

poată compara în numărul şi importanța călătoriilor peste mări şi țări. Ca român, a dus peste tot cu neodihnă, mereu treaz şi însuflețit, faima Bisericii şi a țării noastre. Implicarea noastră, în premieră, în activități internaționale şi intercreştine a fost cu grijă şi izbutit elaborată şi pusă în practică de Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Iustin Moisescu. Acasă, în Moldova, concomitent cu numeroasele călătorii şi griji externe, a inițiat cu haruri de arhitect înnăscut, transformarea radicală a centrului mitropolitan dintr-o suită de maghernițe, arătînd de pe cînd le-am apucat şi eu — pe atunci călugăr la Slatina moldoveană — ca nişte jerbe mortuare ofilite şi veştejite, într-un centru modern, pe măsura epocii noastre. Concomitent, ca un lucrător la mai multe maşini, a început şi a terminat restaurarea acelor case ale îngerilor, mănăstirile: Putna, Sucevița, Moldovița, Voroneț, Arbore, Humor, Slatina, Dobrovăț, Cetățuia, Rîşca, Neamțu, Sihăstria, Secu, Bistrița, Văratec. Erau ca nişte clopote dogite şi s-au trezit returnate prin grija Mitropolitului Iustin Moisescu, astăzi cîntînd vesele la vremea Vecerniei şi a intrării în Liturghie, şi rostind numele celui ce le-a dat a doua viață.

Timpul nu ne îngăduie să intrăm în multe alte dimensiuni şi trăsături ale personalității şi activității celui de al patrulea patriarh, aflat astăzi în fruntea Bisericii şi a noastră.

Cele arătate mai sus, au avut menirea să arate *de ce* tocmai Prea Fericirea Sa a fost ales să fie cel de al patrulea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Era pe drumul acesta încă de la primul *arista*, şi de la prima privire pe care i-a aruncat-o patriarhul Miron, atunci cînd l-a preferat dintre mulți alții, ca şi cum, profetic, l-ar fi desemnat de pe atunci şi l-ar fi situat pe traiectoria care, arcuindu-se peste al doilea şi al treilea patriarh, trebuia să-l aducă, la timpul potrivit, exact pe dealul Patriarhiei ca al patrulea, ca să asigure în continuare strălucirea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, şi să i se înscrie în dreptul numelui, încă de pe acum, caracterizarea de *Patriarh al saltului în calitate*, Patriarh al relațiilor multilaterale cu lumea creştină şi al deschiderii noastre către lume, Patriarh al restaurării marilor noastre monumente bisericeşti, reluîndu-şi la Bucureşti vechea osteneală de la Iaşi, din Moldova şi Bucovina. Stau mărturie: Curtea de Argeş, Cheia, Zamfira, Viforîta, Dealu, Cernica, Pasărea, Țigăneşti, Căldăruşani, Sfîntul Spiridon Nou, Sfîntul Gheorghe şi însăşi Catedrala patriarhală, şi altele şi altele.

Rămas credincios primei iubiri, profesoratului şi studiului, a inițiat, ca Patriarh, colecția de traduceri din Sfinții Părinți şi colecția de volume de Artă creştină românească veche, cu intenția vădită de a scoate la iveală noi şi puternice mărturii ale continuității noastre pe vatra românească, din cele mai vechi timpuri pînă azi. Patronează studii, cărți şi manuale de teologie, şi un nou *Regulament al învățămîntului teologic*, făcînd dreptate prin aceasta şi îndelung nedreptățitului Institut Teologic Universitar din Sibiu, care era privat de dreptul de a oferi titlul universitar de doctor în Teologie. Modernizează tipografia cărților bisericeşti şi reorganizează atelierele Patriarhiei, iar acum, în urmă, redeşteptîndu-şi pasiuni din prima tinerețe, a reuşit printr-o perseverență în care nu seamănă cu nimeni, să înceapă zidirea unui aproape nou Institut

Teologic și a unui Centru Ecumenic în București. Două centre bisericești dintre cele mai vechi pe pămîntul românesc, Tomisul lui Teotim și Evanghelicus, și Argeșul lui Iacint de Vicina, vor avea peste cîteva zile, din nou, episcopi rezidenți.

Portretul celui de al patrulea patriarh, cu conținutul mereu tot mai substanțial al biografiei sale, deși ne-am imaginat de la început că l-am putea fixa de pe acum în toate amănuntele lui, trebuie totuși să-l lăsăm, la acest ceas al unui bilanț provizoriu și parțial, deschis. Trebuie să mai lăsăm încă foarte multe pagini albe, pe care cronicarul să aibă suficient spațiu pe care să însemneze, și în care să încapă roadele, mereu tot mai bogate, ale acestui pom uriaș și frumos care a descoperit secretul tinereții perpetue și izvorul apei vii, care îi reînnoiește iară și iară forța de creație și de muncă, și care se numește Iustin Moisescu.

Aniversînd astăzi 60 de ani de la acel eveniment memorabil, din anul 1925, cînd Biserica noastră s-a ridicat la rangul de Patriarhie, propunere venită mai întîi din partea unui ardelean, preotul arădean Gh. Ciuhandu, președintele Asociației Clerului Andrei Șaguna din Transilvania, membru al Academiei Române, propunere făcută în 1919, și reluată apoi de episcopii părților răsăritene ale României, la 25 mai 1921, după cum arată prof. Ioan Lupaș (Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia românească,* București, 1926, p. 17), am socotit că este o datorie de conștiință și de onoare a noastră a tuturor, să omagiem, cu acest prilej, pe cei patru mari stîlpi ai înțelepciunii, Miron, Nicodim și Justinian, trecuți în lumea drepților, și pe iubitul nostru Patriarh Iustin. Fără îndoială, ei vor fi priviți de viitorime cu recunoștință, pentru felul cum au ctitorit Ortodoxia românească modernă, cum au păstorit-o în vremuri tulburi, în timpul celui de-al doilea război mondial, cum au orientat-o în timpul revoluției sociale și politice din țara noastră, după război, și cum au integrat-o, în același timp, în marea familie creștină de pretutindeni, revelîndu-i vocația către universalitate, făcînd din ea un factor de mare calitate și prestigiu în dialogurile pentru unitate, în organizațiile creștine internaționale, în deschiderea față de lume prin reorientarea către slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor, și în lupta pentru pace și înțelegere între oameni și popoare.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ,
Mitropolitul Ardealului

FESTIVITĂŢILE PRILEJUITE DE ÎMPLINIREA A 60 DE ANI DE LA RIDICAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA RANG DE PATRIARHIE

Împlinirea a 60 de ani de la ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie a fost marcată prin festivităţi care au avut loc la Bucureşti în ziua de 29 septembrie 1985.

În dimineaţa acelei zile, în Catedrala patriarhală a fost oficiată Sfînta Liturghie de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, înconjurat de un sobor de ierarhi şi preoţi, în prezenţa membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a consilierilor patriarhali, a profesorilor institutelor teologice de la Bucureşti şi Sibiu şi a unui număr mare de credincioşi.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, despre Jubileul Patriarhiei Române a vorbit Î. P. S. Sa Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului. Î. P. S. Sa a arătat că din bună vreme una din formele de organizare bisericească a fost patriarhia, avînd ca temei împărţirea teritorială politică şi principiul etnic.

Cît priveşte Biserica Ortodoxă Română, în ciuda vicisitudinilor vremii care i-au stînjenit procesul de afirmare, ea şi-a manifestat, totuşi, vitalitatea şi forţa printr-o bună organizare pe întreg teritoriul locuit de români. „Obişnuit vorbim de Biserica Ortodoxă Română — a spus Î. P. S. Sa — ca o Biserică temeinic aşezată începînd din veacul al XIV-lea. Atunci însă Biserica noastră doar s-a reorganizat în funcţie de condiţiile politice din Ţara Românească şi Moldova. Altcum ea exista demult, de cînd s-a născut neamul românesc, împlinind trebuinţele credincioşilor, pînă şi a celor aflaţi la depărtări în sudul Dunării".

Î. P. S. Sa a reliefat legăturile multiple pe care Biserica Ortodoxă Română le-a întreţinut, mai ales după căderea Constantinopolului, cu Patriarhia Ecumenică, cu celelalte patriarhii răsăritene şi cu alte Biserici ortodoxe, prin vizitele sau şederea mai îndelungată la noi a unor ierarhi din cuprinsul acestora, prin ajutoare de tot felul, prin cultivarea celei mai autentice spiritualităţi ortodoxe prin care a influenţat şi viaţa duhovnicească a altor Biserici ortodoxe surori.

După împlinirile naţionale din 1877 şi 1918, înfiinţarea Patriarhiei Române în 1925 a reprezentat o încununare a unei lucrări bisericeşti care a impus Ortodoxia românească pe plan intern şi pe plan ecumenic, Biserica noastră fiind astăzi „una din cele mai temeinic organizate, cu eparhii bine aşezate, cler serios pregătit, parohii răspîndite pe întreg teritoriul ţării, mănăstiri cu monahi şi monahii trăitori după regulile de veacuri ale călugăriei, învăţămînt teologic la înălţimea exigenţelor, publicaţii şi presă acoperind nevoile atît ale preoţilor, cît şi ale credincioşilor". Ortodoxia românească participă activ, prin ierarhi şi teologi, la toate acţiunile interortodoxe şi la cele ale organizaţiilor ecumenice regionale sau internaţionale.

În acelaşi timp, Biserica Ortodoxă Română este integrată în viaţa poporului nostru pe care îl slujeşte cu tărie, străduindu-se să ducă la mîntuire pe credincioşii pe care îi păstoreşte şi să contribuie la înfăptuirea năzuinţelor şi idealurilor lor, activitatea ei fiind favorizată de condiţiile prielnice de care se bucură în actuala societate românească.

La orele 13 a avut loc în sala sinodală şedinţa solemnă a Sfîntului Sinod dedicată acestui moment aniversar, şedinţă care a fost prezidată de către P. F. Părinte Patriarh Iustin.

A fost prezent Domnul Ion Cumpănaşu, Preşedintele Departamentului Cultelor. Cinstirea evenimentului a fost subliniată prin cuvîntarea festivă intitulată „Cei patru mari Patriarhi ai celor 60 de ani de Patriarhat Ortodox Românesc", rostită de Î. P. S. Sa Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. (Textul integral al cuvîntării este publicat în acest număr al revistei noastre).

Î. P. S. Mitropolit Antonie a făcut o prezentare a „istoriei împlinirilor din această perioadă prin istoria oamenilor care veghindu-le de pe scaunul cel mai înalt, au contribuit în chip determinant la înfăptuirea lor". Enumerînd împlinirile cele mai de seamă ale celor patru patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, Î. P. S. Sa a creionat în cuvinte potrivite profilul fiecăruia dintre ei.

În ceea ce îl priveşte pe Miron Cristea, patriarhatul acestuia „a fost o mîndrie a Bisericii şi o înălţare a prestigiului ei. A lăsat amintirea unui mare om bisericesc, mare diplomat, mare om de cultură, un modern. O bună intrare a Bisericii noastre în epoca modernă".

Cel de al doilea patriarh, Nicodim Munteanu, a preluat conducerea Bisericii la o vîrstă înaintată, în vremurile grele premergătoare celui de al doilea război mondial. El a avut „o înţelepciune deosebită pe care şi-a pus-o în valoare mai ales după război, cînd... s-a dovedit a fi pe măsura problemelor secolului nostru, deşi se formase în cel trecut. A trebuit să ştie să orienteze Biserica în toiul unor transformări nemaicunoscute pînă atunci în istoria Bisericii româneşti".

Cel de al treilea în şirul patriarhilor, Justinian Marina „a lăsat în istoria Bisericii noastre un nume acoperit de incontestabile împliniri: o Biserică bine organizată, cu structuri solide garantate de legi şi regulamente, cu şcoli teologice de prestigiu, cu un monahism întors spre vocaţia lui autentică şi tradiţională, cu tipografii şi tipărituri de înaltă calitate... cu o preoţime bine orientată în contextul societăţii, şi deplină încredere în prezent şi viitor".

Dintre multiplele dimensiuni şi trăsături ale personalităţii şi activităţii celui de al patrulea patriarh, P. F. Părinte Iustin Moisescu, aflat astăzi în fruntea Bisericii noastre, reţinem pe cele care îl caracterizează a fi „Patriarh al saltului în calitate, Patriarh al relaţiilor multilaterale cu lumea creştină şi al deschiderii noastre către lume, Patriarh al restaurării marilor noastre monumente bisericeşti". Portretul celui de al patrulea patriarh, a spus pe drept Î. P. S. Mitropolit Antonie, trebuie lăsat la acest ceas al unui bilanţ provizoriu şi parţial, deschis pentru însemnarea realizărilor viitoare.

La acest moment aniversar a fost alcătuit un act sinodal spre cinstirea evenimentului istoric de la 27 septembrie 1925, act ce a fost înscris în condica sfîntă a Patriarhiei Române şi semnat de către toţi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La sfîrşitul festivităţilor a avut loc o agapă în palatul patriarhal.

Diac. prof. *Aurel Jivi*

UNIVERSUL SOCIAL AL PĂCII

Sociologia este „știința care se ocupă de studiul societății omenești și al fenomenelor sociale".[1] Ori pacea este tocmai un fenomen care se încadrează în problemele sociale ale omului. Pacea este un fenomen care condiționează o atitudine. Astfel poate fi vorba despre sociologia păcii, despre sociologia omului pașnic, despre cauzele sociale pe care le trezește pacea, despre pace ca factor al progresului social.

Pacea nu se poate realiza deplin decît în cadrul societății. Ea este una din manifestările vieții sociale.

Pacea dă o coloratură particulară omului înclinat spre o viață liniștită, generată de idealul său de a fi.

Un luptător pentru pace îndeplinește un rol social. Pe unul ca acesta îl supără orice acțiune potrivnică păcii. Pacea îi creează o stare de spirit emoțională prin importanța pe care o are în societatea omului sau în fenomenele sociale. Pacea fiind un fenomen social se încadrează în vastul program al relațiilor cu ceilalți oameni.

Sociologia ca știință este de dată recentă. Antecedentele sociologiei urcă pînă la epoca de culme a gîndirii grecești, pînă la Aristotel, acest geniu al antichității care a lansat faimoasa definiție: „Omul este un animal social".

În Biserică Toma de Aquino este dintre primii scriitori care are intuiții sociale.[2]

Mai tîrziu s-au ivit numeroși învățați care au studiat evoluția societății omenești și aportul adus la progresul ei de pace.

Deși Sfînta Scriptură n-a formulat un program social al păcii, a încercat însă să-l realizeze, a pune, adică, în practica societății pacea.

Astfel, se poate spune că sociologia păcii a fost o acțiune dinamică. Metoda folosită este, se-nțelege, cea teologică. Unitatea spirituală a fost primul punct de plecare pentru a sluji societatea. Această unitate ar fi prima treaptă biblică în socializarea păcii.

Tulburările produse în ordinea societății de războaie a îndemnat pe îndrumătorii popoarelor să apeleze la puterile păcii, cu mai multă îndrăzneală.

---

1 Academia R. P. R., Dicționarul limbii române contemporane, București, 1957, vol. IV, p. 165.

2 Emilian Vasilescu, Interpretarea sociologică a religiei, București, 1936, p. 6 și urm.

Scriitorii biblici au învăluit totdeauna elementele păcii cu ideile religioase morale, căutînd utilitatea practică a păcii, una din virtuţile vieţii sufleteşti, în relaţie cu realităţile vieţii spirituale.

Pacea avea să se primească prin educaţia în familie, cea din şcoală, cea din conştiinţa colectivă şi în cele mai diferite unităţi sociale — un caracter social şi să lege cum leagă credinţa pe mai mulţi laolaltă, pentru a apropia şi a înfrăţi oamenii care au fost şi sînt încă şi astăzi atît de departe unii de alţii.

Sub o formă religioasă şi cu scop religios, profeţii considerau că pacea poate deveni de interes principal.

Pacea avea să devină şi ea un factor esenţial în slujirea credinţei, ba chiar o sinteză între viaţă şi credinţă. O pătrundere adîncă a păcii în sufletul credincioşilor era tendinţa profeţilor.

Credinţa dublată de pace era oarecum preferinţa scriitorilor inspiraţi.

Cartea Psaltirii constituie, în privinţa aceasta, într-adevăr o operă constructivă şi se bucură de atîta popularitate şi autoritate în cugetul luptătorilor pentru pace, încît îţi face impresia că judecă problemele numai prin lumina reprezentărilor gîndirii colective a proorocilor.

Proorocii se apropiau de ideea de pace cu atîta convingere, încît ei vedeau în ea un stimulent la progresul spiritual. La ei pacea a devenit un obiect de atenţie aproape ca şi problema mîntuirii pe care o pregăteau, era adică un postulat necesar propovăduirii lor.

Pacea corespunde unei generale nevoi sufleteşti.

Un astfel de rol dă păcii Solomon, zis Înţeleptul. Atitudinea sa faţă de pace o exemplifica practic, prin alianţele sale de pace cu ţările învecinate.

Din scrierile sale rezultă că societatea nu stă pe loc în privinţa aceasta. Experimentarea păcii, o afirma el atît ideologic cît şi faptic.

Ambiţia profeţilor pare a fi fost să interpreteze sociologic pacea. Pacea, teoretic, avea ca scop a pregăti pacea practică pentru ca aceasta să devină un fel de regulator al vieţii şi să sporească energiile creatoare ale omului şi să realizeze grabnic arzătoarea unificare a oamenilor, despre care, dacă ar fi să vorbim ca Hristos, am zice: „Vie împărăţia".

Viaţa paşnică o stimulează condiţiile geografice, economice, politice ale societăţii, mediul fizic, social în care trăieşte cineva şi prin care ideea de pace devine o necesitate socială.

De la cuvînt la acţiune era idealul profeţilor. Nu e destul să spui că pacea e un bine social, ci să şi constaţi, din experienţa proprie, că pacea este o acţiune utilă ţie şi utilă colectivităţii din care faci parte. Precum există un progres al binelui individual şi social, tot aşa există şi un progres al păcii. Pacea este mai întîi un bun individual, devine apoi social, colectiv.

Dacă pentru individ pacea este bună, de dorit ea este şi pentru societate, căci individul constituie baza colectivităţii şi astfel pacea capătă caracter de generalitate, devine cea mai socială problemă dintre problemele sociale.

Temeiurile păcii se găsesc în Dumnezeu şi ca urmare şi în fiinţa organizată după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, în om, ca şi în colectivitatea din care face parte omul.

În colectivitate, în societate își dezvoltă individul personalitatea proprie. Pacea pe care o trăiește cineva are importanță numai dacă vizează societatea în care trăiește. Nici o faptă bună, o faptă a omului n-are valoare dacă nu vizează pe semenii săi, societatea. Fără aplicarea socială pacea e de neînțeles, ea fiind fără obiect. S-ar putea spune că pacea începe acolo unde sînt doi sau mai mulți oameni și astfel colectivitatea devine un stimulent al păcii individuale.

Numai pacea care vizează mulțimile are valoare. Pe tema păcii există o continuă relație între individ și mulțime, o colaborare deci.

Pacea e o expresie a unității. Oamenii sînt frați. Unitatea dintre ei se menține prin iubirea păcii.

Dragostea de om se exprimă în cuvintele: „Să iubești pe aproapele tău" (Gal. 5, 13). Cel ce iubește, nu poate trăi în vrăjmășie cu altul. Toți credincioșii sînt chemați a duce la expresie voia lui Dumnezeu, care este iubirea.

Pace există acolo unde este și iubire. Dacă cineva are dragoste curată acela pune interesele generale mai presus de interesele personale.

În Sfînta Scriptură religia are caracter social ca și pacea. Scriitorii biblici au temeiuri revelate. Drumul către pace trece deci prin iubire.

Caracterul sociologic al păcii îl afirmă cu osebire alianțele frățești și politice între conducători și state, pe care Sfînta Scriptură nu numai le menționează, ci le apreciază, ele rezultînd din iubirea de oameni.

În Legămîntul lui Avraam, din Facere 15, 1—18 îi dă patriarhului liniștea mult rîvnită, prin împărtășirea tainei pe care n-ar fi putut-o pătrunde cu ajutorul puterilor proprii, că va avea un urmaș și că urmașii săi vor fi atît de numeroși ca stelele de pe cer (15, 5).

În toate relațiile sale cu alții Avraam dă o extensiune socială păcii. Astfel poate fi vorba despre relațiile sale cu Lot, exprimate în vorbele: „Iată pămîntul este în fața ta, alege ce vrei numai sfadă între noi să nu fie" (Fac. 13, 19). O altă acțiune socială dă el păcii în urma unei lupte victorioase cînd spune: „Nimic nu voi lua (din prada de război), nici un fir de ață, nici o curea de încălțăminte" (Fac. 14, 13).

Facerea (26, 28) arată că Gherariții (cei din cetatea Gherara) au propus lui Isaac o alianță: „să facem cu tine jurămînt și să încheiem legămînt cu tine, ca tu să nu ne faci nici un rău, cum nici noi nu ne-am atins de tine, ci ți-am făcut bine și te-am scos de la noi cu pace".

Acceptarea alianței i-a inspirat-o, lui Isaac, teama de filisteni. Afirmarea păcii printr-o alianță îl va scuti de vreun rău.

Pentru a susține pacea patriarhul Iacob a devenit o persoană competentă în apărarea păcii prin prevenirea încălcării normelor de conviețuire socială.

Iacob și Laban încheie „Legămînt", „ca să fie mărturie între mine și tine" (Fac. 31, 44).

Cuvîntul „mărturie" este un memento de care să-și aducă aminte contractanții.

Un atare legămînt a încheiat Solomon cu Hiram, regele Tirului „Și a fost pace între Hiram și Solomon" (III Reg. 5, 12). Alianța aceasta

deveni atît de apreciată, încît contractanţii ei îşi ziceau „frate" (III Reg. 9, 13).

După analogia acesteia este şi legămîntul dintre Asa şi Benhadad (III Reg. 15, 19).

Legămîntul încheiat Iehodia între rege şi popor (IV Reg. 11, 17) se încadrează sever în sfera preocupării de a trăi în pace cu masele de cetăţeni.

Regele Babilonului, cucerind Ierusalimul, a luat pe unul din neamul regesc şi a încheiat cu el alianţă, l-a legat cu jurămînt, ca regatul său să rămînă ascultător şi fără trufie, ca să păzească alianţa şi să fie credincios (Iez. 17, 12—13).

Ieremia (31, 31), ca şi Iezechiel anunţă un Legămînt al păcii (36, 26). E anticiparea legămîntului încheiat cu Hristos la Cina cea de taină în cuvintele: „Acesta este sîngele meu, sîngele legămîntului" (Mc. 4, 24). După spusele profetului, acest legămînt întăreşte trupul şi dă un nou duh de viaţă. Inima oamenilor care este rece şi tare ca piatra va deveni caldă şi primitoare, blîndă şi împăciuitoare, o inimă deschisă pentru lucruri mari.

Înrîurirea Noului Legămînt se va simţi în legăturile dintre oameni. Bucuria izvorîtă din conştiinţa împăcării se va manifesta prin fapte.

Punînd apăs pe pacea dintre oameni luaţi ca indivizi şi ca grupuri nu se neglijează nici pacea cu Dumnezeu. Pacea trebuie să se întemeieze pe celelalte virtuţi, dreptatea şi iubirea mai ales.[3]

Această bucurie o vestise Isaia (9, 1) arătînd că atunci, peste popoarele care locuiau în întuneric mare şi cei care locuiau în latura umbrei morţii, lumină va străluci peste ei. E „pacea şi bunăvoirea dintre oameni" pe care o asigura şi Luca 2, 14, pentru epoca în care toate popoarele vor forma o unitate în diversitate naţională.

Pentru crima de a fi încălcat pacea şi „a urmărit cu sabia pe fratele său şi a înăbuşit milostivirile sale şi a întreţinut mînia" (Amos 1, 11—12) consideră pe edomiţi pasibili de pedeapsa capitală: „arderea în foc" (Am. 1, 11).

Cînd zice: „căutaţi binele, nu răul, ... urîţi răul şi iubiţi binele" (5, 14—15) include, în critica socială pe care o face epocii, şi pacea în binele pe care-l pretinde Amos.

În 9, 13—15 Amos vorbeşte despre pacea eternă. Începutul acelei epoci îl face belşugul material.[4]

Miheia vesteşte că toată lumea trebuie să ia la cunoştinţă măreţiile păcii: „Iată pe munţi picioarele celui ce aduce veste bună, celui ce vesteşte pacea" (2, 1).

Era un vechi obicei ca noutăţile mari să se anunţe prin focuri ce se aprindeau pe vîrfurile cele mai înalte, aşa ca toată populaţia să audă. În acest fel se anunţă şi noutatea că s-a încheiat pace.

---

3 Dumitru Abrudan, Creştinismul şi mozaismul, în perspectiva Dialogului interreligios, Sibiu, 1979, p. 15 şi urm.

4 Mircea Basarab, Profetul Amos, introducere, traducere şi comentar, Bucureşti, în rev. Studii Teologice nr. 5—10, 1979, p. 559.

Comunicări de felul acesta se făceau prin soli așezați pe culmile dealurilor și ale munților.[5]

Profetul Miheia dă o valoare socială păcii și atribuie lui Mesia rolul de a asigura pacea generală (5, 4).

Și Zaharia (9, 10) trasează chipul aceluia care „va frînge arcul de război" și va vesti pacea popoarelor, și împărăția lui, a păcii „se va întinde de la o mare pînă la cealaltă" (cf. paralelismul Mt. 21, 5 și Ioan 12, 15).

Maleahi (2, 14) vorbește despre legămîntul dintre bărbat și soție a căror armonie se tulbură prin viclenia unuia dintre ei, prin lipsa păcii. Sfîntul Pavel vorbește despre Legămîntul cel nou, anunțat de Ieremia (31, 31), superior celui vechi (Gal. 4, 24).

Cunoscător al Vechiului Testament, Sfîntul Pavel se pronunță totdeauna cu iscusința omului creator de concepții. Cînd zice: „Vechiul Testament pedagog s-a făcut nouă" (Gal. 3, 4) e ca și cînd ar spune: Vechiul Testament ne-a îndrumat spre pace, precum pedagogul conduce elevii spre o viață nouă.

El scrie lui Timotei și Filimon, discipolii săi, împărtășindu-le: „Har și pace" (Tim. 1, 2; II Tim. 1, 27; Fil. 1, 3), tot așa romanilor (Rom. 1, 7), celor din Corint (I Cor. 1, 3; II Cor. 1, 2), galatenilor (Gal. 1, 3), celor din orașele Efes (Efes. 1, 2), Filipi, (Filip. 1, 2), Coloseni (Col. 1, 2), Tesalonic (I Tes. 1, 1; II Tes. 1, 2), dorindu-le ca „Domnul păcii să le dăruiască pace" (II Tes. 3, 16).

Formula de salutare a Apostolilor: „Har și pace" e cuprinsul creștinismului: întîiul e germenul, al doilea rodul. Harul lui Dumnezeu este condiția vieții creștine, iar rodul e pacea, care aici exprimă mai mult decît „șalom", din salutarea evreilor, însemnînd nu numai sentimentul subiectiv, ci și raportul obiectiv de pace cu Dumnezeu.[6]

Cuvîntul pace, din formula de salutare „Pace Vouă!" are un multiplu scop: adică argumenta că Hristos a adus pacea, că El fiind stăpîn al păcii poate s-o împărtășească și altora și că pacea este obiectivul mulțimii. Hristos a dezvoltat conștiința societății omenești, pentru a desprinde adevărul că pacea este o componentă esențială în dezvoltarea unei lumi noi.

Cuvintele Sfîntului Petru: „har vouă și pace" (I Petru 1, 2 și II Petru 1, 2) accentuează sensul moral-social al păcii. Aceste daruri sporesc în măsura în care ele devin lucrătoare între credincioși și în lume, prin participarea și prin efortul lor, atunci cînd se menține restabilit echilibrul și armonia între oameni, eliminîndu-se războiul din trup și suflet și statornicind buna înțelegere între oameni și pacea cu Dumnezeu.[7]

În 3, 14 Apostolul Petru accentuează că viața fiecăruia, fără prihană și de sfințenie, trebuie însoțită de pace: „fiți fără prihană, în pace", adică în bune relații cu toți oamenii.[8]

---

5 At. Negoiță, Proorocul Nahum, București (nedatată), p. 65.
6 Iuliu Olariu, Epistolele Sfîntului Apostol Pavel, Caransebeș, 1910, p. 10.
7 Ioan Mircea, Epistola a II-a a Sfîntului Petru, București, 1975, p. 28.
8 Ioan Mircea, o. c., p. 71.

Viaţa sfîntă, din îndemnul „umblaţi viaţă sfîntă", despre care scrie Sfîntul Petru (I, 3, 11), include şi pacea socială: „Noi aşteptăm pămînt nou, în care locuieşte dreptatea, pentru aceea iubiţilor sîrguiţi să fiţi aflaţi fără de vină şi fără prihană, în pace" (IV, 3, 14). Adaosul: „să fiţi aflaţi în pace", arată că viaţa fiecăruia trebuie însoţită de pace şi bune relaţii cu toţi oamenii. El înţelege pacea în trei feluri: cu sine, cu alţii şi pacea cu Dumnezeu,[9] pacea deplină deci.

Pacea este fundament al activităţii Sfinţilor Apostoli. Ioan (II In. 1, 3; III In. 1, 15) şi Iuda (1, 2), iar Sfîntul Ioan (Apoc. 21, 1) prevede că viitorul va aduce „un cer nou şi un pămînt nou".

Pacea din frazele scriitorilor biblici e pluralistă, ea vizează o întreagă colectivitate, are caracter universal. Acest plural deschide o luptă pentru întruparea păcii.

Ideile Apostolilor conduc spre fapte. Numai prin fapte capătă pacea o întruchipare deplină, se realizează procesul de socializare a ei.

Individul se adaptează societăţii, dar şi societatea este creaţia oamenilor de vocaţie, a personalităţilor.

„Personalitatea indică normalitatea grupului social",[10] ea este modelul prin care se realizează finalitatea socială a păcii.

Procesul de socializare a păcii reprezintă o acţiune la care este antrenat omul de funcţiunile dinamice ale ei.

S-ar putea spune că scriitorii biblici au iniţiat o teologie a păcii, pentru că pornind de la un ideal de pace religioasă ei profesează o doctrină a păcii şi în domeniul social.

Această realitate ne aminteşte de fraza unui gînditor al epocii: „Eu vreau pacea nu numai între popoare şi clase, ci şi între ideologii".[11]

Picurii de apă sfarmă stînca dacă cad în acelaşi loc. Pacea poate deveni realitate dacă se stăruie consecvent şi sincer.

Pentru Sfînta Scriptură pacea este o frumuseţe (Is. 52, 7). Răsfoind textele biblice despre pace, vedem că pacea îndeplineşte un rol etic. Receptivă la fenomenul păcii, poate fi vorba nu numai despre o frumuseţe, ci şi de o moralitate a păcii (Is. 59, 8 etc.).

Aceste calităţi ale păcii sînt rîvnite de fiecare om, căci ele sînt factori de valoare în afirmarea personalităţii umane. Pacea este o virtute a fiecărui om, o îndatorire de onoare general-umană.

Gîndirea religioasă a încorporat totdeauna şi ideile păcii. Poate fi vorba despre un fel de acomodare a păcii la lungul şir de acţiuni religioase. Se pare că profeţii au izbutit să pună pacea în slujba predicii lor, apărînd mai întîi ceea ce se întemeiază pe autoritatea divină.

Poate fi vorba despre importanţa permanentă a păcii, nobleţea păcii, pacea ca lege a firii, pacea element al mîntuirii, pacea în relaţia cu oamenii, pacea în raport cu problemele materiale, pacea în raport cu problemele spiritului.

Pacea, avînd un rol social, se încadrează în toate sectoarele vieţii umane. Unde nu-i pace, nu-i iubire, unde-i pace acolo e dragoste; omul

9 Ioan Mircea, o. c., p. 81.
10 I. Alexandrescu, Personalitate şi vocaţie, Bucureşti, 1981, p. 95.
11 Eugen Belgis, Popasuri la marii europeni, Bucureşti (nedatată), p. 82.

a fost sortit păcii prin firea sa. Toate realizările materiale şi duhovniceşti sînt rodul păcii.

Binecuvîntările prin care se cheamă ajutorul dumnezeiesc şi formulele premergătoare unor rugăciuni: „Pace vouă!", „Pace tuturor!", au o formă şi un conţinut sociologic ca şi acţiunile: „Cu pace Domnului să ne rugăm!", „Pentru pacea a toată lumea", „Pentru pacea de sus".

Troparele, şedelnele, laudele, imnele şi celelalte creaţii cultice, toate susţin şi alimentează ideea de pace.

La toate slujbele bisericeşti sîntem îndemnaţi să cerem: „zi desăvîrşită, sfîntă, de pace", „cealaltă vreme a vieţii noastre în pace... a o petrece". Ele înrîuresc binefăcător pe ascultători. Pacea e izvor de inspiraţie, pacea e motiv omiletic.

Teologia este plină de aspiraţia filozofică a păcii, iar cuvîntul pace este pe buzele tuturor credincioşilor. Consolidarea păcii în lume constituie o premisă a vieţii creştine.

O chemare plină de tîlc răsuna odată în piaţa unui oraş, o chemare care a izbutit să adune în jurul omului ce o striga, o mulţime nedumerită.

„Cine doreşte un leac pentru pace şi viaţă"? Iată cuvintele la auzul cărora au alergat din toate părţile pieţii muritori care credeau că, în sfîrşit, dorul lor de a-şi prelungi cît mai mult traiul pe pămînt, şi-a găsit împlinirea. Îngrămădiţi în jurul ciudatului mesager, priveau nesăţioşi spre buzunarele sale, aşteptînd ca din ele să scoată vreo pilulă miraculoasă, ca să picure în vinele lor remediul cel îndelung aşteptat împotriva morţii, ce-i pîndea în fiecare clipă.

În locul acestora, mesagerul scoase o cărticică cu filele îngălbenite de vreme. Era cărţulia străveche a Psalmilor, care a rămas mereu nouă pentru că dintr-însa răsună mereu întreaga gamă a simţămintelor umane.

Din această cărticică mesagerul citi versurile psalmului 33, 12: „Cine este omul care doreşte viaţă...? Păzeşte-te de rău şi făptuieşte binele, caută pacea şi o urmează pe ea".[12]

Pacea e măsura valorilor unui om. Biografia păcii este vastă, pentru că are o putere considerabilă asupra omului.

Nici o valoare n-a cucerit un interes atît de vast ca pacea.

Despre pace s-au scris tomuri de documente şi cronici, cercetări şi tratate.

Întocmai ca bunătatea, aşa şi pacea este o însuşire a omului. E firesc deci, ca pacea să fie o caracteristică a preotului, a cărui misiune este pacea şi împăcarea oamenilor.

De aceea, în lucrarea Bisericii pacea are o frecvenţă mare, pentru că întemeietorul ei este „Domnul păcii" (Is. 6, 6). Învăţătura creştină e numită Evanghelia păcii (Ef. 6, 15).

În promovarea intereselor de apropiere dintre oameni, pacea este un factor nu de minimă importanţă.

Pe linia ecumenismului, pacea contribuie într-o proporţie care nu poate fi preţuită, pentru că ea leagă pe om de oameni. Ea, mai mult

---

12 Moses Rosen, În lumina Terrei, Bucureşti, 1971, p. 229.

decît oricare alt mijloc este în stare să aducă în apropiere pe oameni. Duhul păcii este un duh al iubirii.

Textul din Amos 5, 14 cuprinde elemente pe care le putem situa pe linia ecumenistă. Zicerea: „Căutaţi binele şi nu răul, ca să trăiţi", are un aspect moral dar şi unul social, exprimînd adevărul că înfăptuirea păcii este o condiţie a existenţei umane.

Actualitatea îndemnului profetic constă în faptul că, întocmai ca în epoca veche, persistă nevoia de împlinire a binelui şi mai ales a păcii.

De aceea, Comitetul Consultativ al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a avut loc între 17—24 octombrie 1966, la Sofia, a stabilit ca temă principală acel text: „Căutaţi binele ca să fiţi vii".

Domnia păcii pe pămînt şi eliminarea actelor de forţă numai pacea o poate mijloci. „Omul are nevoie vitală de pacea ziditoare".[13] Comuniunea cu oamenii săi numai pacea şi dragostea o pot statornici.

Pacea este unul dintre cele mai intime sentimente sufleteşti. Fiecare om rîvneşte pacea, pacea cu eul propriu, pacea cu ai săi şi pacea cu toţi.

Pacea are însemnătatea ei socială, pentru că viaţa primeşte valoare deplină numai dacă e trăită în pace.

Pacea poate fi cîştigată prin evitarea răului, prin a acţiona totdeauna binele. Din pace rezultă alte atîtea virtuţi, care perfecţionează personalitatea omului, precum sînt cumpătarea, prudenţa, mila, îndurarea, dragostea de viaţă şi de oameni. Pacea trebuie să lucreze prin dragoste. Prin virtutea dragostei omul se ridică la pacea deplină.

Necesitatea securităţii pe ansamblul terrei, raportul de prietenie, înţelegere şi colaborare, a unei ordini drepte în lume, omul şi familia şi alte multe probleme din domeniul social, sînt rezolvabile numai prin elementul pace.

Numai pacea poate deschide calea către dragostea universală a oamenilor. În faţa împăcării şi a păcii încetează patima şi răutatea.

Odinioară se zicea: „Si vis pacem para bellum" = dacă doreşti pace pregăteşte-te de război.

Sfînta Scriptură zice: dacă doreşti pace pregăteşte-te de dezarmare (Is. 2—4).

Universalismul Sfintei Scripturi apropie pe oameni. În ce priveşte războiul şi pacea, Scriptura are etica ei. Războiul la care tînărul este condus de plînsul şi jalea mamelor, nu trebuie să mai fie. Cazarma trebuie să devină o şcoală a virtuţilor şi nu o temniţă de care să se teamă tinerii.

Monoteismul monoipostatic al doctrinei creştine cultiva şi el ideea de pace a oamenilor.

Antagonismul între pace şi război apare atît de îngemănat, încît tot ce învaţă Biserica Ortodoxă constituie un spor la ideea de progres prin pace a societăţii omeneşti.

Valoarea socială a omului o consideră Biserica în raport cu atitudinea faţă de pace. După învăţătura ei, pacea nu este o sarcină apăsătoare, ci o dulce satisfacţie. Moarte rămîn faptele acelea cărora nu li se imprimă stilul mare al dragostei de viaţă.

---

13 Ioan Alexandru, Iubirea de Patrie, Cluj-Napoca, 1978, p. 11.

S-ar putea spune că izvoarele de credință ale Bisericii despre pace se încadrează în mare măsură în domeniul viitorologiei căci spune: „Pacea va fi lucrul dreptății, iar roada dreptății va fi liniștea și nădejdea" (Is. 32, 17).

Acel viitor în care omul să-și poată deschide inima față de dragostea universală a oamenilor se realizează în împărăția păcii, a pămîntului transfigurat, „cînd nu se va mai auzi nici un plîns, nici un țipăt, ci oamenii vor zidi case și vor locui în ele, vor sădi vii și din roadele lor vor mînca, pe pămînt va fi belșug de pîine și holdele se vor pleca sub bătaia vîntului ca pădurile munților, și prin cetăți oamenii vor înflori cum înflorește iarba țarinilor" (Is. 65, 17).

În cartea sa „Ethos și cultura", un prestigios gînditor,[14] încadrează între teme și una intitulată: „Nobila osteneală a omului". Aș zice că pacea este într-adevăr o osteneală nobilă.

Omul, ca să fie „după chipul lui Dumnezeu", trebuie să fie un om deplin, atît în comuniunea cu Dumnezeu cît și în relația cu oamenii. Din acest complex al activității sale nu poate lipsi pacea prin care omul slujește atît lui Dumnezeu cît și lumii.

Apariția noului om, omul păcii și al viitorului, este centrul istoriei universale.

Ținta finală a acestei istorii este omenirea întreagă. Finalul acesta se va putea realiza prin colaborarea Bisericii cu statul, pentru că elementul spiritual își află expresia sa generală în Biserică, cel material în Stat, iar izbăvirea rezidă în libera colaborare a acestor două realități.[15]

Fără sprijinul total al maselor nu se poate statornici pacea universală.

Interesele păcii sînt interesele generale ale omenirii, după cum mama îmbrățișează deopotrivă interesele tuturor copiilor săi.

Pacea a toată lumea este propovăduită de Biserică, activitatea și învățătura Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești despre pace este o problemă importantă și capitală, preoții împărtășesc pe credincioși de-o îndrumare în vederea dobîndirii păcii, pedagogii și oamenii reprezentativi în purtarea ideilor mari fac educație tineretului în spiritul păcii, pacea este în contextul vieții contemporane ținta spre care omenirea întreagă trebuie să tindă.

Așadar, de la cuvîntul despre pace, care a fost la început, s-a trecut la rațiunea despre pace, adică la facultatea de a judeca logic că pacea e o valoare socială de ordin superlativ. Ea (pacea) se va face devenită atunci cînd ființa omului se va găsi la nivelul ontologic în care chipul său nu mai e asemănare cu El, ci realitate vie.

Pacea e un fenomen social, general uman, iar viitorul întrupării ei este al marilor mase.

Pr. prof. Dr. *Nicolae Neaga*

---

14 Ion Dodu Bălan, Ethos și cultura, București, 1972, p. 39.
15 Nicolae Terchilă, Idei de filozofie religioasă la Vladimir Solovieff, Sibiu, 1936, p. 60.

CĂSĂTORIA ŞI FAMILIA ÎN LUMINA SFINTEI SCRIPTURI. NAŞTEREA DE PRUNCI, SCOP PRINCIPAL AL CĂSĂTORIEI

Căsătoria şi familia există de cînd există şi omul. Creînd de la început pe bărbat şi pe femeie, Dumnezeu a creat de fapt familia. Familia este astfel una dintre coordonatele esenţiale ale umanităţii. Ea are un rol fundamental atît pentru individ cît şi pentru societate. În familie îşi îndeplineşte individul în mod plenar vocaţia pentru comuniune, caracteristică omului şi care ţine de chipul lui Dumnezeu în om, fiind reflectarea pe plan uman a comuniunii intratrinitare. Pe de altă parte, societatea umană nu poate fi imaginată fără familie.

Este un mare adevăr că familia constituie celula de bază a societăţii. Rolul social al familiei se vădeşte mai ales prin aceea că ea naşte şi creşte pe membrii societăţii, asigurînd perpetuarea neamului omenesc. Fer. Augustin zice că unirea între bărbat şi femeie în căsătorie „este, în ceea ce priveşte neamul omenesc, ca o pepinieră a cetăţii" (quantum attinet ad genus mortalium, quoddam seminarium est civitatis).[1]

Apare, deci, firească preocuparea societăţii, a factorilor ei responsabili, de a orienta familia spre împlinirea în mod optim a rosturilor sale. Şi ţine de misiunea Bisericii buna îndrumare a credincioşilor ei, pe temeiul învăţăturii dumnezeieşti, în ce priveşte vocaţia familiei creştine.

I. *Căsătoria şi familia în iconomia creaţiei*

Orice abordare din perspectivă creştină a problemei familiei nu poate avea alt punct de plecare decît referatul biblic despre crearea omului. Mîntuitorul Însuşi, răspunzînd unei întrebări a fariseilor, aminteşte că „de la început" Dumnezeu a creat familia monogamică şi citează textele din Fac. 1, 27 şi 2, 24 (Mt. 19, 3u; Mc. 10, 2u). Pe textul din Fac. 2, 24 se întemeiază şi Sf. Apostol Pavel cînd vorbeşte, din perspectivă hristologică, despre „taina cea mare" a unirii bărbatului cu femeia în căsătorie" (Efes. 5, 31).

Cartea Facerii ne arată că istoria căsătoriei şi a familiei începe odată cu istoria omului. Căsătoria apare astfel ca „taina primordială", instituită „de la început" şi legată de taina creaţiei în ansamblu. Chiar în momentul creaţiei, Dumnezeu a indicat şi funcţiile principale ale familiei, trasîndu-i un destin care vizează atît binele individual, cît şi binele general.

1 Fer. Augustin, *De civitate Dei*, XV, 16, 3, P. L., XLI, 459.

Relatarea din Facere relevă profunzimi care cu greu scapă oricărui cititor atent al Sf. Scripturi. Dumnezeu a creat lumina, şi ea era bună; a creat pămîntul şi apele, plantele, astrele, animalele, şi toate erau bune. Încoronarea creaţiei vine la sfîrşit şi în acest punct al relatării tonul devine de o solemnitate deosebită: „Şi a zis Dumnezeu: «Să facem om *după chipul şi asemănarea Noastră*...» Şi a făcut pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; *a făcut bărbat şi femeie*. Şi Dumnezeu i-a binecuvîntat, zicînd: «Fiţi rodnici şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul şi-l stăpîniţi...» Şi a privit Dumnezeu toate cîte făcuse şi iată erau *bune foarte*" (Fac. 1, 26—28.31). Cap. 2 din Facere completează fericit referatul creării omului: Eva este luată din Adam (v. 21—22); Adam constată înrudirea dintre el şi femeia pe care i-a creat-o Dumnezeu (v. 23); în sfîrşit, concluzia relatării evidenţiază, în cuvinte de o valoare teologică inestimabilă, unirea tainică a soţilor, care sînt amîndoi „un trup" (v. 24).

Aceste cîteva versete exprimă liniile fundamentale ale teologiei biblice a căsătoriei:

1. Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său.[2] L-a creat liber şi inteligent, capabil de iubire şi dăruire; l-a creat persoană, aşa precum El Însuşi este Treime de Persoane. Dintre toate creaturile de pe pămînt, numai omul este persoană. De aceea, după planul dumnezeiesc omul este creat „ca să stăpînească peştii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietăţile ce se tîrăsc pe pămînt şi tot pămîntul" (Fac. 1, 26; cf. 1, 28). Este de notat faptul că bărbatului şi femeii, împreună, le-a dăruit Dumnezeu stăpînirea asupra pămîntului.

2. Dualitatea sexelor este voită de Dumnezeu. Bărbatul şi femeia sînt împreună chip al lui Dumnezeu şi, asemenea Lui, izvor al vieţii. Cele două sexe sînt complementare nu numai pe plan fizic, ci şi prin comuniunea de viaţă, care face din iubirea conjugală un reflex al iubirii intratrinitare: „după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; *a făcut bărbat şi femeie*" (Fac. 1, 27). Căsătoria îşi are prototipul în familia divină a Prea Sfintei Treimi.[3] „Singularul pronumelui *l*, conform textului ebraic, este de o importanţă capitală. Astfel sînt afirmate în Scriptură deopotrivă unitatea naturii umane, care este în totalitatea ei după chipul lui Dumnezeu, şi diversitatea ei. Purtător «de la început» al chipului ontologic al lui Dumnezeu, omul este chemat să progreseze infinit în El. Aceasta nu ca individ solitar, sau ca fiinţă asexuată angelică, ci în bipolaritatea masculinului şi femininului, ca fiinţă esenţial «conjugală»".[4] Departe de a fi o consecinţă a păcatului strămoşesc — cum au crezut unii — „bisexualitatea umană apare în optica fundamental optimistă a Bibliei ca o binecuvîntare: «Dumnezeu i-a binecuvîntat şi a zis...»" (Fac. 1, 28).[5]

2 Vezi Pr. Vasile Mihoc, *Omul — chip şi asemănare a lui Dumnezeu, deşi poartă rănile păcatelor*, în „Mitropolia Ardealului", XXVI (1981), nr. 7—9, p. 549—559.

3 Pr. magistr. Constantin Galeriu, *Taina Nunţii*, în „Studii Teologice", seria II-a, XII (1960), nr. 7—8, p. 486.

4 Elisabeth Behr-Sigel, *La femme dans l'Église Orthodoxe. Vision céleste et l'histoire*, în „Contacts", XXIX (1977), nr. 100, p. 293.

5 *Ibidem*, p. 293.

3. Legea celor două sexe este în slujba fecundității: „Fiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pămîntul..." (Fac. 1, 28). Deși numai Dumnezeu este izvorul vieții, El a făcut din oameni colaboratorii săi la transmiterea vieții. Perpetuarea și progresul umanității în timp și spațiu sînt rodul unui sinergism divino-uman. Acceptînd această colaborare cu Dumnezeu, cuplul se inserează în istoria umanității. Pe linia acestei înțelegeri a rolului familiei, în concepția israelită nașterea de prunci este o binecuvîntare dumnezeiască, iar sterilitatea echivalează cu un blestem.

4. Prin căsătorie, bărbatul și femeia, deosebiți atît pe plan trupesc, cît și pe plan sufletesc, se completează reciproc. După Fac. 2, 21u, femeia a fost creată de Dumnezeu din Adam, ca un „ajutor pe potriva lui" (v. 20). Aceasta nu implică o inferioritate de condiție a femeii, căci nici Adam nu era complet fără femeie, adică fără o făptură asemenea lui, cu care să intre într-o relație personală.[6] De altfel, substantivul *ezer* (=ajutor) din versetul 20, în 15 din cele 21 de apariții ale sale în Vechiul Testament desemnează ajutorul pe care îl dă Dumnezeu poporului Său. Din analiza obiectivă a sensurilor acestui obiectiv și a termenilor înrudiți rezultă clar că prin folosirea lui *ezer* aici autorul n-a intenționat să afirme inferioritatea femeii.[7] Egalitatea femeii cu bărbatul este de altfel clar afirmată în 2, 24. Însuși Adam recunoaște în femeie pe singura făptură înrudită cu el: „Iată, acesta-i os din oasele mele și carne din carnea mea" (Fac. 1, 23 a; cf. 29, 14; Jud. 9, 2; II Regi 5, 2; 19, 12). De aceea îi și dă femeii un nume — *ișșa* derivat din propriu-i nume — *iș* (1, 23 b).

5. Căsătoria înseamnă unirea deplină dintre bărbat și femeie, dăruirea reciprocă totală, care antrenează atît sufletul cît și trupul. În continuarea relatării din Fac. 2 se trece de la situația protopărinților la o generalizare de o mare profunzime teologică: „De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amîndoi un trup" (Fac. 2, 24). Citînd acest text (Mt. 19, 5; Mc. 10, 7—8a), Mîntuitorul Hristos înfățișează căsătoria, această unire profundă a două persoane complementare, ca pe *o lucrare a lui Dumnezeu:* „Așa încît nu mai sînt doi, ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă" (Mt. 19, 6; Mc. 10, 8b—9).

Sacralitatea căsătoriei apare astfel „de la început" (Mt. 19, 4), ca un dat al creației.[8]

În Vechiul Testament, unirea deplină dintre bărbat și femeie prin căsătorie va fi folosită ca metaforă pentru relația dintre Iahve și poporul Său, păcatul idolatriei la acest popor fiind calificat drept adulter (Os. 1, 2u; 3, 1u; 4, 10—15; Ier. 2, 3; 13, 21—27; 31; Iez. 16; 23; Is. 54;

---

6 Vezi Marie de Merode, *„Une aide qui lui corresponde". L'exégèse de Gen. 2, 18—24 dans les écrits de l'Ancien Testament, du judaïsme et du Nouveau Testament*, în „Revue théologique de Louvain", vol. 8 (1977), fasc. 3, p. 330—331.

7 *Ibidem*, p. 332.

8 Cercetările etnologice regăsesc acest caracter sacru atribuit căsătoriei în cele mai diverse culturi și perioade istorice. Cf. Mgr. J. Tomko, *Quelques aspects de la théologie du mariage à partir de la vision paulinienne*, în vol. „Laïcs aujourd'hui", Bulletin du „Consilium de Laïcs", no. 17—18 (1974), p. 12.

62 ş. a.).[9] Ideea va fi preluată în Noul Testament, unde căsătoria apare drept figură profetică a unirii dintre Hristos şi Biserica Sa. Pe temeiul acestor relaţii între căsătorie şi taina dumnezeiască, Sfinţii Părinţi n-au ezitat să vorbească despre căsătorie ca despre o „taină a Vechiului Testament".[10]

Sacralitatea conferită de Dumnezeu căsătoriei încă de la creaţie înseamnă afirmarea unor valori nu numai sacre, ci şi profund umane, împotriva oricărei extreme, fie în sens hedonist, fie în sensul maniheismului sau „angelismului". Din această perspectivă, orice tendinţă de desacralizare sau de secularizare a iubirii umane integrale, a deschiderii spre viaţă, spre naşterea de prunci, spre fidelitate conjugală, unitate şi indisolubilitate, înseamnă nu numai deturnarea căsătoriei de la planul trasat de Creator, ci şi privarea ei de ceea ce are mai profund uman.[11] Desacralizarea devine astfel dezumanizare, efectele ei resimţindu-se atît pe planul vieţii cuplului, cît şi pe planul umanităţii ca atare.

II. *Căsătoria şi familia în iconomia Răscumpărării*

Căderea în păcat a avut printre consecinţele ei şi deteriorarea instituţiei căsătoriei. Ştim din Vechiul Testament că poligamia a fost practicată chiar de patriarhii evrei.[12] La păgîni a existat şi poliandria. Femeia era desconsiderată şi redusă practic la condiţia de sclavă a bărbatului. De multe ori copilul era tratat ca un simplu obiect, putînd fi vîndut, părăsit sau chiar ucis.

Deşi prin cădere căsătoria a pierdut harul pe care-l avea în starea primordială, totuşi „ea n-a fost desfiinţată în esenţă. Căci nici natura umană n-a fost distrusă".[13]

1. Mîntuitorul Hristos a restaurat legătura căsătoriei, înălţînd-o „din ordinea naturii în ordinea harului".[14]

Niciodată nu s-a subliniat îndeajuns faptul că Domnul a petrecut nouă zecimi din viaţa Sa pămîntească în familie. Iar prezenţa Sa la nunta din Cana Galileii, unde a săvîrşit prima minune (In. 2, 1—11), are o profundă semnificaţie teologică, clar evidenţiată în slujba ortodoxă a Tainei Cununiei: „Care, pentru negrăitul Tău dar şi multa bunătate, ai venit în Cana Galileii şi nunta care era acolo ai binecuvîntat-o, ca să arăţi că din voia Ta se face însoţirea cea după lege şi naşterea de prunci

9 Vezi asupra acestei probleme J. Ziegler, *Die Liebe Gottes bei den Propheten*, Münster, 1930.

10 Cf. Mgr. J. Tomko, *art. cit.*, p. 12.

11 *Ibidem*, p. 12.

12 Deşi poligamia a subzistat la evrei pînă foarte tîrziu (cf. Iosif Flaviu, *Antichităţi iudaice*, XVII, I, 3), chiar pînă în Evul Mediu (cf. W. Kornfeld, art. *Mariage. I: Dans l'Ancien Testament*, în „Supplément au Dictionnaire de la Bible", tome V, Paris, 1957, col. 923), totuşi practica monogamiei este presupusă în numeroase texte din Vechiul Testament (Iez. 24, 16.21; Prov. 31, 10—51; Ps. 127, 3; 108, 8; Iov 2, 9; 19, 17; 31, 10; Is. Sir. 7, 19.26; 25, 1.8). Monogamia se afirmă cu şi mai multă tărie după exil (Mal. 3, 11u; Neem. 5, 3u; Tob. 1, 9; 7, 2.19).

13 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Bucureşti, 1978, p. 182.

14 *Ibidem*, p. 183.

dintr-însa" (din prima rugăciune de după ectenia mare). Fer. Augustin zice că „Hristos a întărit la Cana ceea ce a instituit în rai".[15]

2. În Predica de pe Munte, aprofundînd sensul poruncii a şaptea din Decalog, Domnul ne învaţă — cu autoritatea Sa mesianică, superioară celei a lui Moise — că nu numai adulterul exterior este păcat, ci şi adulterul săvîrşit „în inimă": „Aţi auzit că s-a zis celor de demult: Să nu săvîrşeşti adulter. Eu însă vă spun vouă că oricine se uită la femeie, poftind-o, a şi săvîrşit adulter cu ea în inima lui" (Mt. 5, 27—28). Astfel Mîntuitorul reafirmă fidelitatea conjugală, căsătoria monogamică, calificînd drept păcat grav chiar intenţia care contravine unităţii depline a soţilor.

3. Într-o altă împrejurare, răspunzînd unei întrebări pe care i-au pus-o unii farisei, Domnul arată că învăţătura Sa asupra căsătoriei vizează restaurarea acestei instituţii conform semnificaţiei sale originare. Iată acest dialog după *Mt. 19, 3—9* (cf. Mc. 10, 2—9): „(3) Şi au venit la El fariseii, ispitindu-L şi zicînd: Se cuvine, oare, omului să-şi lase femeia sa pentru orice pricină? (4) Răspunzînd, El a zis: N-aţi citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat şi femeie? (5) Şi a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amîndoi un trup. (6) Aşa încît nu mai sînt doi, ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă. (7) Ei i-au zis Lui: Pentru ce, dar, Moise a poruncit să-i dea carte de despărţire şi să o lase? (8) El le-a zis: pentru învîrtoşarea inimii voastre v-a dat voie Moise să lăsaţi pe femeile voastre, *dar din început nu a fost aşa.* (9) Iar Eu vă zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, afară de cuvînt de desfrînare şi se va însura cu alta, săvîrşeşte adulter; şi cine s-a însurat cu cea lăsată săvîrşeşte adulter".[16]

În textul paralel din Evanghelia de la Marcu întrebarea are un sens puţin diferit, referindu-se nu la motivele de divorţ, ca în Mt. 19, 3, ci la posibilitatea însăşi a divorţului: „Şi apropiindu-se fariseii îl întrebau, ispitindu-L, dacă este îngăduit unui bărbat să-şi lase femeia" (Mc. 10, 2).

În această întrebare, mai ales în formularea din Mt. 19, 3, exegeţii văd o aluzie la cunoscuta controversă care, în epoca Mîntuitorului, îi diviza pe partizanii celor doi mari rabini: Hillel şi Şamai. După Şamai, repudierea soţiei şi recăsătorirea după divorţ erau autorizate numai pentru motive grave şi în primul rînd în cazul în care femeia se făcea vinovată de adulter. După Hillel, dimpotrivă, motivele pentru repudierea soţiei puteau fi foarte numeroase: poziţia lui Hillel s-ar putea exprima foarte bine prin cuvintele din Mt. 19, 3: repudierea era permisă „pentru orice pricină".[17]

În răspunsul Său, Mîntuitorul citează două texte din cartea Facerii (1, 27 şi 2, 24) şi afirmă imperativ indisolubilitatea căsătoriei ca pe un

15 Cit. după Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 183.

16 Vezi exegeza acestui text precum şi a celorlalte texte neotestamentare referitoare la căsătorie la A.-L. Descamps, *Les textes évangéliques sur la mariage,* în „Revue théologique de Louvain", vol. 9 (1978), fasc. 3, p. 259—286 şi vol. 11 (1980), fasc. 1, p. 5—50, unde este indicată şi o bogată bibliografie.

17 A.-L. Descamps, *art. cit.*, 11 (1980), fasc. 1, p. 7—8.

dat al creației: „Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă" (Mt. 19, 6; Mc. 10, 9). Autenticitatea acestei soluții date divorțului de către Mîntuitorul este confirmată de Sf. Apostol Pavel: „Iar celor ce sînt căsătoriți, *le poruncesc nu eu, ci Domnul:* Femeia să nu se despartă de bărbat! Iar dacă s-a despărțit, să rămînă nemăritată, sau să se împace cu bărbatul său; tot așa bărbatul să nu-și lase femeia" (I Cor. 7, 10—11).

Cînd fariseii obiectează că Moise a permis repudierea soției, cu condiția ca bărbatul să-i dea acesteia carte de despărțire (cf. Deut. 22, 13—19.28—29; 24, 1—4),[18] Domnul răspunde că dispoziția respectivă din Legea mozaică era de fapt o concesie provizorie datorată „învîrtoșării inimii" israeliților, adică incapacității lor de a se supune voii divine. El adaugă imediat: „dar din început nu a fost așa". Repudierea contrazice ordinea inițială a lucrurilor, voită de Dumnezeu. Mîntuitorul restaurează această ordine,[19] arătînd că bărbatul care-și repudiază soția și se căsătorește cu alta săvîrșește adulter; tot astfel, cel ce se căsătorește cu femeia repudiată săvîrșește adulter (Mt. 19, 9; Lc. 16, 18), căci această femeie aparține în mod firesc soțului ei dintîi, iar unirea cu el, operă a lui Dumnezeu (Mt. 19, 6b), nu poate fi anulată printr-un act omenesc. În textul paralel din Mc. 10, 11—12 se ia în considerare și cazul cînd femeia este aceea care are inițiativa divorțului: „Oricine va lăsa pe femeia sa și va lua alta săvîrșește adulter cu ea. Iar femeia, de-și va lăsa bărbatul și se va mărita cu altul, săvîrșește adulter". Aceste cuvinte relevă nu numai concepția Mîntuitorului despre indisolubilitatea căsătoriei, ci și faptul că El recunoaște egalitatea deplină a celor doi soți.[20]

4. Epistolele pauline cuprind multe texte importante asupra căsătoriei și asupra semnificației religioase a raporturilor dintre soți (vezi, de pildă, Rom. 7, 2—3; I Cor. 7; 11, 3—17; 14, 34—35; II Cor. 11, 2; Efes. 5, 22—33; Col. 3, 18—21; I Tes. 4, 4; I Tim. 2, 8—15; 3, 2.4; 4, 3; 5, 9—16; Tit 1, 6; 2, 1—5; Evr. 13, 4).

Pentru Sf. Apostol Pavel, căsătoria este un „dar" (χαρισμα) al lui Dumnezeu, ca și fecioria (I Cor. 7, 7).

Sf. Apostol Pavel, pe linia tradiției evanghelice, afirmă indisolubilitatea căsătoriei, prezentînd-o, în I Cor. 7, 10—11, ca pe o poruncă expresă a Domnului. Cei ce s-au despărțit au de ales între două posibilități: sau să se împace, reconstituind astfel legătura conjugală inițială, sau să nu se mai căsătorească.

---

18 Conținutul actului de repudiere nu ne este cunoscut; el este conservat probabil în Os. 2, 4: „Ea nu mai este femeia mea, iar eu nu mai sînt bărbatul ei". În legislația talmudică, formula de separare este următoarea: „Tu ești liberă pentru orice om" (cf. W. Kornfeld, *art. cit.*, col. 924). Carte de despărțire însemna din partea bărbatului renunțarea la o proprietate, căci repudiindu-și soția el nu mai primea înapoi zestrea pe care i-a dat-o *(mohar);* pentru femeie, acest act era o dovadă a libertății ei de a se căsători cu altcineva. Vezi W. Kornfeld, *art. cit.*, col. 921.

19 Și în iudaismul de la începutul erei creștine se constată o opoziție din ce în ce mai puternică împotriva divorțului; vezi W. Kornfeld, *art. cit.*, col. 924.

20 M. V. Taylor, *The Gospel According to St. Mark*, London, 1953, p. 421, scrie: „Din Mc. 10, 2—12 rezultă clar că Iisus privea căsătoria ca o unire indisolubilă și că el punea soțul și soția într-un raport de egalitate".

Apostolul abordează aceeaşi problemă, într-un context diferit, în Rom. 7, 2—3: „Căci femeia măritată e legată, prin lege, de bărbatul său atîta timp cît el trăieşte... Deci, trăindu-i bărbatul, se va numi adulteră dacă va fi cu alt bărbat; iar dacă i-a murit bărbatul este liberă faţă de lege, ca să nu fie adulteră, luînd un alt bărbat" (cf. I Cor. 7, 39). Sf. Pavel interzice nu numai adulterul şi divorţul, ci şi desfrînarea de orice fel, cum se poate constata din listele de vicii pe care le aflăm în Epistolele sale. Argumentarea sa împotriva păcatului desfrînării, în I Cor. 6, 12—20, se bazează nu numai pe dreptul natural, ci este fundamentată teologic şi hristologic. Atitudinea paulină în această privinţă depăşeşte exigenţele Vechiului Testament, fiind pe linia învăţăturii Mîntuitorului.

Din Epistolele pauline constatăm că Apostolul neamurilor apreciază căsătoria ca pe o instituţie dumnezeiască, al cărei scop este naşterea de prunci, dar şi iubirea şi într-ajutorarea reciprocă a soţilor. Fiind deplin realist, Sf. Pavel nu consideră că unirea soţilor în căsătorie se justifică exclusiv prin naşterea de prunci (cum susţinea, de pildă, Fer. Augustin), ci recunoaşte căsătoriei şi funcţia de remediu al concupiscenţei. Răspunzînd unei întrebări a credincioşilor din Corint, Apostolul se exprimă asupra acestui aspect cu o franchețe remarcabilă: „Cît despre cele ce mi-aţi scris, bine este pentru om să nu se atingă de femeie. Dar *din cauza desfrînării,* fiecare să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său. Bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată, asemenea şi femeia bărbatului. Femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul; asemenea, nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia. Să nu vă lipsiţi unul de altul decît cu bună învoială pentru un timp, ca să vă îndeletniciţi cu postul şi cu rugăciunea, şi iarăşi să fiţi împreună, ca să nu vă ispitească satana, din pricina neînfrînării voastre. Şi aceasta o spun după îngăduinţă, nu după poruncă" (I Cor. 7, 1—6).

Deşi personal se simte chemat de Dumnezeu pe calea eroică a fecioriei, Sf. Apostol Pavel înţelege perfect natura umană şi doctrina sa asupra vieţii conjugale reflectă această înţelegere profundă a umanului. El nu este rupt de realitate. Bineînţeles că afirmă constant valoarea înfrînării pasiunilor. „Îngăduinţa" paulină (I Cor. 7, 6) înseamnă însă recunoaşterea calităţii morale ireproşabile a legăturii trupeşti a soţilor. Înfrînarea acestora pe anumite perioade, din motive de evlavie, trebuie să se facă prin acord mutual.

Soţii trebuie să promoveze o unire profundă, o iubire plină de înţelegere a fiecăruia faţă de celălalt. Egalitatea femeii cu bărbatul este restaurată în Hristos (Gal. 3, 28). Capul familiei rămîne însă bărbatul. Sf. Apostol Pavel îndeamnă: „Femeilor, fiţi supuse bărbaţilor voştri, precum se cuvine, în Domnul" (Col. 3, 18); „Femeile să se supună bărbaţilor lor ca Domnului. Pentru că bărbatul este cap femeii, precum şi Hristos este capul Bisericii, trupul Său, al cărui mîntuitor şi este. Ci precum Biserica se supune lui Hristos, aşa şi femeile bărbaţilor lor întru toate" (Efes. 5, 22—24). Întîietatea bărbatului în familie nu este însă, în concepţia paulină, o supremaţie despotică. Este vorba de o întîietate a iubirii jertfelnice, după chipul iubirii lui Hristos: „Bărbaţilor, iubiţi pe femeile voastre, după cum şi Hristos a iubit Biserica şi s-a dat pe Sine

pentru ea" (Efes. 5, 25); „Bărbaţilor, iubiţi pe femeile voastre şi nu vă amărîţi asupra lor" (Col. 3, 19). Iubirea jertfelnică a bărbatului şi ascultarea iubitoare a femeii se intercondiţionează: „Fiecare aşa să-şi iubească femeia ca pe sine însuşi; iar femeia să se teamă de bărbat" (Efes. 5, 33).

Aceeaşi idee este exprimată de Sf. Apostol Petru care, după ce îndeamnă pe femei să fie supuse bărbaţilor lor şi să se poarte cu bunăcuviinţă, asemenea „sfintelor femei" de care vorbeşte Scriptura Vechiului Testament (I Pet. 3, 1—6), porunceşte bărbaţilor să trăiască înţelepţeşte cu femeile lor, făcîndu-le parte de cinste, ca unora care şi ele sînt „moştenitoare ale harului vieţii" (v. 7).

5. În *Efes. 5, 22—33* (pericopă care se citeşte ca „Apostol" la slujba ortodoxă a Tainei Cununiei), *Sf. Pavel afirmă explicit caracterul de taină al căsătoriei creştine.* Unirii într-un trup, prin căsătorie, a bărbatului cu femeia, instituită de Dumnezeu la creaţie — în v. 31 Apostolul citează, după Septuaginta, textul din Fac. 2, 24 —, Hristos îi conferă caracter de taină a Bisericii: „Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos şi în Biserică" (v. 32).

De fapt nu numai această afirmaţie directă, ci şi întregul context al pericopei evidenţiază caracterul sacramental al căsătoriei creştine. Epistola către Efeseni este, în ansamblul ei, o revelaţie a tainei celei ascunse din veac în Dumnezeu, care constă în hotărîrea dumnezeiască de a răscumpăra întreaga omenire din păcat, de a-i încorpora pe oameni în Hristos, ca membre ale Trupului Său. În acest plan dumnezeiesc îşi află locul atît taina Bisericii, cît şi comunitatea conjugală, care reflectă legătura mistică dintre Hristos şi Biserică. Relaţia conjugală, ca unire a soţilor „într-un trup", se constituie încă de la creaţie ca o figură sau tip al relaţiei dintre Hristos şi Biserică. În Efes. 5, 23u Sf. Apostol Pavel se adresează însă soţilor creştini, deci este vorba de căsătoria „în Domnul". El compară căsătoria creştină cu relaţia Hristos-Biserică. Între aceste două realităţi există, desigur, un raport de asemănare, ca de la imagine la modelul său, ca de la semn la realitatea semnificată. Relaţia Hristos-Biserică nu rămîne numai un model pentru cei uniţi prin căsătorie. Soţii creştini (şi numai ei, cum rezultă din v. 30: „pentru că sîntem mădulare ale trupului Lui") sînt cuprinşi în sfera de acţiune a harului lui Hristos, ca mădulare ale Trupului tainic. Astfel căsătoria, care era de la creaţie o figură profetică a unirii dintre Hristos şi Biserică, devine în creştinism o reflectare a acestei uniri negrăite şi tainice.

Sf. Apostol Pavel vorbeşte aici de căsătorie. Relaţia Hristos-Biserică este folosită de Apostol pentru a ilustra harul unirii în căsătorie şi nu invers: „Bărbaţilor, iubiţi pe femeile voastre, după cum şi Hristos a iubit Biserica şi s-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfinţească, curăţind-o cu baia apei prin cuvînt... Astfel dar, bărbaţii sînt datori să-şi iubească femeile, ca pe înseşi trupurile lor... precum şi Hristos Biserica, pentru că sîntem mădulare ale trupului Lui..." (Efes. 5, 25—26.28—30). Este clar că Sf. Pavel nu se referă aici la taina Bisericii, ci la taina căsătoriei creştine.

Soţii creştini nu semnifică numai relaţia dintre Hristos şi Biserică, *ci ei şi participă* la taina unităţii şi a iubirii fecunde dintre Hristos-

Mirele şi Biserică-Mireasa. Căsătoria creştină este astfel nu numai semn, ci şi *mijloc* sau *instrument* al sfinţirii, *adică este o Sfîntă Taină.*

Numai din această perspectivă înţelegem de ce insistă Apostolul aici (v. 28u) asupra unirii, „într-un trup" (citînd şi textul din Fac. 2, 24) a soţilor creştini, ca figură profetică a unirii dintre Hristos şi Biserică. „Căsătoria creştină, deşi rămîne asemănătoare oricărei alte căsătorii, este împlinirea acestei «taine mari». Taina (sacramentul) nu este ceva ce s-ar afla deasupra sau alături de căsătorie, ci este căsătoria ca atare, care este taină pentru cei ce trăiesc încadraţi în realitatea Trupului mistic. Taina *desăvîrşeşte* instituţia de la creaţie".[21]

III. *Naşterea şi creşterea copiilor, scop principal al căsătoriei*

Naşterea de prunci nu este singurul scop al căsătoriei. Sf. Scriptură, după cum am arătat, rînduieşte alături de acest scop şi pe acela de într-ajutorare plină de iubire a soţilor întreolaltă, precum şi funcţia căsătoriei de remediu al concupiscenţei. Naşterea de prunci se răsfrînge însă pozitiv şi asupra celorlalte două funcţii ale căsătoriei. Naşterea de prunci este indicată ca scop al căsătoriei în mod expres la creaţie (Fac. 1, 28). Astfel încît se poate spune că „transmiterea vieţii este scopul primar şi principal" al căsătoriei.[22]

Prin naşterea şi creşterea copiilor în familie se desăvîrşesc şi celelalte funcţiuni ale unirii dintre bărbat şi femeie prin căsătorie.

Prin naşterea de prunci se împlineşte unirea trupească şi sufletească a soţilor. Se ştie că celulele fătului conservă cromozomii proveniţi de la ambii părinţi, iar aceşti cromozomi dirijează împreună evoluţia celulară a noii fiinţe umane. „Astfel copilul este expresia unei alte realităţi: el exprimă viaţa cuplului parental. Căci părinţii tind în mod intim să depăşească relaţia lor mutuală şi, printr-o iubire care să fie dăruire şi uitare de sine, tind să se pună în slujba unei noi persoane. Aceasta, de altfel, va concretiza, va întări şi va îmbogăţi creşterea vieţii lor conjugale. Copilul constituie, deci, o valoare pentru părinţi. În afară de demnitatea de soţi, el le conferă şi pe cea de părinţi. Dar bogăţia persoanelor umane este de aşa natură încît un singur copil nu este de ajuns să exprime şi să recreeze cuplul. Mai mulţi copii, ba chiar numeroşi copii vor exprima mai adecvat bogăţia ontologică a căsătoriei".[23]

---

21 Mgr. J. Tomko, *art. cit.*, p. 15. H. Schlier, *Der Brief an die Epheser*, Düsseldorf, ed. a II-a, 1958, p. 262—263, scrie: „În măsura în care evenimentul evocat în Fac. 2, 24, anume taina nunţii dintre Hristos şi Biserică, se împlineşte de fiecare dată în căsătoria pămîntească a bărbatului cu femeia, aceasta (căsătoria) participă la taina aceea şi, în acest sens, este ea însăşi o taină". În nota 1 de la p. 263, H. Schlier adaugă: „... căsătoria pămîntească primeşte, asumă şi reprezintă relaţia dintre Hristos şi Biserică. Regăsim, în esenţă, în căsătoria pămîntească, relaţia Hristos-Biserică".

22 Prof. Const. C. Pavel, *Probleme morale cu privire la căsătorie şi familie*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 132.

23 H. Doms, *Sexualité et mariage*, în „*Mysterium Salutis*" — *Dogmatique de l'histoire de salut*, vol. 7, Paris, 1971, p. 180. Rolande Vélut, *Remarques pédagogiques sur la formation l'affectivité*, în „Bulletin de Saint-Sulpice", 3 (1977), mai ales p. 195 şi urm., scoate în evidenţă funcţia educativă pe care o exercită asupra

Fecunditatea face parte din esenţa iubirii conjugale. Prin naşterea de copii soţii participă la lucrarea creatoare a lui Dumnezeu. „Respingînd această responsabilitate a procreării, omul respinge asemănarea sa cu Dumnezeu, respinge pe Creatorul său şi prin aceasta alterează propria sa umanitate".[24] Prin acceptarea responsabilităţii de a naşte şi creşte copii, actele de unire trupească ale soţilor se îmbibă de un element spiritual şi mai accentuat. Se poate vorbi de o adevărată „transfigurare" a legăturii trupeşti prin asumarea răspunderii naşterii de prunci.[25]

Pe de altă parte, numai prin naşterea şi creşterea copiilor familia devine în mod propriu o celulă a societăţii. Evitînd cu voia naşterea de prunci, soţii se constituie de cele mai multe ori ca „o unitate egoistă în doi",[26] se închistează într-un egoism antisocial. Prin copii părinţii intră în relaţii mai bogate cu societatea, devin mai utili societăţii. O căsătorie care nu acceptă responsabilitatea procreării, care nu-şi ia această „cruce" a naşterii şi creşterii copiilor, nu este o familie creştină. Sf. Apostol Pavel evidenţiază rolul soteriologic al procreării, cînd zice că femeia „se va mîntui prin naştere de fii, dacă stăruie, cu deplină înţelepciune, în credinţă, în iubire şi în sfinţenie" (I Tim. 2, 15). Bineînţeles că această semnificaţie soteriologică a procreării se extinde şi asupra soţului, care împărtăşeşte şi el „crucea" formării copiilor pentru viaţă. Acelaşi sfînt Apostol îi scrie lui Timotei că numai acele văduve trebuie tratate cu grijă şi cu cinstea cuvenită, care sînt cunoscute pentru faptele lor bune şi aşează pe primul loc între aceste fapte bune pe aceea de a-şi fi crescut copiii (I Tim. 5, 10). Despre cele tinere, Sf. Pavel zice: „Vreau, deci, ca văduvele tinere să se mărite, să aibă copii, să-şi vadă de case..." (I Tim. 5, 14).

După morala creştină, eludarea legii de perpetuare a speciei umane prin mijloace artificiale echivalează cu uciderea intenţionată. Avortul, ucidere premeditată a copilului în pîntece, contravine poruncii a VI-a din Decalog, şi este rînduit de *Mărturisirea Ortodoxă* între păcatele strigătoare la cer. Dar nu numai avortul este condamnat de învăţătura creştină. Evitarea zămislirii de prunci în orice chip, zice Fer. Augustin, este „ruşinoasă şi neîngăduită" şi constituie „crimă mai mîrşavă la o soţie decît la o curtezană, căci cinstea conjugală este făcută din castitatea care procreează".[27]

Singura alternativă a fecundităţii unirii conjugale este înfrînarea completă. Un moralist ortodox scrie: „Renunţarea la împlinirea scopului natural de a procrea va rămîne totdeauna legitimă dacă este completă, adică dacă este şi renunţare la satisfacerea instinctului sexual. Dar nu

---

soţilor naşterea şi creşterea copiilor. Naşterea şi creşterea copiilor implică o educaţie reciprocă (p. 199). Prin copii, părinţii retrăiesc experienţa propriei lor copilării, a structurării afectivităţii lor, putînd astfel ajunge la o mai profundă cunoaştere de sine (p. 195).

24 Jean Meyendorff, *Mariage et Eucharistie*, în „Messager Orthodoxe", nr. 49, 1955, p. 44—45, cit. după Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Taina Nunţii*, în „Ortodoxia", XXXI (1979), nr. 3—4, p. 519.

25 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, vol. III, p. 192.

26 *Ibidem*, p. 193.

27 După Prof. Const. C. Pavel, *art. cit.*, p. 132.

este îngăduită satisfacerea plăcerii cu înlăturarea sistematică a sarcinilor pe care le aduce... Porunca cere castitate înaintea căsătoriei, fidelitate conjugală, îndepărtarea oricărui mijloc sau pretext care ar tinde la împiedicarea naşterii sau concepţiei copilului".[28]

*

În concluzie, căsătoria şi familia, instituite de Dumnezeu la creaţie, sînt coordonate esenţiale ale umanităţii.

Taina unirii bărbatului cu femeia „într-un trup" prin căsătorie are nu numai o valoare antropologică, ci şi o adîncă semnificaţie religioasă. În Noul Legămînt, căsătoria, prin care soţii creştini participă la harul negrăitei uniri dintre Hristos şi Biserica Sa, este o Sfîntă Taină, adică mijloc sau instrument al sfinţirii.

Copiii sînt, după învăţătura biblică, un dar al lui Dumnezeu. Ca atare, ei reprezintă pentru părinţi o nepreţuită valoare. Din această perspectivă, constituie păcat grav împiedicarea concepţiei şi naşterii copiilor. Soţii care evită cu voia naşterea de prunci refuză astfel de a fi colaboratorii lui Dumnezeu la transmiterea vieţii.

Copiii reprezintă o valoare şi pentru societate, pentru poporul din care fac parte, pentru Biserică. Pentru fiecare generaţie, copiii înseamnă viitorul, cu toate împlinirile care se aşteaptă de la acest viitor. Copiii reprezintă garanţia realizării plenare a destinului umanităţii, în conformitate cu planul Creatorului. Cum spunea marele poet indian R. Tagore: „Fiecare copil ne dă speranţa că Dumnezeu nu şi-a pierdut încrederea în om".

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

28 *Ibidem*, p. 132.

CULTUL BISERICII ORTODOXE ȘI PROPOVĂDUIREA ÎNVĂȚĂTURII CREȘTINE

Mijloacele propovăduirii creștine: predica și cultul

Omul în calitatea sa de ființă psiho-fizică caută și se străduiește să intre în legătură, în relație cu Dumnezeul cel personal. În cult se stabilește o astfel de relație. Sfînta Liturghie este centrul cultului divin și al vieții religioase, este sinteza trăirii comuniunii în Hristos prin Sfintele Taine.

După ce Evanghelia — propovăduită de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos — a fost scrisă în cărțile Noului Testament, acestea, ca și cărțile Vechiului Testament, erau citite la cultul divin. Despre această practică mărturisește și Sf. Ap. Pavel (Coloseni 4, 16; I Tesaloniceni 5, 27); de asemenea, notează istoricul Eusebiu că, Sfînta Evanghelie după Marcu, împreună cu Epistolele Sf. Petru („fiind întărită de Ap. Petru") se citeau în biserici.[1] Dar chiar din primele zile ale creștinismului cultul creștin cuprindea pe lîngă lecturile biblice și predicarea învățăturii celei noi adusă de Hristos-Domnul nostru. Cea dintîi istorie a creștinismului — cartea Faptele Apostolilor — mărturisește că îndată după ce a luat ființă Biserica creștină în Ierusalim, după predica Sf. Ap. Petru, membrii Bisericii „... *stăruiau în învățătura Apostolilor și în comuniune, în frîngerea pîinii și în rugăciune*" (F. Ap. 2, 42).

La început predicarea Evangheliei se făcea în sinagogi, însuși Iisus Hristos a predicat în sinagogi (Luca 4, 16u.) și în templu și tot la fel sfinții Săi Apostoli. Astfel Sf. Ap. Pavel în prima călătorie misionară se oprește la Antiohia Pisidei, de exemplu, unde intră în sinagogă sîmbăta și predică (F. Ap. 13, 15). Însă Sf. Apostoli începînd să propovăduiască Evanghelia și păgînilor, ei săvîrșeau cultul și propovăduiau nu numai în sinagogi, ci și în case particulare (F. Ap. 20, 7; Romani 16, 5). Casele particulare, în care aveau loc adunările creștinilor proveniți dintre păgîni se numeau εκκλησια. În perioada apostolică ritualul vieții interioare al comunității creștine era: o parte didactică și alta cultică, cu Sfînta Euharistie ca centru.[2] Deci, de la început propovăduirea creștină

---

1 Eusebiu al Cezareei, *Hist. eccl. LII, cap. 15*/Cf. Pr. Prof. Vasile Mitrofanovici ș. a., *Liturgica Bisericii Ortodoxe, cursuri universitare*, Cernăuți, 1929, p. 412.

2 Pr. Victor N. Popescu, *Predica în cultul creștin*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 4—6/1944, p. 190.

făcea parte integrantă din structura slujbelor divine. Învăţătura se împărtăşea credincioşilor în atmosfera spirituală, vie, caldă a harului, a rugăciunii. Aici cuvintele, faptele, simbolurile Sf. Scripturi capătă semnificaţie vie, trăită, încorporată în experienţa duhovnicească.[3]

Între cultul Bisericii Ortodoxe şi propovăduirea învăţăturii creştine există o strînsă legătură ontologică, este o interdependenţă, există o firească şi substanţială interpătrundere,[4] un raport de dependenţă; predica ţine fiinţial de organismul cultului şi ea însăşi este cult. Cultul are menirea să susţină şi să propage credinţa şi viaţa creştină, iar acest scop se realizează prin predică; iar predica are ca scop şi pregătirea pentru cult, pentru săvîrşirea şi participarea la el cu demnitate.[5] Predica face parte din cult,[6] ea este încadrată în cult, întotdeauna predica este legată de cult, o predică în afara actelor de cult nu există.[7] Pentru aceasta s-a spus că orice predică — cu excepţia predicii misionare — poate avea caracter liturgic, în sensul că orice predică este parte componentă a cultului divin.[8]

Cultul şi predica sînt două mijloace ale propovăduirii învăţăturii creştine; căci vestirea cuvîntului lui Dumnezeu în Biserica Ortodoxă se face atît prin predica rostită în cadrul cultului, cît şi prin însuşi faptul săvîrşirii actelor liturgice, prin care se fac cunoscute adevărurile de credinţă ale învăţăturii creştine.[9]

Atît predica cît şi cultul îşi au locul lor bine fixat şi de nelipsit în viaţa noastră religioasă ortodoxă. Propovăduirea nu înlocuieşte cultul, nu-l poate anula, ci ea este o parte a lui şi rodul ei haric se împlineşte [10] mai ales în atmosfera cultului.

I. *Funcţia didactică a cultului liturgic ortodox*

Cultul Bisericii Ortodoxe are ca scop principal să creeze o legătură mai mult sau mai puţin directă cu Dumnezeu, mijlocind pe de o parte exprimarea cuvenitului prinos de recunoştinţă şi laudă faţă de Dumnezeu (funcţia *latreutico-euharistică*), iar pe de altă parte, revărsarea harului sfinţitor al lui Dumnezeu asupra credincioşilor (funcţia *harismatică sau sfinţitoare*). Dar pe lîngă acest scop principal, cultul urmăreşte şi instruirea şi educarea credincioşilor în învăţătura creştină ortodoxă, cît şi promovarea vieţii religios-morale şi a virtuţilor creştine — este

3 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Mărturisirea dreptei credinţe prin Sfînta Liturghie*, în „Ortodoxia", nr. 1/1981, p. 28.
4 Pr. Prof. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică*, Partea I, Sibiu, 1978, p. 176, (dactilografiat).
5 Pr. V. Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 424—425.
6 Sergiu Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. Nicolae Grosu, Sibiu, 1933, p. 170.
7 Drd. Gh. Burcă, *Predica liturgică*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", nr. 1—2/1973, p. 81.
8 Pr. Prof. D. Belu, *op. cit.*, p. 176.
9 Drd. Gh. Burcă, *op. cit.*, p. 97.
10 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Preoţia ca slujire a Cuvîntului*, în „Ortodoxia", nr. 2/1979, p. 309.

funcţia *didactică* sau *edificatoare*, care este şi ea fundamentală, deoarece decurge din slujirea profetică a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.[11]

Funcţia didactică sau învăţătorească a cultului ortodox este evidenţiată în mod special în prima parte a Sfintei Liturghii, cunoscută sub denumirea de Liturghia catehumenilor sau Liturghia Cuvîntului, în care se reînnoieşte în chip simbolic lucrarea învăţătorească a Mîntuitorului, din cei trei ani de activitate mesianică publică. Elementele principale prin care cultul îşi îndeplineşte funcţia sa didactică sînt mai ales lecturile biblice (Sf. Evanghelii, Apostolul, psalmi, numeroase versete şi expresii biblice)[12] şi predica. Părţi din Sf. Scriptură a Noului şi a Vechiului Testament erau citite la slujbele divine, apoi se explicau cele citite (ομιλησας F. Ap. 20, 11). „La serviciul divin se citesc parte cărţile sfinte, parte psalmii, parte se ţin cuvîntări".[13] Genul clasic de propovăduire prin care se interpretează şi se aplică la viaţa credincioşilor lecturile biblice a fost şi este omilia. Citirea şi tîlcuirea Sfintei Scripturi în comunitatea liturgică oferă garanţia prezenţei lui Iisus şi a Duhului Sfînt (Matei 18, 20; F. Ap. 10, 44) şi îmbogăţirea credinţei fiecărui membru al ei, îmbogăţire care „se face în comuniune cu alţii, cu comunitatea Bisericii".[14] Tradiţia explicării textului biblic la cultul liturgic creştin este menţionată şi de Sfîntul Justin Martirul şi Filozoful: în zilele de Duminică — notează Sfîntul Justin — se citeşte în timpul serviciului divin din memoriile Apostolilor (τα απομνημονευματα των αποστολων) şi din scrierile Profeţilor (τα συγγραματα των τροφητων) şi se explică după citire printr-o cuvîntare (δια λογος) pentru înfăţişarea (νουθεσιαν) şi invitarea (προκλησιν) creştinilor către urmarea învăţăturilor evanghelice.[15]

Cultul liturgic ortodox însă împlineşte funcţia sa învăţătorească, educatoare nu numai prin lecturile biblice şi prin tîlcuirea lor, ci şi prin însăşi textele liturgice. S-a spus că imnele liturgice sînt „dogma cîntată". Dar în textele liturgice dogma nu este formulată în mod sistematic, ca în articolele de catehism, aceasta deoarece cărţile de slujbă nu sînt tratate dogmatice şi nici simboluri de definiţii sinodale.[16] „Bogata imnologie bisericească constituie un prilej la îndemîna tuturor credincioşilor să reflecteze sub aspectele cele mai variate la învăţăturile şi preceptele

---

11 Pr. Prof. Ene Branişte, *Cultul ortodox ca mijloc de propovăduire a dreptei credinţe, a dragostei, a păcii şi a bunei înţelegeri*, în „Studii Teologice", nr. 9—10/1953, p. 626; Idem, *Le culte byzantin comme expression de la foi ortodoxe*, în „La Liturgie expression de la foi", Conférences Saint-Serge XXV-e Semaine d'études liturgiques, Paris, 27—30 Juin 1978, Edizioni Liturgiche, Roma, 1979, p. 75.

12 Despre mulţimea textelor biblice folosite şi incluse în cultul divin vezi Pr. drd. Neculai Dragomir, *Studiul istorico-liturgic privind textele biblice din cărţile de cult ale Bisericii Ortodoxe*, în „Studii Teologice", nr. 3—4/1981, p. 207—268.

13 Tertulian, *De anima*, cap. 9, P. L. 2, 701.

14 Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1978, p. 57; Pr. Prof. Dr. Mircea Basarab, *Scriptură şi liturghie*, în „Mitropolia Banatului", nr. 7—9/1981, p. 469.

15 Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Apologia I*, cap. LXVII, P. G. 6, 429.

16 Dom Lambert Beauduin, *Liturgie et catéchisme en Occident et Orient*, în „Irénikon", Tome VII, nr. 6/1930, p. 656.

Mîntuitorului".[17] Dogmele şi întreaga învăţătură creştină este înfăţişată într-o formă accesibilă înţelegerii ei de către credincioşi, aşa că întreg cultul liturgic ortodox este o propovăduire extensivă şi chiar intensivă a învăţăturii creştine. Condacele mai ales, cu toată bogăţia de conţinut şi datorită formei în care învăţătura este prezentată, au fost denumite drept „predică poetică" şi anume o „predică lirică", o poezie în care este transpusă dogma.[18]

În componenţa cultului liturgic ortodox există suficiente elemente care ajută pe credincioşi să cunoască adevărurile de credinţă şi să-i ajute să aprofundeze conţinutul şi înţelesul lor.[19] Astfel cultul ne învaţă cum să credem, de exemplu în Sfînta Treime: „Veniţi, popoarelor, să ne închinăm Dumnezeirii celei în trei ipostasuri: Fiului în Tatăl, împreună cu Duhul Sfînt. Că Tatăl a născut din veci pe Fiul, Cel împreună veşnic şi împreună pe scaun şezător; şi Duhul Sfînt era în Tatăl preaslăvit împreună cu Fiul: o Putere, o Fiinţă, o Dumnezeire, Căreia toţi închinîndu-ne zicem: Sfinte Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună lucrarea Duhului Sfînt; Sfinte tare, prin Care pe Tatăl am cunoscut şi prin care Duhul Sfînt a venit în lume; Sfinte fără de moarte, Duhule Mîngîietor, Cel ce din Tatăl purcezi şi în Fiul Te odihneşti, Treime Sfîntă, slavă Ţie". („Slavă... Stihoavnei de la Vecernia Rusaliilor, alcătuită de Leon Împăratul, *Penticostar*, ed. a VI-a, Buc., 1973, p. 343).

Învăţătura despre cinstirea sfintelor icoane este expusă într-o formă foarte plastică în imnele liturgice din prima Duminică după 11 octombrie (a Sfinţilor Părinţi de la Sinodul VII ecumenic).

Credinciosul ortodox a învăţat şi înţelege ce este Sfînta Cruce şi a învăţat mai ales să o cinstească nu din vreun tratat de teologie, ci din ceremonialul atît de solemn şi impresionant al închinării Crucii din slujba Înălţării Sfintei Cruci (14 septembrie) şi din Duminica Crucii (a treia din Postul Mare), din ritualul scoaterii şi purtării solemne a Sf. Cruci la slujba Prohodului (în Vinerea Mare), sau din frumoasele stihiri cîntate la diferite slujbe, ca podobia: „Mare este puterea Crucii Tale, Doamne", sau „Crucea Ta Doamne, viaţă şi înviere poporului Tău este..." (din rînduiala Utreniei de Duminică, glasul VI — *Octoihul Mare,* Sibiu, 1912, p. 417).

Este demn de remarcat şi faptul că prin cultul Bisericii Ortodoxe se răspîndesc nu numai învăţăturile de credinţă, ci şi principiile moralei creştine. Creştinul învaţă prin formele şi din cuprinsul cultului nu numai cum să creadă despre Dumnezeu şi să cunoască învăţătura creştină, ci şi cum să trăiască după voia Lui cea sfîntă. În cultul ortodox, învăţătura se transformă în rugăciune, iar rugăciunea este o învăţătură. *Biserica este astfel nu numai un locaş de adunare şi de cult, ci şi o şcoală de învăţătură religioasă.* Adevărurile de credinţă şi de morală învăţate aici

17 Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea catehetică a Liturghiei,* în „Studii Teologice", nr. 1—2/1949, p. 20.
18 Idem, *Despre poezia imnografică din cărţile de ritual şi cîntare bisericească,* Bucureşti, 1937, p. 84.
19 Pr. Prof. Ene Branişte, *Cultul ortodox...,* p. 626.

nu rămîn simple cunoştinţe teoretice, destinate doar a ne îmbogăţi mintea, ci ele se răsfrîng mai departe, în viaţă, se transformă în fapte şi în atitudini de viaţă.[20]

Să enunţăm în acest sens un singur aspect: cea mai mare poruncă evanghelică şi virtute creştină, cea a dragostei şi a bunei înţelegeri între oameni a fost şi este propovăduită şi prin formele cultului divin. Textele biblice, în care este formulată această poruncă , au fost încadrate în serviciul cultului sub forma lecturilor din rînduiala slujbelor (paremii la Vecernie, Apostol şi Evanghelie la Sf. Liturghie, Sf. Taine şi ierurgii). Prima Evanghelie din cele 12, care se citesc la Denia din Joia Patimilor, cuprinde şi porunca iubirii, pe care Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a dat-o în cuvîntarea-testament adresată Sfinţilor Săi Apostoli: *„Poruncă nouă dau vouă: să vă iubiţi unul pe altul. Precum şi Eu v-am iubit pe voi, aşa şi voi să vă iubiţi unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaşte toţi că sînteţi Ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unii faţă de alţii"* (Ioan 13, 34—35). Iar una din stihirile care se cîntă la slujba aceleiaşi Denii ne îndeamnă: „Să dobîndim iubire de fraţi, ca nişte fraţi întru Hristos, iar nu nemilostivindu-ne către semenii noştri . . ." (*Triod,* ed. a VII-a, Buc., 1970, p. 599). Iar în Apostolul din zilele de marţi, miercuri şi joi din săptămîna a 35-a după Rusalii (a Fiului risipitor) se citesc texte clasice din epistolele Sf. Ap. şi Evanghelist Ioan, în care se aud duioasele îndemnuri la iubire (*Apostolul,* Ed. Institutului Biblic. . ., Buc., 1960, p. 303—306).

Cultul în Biserica Ortodoxă este mijlocul de promovare continuă şi este propovăduirea vie a învăţăturii creştine.[21] „Întreaga rînduială a cultului divin ortodox este o propovăduire, o cateheză; însă nu exhaustivă, aceasta nu scuteşte pe preotul slujitor de predică, ci îl obligă" [22] la predicarea doctrinei creştine şi la explicarea simbolismului actelor liturgice şi a sensului adevărat al textelor liturgice.

Cultul este mijlocul prin care popoarele ortodoxe au cunoscut Sf. Scriptură şi dogma sau învăţătura de credinţă şi scrierile Sf. Părinţi, aşa cum li le-a prezentat Biserica. Din ele credincioşii au cunoscut atîta cît le-a fost de trebuinţă pentru preamărirea lui Dumnezeu şi pentru desăvîrşirea vieţii lor creştine.[23]

În această ordine de idei este potrivit să redăm spusele unui cleric apusean impresionat de frumuseţea şi bogăţia doctrinară a slujbelor ortodoxe precum şi de valoarea lor didactică: „La orientali nu există aproape nici o şcoală specială de catehizare, totuşi, la ei, poporul ia parte mai apropiată şi mai îndestulătoare la serviciul liturgic . . . Catehizarea maselor, aşa cum se face la ortodocşi, e mai eficace decît lecţiile noastre de pe băncile şcolii".[24]

---

20 Idem, p. 632, 635.

21 Drd. Gh. Burcă, *op. cit.*, p. 92.

22 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Preoţia ca slujire . . .*, p. 310.

23 Pr. Prof. Ene Branişte, *Cultul ortodox . . .*, p. 630—632.

24 Cf. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea . . .*, p. 23.

II. *Cultul divin — izvor omiletic*

Am arătat că cultul divin ortodox cuprinde o bogăţie de învăţături ale doctrinei creştine. „Nu există învăţătură descoperită care să nu fie cuprinsă în urzeala sfintelor slujbe":[25] învăţătura despre Dumnezeu unul după fiinţă şi întreit în persoane, despre relaţiile intertreimice, naşterea Fiului şi purcederea Duhului Sfînt, despre creaţia lumii, refuzul comuniunii cu Dumnezeu — adică alunecarea în păcat, despre întruparea Fiului lui Dumnezeu, patimile, răstignirea şi învierea Lui, despre Cincizecime. De asemenea, în slujbe sînt cuprinse îndemnuri adresate ca să ne rugăm lui Dumnezeu pentru conducătorii noştri şi să-i cinstim. Ideile de pace (în primele trei cereri ale ecteniei mari ne rugăm pentru pace) în toată lumea, de unire a tuturor, de comuniune cu cei bolnavi, cu cei ce pătimesc, cu cei robiţi şi cu toţi semenii sînt foarte frecvente în sfintele slujbe.

Cultul însă nu cuprinde numai teme pentru predici dogmatice, morale şi sociale, ci şi teme pentru predici privitoare la viaţa omului în spaţiul material al acestei lumi. Materia nu este un duşman al divinului — înţelegem limpede din cult — ci ea constituie elementul indispensabil în transmiterea energiilor dumnezeieşti, necesare ridicării vieţii noastre la starea plenară.[26]

În cultul divin, în unda rugăciunilor, Biserica înfăţişează, învăluie, povăţuieşte şi ajută pe om de la naşterea sa şi-l însoţeşte cu binecuvîntările ei de-a lungul întregii sale vieţi, adăugînd spor de strălucire momentelor de bucurie; iar în momentele de necaz şi amărăciune menţine vie în suflete nădejdea mare că, pînă la urmă binele şi viaţa vor birui. Slujba înmormîntării prin toate rugăciunile şi troparele, cuprinde, pe de o parte, atîta teologie, încît credinciosul poate înţelege iubirea şi bunătatea lui Dumnezeu faţă de noi şi sensul real al existenţei umane; iar pe de altă parte, transpare ajutorul duhovnicesc acordat de Biserică credinciosului. Aici teama în faţa morţii, a alunecării în nefiinţă se îmbină cu strigătul răscolitor după ajutor: „Vai, cîtă luptă are sufletul cînd se desparte de trup! Vai cît lăcrimează atunci, şi nu este cine să-l miluiască pe dînsul! Către îngeri ridicîndu-şi ochii, în zadar se roagă; către oameni mîinile tinzîndu-şi, nu are cine să-i ajute. Pentru aceasta iubiţii mei fraţi, cunoscînd scurtimea vieţii noastre, adormitului să-i cerem odihnă de la Hristos şi sufletelor noastre mare milă" (*Aghiasmatar*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1971, p. 178).

Acestea toate sînt doar cîteva din multitudinea de idei care sînt şi constituie minunate teme şi materiale demne de a fi valorificate în propovăduirea creştină.

Cultul divin, tocmai datorită acestei bogăţii şi frumuseţi de idei şi conţinut înalt, a fost numit de către teologi *„cerul pe pămînt"* sau

25 Pr. Prof. Dumitru Belu, *op. cit.*, p. 177; Vezi şi Pr. Prof. Dr. Dumitru Belu, *Imnele liturgice ca izvor omiletic*, în „Mitropolia Ardealului", nr. 3—4/1960, p. 253—271.

26 Idem, *Curs*... I, p. 177.

„manifestarea frumuseţii lumii spirituale“.[27] Slujba liturgică este „teologia populară ortodoxă“.[28] Iar dogmele creştine faţă de cultul liturgic în general se află într-un raport de „perfectă compenetraţie“, legătura dintre cult şi doctrină ajunge pînă la „transpunere chiar“, căci, „cultul ortodox practică dogma“.[29] Cultul creştin cuprinde în componenţa sa un tezaur veşnic inepuizabil pentru propovăduirea creştină.

Mai menţionăm şi faptul că nu numai cultul divin a constituit un izvor omiletic, ci şi invers, bucăţi întregi din predici inspirate ca, de exemplu, ale Sf. Grigorie de Nazianz s-au transformat în imne liturgice mai tîrziu. Amintim în acest sens troparele din canonul Sf. Paşti: „Să ne luminăm cu prăznuirea şi să ne îmbrăţişăm unul pe altul să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi; să iertăm toate pentru Înviere...“ (este din prima cuvîntare a Sf. Grigorie de Nazianz) sau: „O, Paştile cele mari şi sfinte! O, Hristoase! O, Înţelepciunea şi Puterea lui Dumnezeu!“ Iar începutul predicii de la Crăciun a Sf. Grigorie de Nazianz, formează irmosul canonului de Crăciun: „Hristos se naşte, slăviţi-L! Hristos din ceruri întîmpinaţi-L! Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă! Cîntaţi Domnului tot pămîntul...“

a) *Sfînta Liturghie şi propovăduirea creştină*

Sfînta Liturghie este reprezentarea reală a jertfei de pe Golgota, în care Mîntuitorul nostru Iisus Hristos se aduce pe Sine jertfă în chip tainic şi nesîngeros. Sf. Liturghie a fost instituită de Mîntuitorul pentru ca toate generaţiile de credincioşi să se împărtăşească de roadele binefăcătoare ale jertfei de pe Golgota.[30] Sfînta Liturghie este o perpetuare a întregii vieţi şi activităţi mesianice a Mîntuitorului Hristos, este actualizarea în cult a iconomiei mîntuitoare. Aici Hristos-Domnul îşi continuă întreita slujire, aşa cum a fost ea într-o „unitate desăvîrşită“. *Iisus Hristos* este deodată în Sfînta Liturghie — aşa precum a fost şi-n viaţa pămîntească — *„Dumnezeu Cuvîntul“*, Cel care ne învaţă adevărul; *„Păstorul cel bun“* (Ioan 10, 11), Care ne conduce spre Dumnezeu şi Arhiereul, Cel ce S-a jertfit pentru noi (Evrei 7, 26—27) şi ne sfinţeşte cu harul Său.[31] În Sf. Liturghie, Hristos-Domnul este prezent real şi tainic, „în ea lucrînd şi vorbind printre oameni, ca adorator perfect al Tatălui Său şi ca sfinţitor al neamului omenesc“.[32]

Ca şi cultul divin în general *Sf. Liturghie are* — pe lîngă cele două funcţii fundamentale: latreutică-euharistică şi cea harismatică — *şi o funcţie didactică sau catehetică.* Liturghia este „un minunat catehism popular“,[33] în special Liturghia catehumenilor este „o cateheză, este

27 Sergiu Bulgakoff, *op. cit.*, p. 162.
28 Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea...*, p. 23.
29 Idem, p. 17.
30 Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica specială* pentru institutele teologice, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1980, p. 163.
31 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Mărturisirea...*, p. 23, 33.
32 Dom M. Festugiere, *Que est-ce que la liturgie?*, Paris, 1914, p. 270 la Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea...*, p. 18.
33 G. Lefebre, *Liturgia*, ed. V, 1936, p. 173, la Pr. Prof. Ene Branişte, *Cultul ortodox...*, p. 629.

o învăţătură";[34] ea este dogmatica ortodoxă cîntată de credincioşi în fiecare Duminică şi sărbătoare, este o învăţătură vie şi activă, este „marele catehism şi dogma vie a Bisericii noastre".[35] Dogma trăieşte în Liturghie, iar Sf. Liturghie a fost indicată ca izvor foarte bogat pentru Dogmatică.[36] „Liturghie, cuvînt şi cateheză se completează reciproc făcînd un tot unitar, indisolubil, unindu-se cu rugăciunea ca în Biserica sec. IV şi V, cînd învăţămîntul catehetic era prin el însuşi un act liturgic şi iniţierea mistagogică a neofiţilor culmina în participarea lor activă la prima Liturghie şi la prima împărtăşire".[37]

Cartea Faptele Apostolilor mărturiseşte că propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu şi săvîrşirea jertfei euharistice au fost nedespărţite în cadrul Sf. Liturghii (F. Ap. 2, 42; 6, 4; 20, 7), deci din epoca apostolică predica şi lecturile biblice (F. Ap. 13, 15; I Tes. 5, 27; Col. 4, 16) erau elementele componente ale ritualului euharistic propriu-zis, în cadrul adunărilor de cult.[38] Această practică s-a moştenit de fapt chiar de la Mîntuitorul Hristos, Care a rostit la Cina cea de Taină — cînd a instituit Sfînta Euharistie — şi o cuvîntare scurtă prin care lămureşte pe Sf. Apostoli despre ceea ce săvîrşise El şi trebuie continuat de ei. Astfel că creştinii primelor zile ale creştinismului se adunau pentru săvîrşirea Sf. Euharistii, prilej cu care Sf. Apostoli rosteau şi cuvîntări. A rămas ca o tradiţie sfîntă obiceiul ca Sf. Euharistie să fie legată de rugăciuni şi predică.[39] Că predica este o parte constitutivă a Sf. Liturghii, că „este îndătinată",[40] este un adevăr istoric dovedit de întreaga viaţă a creştinismului autentic, începînd cu prima istorie a Bisericii creştine (Faptele Apostolilor), cu mărturiile din epoca postpatristică,[41] cu canoanele bisericeşti[42] şi cu practica creştină a celor douăzeci de veacuri ce au trecut.

Am spus că, alături de predică, un rol important între elementele constitutive ale Sf. Liturghii îl ocupă şi lecturile biblice (pericopele evanghelice şi apostolice). Lecturile biblice au rolul de a propovădui cuvîntul lui Dumnezeu,[43] iar pe lîngă acest rol didactic s-a menţionat şi caracterul lor sfinţitor, căci zice marele teolog Nicolae Cabasila „ele

34 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Mărturisirea...*, p. 33.

35 Diac. Prof. Nicolae Balcă, *Importanţa catehetică a Sf. Liturghii*, în „Biserica Ortodoxă Română", nr. 1—2/1958, p. 202.

36 Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea...*, p. 17.

37 Pr. Prof. Ene Branişte, *Le culte byzantin...*, p. 85.

38 Idem, *Liturgica specială...*, p. 175.

39 Învăţătura celor 12 Apostoli XI, 28 la Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Încercări de istorie a Liturghiei, partea I, Liturghia creştină în primele trei veacuri*, Bucureşti, 1930, p. 74; Alfred Niebergall, *Die Geschichte der christliche Predigt*, în Leiturgia II, Kassel, 1955, p. 195—197.

40 Sergiu Bulgakoff, *op. cit.*, p. 171.

41 Vezi Sf. Iustin Martirul, *Apologia I*, cap. LXVII, P. G. 6, 429 unde descrie o Liturghie duminicală.

42 Canonul 19 de la Laodiceea, după Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoţite de comentarii*, trad. de Uroş Kovincici şi Dr. N. Popovici, Tipografia diecezană Arad, 1930, vol. II, partea I, p. 96.

43 Pr. Prof. Dr. M. Basarab, *Biblia în Liturghie şi viaţa spirituală ortodoxă*, în „Mitropolia Banatului", nr. 1—2/1979, p. 83.

ne pregătesc şi ne curăţesc mai dinainte pentru sfinţirea cea mare a Sfintelor Taine".[44]

Potrivit învăţăturii ortodoxe Iisus Hristos este prezent în Sf. Liturghie nu numai după prefacerea cinstitelor daruri în Sfîntul Trup şi Sînge, ci este prezent prin Sfîntul Duh în toată structura Bisericii. În Liturghia catehumenilor Hristos Domnul este prezent prin Ef. Evanghelie, care este cuvîntul Său.[45] Iar pe de altă parte „Sf. Liturghie este o tîlcuire harică, vie a Sfintei Scripturi".[46] *Credincioşii chiar dacă nu se împărtăşesc la fiecare Sf. Liturghie cu Trupul şi Sîngele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, totuşi de cîte ori participă la Sf. Liturghie ei se unesc cu Hristos, prin împărtăşire duhovnicească, prin cuvîntul Sfintei Evanghelii,* prin paza sfintelor Sale porunci, căci El este fiinţa lor, prin rugăciuni.[47]

În calitatea noastră de mădulare vii şi conştiente ale Trupului hristic (Biserica) vom înţelege că într-adevăr Sf. Liturghie cuprinde deodată: „harul cuvîntului şi al rugăciunii, taină şi jertfă, rit şi simbol, icoană şi psalmodie", deoarece Hristos-Domnul astfel slujeşte prin „cuvintele vieţii", prin „Crucea Sa"... şi prin rugăciune. Iisus Hristos este deodată „Dumnezeu-Cuvîntul" şi „Pîinea care s-a coborît din cer" — şi aşa ni se împărtăşeşte şi nouă mereu, mai ales în Sfînta Liturghie. „Domnul comunică viaţa Sa dumnezeiască şi înfăptuieşte Legămîntul Său cu noi, prin Cuvînt şi prin Trup şi amîndouă acestea în Hristos devin sacramente-sfinţire. Căci prin amîndouă: „Cuvintele Mele sînt duh şi viaţă (Ioan 6, 63) — ca şi prin pîinea şi vinul de pe sfîntul altar devenite Trup şi Sînge dumnezeiesc — prin amîndouă ni se împărtăşeşte Hristos". În activitatea Mîntuitorului cuvîntul nu e niciodată numai mesaj intelectual, ci cuvînt vădit, în fapte, în împărtăşire de viaţă mîntuitoare.[48]

În cadrul Sfintei Liturghii — Pr. Prof. D. Stăniloae[49] — vede patru trepte ale cuvîntului: predica, mărturisirea credinţei, rugăciunea şi epicleza.

Avîndu-se în vedere strînsa legătură şi raportul de interdependenţă dintre predică şi Liturghie s-a spus că acestea două „trebuie combinate ca două mijloace de propovăduire a învăţăturii creştine mîntuitoare", între ele „există o comuniune intimă şi familiară datorită terenului şi scopului catehetic comun, prin care se înrudesc.[50]

Sfînta Liturghie este „viaţa cu Hristos", este „izvor de învăţăminte... centru de har şi inima Bisericii, din care se comunică darurile jertfei de pe cruce a Mîntuitorului".[51]

44 Nicolae Cabasila, *Tîlcuirea dumnezeieştii Liturghii,* XX, 4, P. G. 150, 416 C şi trad. românească de Diacon Ene Branişte, asistent universitar, Bucureşti, 1946, p. 62.

45 Teodor M. Popescu, *Evanghelia, cartea preotului,* în „Glasul Bisericii", nr. 8—9/1957; Ierom. Veniamin Micle, *Cuvîntul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine,* în „Ortodoxia", nr. 4/1972, p. 551.

46 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Mărturisirea...,* p. 28.

47 Idem, p. 39.

48 Idem, p. 23—25.

49 Din Intervenţia Părintelui Stăniloae la Dialogul Ortodoxo-Luteran, Iaşi, 25—26 oct. 1980, la Pr. Prof. C. Galeriu, *Mărturisirea...,* p. 37.

50 Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea...,* p. 29—30.

51 P. S. Episcop Vasile Coman, *Cuvîntări liturgice,* Ed. Episcopiei ortodoxe române Oradea, 1973, p. 46.

Pentru toate acestea predica a recurs adesea la Sf. Liturghie, folosind pasaje din rugăciuni şi imne sau locuri din slujba ei, în sprijinul ideilor sau temelor de lămurit.[52]

În explicarea Sfintei Liturghii sau a oricărei Taine sau ierurgii preotul se cuvine să folosească neaparat şi texte biblice pentru a releva adevărul că între Liturghie şi Scriptură există cea mai deplină concordanţă, interferîndu-se şi integrîndu-se complementar, ca unele care sînt sub ocrotirea aceluiaşi Duh Sfînt.

b) *Sfintele Taine şi predica*

Cele şapte Taine sînt lucrări sfinte, instituite de Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, prin care, într-o formă văzută, se împărtăşeşte primitorului harul divin nevăzut.[53] Credinciosul se mîntuieşte numai dacă se uneşte cu Hristos şi repetă drumul Lui, prin Sfintele Taine;[54] şi această repetare este posibilă numai în Biserică unde Capul este Hristos, iar Duhul o călăuzeşte spre tot adevărul.

Biserica transmite membrilor săi — credincioşilor creştini — harul dumnezeiesc prin „cuvîntul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine".[55] Adică, teologia ortodoxă învaţă că pe lîngă harul mîntuitor, primit prin Sfintele Taine, credinciosul beneficiază iniţial de puterea harică revărsată prin predică. Astfel Sf. Ioan Gură de Aur numeşte „predica un lucru mare"[56] şi o compară cu o săgeată care a străbătut întreaga suprafaţă a pămîntului „atingînd inimile celor răi, nu pentru a-i ucide, ci pentru a-i atrage la sine, aşa cum a dovedit-o în misiunea sa Sf. Apostol Pavel".[57]

Trebuie specificat că în sens real şi direct predica nu mîntuieşte pe nimeni, ci ea pregăteşte numai mîntuirea prin eliminarea impedimentelor care se opun la primirea harului mîntuitor de către credincios. După cum propovăduirea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos n-a avut numai un rol intelectual, pur informativ, ci şi un pronunţat rol haric — realitate potrivit căreia mulţimile erau capacitate şi profund convinse de mesajul divin al Mîntuitorului, încît poporul uita de foame şi de sete, de casele lor şi-L urmau, iar cei ce au fost trimişi să-L prindă au răspuns mai marilor lor: „Niciodată n-a vorbit un om aşa cum vorbeşte acest Om"

---

52 A se vedea de exemplu Sf. Ioan Gură de Aur, Omilia III, despre necuprinsa natură a lui Dumnezeu, 6, 7; Omilia IV, 4—5; Omilia VI, despre obscuritatea profeţilor; Omilia LXXI, 4; Omilia XVII, 3 la II Corinteni, Cf. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Funcţiunea*..., p. 28.

53*Teologia dogmatică şi simbolică*, vol. II, Manual pentru Institutele teologice, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1958, p. 827.

54 Vezi Pr. Prof. Dr. Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine şi problema intercomuniunii*, Teză de doctorat, Bucureşti, 1978, p. 17 u.

55 H. Andruţos, *Simbolica*, Trad. din limba greacă de Iustin Moisescu, profesor universitar, Ed. Centrului mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955, p. 235.

56 Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XIX-a la Faptele Apostolilor, 2*, P. G. 60, 114—115.

57. Idem, *Omilie la explicarea Psalmului 44*, 7, P. G. 55, 193—194. Vezi mai pe larg la Ierom. drd. V. Micle, *op. cit.*, p. 549.

(Ioan 7, 46) — tot aşa şi predica creştină a avut şi are un profund caracter haric şi nu numai unul intelectual, informativ.

Însă cu toate acestea predica creştină, cuvîntul lui Dumnezeu rămîne fără efect asupra ascultătorilor dacă la contribuţia adusă de predică, nu se adaugă influenţa activă a Sfintelor Taine. Aceasta se înţelege şi din îndemnul Sf. Ap. Petru care spune ascultătorilor predicii sale din Ierusalim, de la Cincizecime, zicînd: „*Pocăiţi-vă şi să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, şi veţi primi darul Duhului Sfînt*" (F. Ap. 2, 38), deci numai după ce se pecetluieşte primirea predicii prin Sfintele Taine se va primi harul mîntuitor al Duhului Sfînt.[58]

Biserica Ortodoxă are convingerea că propovăduirea adevărată, predica cu efect durabil nu poate exista decît acolo unde pot fi oferite în acelaşi timp şi Sfintele Taine, acolo unde se săvîrşeşte Sf. Liturghie şi de asemenea ierurgiile. Biserica Ortodoxă acordă propovăduirii creştine locul cuvenit în sfera vieţii sale spirituale, loc pe care l-a stabilit însuşi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, considerînd-o de instituire divină ca şi Sfintele Taine,[59] căci însuşi Hristos Domnul a poruncit: „Mergînd învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, învăţîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă" (Matei 28, 19—20).

Prin intermediul propovăduirii creştine se binevesteşte cuvîntul dumnezeiesc, care face începutul lucrării: chemarea la credinţă şi chemarea la Sfintele Taine, iar Sfintele Taine acordă şi revarsă asupra credinciosului harul dumnezeiesc necesar mîntuirii. Cel care a răspuns prin credinţă chemării divine, adresată lui prin predică, devine vrednic de primirea Sfintelor Taine. Decurge deci în mod logic că predicarea cuvîntului lui Dumnezeu, săvîrşirea şi primirea Sfintelor Taine sînt inseparabile în realizarea mîntuirii subiective a credinciosului ortodox: „Nu poate exista lucrare sacramentală acolo unde lipseşte cuvîntul, după cum nu există credinţă luminată şi puternică acolo unde nu există predică".[60] Aşa precum prin predica Bisericii, Mîntuitorul continuă slujirea profetică a întreitei Sale lucrări mesianice, la fel îşi îndeplineşte slujirea Sa sfinţitoare prin intermediul Sfintelor Taine[61] în Biserică.

Din toate acestea reiese că între Sfintele Taine şi cuvîntul lui Dumnezeu există un raport de reciprocitate şi o separare sau înlocuire a uneia prin cealaltă nu este posibilă.[62] Mărturie despre interdependenţa şi legătura inseparabilă dintre propovăduirea creştină şi Sfintele Taine ne stă mai ales, cu maximă putere de convingere, cuvintele Mîntuitorului

---

58 Panagiotis Trembelas, *Dogmatique de l'Église orthodoxe catolique*, trad. française par l'Archimandrite Pierre Dumont. Ouvrage coronné par l'Academie royale de Grece, Ed. Chevetogne, Desclée de Brouwer, vol. III, p. 13, la Ierom. drd. V. Micle, *op. cit.*, p. 459—460.

59 Prof. V. Mitrofanovici, *Omiletica Bisericii dreptcredincioase răsăritene*, Cernăuţi, 1875, p. 29—30.

60 Ierom. drd. V. Micle, *op. cit.*, p. 556.

61 Vezi *Învăţătura creştină ortodoxă*, în „Mitropolia Banatului", nr. 1—3/ 1971, p. 61.

62 Ierom. drd. V. Micle, *op. cit.*, p. 543.

Hristos, care în testamentul misionar lăsat Apostolilor Săi menționează mai întîi predica, pe care o pune în raport nedespărțit cu Sfînta Taină a Botezului (Matei 28, 19; Marcu 16, 15—16).

Este un adevăr evident că Sfintele Taine și ierurgiile cuprind, în mod direct sau indirect, pentru orice vîrstă și condiție de viață, deosebit de importante și potrivite teme pe care preotul conștiincios le poate desprinde și valorifica în propovăduirea creștină, prin aceasta îmbogățindu-și repertoriul omiletic și sporind puterea de înrîurire a predicii asupra ascultătorilor.

III. *Necesitatea și importanța predicii liturgice*

Denumirea unui gen al propovăduirii creștine după conținut cu titlul de predică liturgică se întîlnește folosită în două sensuri: într-un sens mai restrîns, prin predica liturgică se înțelege tîlcuirea și valorificarea practică a cultului în scopul zidirii sufletești a credincioșilor, și într-un sens larg, înțelegîndu-se prin predică liturgică orice cuvîntare bisericească rostită în cadrul cultului divin.[63] Vom folosi numirea de predică liturgică în primul sens.

Predica liturgică își are originea sa în cuvintele Mîntuitorului rostite la Cina cea de Taină prin care a instituit Sfînta Euharistie și prin care a explicat, pe scurt, sensul tainic al prezenței reale a Trupului și Sîngelui Său în pîinea și vinul euharistic. După exemplul Mîntuitorului Hristos și al Sfinților Apostoli marii predicatori ai Ortodoxiei (Sf. Chiril al Ierusalimului, Sf. Ioan Gură de Aur, Teodor de Mopsuestia și Sf. Ambrozie al Milanului) au explicat în predicile lor actele liturgice ale cultului divin; iar alți Părinți ai Bisericii (Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Grigorie de Nazianz, Proclu de Constantinopol, Pseudo-Dionisie Areopagitul, Sf. Maxim Mărturisitorul) au lăsat și tratate în care explică și arată importanța simbolismelor unor Sfinte Taine și rînduieli liturgice.[64] „Inițierea în misterul liturgic este operată prin contemplare (θεωρια) adică prin efortul permanent al gîndirii și al inimii spre descoperirea sensului spiritual al Bisericii și al liturghiei și spre pătrunderea simbolismului riturilor".[65]

Acest gen de propovăduire și explicare a cultului creștin a fost continuat și după epoca patristică; amintim în acest sens autorii cei mai semnificativi: Nicolae Cabasila[66] și Simeon al Tesalonicului.[67]

---

63 Pr. Prof. Dumitru Belu, *Curs... I*, p. 176.

64 Vezi Drd. Gh. Burcă, *op. cit.*, p. 103—104.

65 Cf. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Biserică și liturghie în opera „Mystagogia" a Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Ortodoxia", nr. 1/1981, p. 20.

66 Nicolae Cabasila, Σρμηεια τησ θειασ λειτουργιασ P.G. 150, 373—492. Vezi și trad. rom. de Diacon Ene Braniște, asistent universitar, *Tîlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, București 1946, și Diacon Ene Braniște, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii după Nicolae Cabasila*, București, 1943.

67 Περι της ιερας λειτουργιας, P.G. 155, 253.304, aceasta este o parte din opera Τα ευρισκομενγ παντα, care a fost tipărită pentru prima dată în România (Iași, 1683) de către Dositei, Patriarhul Ierusalimului. A fost tradusă în românește și publicată la București, 1765, cu titlul *„Voroavă de întrebări și răspunsuri"*, apoi a fost retipărită de T. Teodorescu la București cu titlul nou de „Tractat asupra tuturor dogmelor noastre ortodoxe". Cf. Pr. Prof. Ene Braniște, Le culte byzantin..., p. 87.

Prin intermediul cultului divin și în atmosfera liturgică a slujbelor dumnezeiești „învățăturile credinței pătrund ca niște raze în viața noastră spirituală și susțin cele mai alese năzuințe ale sufletului nostru".[68] Viața liturgică constituie o cale imperios cerută de educația religioasă a credincioșilor și Biserica (răsăriteană și apuseană) se cuvine să se folosească de acest aspect. S-a vorbit de o „necesitate primordială de educare religioasă prin viața liturgică".[69] În Biserică „învățămîntul era o rugăciune" pentru o adevărată educare a credincioșilor.[70]

Materialul liturgic se cere, în mod imperios, să fie valorificat de preotul predicator fiindcă: „întreg Cultul ortodox este un bogat și neprețuit tezaur de doctrină, o cateheză vie, la îndemîna și pe înțelesul tuturor.[71] Este bine ca toate actele și textele liturgice — o bogăție inepuizabilă — să fie valorificate omiletic, de asemenea, Sfintele Taine și ierurgii, dar mai ales și mai întîi esența întregului cult ortodox — Sf. Liturghie. Sf. Liturghie este calea optimă a mărturisirii dreptei credințe în Ortodoxie și pentru noi se cere cu stăruință: „Explicarea sistematică și analitică, pe larg, a tuturor părților ei, pentru ca și credincioșii noștri să înțeleagă, să iubească și să trăiască dreapta credință, prin Sfînta Liturghie, și Sfînta Liturghie însăși".[72]

Predica liturgică cuprinde însă în sfera ei și explicarea locurilor sfinte și a timpurilor sfinte (semnificația sărbătorilor). Este necesar să se predice credincioșilor despre locașurile de închinare, arătîndu-se semnificația construirii lor după un anumit stil propriu. Dacă cultul este dogma cîntată, locașurile de cult sînt dogma în piatră și ele constituie o predică permanentă. Pentru ca parohienii să înțeleagă această predică acoperită de simboluri, preotul trebuie să vină cu cuvîntări în care să explice simbolismul locașului de închinare, a stilului bisericii, a obiectelor de cult și a veșmintelor preoțești.

Predica liturgică are importanță covîrșitoare pentru credincioși,[73] căci prin ea se explică credincioșilor actele liturgice precum și importanța lor pentru mîntuirea fiecăruia de-a participa la sfintele slujbe cu toată ființa. Prin predici catehetice și liturgice, preotul trebuie să facă educația liturgică a credincioșilor, așa ca Sf. Liturghie să devină centrul întregii vieți religioase a acestora.[74]

Pentru slujitorii cuvîntului de azi amintim doar cîteva izvoare pentru întocmirea predicilor liturgice: Sf. Simeon al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe,* Partea despre Biserică, rugăciuni și despre Sf. Liturghie, trad. rom. de Pr. T. Teodorescu, București, 1865; Nicolae Cabasila, *„Tîlcuirea dumnezeieștii Liturghii",* trad. din grecește și lămuriri introductive de Diacon Ene Braniște, asistent universitar, București, 1946; Pr. N. Voniga, *Tîlcuirea Sfintei Liturghii,*

---

68 P. S. Vasile Coman, *op. cit.*, p. 3.
69 Dom Lambert Beauduin, *op. cit.*, p. 657—658.
70 Idem, p. 651.
71 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cultul ortodox...*, p. 626.
72 Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Mărturisirea...*, p. 40.
73 Diac. Laurențiu Gh. Popovici, *Predica dogmatică și liturgică,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", nr. 12/1940, p. 671.
74 Diac. Prof. Nicolae Balca, *op. cit.*, p. 213.

Sibiu, 1942; Diacon Ene Branişte, *Explicarea Sf. Liturghii după Nicolae Cabasila*, Buc., 1943; Teodor Demian, *Jertfa Laudei; Predici liturgice*, Arad, 1945; *Învăţătura de Credinţă Creştină Ortodoxă*, Partea a II-a, Buc., 1952; P. S. Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, *Cuvîntări liturgice*, Oradea, 1973; P. S. Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, *Scrieri de teologie liturgică şi pastorală*, Ed. Episcopiei ortodoxe a Oradiei, 1983; pentru mai mare precizie în explicarea cultului trebuie să fie consultate prelegerile universitare ale Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica specială* pentru institutele teologice, Bucureşti, 1980.

*

După sumara analizare a subiectului propus se impun următoarele consideraţii finale:

Formele cultului Bisericii Ortodoxe, în toată complexitatea lor, sînt mai întîi instrumente de sfinţire a credincioşilor şi de slăvire a lui Dumnezeu, dar sînt în mod indirect şi excelente mijloace de învăţătură şi edificare a credincioşilor, de răspîndire a dreptei credinţe şi de promovare a principiilor moralei evanghelice. *Cultul divin, împreună cu predica sînt un important mijloc de propovăduire a învăţăturii creştine.* Acesta este încă un temei care obligă pe slujitorii bisericeşti să săvîrşească corect actele liturgice şi să rostească cu autentică evlavie ortodoxă şi cu maximă dicţiune textele cultului divin.

Cultul liturgic — cu toate rugăciunile, imnele, cîntările şi cu toate actele sale — este un inepuizabil izvor omiletic care se cere, în mod imperios, să fie valorificat de către ierarhia bisericească vestitoare a învăţăturii creştine şi aceasta se face prin predici liturgice. Predica liturgică îşi ia seva din toate învăţăturile fundamentale ale credinţei şi vieţii creştine, învăţături care sînt expuse în textele şi actele cultului divin.

Între cuvîntul divin citit şi apoi propovăduit în cuprinsul cultului divin şi între Sfintele Taine, în general, şi Sfînta Liturghie, în special, există o legătură fiinţială ontologică. Sfînta Liturghie — împreună cu Sfintele Taine şi ierurgiile — şi propovăduirea creştină sînt cele două elemente fundamentale ale vieţii creştine, care au alimentat spiritualitatea ortodoxă în tradiţia ei bimilenară.

Preotul predicator folosind şi predica liturgică va explica credincioşilor textele şi actele liturgice şi astfel credincioşii vor înţelege actele cultice nu ca un simplu ritualism liturgic, ci vor înţelege adevăratul sens şi simbolismul actelor liturgice. Actele liturgice şi simbolismul lor autentic ortodox cuprind excepţionale învăţături revelate, adevăruri care ajută la obţinerea mîntuirii.

Folosirea predicii liturgice este imperios cerută azi, pentru ca prin aceasta să se pună — la locul cuvenit, de mare cinste — „în sfeşnic", lumina adevărată a cultului Bisericii Ortodoxe care adesea este ascunsă sub obroc, este neglijată. Cultul divin trebuie valorificat omiletic pentru folosul sufletesc şi pentru evidenţierea bogăţiei şi frumuseţilor extraordinare care sînt sesizate şi elogiate de credincioşii altor Biserici şi confesiuni, care nu dispun de un asemenea cult liturgic.

Pr. Asist. *Nicolae Dura*

SFÎNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

IUBIREA ŞI ÎNFRĂŢIREA TUTUROR OAMENILOR ÎNTREOLALTĂ — IMPERATIVUL FUNDAMENTAL AL ORICĂREI LEGI [1]

„*Legea naturală*, cînd nu are simţirea prevalînd asupra raţiunii, fără să fie învăţată, îmbrăţişează din convingere pe toţi cei înrudiţi şi de aceeaşi seminţie, pe cei care au nevoie de ajutor; adică ceea ce natura însăşi învaţă, ca toţi să voiască tuturora, ceea ce fiecare doreşte să i se facă lui însuşi de către alţii. Şi aceasta învăţînd-o Domnul zice: „Cîte voiţi să vă facă vouă oamenii, faceţi şi voi asemenea acestora" (Mt. 7, 12).

Iar opera legii naturale este relaţia gnomică [2] unanimă a tuturora faţă de toţi. Căci în aceia care natura este condusă după raţiune, în mod natural, una este dispoziţia sufletească a acestora. Iar dacă dispoziţia sufletească este aceeaşi, evident, în mod natural, unul este modul de comportare şi cursul vieţii acestora. Iar dacă modul de comportare şi cursul vieţii este acelaşi, evident una şi aceeaşi este legătura relaţiei gnomice întreolaltă, care conduce pe toţi potrivit unei singure gnome, spre o singură raţiune a naturii, în care nu este absolut nici o diviziune a naturii care să stăpînească acum prin iubirea trupească de sine.

Iar *legea scrisă* înfrînînd cu teama de pedepse impulsurile fără rînduială ale celor nesăbuiţi, învăţîndu-i pe aceştia, îi obişnuieşte de a privi la unica împărţire a egalităţii (deopotrivă), după care puterea dreptăţii consolidată în timp trece în natură şi creează, pe de o parte, teama şi dispoziţia gnomei consolidată puţin cîte puţin faţă de bine, iar pe de altă parte, creează deprinderea şi obişnuinţa curăţită de uitarea celor dintîi şi naşte în acelaşi timp, prin ea însăşi, iubirea întreolaltă. Legea

---

1 Traducere din greceşte după Migne, P. G. 90, col. 1352 C., 1353 C.

2 După Sfîntul Maxim Mărturisitorul, căci din cugetarea sa traducem, voinţa gnomică este modul în care fiecare persoană umană înţelege să actualizeze sau să facă uz de voinţa naturală a naturii sale omeneşti, ca impuls sau dorinţă fiinţială spre bine şi cele conforme naturii, după gnome=opinia sa proprie. Cum fiecare avem aceeaşi natură omenească şi aceeaşi voinţă naturală spre cele conforme naturii, dacă ne vom conforma şi modela fiecare voinţa noastră gnomică numai după raţiunea de a fi a naturii, prin săvîrşirea tuturor virtuţilor morale şi a iubirii agapice îndeosebi, va exista o singură gnome sau o singură voinţă personală unanimă a tuturor oamenilor întreolaltă numai spre bine şi cele conforme naturii.

scrisă, înfrînînd, deci, nedreptatea cu teama de pedepse creează obişnuinţa faţă de ceea ce este drept şi face obicei în timp dispoziţia sufletului iubitor de dreptate, din care se naşte apoi deprinderea neclintită faţă de bine, introducînd uitarea răutăţii de mai înainte.

Iar *legea harului* învaţă pe cei conduşi de a imita nemijlocit pe Dumnezeu însuşi, Care atît ne-a iubit pe noi înşine mai presus de El însuşi, dacă se poate spune aşa, şi aceasta tocmai cînd eram duşmani din pricina păcatului, că a voit să vină în fiinţa noastră proprie, fără schimbare, Cel care arată că este mai presus de orice fiinţă şi natură, în mod suprafiinţial, şi să devină om şi de a fi numit ca unul din oameni şi nu a refuzat de a-şi face osînda noastră a Lui proprie; şi atît ne-a îndumnezeit pe noi după har, că Însuşi a devenit om după iconomie, ca nu numai să învăţăm de a ne îmbrăţişa unii pe alţii întreolaltă în mod natural (φυσικως) şi de a ne iubi întreolaltă în mod duhovnicesc (πνευματικως) ca pe noi înşine, ci şi de a ne îngriji unii de alţii în mod dumnezeiesc (θεικως), mai presus de noi înşine şi de a face să se arate aceeaşi iubire întreolaltă şi să se prefere cu bucurie moartea de bunăvoie, conform virtuţii, pentru ceilalţi. „Căci nu există altă iubire mai mare — zice — ca cineva să-şi pună sufletul său pentru prietenul lui" (Ioan 15, 13).

Legea naturii, ca să zic într-un cuvînt, este raţiunea naturală, care supune simţirea pentru a o elibera de iraţionalitate (αλογιας), potrivit căreia este diviziunea celor care în mod natural sînt uniţi. Iar legea scrisă este raţiunea naturală, care după eliberarea simţirii de iraţionalitate, adaugă şi dorinţa duhovnicească a coeziunii reciproce cu cei înrudiţi, care strînge şi ţine laolaltă pe toţi. Iar legea harului este raţiunea mai presus de fire, care înalţă natura spre dumnezeire, fără schimbare şi arată ca într-o icoană, în mod incomprehensibil naturii oamenilor, arhetipul cel mai presus de fiinţă şi natură, oferind permanentizarea veşnică a existenţei desăvîrşite. Căci a considera pe aproapele ca pe tine însuţi, înseamnă a te îngriji de viaţa şi existenţa lui, ceea ce e lege naturală; iar a iubi pe aproapele ca pe tine înseamnă a te îngriji de existenţa desăvîrşită a aproapelui conform virtuţii, ceea ce porunceşte legea scrisă; iar a iubi pe aproapele mai presus de tine însuţi este lucrul cel mai propriu legii harului".

Traducere de Pr. prof. *Ioan I. Ică*

Îndrumări omiletice

PREDICĂ LA DUMINICA A 21-A DUPĂ RUSALII

„Cel ce are urechi de auzit să audă"
(Luca 8, 8)

Ne aflăm în plină campanie agricolă pentru strîngerea roadelor ogoarelor noastre, dar şi pentru aruncarea seminţei în brazde, în vederea recoltelor viitoare.

Se pare că aproximativ tot în această perioadă, poate ceva mai tîrziu, se afla şi Mîntuitorul undeva în Galileea, unde, inspirîndu-se din ceea ce vedea în jurul Său, a rostit cunoscuta Parabolă a semănătorului, pe care, cei ce aţi fost de la începutul Sf. Liturghii, aţi auzit-o citită în pericopa evanghelică de astăzi. Terminînd de rostit această parabolă, Mîntuitorul „a strigat" — ne spune Evanghelia de astăzi, zicînd: „*Cel ce are urechi de auzit să audă*" (Luca 8, 8), cuvinte care vor să ne atenţioneze în chip special asupra importanţei acestei parabole pentru ascultătorii de atunci ai Mîntuitorului, cît şi pentru toţi cei ce vor urma Lui în decursul veacurilor.

La solicitarea Sf. Apostoli, însuşi Iisus-Domnul nostru explică această parabolă, arătînd că „sămînţa" aruncată de semănător „este cuvîntul lui Dumnezeu" (Luca 8, 11). Este vorba desigur, în primul rînd, de învăţătura rostită de El, El fiind de fapt Marele Semănător din parabolă, de învăţătura de credinţă şi morală a Bisericii, cuprinsă în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie, de „apa cea vie", despre care Mîntuitorul a vorbit femeii samarinence, de „odorul de mare preţ", cum îi spune Sf. Apostol Pavel, despre care Psalmistul zice: „Cuvîntul tău este candelă pentru picioarele mele şi lumină pentru cărarea mea" (Ps. 118, 105), pentru că, după cum tot Psalmistul zice: „Legea Domnului este desăvîrşită, întăreşte sufletele; învăţătura Domnului înţelepţeşte pe cei neştiutori; rînduielile Domnului sînt drepte, veselesc inima; poruncile Domnului sînt strălucite, luminează ochii".

Sămînţa căzută „lîngă cale" reprezintă pe aceia dintre ascultători şi dintre noi, care aud cuvîntul lui Dumnezeu, dar foarte curînd îl abandonează, intrînd în această categorie cu deosebire cei cuprinşi de mîndrie luciferică, cei ce se cred că ei sînt totul, că îşi sînt suficienţi loruşi, cei ce din orbire sufletească refuză pe Dumnezeu, idolatrizîndu-şi propria persoană.

Sămînţa căzută între pietre exprimă pe aceia dintre ascultătorii Mîntuitorului şi dintre noi cei de astăzi şi de totdeauna „care aud şi cu bucurie primesc cuvîntul", cum spune parabola (Luca 8, 13), dar, neavînd rădăcină, „cred pînă la o vreme, iar în vreme de ispită se leapădă". Este vorba desigur de acei „căldicei", cum îi numeşte Apocalipsa, de cei cu convingeri religioase de suprafaţă fără a-şi implica profund fiinţa în trăirea credinţei, în vieţuirea după voia lui Dumnezeu şi care, la cea mai mică adiere de asuprire sau de alte greutăţi, se leapădă de Mîntuitorul, aşa cum a făcut Petru în noaptea prinderii Domnului în Săptămîna Mare.

Sămînţa căzută între spini reprezintă pe aceia dintre ascultători şi dintre noi cei de astăzi şi de totdeauna „care aud cuvîntul lui Dumnezeu dar umblînd cu grijile şi cu bogăţiile şi cu dulceţile vieţii acesteia se îneacă", asemenea plantei sufocată de spini „şi nu aduce roadă", cum ne spune pericopa evanghelică. Este vorba desigur de egoişti care nu se văd decît pe ei şi nevoile lor exagerate, cărora

slujesc cu tot devotamentul, crezînd că aici pe pămînt este totul și că după moarte nu mai urmează nimic, de cei ce se închină lui Mamona, stomacului și altor plăceri ale cărnii, asemenea bogatului care își ducea viața numai în petreceri fără să-i pese de suferințele lui Lazăr cel bolnav, sau bogatului căruia i-a rodit țarina, pornit și acesta pe mîncare și băutură, fără să știe că în clipa următoare va muri și că va da seama de viața lui.

În sfîrșit, sămînța căzută pe pămînt bun reprezintă pe aceia „care cu inimă bună și curată auzind cuvîntul îl păstrează și rodesc întru răbdare", cum spune Evanghelia de astăzi. Este vorba, așadar, de aceia dintre noi care-și iau foarte în serios îndatorirea lor de oameni, de fii ai lui Dumnezeu, străduindu-se să-și valorifice spre zidirea vieții talanții cu care au fost înzestrați, să trăiască cinstit, corect, cu frică de Dumnezeu, cum zice de atîtea ori poporul nostru, cu teamă adică de a nu păcătui și a-și face datoria în familia și societatea în care sînt rînduiți să-și ducă viața, cu convingerea fermă că toată activitatea lor se desfășoară sub ochiul cel atotvăzător și atotștiutor al lui Dumnezeu, la a cărui dreaptă Judecată se vor prezenta.

*

Pe cît pare de simplă, Parabola semănătorului este, precum am văzut, încărcată de multe și adînci înțelesuri. Repetînd și după explicarea ei cuvintele: „Cine are urechi de auzit să audă", Mîntuitorul nu face deci aici o simplă categorisire a noastră, spre a ne da seama cu care dintre semințele arătate mai sus ne asemănăm, ci El ne aduce în față îndatorirea privitoare la uriașa răspundere pe care o avem în a ne trăi într-un chip cît mai pozitiv, cît mai rodnic, cît mai ziditor viața.

Parabola de astăzi ne cheamă deci să ne fructificăm la maximum darurile cu care ne-a înzestrat Dumnezeu, ne cheamă să ne desăvîrșim viața noastră morală, prin rodirea sau lucrarea a cît mai mult bine în jurul nostru.

Desigur că acest lucru ni se cere cu bun temei, pentru că pe de o parte un om împlinit, desigur moral în primul rînd, un om plin de dragoste de Dumnezeu și de semeni, un om săritor, cu inima și mîna mereu deschisă spre cei ce au nevoie de ajutorul nostru, este într-adevăr cea mai mare podoabă a acestui pămînt, este cel mai măreț lucru, astfel de oameni avînd ceva din măreția cea negrăită a lui Dumnezeu.

Pe de altă parte, lipsa acestor lumini ale moralei este una din cauzele multor neajunsuri în care se află omenirea de astăzi. Știința fără morală a dus la crearea uriașului arsenal atomic de astăzi, la producerea atîtor materiale, atîtor factori de distrugere, elemente care planează asupra omenirii de astăzi. „Știința fără conștiință, — fără morală deci — nu este decît ruina omului", spunea la vremea sa scriitorul francez Rabelais. Sau cum zice un alt cugetător, mai apropiat de zilele noastre, cînd spune: „Morala trebuie să fie steaua polară a științei".

De aceea, încă din vechime Ziditorul a toate ne-a atenționat și ne atenționează mereu prin gura profetului Ieremia: „Eu te-am sădit viță roditoare" (Ieremia 2, 21). Cu alte cuvinte, existența noastră nu este un joc al întîmplării, ci așa cum un vier sădește viță, o îngrijește, o udă, o taie etc., cu nădejdea că se va bucura de roadele ei, la fel și Dumnezeu ne-a adus din neființă la ființă, ne-a zidit după chipul și asemănarea Sa ca și noi să rodim cît mai multe fapte bune, cît mai multe manifestări care să ne înalțe pe scara desăvîrșirii noastre. Acest lucru îl auzim și din gura ierarhilor noștri, cînd participăm la o Sfîntă Liturghie arhierească, care spun din fața sfîntului altar: „Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta Ta și o desăvîrșește pe ea".

Mîntuitorul însuși folosește o asemenea imagine cînd poruncește Sf. Apostoli și nouă tuturor: „V-am pus să mergeți și roade să aduceți și roada voastră să rămînă" (Ioan 15, 16), sau: „Întru aceasta se va preamări Tatăl Meu, dacă veți aduce roadă multă" (Ioan 15, 8).

Vom ilustra cele spuse pînă aici doar cu două exemple din foarte multele pe care le-am putea aduce în atenție. Este vorba de două personaje biblice, de Iov și Iosif, fiul patriarhului Iacob, care deși au trecut prin multe încercări, prin multe ispite, prin multe suferințe, ei nu și-au abandonat credința în Dumnezeu și n-au căzut din demnitatea lor de oameni, străduindu-se să-și fructifice în chipul cel mai pozitiv viața.

Despre dreptul Iov de pildă citim în cartea ce-i poartă numele: „Scăpam de pieire pe cel sărman care striga după ajutor și pe orfanul fără sprijin. Umpleam de bucurie inima văduvei. Mă înveșmîntam întru dreptate și judecata mea cea dreaptă era acoperămîntul meu. Eram ochii celui orb — ce minunat — și picioarele celui șchiop. Eram tatăl celor nenorociți și cercetam cu sîrguință pricinile care îmi erau necunoscute. Pedepseam pe cel nelegiuit și smulgeam prada din gura lui" (Iov 29, 12—16).

Iosif era, după cum știm, unul din cei doisprezece fii ai patriarhului Iacob, față de care tatăl său avea o afecțiune deosebită. Din această pricină frații săi mai mari și-au pus în gînd să-l omoare, aruncîndu-l într-o fîntînă părăsită. Trecînd însă pe acolo niște negustori, l-au vîndut pe 30 de arginți, spunîndu-i tatălui lor că a fost rupt de fiare. Negustorii l-au dus în Egipt unde la rîndul lor l-au vîndut la curtea Faraonului.

Prin priceperea sa, prin înțelepciunea și cumințenia sa, dar și prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Iosif s-a ridicat atît de mult încît a ajuns un fel de prim-ministru al Egiptului. Făcîndu-se foamete mare în părțile acelea, frații lui Iosif au ajuns în Egipt după bucate. Iosif i-a recunoscut și în loc să se răzbune pe ei, li s-a descoperit și ne spune Cartea Sfîntă că au plîns cu toții de bucurie.

Tot din viața lui Iosif mai trebuie să reținem că el a preferat să fie întemnițat mai mulți ani decît să se lase ispitit de grațiile soției unui dregător egiptean, care pusese în chip pătimaș ochii pe el.

Din acest motiv, Sf. Scriptură îl numește pe Iosif „ramură de pom roditor lîngă izvor" (Fac. 49, 22), pentru că pomul de lîngă izvor, avînd umezeală, aduce roadă mult mai multă.

*

Sfîntul Apostol Pavel ne spune în Epistola către Filipeni că „toate le pot întru Hristos care mă întărește" (Fil. 4, 13).

Prin urmare, în strădania noastră spre desăvîrșire, spre a ne fructifica cît mai pozitiv viața, avem și ajutorul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, harul Său întăritor, puterea dragostei Sale care potențează, uneori negrăit de mult, forțele noastre proprii. Ne-o spune chiar El cînd zice: „Eu sînt butucul viței iar voi mlădițele; cel ce rămîne întru mine și eu întru el acela aduce roadă multă" (Ioan 15, 5).

Toate acestea știindu-le să ne străduim să ne pregătim cît mai cu rîvnă și pricepere ogorul nostru lăuntric spre a primi în el sămînța binefăcătoare a cuvîntului lui Dumnezeu.

Să discuim cît mai bine acest ogor cu discul dragostei de Dumnezeu și de oameni, al generozității și cumințeniei, al blîndeții și dreptății, al hărniciei și al cît mai multor fapte bune.

Să spargem cu toată hotărîrea bulgării tuturor păcatelor și patimilor care împiedică orice sămînță bună să încolțească și să rodească.

În felul acesta să pregătim un pat germinativ cît mai potrivit pentru ca sămînța cuvîntului lui Dumnezeu să găsească un teren cît mai fertil în ființa noastră lăuntrică, spre a rodi, cum ne spune parabola de astăzi, însutit și înmiit spre binele și fericirea noastră vremelnică și veșnică. Amin!

Arhid. *Gh. Papuc*

EXAMINAREA CONŞTIINŢEI

„Luaţi aminte la voi înşivă" (Lc. 17, 3)

Un mare filozof din vechime, Socrate, a spus o vorbă de aur: „Cunoaşte-te pe tine însuţi". Într-adevăr, mare şi înţelept lucru este să te cunoşti pe tine, să te priveşti, ca într-o carte, ce eşti, cum eşti, pe ce cale mergi, ce gîndeşti şi ce fapte săvîrşeşti.

Dacă ieşim într-o seară din casă şi privim bolta cerului, la prima vedere nu observăm nimic, adică nu vedem nici o stea. Dacă însă ne fixăm privirea mai adînc, rînd pe rînd, descoperim pe cer tot mai multe stele şi cu cît privim mai adînc, cu atît descoperim încă şi mai multe. Tot aşa se petrec lucrurile şi cu privirea noastră lăuntrică. Copleşiţi şi înrobiţi de anumite griji, la o sumară privire nu observăm nimic rău în fiinţa noastră. Dar dacă privim mai stăruitor, vom descoperi că în noi, în eul nostru este un cer, o boltă a sufletului, cu stele, cu soare, cu lumină, cu căldură, dar şi cu nori şi furturi năprasnice.

Fiinţa umană este numită „micul cosmos", micul univers pe care-l purtăm, dar nu-l cunoaştem. Însă precum exploratorii adîncurilor mării au descoperit pe fundul ei şi al oceanelor o viaţă vegetală şi fiinţe animale necunoscute, o întreagă lume misterioasă, la o cercetare mai atentă a fiinţei noastre, vom descoperi în adîncimile ei lucruri nebănuite şi necunoscute.

Sfîntul Ioan Scărarul, care a trăit prin veacul al VI-lea, a încercat o explicare a urcuşului duhovnicesc al creştinului, asemănîndu-l cu o scară cu 33 de trepte, pe care urcîndu-te cu credinţă şi stăruinţă, poţi ajunge la desăvîrşire, la înalta fericire a cerului, precum nesocotindu-le, poţi ajunge la chinurile cele veşnice ale iadului. Dacă acest Sfînt Părinte a reuşit să studieze sufletul omenesc şi să-l călăuzească spre desăvîrşire, oare, noi, care fiecare avem obligaţia mîntuirii, nu sîntem datori să ne cercetăm pe noi înşine?

Despre importanţa acestei cercetări şi despre felul în care trebuie să ne-o facem, aş dori să vă vorbesc în cele ce urmează.

Mîntuitorul Iisus Hristos ne îndeamnă să ne cunoaştem pe noi înşine, atunci cînd zice: „Luaţi aminte la voi înşivă" (Lc. 17, 3). Iar unul dintre cele mai însemnate şi mai potrivite mijloace pe care le avem, pentru cunoaşterea noastră şi pentru înaintarea noastră spirituală, este cercetarea conştiinţei.

Numeroşi Sfinţi Părinţi, care au întocmit reguli de trăire duhovnicească, cer ca zilnic, atît începătorii, cît şi cei înaintaţi în viaţa duhovnicească, să-şi facă această cercetare. Sfîntul Vasile cel Mare şi Sfîntul Ioan Gură de Aur arată marile foloase ale acestei cercetări, făcute în seara fiecărei zile. Mai întîi, pentru ca aflînd greşelile, a doua zi să ne putem feri de acele greşeli făcute în ziua precedentă, căci dacă le cercetăm bine şi cu de-amănuntul seara, dacă ne căim adînc şi dacă luăm o hotărîre puternică de a ne îndrepta, este de la sine înţeles că ea ne va servi ca un frîu pentru ziua următoare în a lupta împotriva lor. În al doilea rînd, ea ne va servi ca un motiv de reţinere pentru ziua următoare, căci gîndul că seara va trebui să ne dăm seama de cele făcute peste zi, ne va face să fim mai atenţi asupra faptelor noastre. Obişnuindu-ne a face binele şi căindu-ne în fiecare zi pentru păcatele săvîrşite, împuţinăm faptele rele şi împiedicăm păcatul să se înrădăcineze în inima noastră şi relele obişnuinţe nu ne vor mai stăpîni.

Într-o carte ziditoare de suflet: „Mîntuirea păcătoşilor", ni se spune că un răsad de copac se poate smulge cu uşurinţă în primul an, în al doilea an cu mai multă greutate, iar în al treilea an nu-l mai poţi scoate decît dacă sapi împrejurul lui, scoţîndu-l cu pămînt cu tot. Aşa este şi cu păcatul: cu cît îl dezrădăcinezi mai curînd, cu atît se face aceasta mai uşor.

Înţeleptul Solomon zice: „Am trecut pe lîngă ogorul unui leneş şi pe la via unui om lipsit de minte, şi iată: spinii creşteau în toate locurile, mărăcinii o acopereau cu totul, iar zidul de pietre se prăbuşise" (Pilde 24, 30—31). Conştiinţa celor ce nu-şi fac cercetarea ei este ca o vie, ca o grădină părăsită, care se umple de spini şi bălării, nefiind curăţită, săpată şi plivită.

Natura noastră omenească slăbită prin păcat este un pămînt cu roade sălbatice, care nu produce fructe bune de la sine, aşa că sufletul trebuie cultivat, plivit, iar

pornirile rele smulse îndată ce se arată și se înrădăcinează în obișnuința noastră. Și în acest sens, înțelepciunea omenească zice: „Obișnuința este a doua natură".

Nu numai Sfinții Părinți, ci și unii înțelepți din vechime cer omului dornic de îmbunătățire ca în fiecare seară să-și facă cercetarea conștiinței sale, răspunzînd la trei întrebări și anume: „Ce am făcut?"; „cum am făcut?"; „ce trebuia să fac și n-am făcut?".

Sfinții Părinți ne spun că diavolul se poartă cu noi ca un general care voiește să cucerească o cetate. După cum acesta încearcă să ocupe punctele cele mai vulnerabile ale cetății, unde să-și concentreze forțele, știind că odată cucerit un punct, cu ușurință va cuceri și celelalte, chiar dacă sînt mai întărite, așa și diavolul caută punctul cel mai slab din ființa noastră, spre a-l putea cuceri.

Dacă ne cercetăm pe noi înșine, fiecare vedem din proprie experiență că sîntem stăpîniți de o anumită slăbiciune, de o anumită patimă care ne biruie ușor. Iată de unde trebuie începută lupta: patima care ne stăpînește este punctul pe care generalul, care conduce lupta, trebuie să-l cucerească. Ea trebuie în primul rînd biruită, căci reușind să o înfrîngem pe aceasta, ușor îi vom birui apoi pe ceilalți dușmani. Avem un exemplu biblic, pe înțeleapta Iudita, care tăind capul marelui general Olofern, s-a risipit toată armata asirienilor. Așa să tăiem și noi capul patimei care ne stăpînește, spre a risipi celelalte slăbiciuni.

Iubite frate întru Hristos, încearcă să-ți amintești neîncetat care îți este patima ce te-a făcut să suferi cel mai mult în viață. Mulți ar putea zice: „Dacă aș scăpa de această patimă, aș fi cel mai fericit om". A reuși să învingi o astfel de patimă, înseamnă a stabili în tine însuți ordine și armonie, a-ți dobîndi pacea lăuntrică. Pentru a-ți redobîndi demnitatea și dragostea plină de iertare, propune-ți să vezi pe Iisus Hristos în fiecare persoană în preajma căreia trăiești, sau dacă ai ură pe cineva, schimbă-ți această pornire, gîndindu-te că Dumnezeu iubește, iartă și ajută aceluia, fiind fratele tău întru Domnul.

Dacă toți cei înțelepți și-au dat seama de marile binefaceri pe care le aduce examinarea conștiinței, atunci noi, care avem atîta nevoie de a ne cunoaște spre a ne îndrepta, să rămînem indiferenți față de omul nostru lăuntric, față de creșterea noastră morală și religioasă?

Iată de ce este de dorit și de mare folos ca fiecare dintre noi, în fiecare seară, să ne facem o scurtă cercetare a faptelor săvîrșite în timpul zilei. Timp de cîteva minute măcar, înainte de culcare, să ne întrebăm pe noi înșine ce păcate am făcut în ziua respectivă, ce bine am făptuit în acea zi și ce n-am făcut din cele ce trebuia să le facem, propunîndu-ne ca în ziua următoare să facem mai multe fapte bune și mai puține greșeli.

Astfel, luptîndu-ne în fiecare zi să împlinim aceste datorii, putem deveni cu adevărat săvîrșitori ai faptelor bune, după cum ni se spune în „Urmarea lui Hristos": „Dacă în fiecare an am lepăda un păcat și în locul lui am sădi o faptă bună și o virtute, în curînd viața noastră ar deveni un model de sfințenie și desăvîrșire". Și atunci fiecare dintre noi vom putea da „răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos". Amin.

Arhim. *Serafim Man*

CURAJUL

I

Activitatea Înaintemergătorului nu era pe placul celor de sus. Dezaprobarea publică de către Ioan a comportamentului conducătorilor avea să ducă mai curînd, sau mai tîrziu la eliminarea Botezătorului din arenă. De fapt pericopa de azi (Mt. 4, 12—17) ne informează că Ioan a fost prins. Nu ne spune însă ce s-a mai întîmplat cu el după arestare. Unele amănunte în legătură cu perioada aceasta ultimă a vieții proorocului le găsim în alte capitole ale evangheliilor (Mt. 14, 3; Mc. 6, 14). Anume, stă scris acolo că Irod Antipa, conducătorul Galileei și al unei alte provincii, și-a părăsit soția legitimă și s-a căsătorit cu femeia fratelui său. Paznic al legilor morale și dumnezeiești, profetul a mers și l-a mustrat cuviincios, dar cu fermitate pentru nelegiuirea lui. Indignat de mustrare, pe de o parte, iar

pe de alta presat de soția cea nouă care-și vedea amenințată situația, Irod porunci ca Ioan să fie decapitat.

Desigur, proorocul ar fi putut rămîne acolo, retras, comod în singurătatea lui și să nu se amestece în treburile altora. Dar n-a făcut-o. Ca trimis al lui Dumnezeu, Ioan se simțea răspunzător în gradul cel mai înalt de respectarea ordinii morale. El sesizează gravitatea nelegiuirii lui Irod, sesizează urmările dezastruoase ale unui asemenea exemplu negativ asupra celor mulți, și, fără să ezite, merge la conducător și-i cere să reintre în disciplina legilor morale, care sînt expresia voinței lui Dumnezeu. Ioan nu și-a făcut iluzii în ce privește felul cum avea să reacționeze Irod. Proorocul știa care va fi sfîrșitul. Dar a socotit că împlinirea cu orice risc a misiunii încredințate de Sus e mai de preț decît însăși viața.

Atitudinea aceasta a Înaintemergătorului ne oferă prilejul să rostim un cuvînt despre curaj.

II

Curajul nu-i o virtute de circulație restrînsă. Nu-l întîlnim numai în sfera vieții creștine, dar și dincolo de aceasta. În sens larg, curajul e o virtute coextensivă întregii spețe umane. Oriunde există om, întîlnim sub o formă sau alta, și curajul. În absența curajului oamenii ar fi dispărut de mult de pe fața pămîntului. O atitudine pasivă, resemnată i-ar fi convertit în pradă ușoară la-ndemîna nenumăratelor adversități ale vieții cărora ei au trebuit să le facă față de-a lungul atîtor milenii.

Legat de instinctul de conservare, curajul e constitutiv ființei noastre. El e forma conștientă, controlată de rațiune a acestui instinct și se manifestă în principal ca reacție împotriva amenințărilor și primejdiilor.

În mare, primejdiile cărora oamenii au trebuit să le facă față se grupează în două categorii. Unele provin din izvoare nelocalizabile în obiecte precise. Aici intră loviturile sorții și ale morții. Cele din a doua categorie provin din izvoare precise, identificabile, cum ar fi primejdiile legate de o boală, de o patimă, de un adversar.

Dar fie că îl privim ca reacție contra primejdiilor nelocalizabile, fie că îl socotim ca atitudine contra primejdiilor localizabile, curajul e și într-un caz și în altul, un act liber. Și anume curajul e actul liber prin care iese la iveală afirmarea de sine împotriva loviturilor sorții și a primejdiilor, care anunță direct sau indirect neființa.

Ca act de deciziune liberă îndreptat contra primejdiilor, curajul implică tenacitatea și nu arareori jertfe grele, pînă la sacrificiul vieții.

Cu cît primejdia e mai mare, cu cît amenințările și obstacolele se înmulțesc, cu atît intră în lucrare mai multe forțe morale, cu atît cresc încordarea și îndrăzneala, concentrîndu-se în voința de a birui.

În acest punct nimeni nu se cunoaște deplin. Nimeni nu-și cunoaște predispozițiile și forțele de care dispune pînă ce viața nu-l pune la încercare. Încercările sorții, amenințările, primejdiile împlinesc și o importantă funcție formativă în viața omului. Ele constituie prilej important de eliberare din virtualitate a unor puteri latente de concentrare și îndrumare a lor împotriva dificultăților întîlnite la tot pasul.

În condițiile vieții de aici amenințările, primejdiile constituie o premisă a curajului.

Formele de manifestare ale curajului sînt numeroase. Astfel există curaj negativ și curaj pozitiv.

Curajul negativ îl avem atunci cînd e pus în slujba unor scopuri nelegitimate de către legile morale. De pildă, cînd cineva își expune viața pentru a comite o tîlhărie, el săvîrșește un act de curaj, dar e un curaj negativ, un curaj care nu promovează, ci atinge grav legile morale. În asemenea caz condamnăm tîlhăria, dar nu și curajul tîlharului. Îi admitem curajul, însă o facem cu părerea de rău că nu-l folosește în slujba unei cauze mai bune.

Pozitiv e curajul atunci cînd e practicat în slujba unor scopuri morale. Aici putem aminti curajul soldatului luptător pentru patrie, curajul social, curajul moral în sens strict și curajul religios.

Curajul patriotic e vitejia cu care nu numai conducătorii, dar și ultimul cetățean e gata ca, în vremuri de primejdie, să sară întru apărarea hotarelor sacre ale patriei. Tot aici în sfera curajului patriotic intră și spiritul de jertfă cu care toți membrii unui popor participă la înfrumusețarea și îmbogățirea patriei comune. În societatea noastră, de pildă, curajul nu e o virtute rezervată doar vremurilor de cumpănă, cînd sîntem chemați să apărăm cu piepturile noastre vatra strămoșească, ci e o virtute de fiecare zi și comună tuturor celor ce în sfera lor de activitate lucrează conștiincios, dînd tot ce pot da pentru construirea unei societăți noi.

Curajul civil îl avem atunci cînd sărim în ajutorul aproapelui căzut în necaz. De exemplu, vezi pe cineva amenințat să fie înghițit de valuri și fără să mai stai pe gînduri te arunci în apă, te lupți cu furia stihiei și cu riscul vieții proprii, salvezi pe cel care fără intervenția ta ar fi fost pierdut. Curaj social dovedește și cel ce se aruncă în flăcări să salveze pe locatarii amenințați să fie carbonizați. Tot aici poate fi amintit curajul medicului care stă zi și noapte la căpătîiul bolnavului pentru a-l reda vieții normale; curajul judecătorului care în pofida amenințărilor și presiunilor de tot felul refuză să elibereze pe cel culpabil și pronunță sentința cea dreaptă; curajul savantului, care fără să retracteze nici o iotă din ceea ce știe el că e adevărul, îl rostește cu fermitate chiar cînd e convins că după aceasta urmează pentru el moartea.

Curajul moral în sens strict îl avem atunci cînd, rezistînd oricăror tentații și suferințe, ne străduim să ne formăm caracterul moral.

Caracterul moral constă în orientarea și manifestarea constantă a voinței în direcția legilor morale. Omul de caracter e omul pe care te poți bizui în orice împrejurări. Oricare ar fi primejdiile, știi că în persoana lui ordinea morală are un sprijin de neclătinat. Omul de caracter apără cu orice sacrificii binele, dreptatea, adevărul. El le apără în sfera vieții particulare, dar și în sfera vieții semenilor. Omul de caracter reeditează în persoana sa ceva din spiritul dinamic, revoluționar al profeților de odinioară. Ca și aceia, el e mereu pe baricade, e în cea mai avansată linie de luptă, străin de traiul comod și placid.

Nemulțumit de nivelul scăzut al celor din jur, omul de caracter îi scutură, îi tulbură, îi neliniștește, intensificîndu-le gustul pentru mai multă dreptate, pentru mai mult bine, pentru mai mult adevăr.

În persoana omului de caracter sînt concentrate stările superioare ale unei etape viitoare către care e chemată să se avînte întreaga colectivitate.

Cît despre curajul religios se cuvine să relevăm că însăși voința de a crede e un act de curaj. Dumnezeu nu e o realitate precum celelalte. Adică nu e o realitate tangibilă și nici demonstrativă în sens matematic. Dumnezeu nu e perceptibil ca o realitate empirică, ci ca o realitate spirituală transcendentă; ca o realitate spirituală transcendentă care, mișcată de iubire față de noi, intervine în viața noastră, căutînd comuniunea cu noi, nu silindu-ne, ci respectîndu-ne deplin libertatea.

Acceptarea unui obiect din sfera empirică este o necesitate de fapt. Acceptarea lui Dumnezeu însă, acceptarea comuniunii cu El e o necesitate condiționată de libera noastră decizie. Faptul că ne decidem să ne deschidem solicitărilor lui Dumnezeu, faptul că ne decidem să luăm act de prezența și voința Lui sau ceea ce e tot una, faptul că ne hotărîm să credem în El constituie un act de curaj.

Curaj religios avem și atunci cînd în pofida primejdiilor de moarte de care e amenințat, credinciosul rămîne smerit, dar ferm pe poziția lui. Istoria Bisericii universale, Istoria Bisericii române, Viețile sfinților, Cărțile de pietate sînt pline de asemenea pilde de curaj întru afirmarea și apărarea credinței în Dumnezeu. Răbdarea și resemnarea, suferințele și lacrimile, mucenicia și jertfa, acestea au constituit nu arareori, partea următorilor lui Hristos în istorie. Nu în zadar semnul lor distinctiv este Crucea. Nu în zadar la temelia altarelor creștine sînt așezate moaște de sfinți.

Curajul subliniat cu roșul sîngelui mucenicesc constituie unul din titlurile de smerită glorie ale închinătorilor Crucii.

Se cuvine să relevăm că ceea ce numim curaj religios creştin nu se constituie separat sau în opoziţie cu celelalte forme de curaj. Curajul credinţei în Dumnezeu şi al afirmării învăţăturii Lui nu slăbeşte, ci dimpotrivă întăreşte energia necesară celorlalte forme de curaj: patriotic, social, moral. Curajul de a crede în Dumnezeu şi de a ne conforma voinţei Sale înseamnă practic curajul de a elimina din inima, din fiinţa noastră tot ce este lăcomie, poftă murdară, patimă, frică de moarte, cu un cuvînt: egoismul — pe de o parte; iar pe de alta, curajul religios înseamnă asigurarea acelei condiţii menite să facă posibilă angajarea tuturor energiilor de care dispunem în slujba patriei, a semenilor, a înaltelor valori, a activităţii creatoare.

Ca orice virtute curajul nu e înnăscut, ci e o calitate care se dobîndeşte. Se-nţelege, în acte de curaj contează şi condiţia fizică. Dar aceasta nu e regulă. Sfîntul Pavel, de pildă, n-a fost un om prea robust, dar în ce priveşte curajul, tăria cu care a înfruntat adversităţile, el este un uriaş.

Cea mai bună şcoală a curajului o constituie exemplele din trecut şi din sfera de experienţă a credincioşilor. Istoria patriei, Istoria Bisericii creştine, istoria luptelor poporului pentru libertate şi dreptate, istoria acelor eroi care şi-au jertfit viaţa pentru ridicarea celor mulţi, sau pentru realizarea unor descoperiri menite să îmbunătăţească şi să înfrumuseţeze viaţa oamenilor constituie izvoare nesecate de stimulare şi îndrumare a tinerilor spre virtutea curajului.

Să nu uităm apoi marea valoare educativă a exemplului direct în materie de curaj. Un exemplu povestit cere un efort de imaginaţie, de reprezentare. Exemplul direct însă influenţează mult mai puternic asupra sufletului şi-l pune mai repede în condiţia de a-şi birui timiditatea, frica, şi de a-şi afirma bărbăteşte dragostea faţă de patrie, faţă de oameni, faţă de Dumnezeu.

III

Sfîntul Ioan Botezătorul ştia că luînd atitudine împotriva nelegiuirii lui Irod avea să-şi atragă asupră-şi, pedepse grele. Ştia că înfruntarea îndreptată asupra lui Irod avea să-i aducă moartea. Şi cu toate acestea el nu a ezitat să spună adevărul şi să ia apărarea legilor morale ultragiate.

Adevărul, binele şi dreptatea au contat pentru el mai mult decît propria sa viaţă.

E încă una din înaltele învăţături pe care se cuvine să le reţinem de la şcoala Sf. Ioan: să nu rămînem niciodată pasivi cînd vedem că adevărul, binele şi dreptatea sînt călcate în picioare, ci să intervenim întru apărarea lor, chiar dacă am avea de îndurat suferinţe grele.

Mai mult. Pentru a face ca adevărul, binele, dreptatea să nu mai fie desconsiderate, e necesar să ne angajăm cu toate puterile în lupta pentru crearea unei societăţi în viaţa căreia adevărul, binele şi dreptatea să fie în cea mai mare cinste.

Sfîntul Ioan a trăit într-o societate în care era posibil ca oameni nevinovaţi ca el să fie zdrobiţi fără milă. Jertfa Sfîntului constituie pentru noi porunca de a munci din răsputeri pentru instaurarea unei vieţi axate pe valorile adevărului, binelui şi dreptăţii şi din care recurgerea la forţă şi vărsarea de sînge să fie eliminate pentru totdeauna.

Ioan Botezătorul e şi el în felul său, un precursor al unei asemenea vieţi înalte.

Nu-i putem cinsti mai bine jertfa şi curajul decît angajîndu-ne cu îndrăzneală în munca pentru înfăptuirea unei vieţi în care să nu mai fie cu putinţă apariţia unor oameni ca Irod şi săvîrşirea unor crime precum cele comise de el.

Pr. prof. *D. Belu*

CUVÎNT LA MOARTEA UNEI PREOTESE.

Misiunea educativă a preotesei

Deplîngem încetarea din viață a venerabilei preotese (X), în vîrstă de (x) ani, după ce în prealabil și-a luat merindea creștinească, pentru drumul vieții veșnice, Sf. Împărtășanie. Tuturor celor care au cunoscut-o, li s-au umezit ochii la vestea stingerii din viață a unei ființe, care a strălucit prin altruismul ei, ca soție, mamă, preoteasă, înger păzitor al cuibului familial și creștină, în care *„credința a fost lucrătoare prin iubire"* (Gal. 5, 6). Aceasta este explicația că ne găsim astăzi adunați, în număr impresionant, în jurul sicriului cu rămășițele ei pămîntești, spre a-i aduce prinosul pietății, prețuirii și recunoștinței noastre, precum și făgăduința veșnicei aduceri aminte de chipul ei luminos.

*

Multe întrebări se pun minții noastre și apăsătoare sentimente încearcă inima noastră, în această clipă de dureroasă despărțire. Îndeosebi, sîntem confruntați cu fragilitatea și scurtimea vieții noastre pămîntești. Se găsește undeva un tablou care poartă titlul: *„Cele patru vîrste"*. În partea dinainte a tabloului se vede o cîmpie cu pîraie șerpuitoare, iar la țărm doi copii se joacă fără griji. La mijlocul tabloului este o femeie tînără, cu un buchet de flori proaspete; la stînga, un tînăr călăreț pleacă plin de curaj în viață. În partea dindărăt, pe o ridicătură deasupra unei peșteri, stă o bătrînă obosită, privind în depărtare, așteptînd sfîrșitul vieții. Din peșteră curge un rîu, simbolul fluidității timpului, iar deasupra peșterii se poate citi inscripția: *„Viața este un vis scurt"*.

Într-adevăr așa stau lucrurile. Ne-o confirmă psalmistul: *„Doamne, o mie de ani înaintea ochilor Tăi sînt ca ziua de ieri, care a trecut, și ca straja nopții. Nimicnicie vor fi anii lor; dimineața ca iarba va trece. Dimineața va înflori și se va trece, seara va cădea, se va întări și se va usca"* (Ps. 89, 4—6). *„Ca umbra trecătoare este viața noastră și sfîrșitul ei fără înapoiere..."* (Înțelepciunea lui Solomon 2, 5).

Viața pămîntească este un vis scurt; dar din orice vis te deștepți. Moartea este trezirea din visul pămîntesc la realitatea vieții veșnice. Realitatea veșnică are două fețe: una sumbră, de care vor avea parte păcătoșii, toți cei ce avînd lumina în față, au ales întunericul, toți cei ce au pus lumina sub obroc, nu în sfeșnic ca să lumineze (Marcu 4, 21). Există apoi o față luminoasă, este Ierusalimul ceresc, în care vor intra drepții, cei ce au împlinit voia lui Dumnezeu, au realizat împărăția lui Dumnezeu, întîi, în sufletul lor (Luca 17, 21), s-au închinat „în duh și în adevăr", la altarul de jertfă, pe care se aduce jertfa Golgotei în chip nesîngeros, considerînd-o arvună a împărăției cerești... Deste aceștia zice Sf. Scriptură: *„Dreptul de va muri, în veac va fi viu"* (Avacum 2, 4; Rom. 1, 17; Ioan 11, 25).

Evident, aducerea noastră la viață nu este întîmplătoare; ea s-a făcut cu un rost, avem de îndeplinit o misiune, o chemare în lume, de aceea zice Sf. Apostol Pavel: *„Să umblați cu vrednicie, după chemarea cu care ați fost chemați"* (Efes. 4, 1). Darurile sînt felurite, după cum și slujirile sînt felurite, ne spune același Sfînt Apostol Pavel (I Cor. cap. 12)... Femeii i s-a hărăzit chemarea de a aduce întregire bărbatului, a fi împreunălucrătoare cu el pe tărîm familial și social. *„Să-i facem un ajutor asemenea lui"* (Fac. 2, 18). Ea a fost numită pe drept cuvînt „fîntînă a vieții". Viața face un popas în ea; omenirea se împrimăvărează cu fiecare zămislire, cu fiecare naștere, cu fiecare zîmbet de copil. Îndeplinește această chemare nobilă nu dintr-un dictat rațional, ci dintr-un imbold tainic, cea creștină din imboldul credinței, care o încredințează că orice faptă a vieții noastre are ecou în veșnicie. Cu alte cuvinte, mîntuirea este temeluită întîi în imanență, presupune un început de sfințenie în timpul vieții prezente, *„fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul"* (Evrei 12, 14).

Început de sfințenie în viața aceasta? Paradox, vor zice unii. Și totuși nu, fiindcă o soție, prin înțelepciunea și devotamentul ei, își poate sfinți căminul prin aghiasma celei mai curate iubiri. O mamă, prin educația aleasă dată odraslelor

ei, aprinde în inimi focul idealului pentru scopuri nobile în viață, pentru un trai cumpătat și rostuit în limitele decenței, deci a legilor morale statornicite de Creatorul. Ca înger păzitor al cuibului familial, ea poate face din casa ei un colț de rai, avînd grijă ca în vatră să nu se stingă focul care înväpăiază inimile celor din jur, să ferească casa de iscoade diavolești care strică armonia, bunaînvoire și fericirea tuturor.

Ce misiune sfîntă are de îndeplinit femeia cînd a acceptat și ipostaza de preoteasă! Îndatoririle ei sporesc, avînd de îndeplinit măreața slujbă de a fi împreunălucrătoare cu soțul ei la exercitarea rodnică a apostolatului preoțesc. S-a spus — și nu fără temei — că o preoteasă, care este la înălțimea chemării sale, este mîna dreaptă, un alter ego al preotului, în activitatea familială, precum și în buna desfășurare a misiunii sale de păstor sufletesc al parohiei. Pilduitoare este figura preotesei Elisabeta, soția preotului Zaharia. Întregirea fericită pe care o aducea soțului este concentrată în cuvintele Evanghelistului Luca: *„Și erau amîndoi drepți înaintea lui Dumnezeu, umblînd fără prihană în toate poruncile și rînduielile Domnului“* (Luca 1, 6).

Făcînd portretul slujitorilor bisericești — cu însușirile indispensabile chemării lor —, Sf. Apostol Pavel schițează și portretul soțiilor lor, spunînd că ele trebuie *„să fie cuviincioase, neclevetitoare, cumpătate, credincioase întru toate“* (I Tim. 3, 11). Cînd stipulează aceste condiții, care privesc moralitatea viitoarei soții a preotului, Sf. Apostol Pavel are în vedere marea răspundere ce-i incumbă preotesei în rînduirea model a căminului preoțesc, prin aplicarea regulilor de bunăcuviință și de cumințenie, în primul rînd, la persoana ei proprie. I se cere să fie virtutea personificată, evitînd luxul exorbitant, vestimentația stridentă, distracțiile păgubitoare, zavistia, intriga și alte deprinderi urîte, care o fac necorespunzătoare pentru chemarea ei de colaboratoare a preotului. Adevărata preoteasă va fi cuprinsă de duhul *cucerniciei* și al *jertfelniciei*, spre a putea fi alături de soțul ei la toate răscrucile vieții acestuia, așa cum a fost *Agnes*, soția lui *Brand*, din piesa cu același nume a lui H. Ibsen, care îi spune soțului: „Oriunde mergi tu, merg și eu“. Brand îi răspunde: „În doi urcușul nu e greu“. Frămîntările sufletești ale preotului trebuie să fie și ale ei, spre a aduce alinare, mîngîiere și îmbărbătare. Această contopire sufletească prin credință este premisa vieții lor familiale și forța de luptă pe baricadele vieții din afară.

Preoteasa are un rol important în viața poporului nostru dreptcredincios. Ea trebuie să fie înzestrată cu darul înțelegerii și cu simțul răspunderii pentru misiunea ei educativă, atît în intimitatea căminului familial, cît și dincolo de granițele lui strîmte, în toate relațiile vieții obștești de la sate și de la orașe. Primul și marele rol — însă — îl are înăuntrul familiei, pe de o parte pentru a degaja pe preot de măruntele și prozaicele griji cotidiene și a-i crea o oază de recreație și destindere, iar pe de altă parte, a face educație pilduitoare copiilor ei. Absența ei de la această îndatorire are urmări păgubitoare pentru activitatea soțului în parohie. Sf. Apostol Pavel califică drastic această lipsă în chivernisirea înțeleaptă a casei, de povățuire ziditoare a membrilor familiei, spunînd: *„Dacă cineva nu poartă grijă de ai săi și mai ales ai casei sale, s-a lepădat de credință și este mai rău decît un necredincios“* (I Tim. 5, 8). În lumina învățăturii pauline, dezertarea de la obligațiile pe care le incumbă calitatea pe care o are în familie, ca soție, mamă și pe deasupra preoteasă, echivalează cu abjurarea credinței, dezvăluie un suflet gol, lipsit de forța necesară unei eficiente acțiuni educative. Și nu-i de dorit să fie așa! Preotesele noastre — cu osebire cele din trecut — au excelat prin felul înțelept cum și-au chivernisit casa și și-au educat copiii, mulți la număr. Preotesele din zilele noastre să învețe de la înaintașele lor, spre a fi de ajutor păstorului de suflete.

Incontestabil, preoteasa poate și chiar este îndatorată să lucreze și în afară, în enorie, împreună cu alte femei, întregind astfel pe soț și servindu-i ca un prețios organ de informare. Este recomandabil — însă — ca desfășurarea activității ei în afara cercului familial să se facă cu cea mai mare prudență. Pentru a putea face lucru de folos, i se cere să fie bine inițiată asupra naturii și scopului unei astfel de activități, să dispună de superioritatea morală și — dacă e posibil — și intelectuală. Va evita să dea verdicte în probleme de administrație parohială,

a avea ultimul cuvînt în problemele vieții din parohie, fiindcă o astfel de ingerință stîrnește revoltă, produce sminteală, dezavuiază pe soțul ei, oricît de zelos ar fi.

•

Referindu-ne la felul cum adormita în Domnul (X) și-a îndeplinit misiunea ce i-a fost hărăzită, ea se înscrie în elita feminină, remarcîndu-se printr-o trăire creștinească pilduitoare de-a lungul celor (x) ani. Lumina n-a pus-o sub obroc, ci în sfeșnic; ea nu s-a stins niciodată, chiar dacă uneori norii s-au adunat și ceturile au acoperit-o. Ea a fost *„femeia tare în virtute"*, legată prin pulsațiile inimii de căminul ei drag, binecuvîntat de Dumnezeu cu un soț integru și cu odrasle care fac cinste societății. Misiunea ei educativă în familie și-a înțeles-o și și-a îndeplinit-o exemplar.

Aria activității decedatei s-a extins și dincolo de cercul familiei. Ea a vibrat cu inima și pentru credincioșii păstoriți de soțul ei, zelos slujitor al altarului. Înțelegîndu-și misiunea de preoteasă, a trăit *„în virtute fără de prihană"*. Prin munca ei de fiecare clipă, a sprijinit cu înduioșătoare fidelitate — ca preoteasă — munca pastorală a soțului, spre a da roade duhovnicești între enoriași. A ținut sub apa Botezului mulți fii ai parohiei, s-a îngrijit de modelarea lor sufletească în duhul legii strămoșești. A excelat prin *înțelepciune, curățenie sufletească, blîndețe și spirit caritativ*, fiind o colaboratoare neîntrecută în misiunea sacerdotală a preotului. Străină de orice ambiție deșartă și de vanitate, ea și-a căutat rostul vieții, din anii tinereților pînă în toamna tîrzie a bătrîneții, exclusiv în munca închinată străduințelor de exemplară educație familială și socială.

În limbaj popular, se spune că la moartea cuiva a căzut o stea. Azi, a căzut o stea, de aceea întristarea este prezentă în inimi. Nu pentru că bolta nu ar mai avea alte stele, ci pentru că a căzut o stea, care nu se mai ivește a doua oară, o mamă jertfelnică și o preoteasă în accepția desăvîrșită a cuvîntului, *„care copiii și nepoții i-a învățat să cinstească casa și să dea răsplătire părinților, fiind lucru bun și plăcut lui Dumnezeu"* (I Tim. 5, 4). Distinsa preoteasă care ne părăsește a fost o ființă unică în felul superior cum a dat ascultare mesajului divin ce i s-a încredințat, de aceea îi purtăm recunoștință veșnică.

Pleacă dintre noi trupește, iar noi o însoțim cu rugăciunile noastre, cerînd bunului Dumnezeu să-i ierte păcatele inerente vieții sale pămîntești și să-i dea cununa cea neveștejită a răsplății, ca urmare a vredniciei sale deosebite pe drumul vieții pămîntești.

În veci să fie pomenirea ei!

Pr. prof. *Ion Bunea*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Resfinţirea bisericii „Sf. Nicolae" din Tălmaciu

Atestată documentar încă din sec. II d. Hr., localitatea Tălmaciu, jud. Sibiu, s-a bucurat de-a lungul veacurilor de-o viaţă înfloritoare material-culturală şi spirituală.

Cetatea Tălmaciului, numită pentru aşezarea ei strategică dar şi pentru frumuseţea ei „Landskrowe", „Coroana ţării" a fost martoră a multor evenimente istorice consemnate de numeroase documente şi acte de cancelarie.

Prin Tălmaciu au trecut trupele romane urmînd firul Oltului, în drum spre Transilvania şi tot pe aici oastea lui Mihai Viteazul înainta glorioasă spre Sibiu şi de acolo spre Alba Iulia, unde se va realiza pentru prima dată visul de aur al tuturor românilor — unirea celor trei ţări româneşti.

Între 1914—1916 prin defileul Turnu Roşu, deci prin Tălmaciu, armatele române vor trece în Transilvania, pregătind, prin jertfe de sînge chiar, realizarea pentru totdeauna a statului naţional unitar român de la 1 decembrie 1918.

Dar Tălmaciu a cunoscut şi o puternică viaţă religios-spirituală, vechile cronici amintind de-o mănăstire cu hramul „Sf. Nicolae" — mănăstire distrusă în două rînduri. Populaţia românească ortodoxă din Tălmaciu, în urma invaziilor şi mai ales a colonizării saşilor în Transilvania şi propagandei catolice, a fost nevoită să se retragă în munţi, întemeind satul Tălmăcel, cu populaţie curat românească şi ortodoxă.

Existenţa unor locaşuri de cult ortodoxe pe pămîntul comunei Tălmaciu — este dovedită de unele toponimice ca, de ex., „Pîrîul Bisericuţei", „La Bisericuţă", pentru locul numit „Armeni", unde pînă astăzi se pot vedea urmele unei biserici ortodoxe.

Pentru românii ortodocşi din Tălmaciu apărarea credinţei strămoşeşti a fost o grijă de căpetenie, ei împotrivindu-se cu toate forţele prozelitismului uniat.

Actuala biserică din Tălmaciu a fost zidită de credincioşii români din localitate, cu ajutorul dat de Arhiepiscopia Sibiului şi de alte instituţii între anii 1938—1942.

Biserica este zidită în stil bizantin, o mică „Sf. Sofia" din Constantinopol, coordonator de lucrări fiind arhitectul A. Cernea, sub păstorirea preotului de pioasă amintire Ivan Branea, fiu de învăţător din Boiţa, care „bătînd la inima credincioşilor din Tălmaciu şi aiurea", cum glăsuieşte o însemnare a sa de pe filele unui minei, a reuşit să strîngă fondurile necesare construirii bisericii.

Din cauza evenimentelor (războiul al doilea mondial) biserica a fost sfinţită înainte de a fi îmbrăcată cu podoaba picturii, la data de 15 august 1942 (Adormirea Maicii Domnului) de către mitropolitul Ardealului, Dr. Nicolae Bălan.

În timpul păstoririi subsemnatului între anii 1980—1984, biserica a fost împodobită cu haina picturală în tehnica „fresco" de către pictorul Ioan Căzilă din Sibiu.

Sumele cheltuite cu lucrările de pictură au fost jertfite în întregime de credincioşii parohiei Tălmaciu.

Resfinţirea bisericii a avut loc la data de 26 mai 1985 (Duminica Sf. Părinţi de la Sinodul I Ecumenic), fiind săvîrşită de către Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi.

La sosirea în fața bisericii, Î. P. S. Antonie a fost întîmpinat de soborul preoților în frunte cu P. C. Prot. D. Luca care a urat bun venit Arhipăstorului în mijlocul credincioșilor din Tălmaciu.

La Sf. Liturghie arhierească răspunsurile au fost date de către un grup de studenți teologi, precum și de către toți credincioșii din biserică.

La sfîrșitul Sf. Liturghii a luat cuvîntul P. C. Prot. D. Luca (Sibiu), care a evidențiat însemnătatea zilei pentru obștea credincioșilor din Tălmaciu, pentru reîntîlnirea cu ierarhul Mitropoliei Ardealului.

În cuvîntul său, P. C. M. Crețu, preotul paroh, a arătat marea bucurie a credincioșilor de a avea în mijlocul lor, după 43 de ani de la sfințirea făcută după zidire (1942) de marele mitropolit Nicolae Bălan, tot un mare mitropolit, pe Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală cu ocazia resfințirii, în urma lucrărilor de pictură, a acestei mărețe biserici.

P. C. Sa a făcut o amplă incursiune în istoria celor aproape două milenii de existență a localității, arătînd cum credincioșii Tălmaciului au fost prezenți la toate evenimentele mari ale poporului nostru.

A luat apoi cuvîntul Î. P. S. Antonie, Mitropolitul Ardealului, care pornind de la textul pericopei evanghelice a tîlcuit celor prezenți strădania tuturor Bisericilor lumii de-a realiza dezideratul unității cerut de Mîntuitorul Iisus Hristos în rugăciunea arhierească.

Î. P. S. Sa a arătat rezultatele pozitive la care s-a ajuns în acest domeniu în cadrul mișcării ecumenice și a lansat un îndemn la rugăciune stăruitoare și la efort personal pentru reunirea tuturor creștinilor într-o „turmă și un păstor". „Alături de unitatea credinței — a spus Î. P. S. Sa — avem de apărat și de luptat și pentru o nouă unitate morală, pentru realizarea unei noi ordini morale, în mijlocul căreia să troneze pacea". Pacea, bunul cel mai de preț al omenirii, trebuie apărată căci de ea depinde lucrarea noastră pe pămînt ca „fii ai lui Dumnezeu".

În continuare, Î. P. S. Sa a îndemnat pe credincioși la păstrarea neștirbită a dreptei credințe și la colaborarea pașnică cu credincioșii celorlalte confesiuni creștine din localitate.

La sfîrșitul cuvîntării Î. P. S. Sa a hirotesit ca iconom stavrofor pe P. C. preot M. Crețu — dînd totodată acte de apreciere epitropilor, consiliului parohial și comitetului parohial.

La agapa care a avut loc la casa parohială au rostit cuvîntări: P. C. Sa V. Boieriu — Sibiu, P. C. Sa M. Crețu și d-l B. Hermann, pastorul luteran din localitate, care a scos în evidență bunele raporturi dintre credincioșii ortodocși și luterani, statornicite de-a lungul veacurilor și mai ales în anii din urmă.

Tuturor le-a răspuns Î. P. S. Mitropolit Antonie, care a făcut o incursiune bogat documentată în istoria Mitropoliei Ardealului pînă în prezent, ocupîndu-se în mod special de marele mitropolit Andrei Șaguna, de realizările lui, dintre care cea mai importantă este restaurarea vechii Mitropolii a Transilvaniei în 1864.

Resfințirea bisericii „Sf. Nicolae" din Tălmaciu va rămîne în sufletul credincioșilor ca un moment dătător de noi energii și îndemnuri în lucrarea de propășire a Bisericii noastre strămoșești și a Patriei noastre scumpe.

Pr. *M. Crețu*

Sfințirea bisericii din Noul Român, prot. Sibiu

La jumătatea drumului dintre Făgăraș și Sibiu, șesul începe să se îngusteze în dreptul Negoiului. Acum apar pe malul drept al Oltului un șir de sate situate între acest rîu și dealurile din preajmă. Dintre aceste sate face parte și Noul Român.

În privința originii acestei așezări românești se știe că Matei Corvin dăruiește, la 3 decembrie 1462, lui Gheorghe Biro satul Șercaia și cîteva așezări din părțile acestea între care și hotarul acestui sat, pentru sprijinul pe care acesta i l-a dat regelui ca să ocupe tronul Ungariei.

Pe locul actualei biserici a fost o bisericuță din lemn.

Actuala biserică cu hramul „Sf. Gheorghe" a fost construită în anul 1846 din contribuția bănească a credincioșilor.

Între anii 1979—1985 bisericii i s-au făcut reparaţii capitale dar cea mai de seamă lucrare a fost împodobirea ei cu o frumoasă şi reuşită pictură, executată în „fresco" de pictorul sibian Ioan Căzilă.

Toate aceste realizări avîndu-le în vedere, Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, Duminică, 1 septembrie 1985, a descins în parohia Noul Român unde, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, printre care şi P. C. pr. Ion Ioniţă din S. U. A., a săvîrşit sfinţirea bisericii, după care a urmat Sf. Liturghie arhierească.

Răspunsurile au fost date de corul mixt al parohiei, credincioşii fiind îmbrăcaţi în minunate costume naţionale.

La momentul cuvenit teologul Faust Remus de la Muzeul bisericii „Sf. Nicolae" — Braşov a fost hirotonit diacon. La sfîrşitul Sf. Liturghii, a vorbit P. C. protopop Dănilă Luca (Sibiu), care a arătat că pentru credincioşii din parohia Noul Român în frunte cu vrednicul lor păstor sufletesc, Gheorghe Streza, este o mare şi frumoasă zi de sărbătoare, dar şi de aleasă şi negrăită bucurie pentru faptul că Î. P. S. Mitropolit Antonie, părintele sufletesc al credincioşilor din Arhiepiscopia Sibiului şi Mitropolia Ardealului, a binevoit să vină în această Sf. Duminică să se roage bunului şi milostivului Dumnezeu ca să-şi reverse harul şi binecuvîntarea Sa peste ostenelile muncii lor întru înfrumuseţarea acestui sf. locaş.

Bunii credincioşi ai acestei parohii — a spus P. C. Sa — nu doresc să rămînă numai cu această strădanie, ci la aceasta caută să adauge şi o viaţă religios-morală plină de credinţă şi de fapte bune.

C. preot Gheorghe Streza, după o scurtă introducere, face o dare de seamă asupra lucrărilor de înnoire a bisericii, mulţumind tuturor celor care i-au stat într-ajutor, Î. P. S. Sale şi tuturor participanţilor la praznic.

Domnul pastor reformat Sebe Francisc de la parohia Bîrghiş, de care aparţine ca filie şi Noul Român, îşi manifestă deschis dragostea faţă de poporul român şi în special admiraţia faţă de creaţiile nemuritoare, admiraţia pentru biserica frumos împodobită, despre care spune că aparţine spaţiului mioritic românesc.

Domnul pastor evanghelic C. A. Loris Kurt de la parohia Cîrţa vorbeşte de o singură Biserică a lui Dumnezeu, amintind de unitatea în diversitate. Totodată îşi exprimă mulţumirea că a avut prilejul să participe la această mare sărbătoare a parohiei ortodoxe Noul Român, menţionînd că şi în viitor va lupta ca bunele relaţii dintre preoţii şi credincioşii celor două Biserici să se întărească şi să sporească şi mai mult spre slava Părintelui ceresc şi înălţarea scumpei noastre Patrii.

Cuvînt de învăţătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit Antonie, care a tîlcuit pe înţelesul tuturor participanţilor pericopa evanghelică din Duminica a XIII-a după Rusalii (Matei 21, 33—46) cu vierii cei răi care n-au cruţat nici pe Fiul lui Dumnezeu şi pe care l-au omorît.

Îndeamnă apoi pe toţi cei prezenţi la săvîrşirea faptelor bune, singura garanţie a unei vieţi tihnite pe pămînt şi a unei răsplăţi veşnice în ceruri.

A felicitat pe C. pr. paroh şi bunii credincioşi pentru frumoasele realizări, îndrumîndu-i să rămînă statornici în dreapta credinţă pe care au mărturisit-o moşii şi strămoşii noştri.

C. pr. Gheorghe Streza pentru munca depusă cu rîvnă şi dăruire a fost distins şi hirotesit „iconom".

La agapa care a urmat au toastat: epitropul Lazăr Greavu, care mulţumeşte Î. P. S. Sale pentru ajutoarele acordate din partea Mitropoliei; consilierul Ion Bunea, care scoate în evidenţă statornicia în credinţă a credincioşilor din parohia Noul Român; Domnul Schorster — Sibiu, care, luînd cuvîntul, spune că a rămas impresionat de frumuseţea bisericii din Noul Român, şi evidenţiază rolul Bisericii în trecut şi astăzi.

Domnul Ioan Căzilă, pictor, face aprecieri pozitive privind felul cum a colaborat cu preotul şi credincioşii pentru ducerea la bun sfîrşit a picturii bisericii.

P. C. pr. Ion Ioniţă, S. U. A., mulţumeşte din suflet Î. P. S. Mitropolit Antonie pentru invitaţia făcută de a lua parte la sfinţirea acestei biserici, bucurie pe care o va împărtăşi credincioşilor săi cînd se va reîntoarce în S. U. A. şi le va vorbi cu deplină satisfacţie de marile realizări din Patrie ca şi de prosperitatea B. O. R.

În încheiere a vorbit Î. P. S. Mitropolit Antonie, care a mulțumit tuturor celor care au contribuit la această măreață prăznuire, celor care au toastat și în mod special P. C. pr. I. Ioniță martor al minunatelor condiții de viață și libertate în Patrie.

Tot cu acest prilej Î. P. S. Mitropolit Antonie a făcut o vizită la colecția de artă veche populară din localitate, a Dr. Gh. Telea.

În după-masa aceleiași zile, Î. P. S. Sa a făcut un scurt popas la parohia Porumbacul de Jos, protopopiatul Sibiu, unde a fost întîmpinat de P. C. protopop Dănilă Luca, C. pr. paroh Gheorghe Șchiopu, și un număr mare de credincioși îmbrăcați în costume naționale și unde a participat la slujba vecerniei. La sfîrșit C. pr. paroh a făcut un scurt istoric al bisericii construite în anul 1896, pe care, cu ajutorul bunilor credincioși, în afară de turn, au transformat-o din temelie.

Î. P. S. Mitropolit Antonie a rămas plăcut impresionat de această frumoasă lucrare care constituie un adevărat monument de artă.

Înalt Prea Sfinția Sa adresează apoi un cuvînt de învățătură, îndemnîndu-i pe credincioși să rămînă încrezători în purtarea de grijă a bunului Dumnezeu, care iubește pe toți cei ce ascultă și împlinesc cuvîntul Său.

Prot. *D. Luca*

Conferința preoțească din luna septembrie 1985, în Arhiepiscopia Sibiului

A treia conferință preoțească din acest an în Arhiepiscopia Sibiului s-a desfășurat în 24 septembrie la protopopiatele: Sibiu și Făgăraș, în 25 IX la protopopiatele Agnita și Rupea, în 26 IX la protopopiatele Brașov și Mediaș, iar în 27 IX 1985 la prot. Sf. Gheorghe.

Din încredințarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, conferința a fost prezidată de următorii delegați chiriarhali: P. C. prof. M. Păcurariu la protopopiatele Sibiu și Agnita, P. C. cons. Gh. Papuc la protopopiatele Făgăraș și Rupea; P. C. prof. I. Mihălțan la prot. Mediaș și P. C. prof. I. Floca la protopopiatele Brașov și Sf. Gheorghe.

P. S. Episcop-vicar Lucian Făgărășanul a participat la conferința de la prot. Făgăraș.

Participarea a fost aproape unanimă la majoritatea protopopiatelor.

Ca și altă dată, la cele mai multe centre protopopești conferința a fost precedată de Sf. Liturghie și Te-Deum, în cadrul cărora cuvînt de învățătură au rostit C. preoți: Gh. Bogățan (Hosman) la prot. Agnita și Gh. Opriș la prot. Rupea.

În cuvîntările de deschidere, P. C. protopopi: D. Luca (Sibiu), R. Zaharie (Făgăraș), Gr. Cernea (Agnita), Gh. Opriș (Rupea), I. Găban (Mediaș), V. Prodea (Brașov) și A. Suciu (Sf. Gheorghe), cît și P. C. delegați chiriarhali au făcut scurte informații privitoare la evenimentele bisericești și patriotice mai importante petrecute de la ultima conferință preoțească, între care un loc central a ocupat Adunarea Cultelor din România pentru Dezarmare și Pace, delegații chiriarhali subliniind totodată contextul și importanța temei programată de Sf. Sinod spre a fi tratată la această conferință și intitulată: *„Momente importante din viața Bisericii Ortodoxe Române"* (cu prilejul aniversării centenarului autocefaliei și a 60 de ani de Patriarhie).

Lucrată în chip special, tema a fost susținută în plenul conferinței de următorii preoți ca referenți principali și coreferenți: I. Ciocan (Săliște), I. Covaci (Aciliu) și I. L. Bunea (Streza-Cîrșițoara) la prot. Sibiu; A. Popa (Făgăraș), A. Macriș (Seliștat) și A. Grama (Lovnic) la prot. Făgăraș; V. Bogdan (Nocrich), I. Munteanu (Fofeldea) și N. Godan (Merghindeal) la prot. Agnita; N. Palmeș (Cața) și Alex. Popa (Arini) la prot. Rupea; P. Balint (Turcheș II), A. Prunea (Satulung) și N. Plămădeală (Predeal) la prot. Brașov; Ioniță Paraschiv (Buia), Silvian Stîngaciu (Laslea) și T. Coman (Hoghilag) la prot. Mediaș; Fl. Stîngaciu (Lisnău) la prot. Sf. Gheorghe.

Referenții principali și coreferenții, orientîndu-se după schița de plan oficială, au reliefat premisele autocefaliei Bisericii noastre, capitol în care primul

element îl constituie organizarea Bisericii creștine după principiul etnic, cum stipulează și can. 34 apostolic, pe teritoriul de astăzi al țării noastre ființînd încă din primele veacuri ale erei noastre creștine Arhiepiscopia Tomisului. S-a specificat apoi reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române în contextul întemeierii statului feudal român și, în continuare, legăturile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe surori.

Un capitol de seamă al referatelor l-a constituit recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, cu sublinierea contextului în care au avut loc aceste evenimente, independența de stat a României (1877) și marea noastră Unire din 1918, cu prezentarea în chip special a celui de al patrulea patriarh, a P. F. Părinte Dr. Iustin Moisescu, cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani.

În partea finală a referatelor și coreferatelor s-a aruncat o privire retrospectivă asupra realizărilor mai de seamă ale Bisericii noastre la cei 100 de ani de autocefalie și 60 de ani de patriarhat, capitol în care un loc special l-a ocupat Reîntregirea noastră bisericească din 1948, act de negrăită importanță pentru unitatea spirituală a poporului nostru, cît și intensa activitate ecumenică desfășurată în ultimele decenii de Biserica Ortodoxă Română, atît pe plan intern, cît și pe plan extern.

Informațiile multiple pe care preoții, care au luat cuvîntul la fiecare protopopiat, le-au adus au întregit în chip fericit tema care s-a tratat.

Atît din referate cît și din coreferate, aspect subliniat de altfel și de delegații chiriarhali, a reieșit ideea că Biserica Ortodoxă Română a fost în fapt permanent autocefală, de sine stătătoare, cu ierarhi autohtoni, că evenimentul din 1885 a fost doar un act de cancelarie, un act de recunoaștere oficială a unei situații existente de fapt.

Delegații chiriarhali au răspuns întrebărilor care s-au ridicat în plenul dezbaterilor, clarificînd totodată unele aspecte insuficient tratate de referate.

În încheierea dezbaterilor, delegații chiriarhali au reliefat mai pregnant premisele care au dus la proclamarea oficială a autocefaliei și la ridicarea, în 1925, la rangul de Patriarhie a Bisericii noastre. În continuare ei au zăbovit cu deosebire asupra a două momente din istoria Bisericii noastre și anume cel de început și cel de astăzi.

În legătură cu primul moment au fost aduse grăitoare argumente care demonstrează originea apostolică a Bisericii noastre adevăr afirmat cu tărie de P. F. Părinte Patriarh Iustin la instalarea ca Întîistătător al Bisericii noastre, învățătura creștină pătrunzînd, pe căi diferite, pe meleagurile noastre încă din primul secol și în continuare prin ostașii romani după cucerirea Daciei, în Dobrogea mai ales înflorind o bogată activitate bisericească, mărturie stînd între altele și lucrarea Sf. Ioan Casian, întemeietorul monahismului apusean, plecat de pe meleagurile noastre, și Sf. Dionisie cel Mic sau Exiguul.

În legătură cu al doilea moment, delegații chiriarhali au făcut ample referiri la bogata lucrare de astăzi a Bisericii noastre: cadrul legal creat în acest scop, învățămîntul teologic, grija față de lăcașurile de cult, care se înnoiesc ca niciodată prin reparații capitale și înveșmîntarea lor cu pictură, presa bisericească, tipărirea de cărți de cult, a izvoarelor Ortodoxiei, activitatea ecumenică la toate nivelurile promovată astăzi între cultele din țara noastră, activitatea Bisericii Ortodoxe Române în forurile bisericești internaționale, dialogurile cu alte Biserici de peste hotare, înființarea F. C. M., promovarea apostolatului social sau a Bisericii slujitoare, cum se mai spune acestui curent de angajare a Bisericii în marile probleme contemporane etc.

În fața acestor realități, s-a subliniat în partea finală a conferinței, o mare îndatorire revine fiecărui slujitor bisericesc și anume aceea de a valorifica cît mai eficient, cît mai ziditor pentru obștea credincioșilor aceste posibilități multiple pe care le oferă Biserica noastră astăzi, ceea ce presupune un efort susținut, o activitate pastorală intensă, o conduită morală exemplară din partea fiecărei fețe bisericești. În felul acesta vom cinsti în mod corespunzător cele două evenimente sărbătorite, iar Biserica Ortodoxă Română se va dovedi în continuare tot mai vie și lucrătoare.

Arhid. *Gh. Papuc*

Vizita Domnului Dr. Emilio Castro, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Aflat în vizită în țara noastră, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, Domnul Dr. Emilio Castro, Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a vizitat între 26—28 septembrie 1985 Centrul mitropolitan Sibiu.

În dimineața zilei de 27 septembrie, Domnia Sa s-a întîlnit cu cadrele didactice și cu studenții Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

Salutîndu-l pe distinsul oaspete în aula Institutului, Î. P. S. Sa Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, a subliniat faptul că această vizită pune noul an universitar de la Institutul Teologic din Sibiu sub semnul ecumenismului.

Oaspetele a fost prezentat studenților de către P. C. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, Director adjunct al Comisiei „Misiune și Evanghelizare" din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care l-a însoțit pe Domnul Emilio Castro în timpul vizitei în România. A fost înfățișată activitatea ecumenică a Secretarului General al C. E. B. de la începuturile ei, cu mulți ani în urmă, în Uruguayul natal, în America Latină și mai ales cea desfășurată în cadrul Consiliului Ecumenic, unde din anul 1973 a îndeplinit funcția de Director al Comisiei „Misiune și Evanghelizare" și pînă la preluarea funcției de Secretar General, la 1 ianuarie 1985. Domnia Sa este autorul a șase cărți, a peste o sută de studii și articole, în special pe teme misionare, teza de doctorat ocupîndu-se de misiunea creștină astăzi.

Activitatea noului Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor — a spus Părintele Bria — se caracterizează prin dorința de a spori rolul Bisericilor Ortodoxe în cadrul Consiliului, de a implica toate Bisericile în activitatea acestui Consiliu care este un instrument foarte important pentru întreaga mișcare ecumenică.

Domnul Emilio Castro, vorbind celor prezenți, a avut cuvinte de înaltă apreciere pentru participarea Bisericii Ortodoxe Române la activitatea Consiliului Ecumenic, participare concretizată prin activitatea unor reprezentanți de seamă ai Bisericii noastre, Î. P. S. Mitropolit Antonie fiind membru atît în Comitetul Central cît și în Comitetul Executiv al Consiliului Ecumenic, iar în organismele de la Geneva lucrează și unii teologi români, profesorii de teologie Ion Bria și Ilie Dan Ciobotea.

Domnia Sa a subliniat rolul deosebit pe care îl au Bisericile locale în promovarea ecumenismului, fiecare dintre acestea venind cu experiența ei de viață desfășurată în condiții sociale și culturale diferite. Fără un ecumenism local, de fapt, nu se poate vorbi despre ecumenism.

La sfîrșitul întîlnirii oaspetele a răspuns unor întrebări puse de studenți ai Institutului în legătură cu participarea Bisericilor Ortodoxe în activitatea Consiliului Ecumenic, atitudinea Bisericilor față de Documentul B. E. M., activități specifice organizate de C. E. B. în cadrul Anului Internațional al Tineretului.

În cadrul unei consfătuiri cu profesorii Institutului, aceștia au împărtășit Domnului Emilio Castro din experiența ecumenismului local din România arătînd felul în care se realizează legătura dintre acesta și ecumenismul pe plan internațional, printre altele și prin preluarea și dezbaterea în cadrul conferințelor teologice interconfesionale a problemelor de pe agenda Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței Bisericilor Europene și a Conferinței Creștine pentru Pace.

În seara aceleiași zile, la sfîrșitul vecerniei, Î. P. S. Mitropolit Antonie a prezentat credincioșilor, care se aflau în Catedrala mitropolitană din Sibiu, pe înaltul oaspete de la Geneva și organizația creștină mondială pe care o conduce acesta. La rîndul său, Domnul Emilio Castro a vorbit cu multă însuflețire despre strădaniile pe care le depune Consiliul Ecumenic al Bisericilor pentru realizarea unității creștine și despre felul în care acest Consiliu participă la rezolvarea tuturor problemelor care confruntă omenirea de astăzi.

Domnul Emilio Castro a mai vizitat Mănăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, colecția muzeistică de icoane pe sticlă de la Sibiel, centrele eparhiale de la Alba Iulia și Cluj-Napoca și s-a întîlnit cu reprezentanți ai Bisericii Evanghelice Luterane din Sibiu și ai Bisericii Reformate din Cluj-Napoca unde a vizitat și Institutul Teologic Protestant.

Diac. *Aurel Jivi*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI

Binecuvîntarea bisericii din parohia Măguri-Răcătău, prot. Huedin, jud. Cluj

Duminică, 4 august 1985 — Prea Sfinţitul nostru Episcop-vicar Iustinian Maramureşanul, însoţit de la Centrul eparhial de P. C. Sa Păr. vicar administrativ Liviu Ştefan, a răspuns invitaţiei preotului celib Nicolae Cojan, parohul parohiei Măguri-Răcătău, protopopiatul Huedin, jud. Cluj, situată la o altitudine de 1740 m la interferenţa munţilor Gilăului şi Muntele Mare. Acolo sus, pe vîrf de munte, unde aşa cum s-a afirmat de către un venerabil bătrîn al satului, pe nume Badea Andrei — „n-a călcat picior de vlădică pînă acum", Prea Sfinţitul Iustinian Maramureşanul a săvîrşit slujba binecuvîntării bisericii cu hramul „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril" şi Sf. Liturghie arhierească înconjurat de un ales sobor de preoţi.

Pentru credincioşii parohiei, mai sus menţionate, a fost un eveniment duhovnicesc şi creştinesc unicat în viaţa lor.

În cuvîntul Prea Sfinţiei Sale, P. S. Iustinian Maramureşanul a remarcat acest lucru, apreciind tăria şi unitatea credinţei în Hristos şi în jurul Bisericii strămoşeşti a acestor minunaţi creştini şi români adevăraţi.

Tot cu acest prilej s-a sfinţit şi casa parohială, de curînd terminată, prin vrednicia şi hărnicia preotului local şi prin contribuţia bunilor creştini.

Casa parohială, o adevărată bijuterie prin construcţie — demisol, parter şi mansardă, păstrînd elementele arhitectonice tradiţionale, fiind dotată cu o încăpere special amenajată pentru rugăciune, cu încălzire centrală, apă la robinet — răspunde celor mai exigente pretenţii şi gusturi în materie.

La bogata agapă creştinească oferită în cinstea înalţilor oaspeţi s-au rostit însufleţite toasturi.

Tîrnosirea bisericii vechi şi a celei noi din parohia Bicaz, prot. Baia Mare, jud. Maramureş

Sîmbătă, 10 august 1985, în cadrul vecerniei a avut loc tîrnosirea bisericii din lemn — monument istoric — cu hramul „Sf. Arhangheli" din parohia Bicaz, de către Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian Maramureşanul, însoţit de la Centrul eparhial de P. C. Sa Păr. vicar administrativ Liviu Ştefan, de arhidiaconul Iustin Tira — secretar eparhial şi diaconul Radu Onac, iar Duminică, 11 august a. c., s-a săvîrşit, în prezenţa şi cu participarea unui mare sobor de preoţi, slujba sfinţirii bisericii noi, cu hramul „Sf. Arhangheli" de către Prea Sfinţitul Iustinian.

Sîmbătă seara, Prea Sfinţia Sa, după slujba sfinţirii bisericii celei vechi, a rostit un cuvînt de învăţătură, scoţînd în evidenţă rolul bisericii ca locaş de închinare în menţinerea unităţii de credinţă a neamului românesc, iar a doua zi, Duminică, în cadrul Sf. Liturghii arhiereşti P. S. Sa, pe lîngă ziditorul cuvînt de învăţătură, aduce elogii vrednicului preot paroh Crişan Ştefan, care, pentru realizările sale pe plan gospodăresc şi pastoral, a fost distins cu distincţia bisericească onorifică de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roşu. Aceleaşi cuvinte de apreciere a adresat P. S. Sa şi bunilor credincioşi, care prin dărnicia şi jertfelnicia lor au edificat acest sfînt lăcaş de închinare asemenea unei măreţe catedrale.

După terminarea sfintei slujbe, la casa parohială a avut loc o aleasă agapă creştinească.

Hramul Adormirea Maicii Domnului la Mănăstirea Nicula, Rohia şi Moisei

Anul acesta, joi, 15 august, Prea Sfinţitul nostru Iustinian Maramureşanul, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, a săvîrşit Sf. Liturghie arhierească la mănăstirea Nicula, cu prilejul hramului „Adormirea Maicii Domnului", în prezenţa unei mari mulţimi de credincioşi şi pelerini veniţi la praznic din diferite localităţi ale Transilvaniei şi de dincolo de graniţele ei.

De la Centrul nostru eparhial, P. S. Sa a fost însoţit la acest măreţ praznic de către P. C. Sa Păr. Petru Varga — inspector eparhial, de P. C. Sa Arhid. prof. Ioan Zăgrean şi Arhid. Valentin Bochiş.

Prezenţa Prea Sfinţitului Iustinian la marele praznic al Mănăstirii Nicula a avut darul de a aduce în sufletele miilor de credincioşi o aleasă înălţare sufletească, urmărind cu viu interes cuvîntul său de învăţătură, închinat Prea Curatei Maria.

Tot cu prilejul acestui minunat praznic „Adormirea Maicii Domnului" la mănăstirea Rohia, ca delegat din partea Centrului nostru eparhial a luat parte P. C. Sa Păr. Octavian Picu, consilier bisericesc, care în cadrul Sf. Liturghii, în prezenţa unui mare număr de credincioşi, a rostit un cuvînt de învăţătură, arătînd semnificaţia preacinstirii Născătoarei de Dumnezeu în cultul Bisericii noastre.

La acelaşi praznic creştinesc, „Adormirea Maicii Domnului" — hramul mănăstirii Moisei, care a adunat aici mii de credincioşi din părţile nordice ale ţării, din Maramureş, Bistriţa-Năsăud şi Bucovina, din partea Centrului eparhial a participat ca delegat P. C. Sa Păr. Liviu Ştefan, vicar administrativ. Ca în fiecare an, hramul mănăstirii Moisei s-a dovedit a fi o grandioasă manifestare creştinească, închinată Prea Curatei Fecioare Maria, mama Fiului lui Dumnezeu şi mama şi ocrotitoarea Bisericii creştine. În cadrul Sf. Liturghii, după priceasnă, P. C. Sa Păr. Liviu Ştefan, pornind de la textul din Apocalipsă, cap. 12, verset 1: „S-a arătat din cer un semn mare: o femeie înveşmîntată cu soarele şi luna era sub picioarele ei şi pe cap purta cunună din 12 stele", a dezvoltat tema şi motivele supravenerării Prea Sfintei Fecioare Maria, Născătoare şi mamă a Fiului lui Dumnezeu.

La sfîrşit mulţimea de credincioşi a fost miruită de preoţii care au constituit soborul ce a slujit Sf. Liturghie.

Sfinţirea bisericii din parohia Iadăra, prot. Baia Mare, jud. Maramureş

La invitaţia preotului paroh Nicolae Varga şi a credincioşilor din parohia Iadăra, prot. Baia Mare, Prea Sfinţitul nostru Iustinian Maramureşanul a răspuns bucuros, săvîrşind în data de Duminică, 8 sept. 1985, sfinţirea bisericii cu hramul „Sf. Nicolae".

În drum spre parohia amintită, Prea Sfinţitul Iustinian a făcut un popas în parohia Mireşu Mare. Atît la casa parohială cît şi la biserică P. S. Sa a fost întîmpinat cu cinstirea cuvenită de P. C. Păr. Virgil Pop — parohul locului. Prea Sfinţitul Iustinian a rămas deosebit de impresionat de realizările obţinute de credincioşi şi preotul lor în această parohie.

Biserica monumentală a fost reînnoită interior şi exterior, iar pe vatra vechii case parohiale s-a construit o modernă şi confortabilă locuinţă cu etaj pentru preot şi familia sa.

Prea Sfinţitul Iustinian, sîmbătă seara, însoţit de la Centrul eparhial de P. C. Sa Păr. Liviu Ştefan — vicar administrativ şi arhidiaconii Vasile Raus şi Valentin Bochiş, la intrarea în curtea bisericii din Iadăra a fost întîmpinat de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Sa Păr. Gavril Mociran, protopopul Băii Mari.

După slujba vecerniei, P. C. Sa Păr. protopop a rostit un cuvînt de bun venit Prea Sfinţitului Iustinian la sfinţirea bisericii din parohia Iadăra, la care P. S. Sa a adresat un cuvînt de mulţumire lui Dumnezeu pentru că l-a învrednicit să ia parte la această sărbătoare creştinească a iedărenilor.

A doua zi, Duminică, 8 septembrie a. c., fiind şi praznicul Naşterii Maicii Domnului, Prea Sfinţitul Iustinian, în cuvinte alese, a vorbit şi despre însemnătatea sărbătorii Prea Curatei Fecioare Maria.

Duminică, la ora 9,00 a început slujba sfinţirii bisericii în prezenţa unui mare număr de credincioşi din parohie şi din împrejurimi.

Sfîntul locaş de închinare a fost minunat pregătit pentru acest moment binecuvîntat.

Prin jertfelnicia credincioşilor din parohia Iadăra şi prin osîrdia vrednicului preot paroh Nicolae Varga s-au săvîrşit lucrări de tencuieli exterioare în terasit, zugrăveli interioare cu scene religioase pictate în ulei, s-au montat lambriuri de stejar în interior, s-a lărgit cafasul pentru cor, s-au confecţionat bănci de stejar, s-a vopsit tabla de pe acoperiş, iar în jurul bisericii s-au ridicat garduri din fier forjat şi şipci de lemn de stejar.

La casa parohială s-au efectuat tencuieli exterioare în terasit alb, încrustate cu motive tradiţionale maramureşene. Aceleaşi lucrări s-au efectuat şi la şura de la casa parohială.

Sf. Liturghie arhierească a început la ora 10,20 cu participarea unui distins sobor de preoţi din parohiile vecine, pe un podium special amenajat în faţa bisericii.

La vremea cuvenită, P. C. Sa Păr. protopop Gavril Mociran a rostit un cuvînt de bun venit Prea Sfinţitului Iustinian Maramureşanul, arătînd motivele binecuvîntate pentru care se află în mijlocul credincioşilor din parohia Iadăra.

A urmat apoi un cuvînt de apreciere la adresa preotului paroh Nicolae Varga şi a credincioşilor încredinţaţi, pentru frumoasele realizări pe plan gospodăresc, rostit de P. C. Sa Păr. Liviu Ştefan — vicar administrativ.

Pentru aceste lucrări edilitare şi pentru o intensă activitate pastorală, preotul Nicolae Varga a fost distins de către Centrul eparhial cu distincţia onorifică bisericească de „iconom", cu dreptul de a purta brîu roşu. În vederea înmînării acestei distincţii, s-a săvîrşit în faţa credincioşilor prezenţi hirotesirea întru „iconom", potrivit tipicului Bisericii noastre. Bucuria şi satisfacţia au fost unanime.

În încheiere, Prea Sfinţitul Iustinian a rostit o amplă şi însufleţită predică, pornind de la textul evanghelic din Duminica respectivă, arătînd foloasele tăriei şi unităţii de credinţă, care se răsfrîng şi asupra frumoaselor realizări pe plan material în biserică.

Prea Sfinţia Sa aduce elogii preotului paroh Nicolae Varga şi familiei sale şi credincioşilor pentru ceea ce au realizat în parohia din Iadăra.

După Sf. Liturghie, la casa parohială s-a oferit în cinstea oaspeţilor o bogată agapă creştinească, în timpul căreia s-au rostit toasturi de către P. C. Sa Păr. vicar adm. Liviu Ştefan, P. C. Sa Păr. Gavril Mociran şi de către Prea Sfinţitul Episcop-vicar Iustinian Maramureşanul.

Prot. *Liviu Ştefan*
Vicar administrativ

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

I. Sfinţiri şi binecuvîntări de biserici

VALEA VINULUI. Duminică, 7 iulie 1985, P. S. Episcop Vasile a săvîrşit slujba de binecuvîntare a lucrărilor de înnoire interioară şi exterioară a bisericii din parohia Valea Vinului, prot. Satu Mare.

Biserica, avînd hramul „Sf. Ioan Botezătorul", a fost zidită între 1856—1881, pe timpul păstoririi preotului Ghita şi sfinţită în 1928. În timpul îndelungatei păstoriri a preotului Gavril Ţura (1950—1980), i s-au făcut lucrări de întreţinere şi s-a construit o casă parohială nouă.

Sub păstorirea actualului paroh, harnicul preot Viorel Gavra (din 1980), prin jertfelnicia bunilor credincioşi, i s-au făcut mari lucrări de renovare. În exterior, tencuiala veche a fost înlocuită cu un nouă, în terasit, iar în interior a fost împodobită cu o frumoasă pictură în ulei şi a fost pardosită din nou şi înzestrată cu mobilier nou. S-au împrejmuit cu garduri: biserica, casa parohială şi cimitirul. De asemenea, a fost înălţat un monument în cinstea eroilor neamului, care a fost sfinţit cu acest prilej.

După slujba de binecuvîntare, s-a oficiat, afară, Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date de corul bisericii „Sf. Arh. Mihail şi Gavril" din Satu Mare II, care a fost felicitat de ierarh. Predica zilei a fost ţinută de păr. vicar eparhial Augustin Lucian.

Pentru activitate pastorală şi gospodărească meritorie, preotului-paroh Viorel Gavra i s-a acordat rangul de *iconom*, întru care a şi fost hirotesit.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, păr. prot. Ioan Ţolescu şi păr. paroh au bineventat pe chiriarh, ultimul făcînd un scurt raport de activitate pastorală şi despre lucrările efectuate, aducînd mulţumiri celor îndreptăţiţi. S-a dat apoi citire scrisorii arhiereşti de apreciere, adresată credincioşilor, membrilor Consiliului şi Comitetului parohial, precum şi păstorului lor sufletesc.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a exprimat calde felicitări credincioşilor şi preotului lor pentru lucrările de înaltă calitate ce au fost făcute bisericii din Valea Vinului, căreia — a subliniat vorbitorul — i-am putea spune şi Valea credinţei, a stăruinţei, a hărniciei credincioşilor de aici, care împlinesc însemnate lucrări şi pentru progresul întregului popor. În special a reliefat vrednicia preotului Viorel Gavra, care — în scurt timp — a prins rădăcini adînci aici şi a adus roade bogate, reuşind să facă o parohie model.

IANOŞDA. Bisericii parohiale din Ianoşda, prot. Oradea, cu hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril", zidită în 1925—1926 şi sfinţită în 1927, i s-a făcut în ultimii ani, sub păstorirea zelosului preot Ioan Mitraşcă, o tencuire exterioară în terasit şi i s-au reparat acoperişul şi turnul, iar în interior s-a aşezat o pardoseală nouă şi s-a recondiţionat întregul mobilier.

Slujba de binecuvîntare a acestor lucrări a fost oficiată de P. S. Episcop Vasile, Duminică, 14 iulie 1985, cu care prilej — în cadrul Sf. Liturghii — l-a hirotesit pe preotul-paroh în gradul de *iconom*, pentru zelul pastoral deosebit şi pentru hărnicie gospodărească.

Predica zilei a fost ţinută de păr. inspector eparhial Dorel Rus.

După otpustul Sf. Liturghii, păr. prot. Aurel Puşcaş şi păr. paroh au adresat cuvînt de bun venit P. S. Sale, iar păr. prot. Aurel Pop de la Marghita, ca fost paroh aici, şi-a exprimat bucuria de a se afla din nou în mijlocul bunilor credincioşi din această parohie, cu noi realizări de seamă. Apoi a fost citită scrisoarea arhierească de apreciere.

În continuare, chiriarhul a rostit un amplu şi ziditor cuvînt de învăţătură, în cadrul căruia a adus cuvinte de apreciere credincioşilor şi păstorului lor sufletesc pentru dragostea lor faţă de sfîntul locaş, pe care, după ce în 1973 l-au împodobit cu o frumoasă pictură, acum l-au înnoit şi pe dinafară, cu o tencuială în terasit. „Pe vrednicul dv. preot, pentru că a ştiut să vă apropie de Biserică, l-am distins, şi prin aceasta v-am distins şi pe dv.", a subliniat ierarhul în încheiere.

În după-amiaza aceleiaşi zile, arhipătorul a săvîrşit vecernia în biserica parohială din *Toboliu*, prot. Oradea, cu care prilej a oficiat şi slujba de binecuvîntare a noii case parohiale, cu etaj, edificată în ultimii ani. Pentru hărnicia sa, preotul-paroh Vasile Bicăzan a fost distins cu rangul de *sachelar*. Şi aici, ierarhul a ţinut un bogat cuvînt de învăţătură, felicitîndu-i pe credincioşi şi pe preot pentru lucrările efectuate.

RECEA. Duminică, 21 iulie 1985, chiriarhul a binecuvîntat biserica din parohia Recea, prot. Şimleu Silvaniei, în urma unor vaste lucrări de înnoire din ultimii 10 ani.

Biserica, avînd hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril", a fost înălţată între 1850—1855, fiind sfinţită abia în 1966, pe cînd păstorea preotul Gheorghe Achim şi cînd i se făcuseră însemnate lucrări de reparaţii. Sub păstorirea actualului paroh, preotul Miron Pop, care a dat dovadă de multă rîvnă, i s-au făcut mari lucrări de renovare. În exterior, s-a acoperit cu tablă nouă şi s-a tencuit în terasit, iar în interior plafonul plan s-a transformat în boltă, după care s-a retencuit şi apoi s-a împodobit cu o frumoasă pictură în tempera grasă (1983—1984) de pictorul Dumitru Hampu din Baia Mare; s-a confecţionat o tîmplă nouă cu icoanele canonice, s-a refăcut şi extins cafasul (corul), s-a făcut un amvon nou din lemn sculptat, s-a pardosit cu parchet şi s-a înzestrat cu candelabre, cărţi şi obiecte de cult noi.

În cadrul Sf. Liturghii, ce a urmat slujbei de binecuvîntare, a predicat păr. inspector eparhial Dorel Rus, iar preotul-paroh Miron Pop, pentru hărnicia de care a dat dovadă, a fost hirotesit întru iconom.

După apolis, păr. prot. Victor Tăut şi preotul-paroh au bineventat pe chiriarh, făcîndu-se şi obişnuitul raport de activitate. Apoi s-a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere şi felicitare.

În cuvîntul de învăţătură, P. S. Episcop Vasile a lăudat spiritul de sacrificiu al credincioşilor, dragostea lor faţă de legea strămoşească şi faţă de sf. locaş de închinăciune, pe care l-au împodobit cu o pictură frumoasă, făcîndu-te să te simţi ca în cer. Totodată, a lăudat şi strădania păstorului sufletesc întru înduplecarea credincioşilor la săvîrşirea unor astfel de lucrări, prin care se contribuie şi la întărirea unificării bisericeşti, drept care a găsit de bine să-l distingă cu rangul de iconom. Îi îndeamnă pe toţi să fie în continuare devotaţi fii ai Bisericii strămoşeşti şi devotaţi cetăţeni ai Patriei. P. S. Sa şi-a exprimat bucuria de prezenţa, în cadrul ecumenismului practic local, a preotului romano-catolic din Crasna.

ALMAŞU. Bisericii din această parohie, avînd hramul „Adormirea Maicii Domnului", zidită în 1854 şi sfinţită în 1960, i s-au efectuat în ultimii patru ani foarte mari lucrări de înnoire şi consolidare, făcîndu-i-se peste tot subzidire pentru înlăturarea igrasiei, după care a fost tencuită în terasit şi împodobită cu o reuşită pictură neobizantină în frescă. Slujba de binecuvîntare a acestor lucrări şi Sf. Liturghie, ce i-a urmat, au fost săvîrşite de P. S. Episcop Vasile, Duminică, 28 iulie 1985.

Predica zilei a fost ţinută de păr. secretar eparhial Liviu Ungur.

Pentru bunele rezultate pastorale şi pentru hărnicia sa gospodărească, preotul-paroh Ludovic Vaida a fost distins cu rangul de *iconom*.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, păr. prot. Marcel Andreescu şi preotul-paroh au adresat cuvînt de bun sosit P. S. Sale, şi s-a făcut darea de seamă asupra lucrărilor efectuate. În continuare, s-a dat citire scrisorii arhiereşti de apreciere.

Apoi, ierarhul a ţinut un cuvînt de învăţătură, în cadrul căruia a adus cuvinte de laudă şi felicitare credincioşilor şi preotului lor pentru că au dat ascultare sfaturilor P. S. Sale de a face subzidire sfîntului locaş, prin care i-au prelungit existenţa cu cel puţin o sută de ani, iar prin înfrumuseţarea cu o pictură după tradiţia veche românească dau dovadă că sînt una în credinţă şi trăire religioasă cu fraţii de dincolo de Carpaţi, ceea ce contribuie la întărirea unităţii sufleteşti a întregului nostru popor.

Şi aici, ierarhul şi-a manifestat bucuria pentru prezenţa preotului reformat din localitate, fapt ce confirmă bunele raporturi, în spirit ecumenist, ce există între credincioşii şi preoţii celor două Biserici, lucru de dorit şi din punct de vedere social-patriotic.

În seara aceleiaşi zile, chiriarhul a vizitat noul sediu al protopopiatului Zalău, iar în ziua următoare a vizitat cele două biserici parohiale din municipiul Zalău.

În ziua de 30 iulie 1985, după ce înainte de masă a prezidat conferinţa pastorală a preoţimii din protopopiatele Zalău şi Şimleu, în drum spre reşedinţă P. S. Episcip Vasile a făcut, după-masă, o vizită la şantierul arheologic din raza parohiei Voivozi-Cuzap, jud. Bihor, unde prof. univ. Radu Popa, din cadrul Institutului de Arheologie din Bucureşti, a început de cîţiva ani intense săpături, aducînd la suprafaţă ruinele unei străvechi biserici ortodoxe române de pe aceste meleaguri. Se apreciază că ar data din sec. XIII. Profesorul s-a arătat satisfăcut şi onorat de vizita ierarhului, iar acesta i-a promis tot sprijinul moral şi material pentru ducerea la bun sfîrşit a cercetărilor întreprinse.

SÎI. Duminică, 4 august 1985, P. S. Episcop Vasile a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii din filia Sîi (parohia Cărăşeu), prot. Satu Mare.

Biserica, cu hramul „Naşterea Maicii Domnului", ridicată pe locul fostei capele şi din cărămida acesteia şi prin jertfelnicia pilduitoare a bunilor credincioşi din filie, precum şi din ajutoarele primite de la Episcopia Oradiei, de la parohia-materă, de la parohiile din jur, ca şi de la cele din oraşul Baia Mare, Chiuzbaia şi Valea Roşie. Lucrările de înălţare s-au efectuat prin strădania harnicului preot Vasile Corodan, în strînsă colaborare cu epitropii Vasile Oşan şi Petru Finteuşan, cărora arhipăstorul — drept recunoştinţă — le-a înmînat cîte o scrisoare de apreciere şi felicitare, iar preotului-paroh i-a acordat şi rangul de *sachelar*.

În cadrul Sf. Liturghii, răspunsurile au fost date cu multă însufleţire de corul mixt al parohiei Măriuş, iar predica a fost ţinută de păr. vicar eparhial Augustin Lucian.

După otpust, s-a rostit cuvînt de bineventare P. S. Sale de către păr. prot. Ioan Ţolescu, iar păr. paroh a făcut o succintă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, după care s-a citit scrisoarea arhierească de apreciere.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a exprimat calde felicitări credincioşilor din această filie, puţini la număr, dar tari în credinţa în Dumnezeu şi în dragostea faţă de Biserica strămoşească, subliniind că a venit în mijlocul unor credincioşi foarte bogaţi în virtuţi sufleteşti.

MIHAI BRAVU. În aceeaşi Duminică, de 4 august 1985, arhipăstorul a oficiat, în legătură cu vecernia, şi slujba de binecuvîntare a bisericii din parohia Mihai Bravu, prot. Marghita, biserică ce urmează a fi refăcută, întrucît cea actuală nu mai corespunde din nici un punct de vedere.

La sfîrşitul sfintelor slujbe, păr. secretar al protopopiatului Marghita, Ioan Coroban, şi preotul-paroh Costică Popa, urînd bun sosit P. S. Sale, au exprimat bucuria credincioşilor pentru sprijinul ce le-a dat întru refacerea bisericii.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a exprimat respectuoase mulţumiri şi recunoştinţă autorităţilor competente. De asemenea, a adus cuvinte de apreciere şi încurajare credincioşilor şi păstorului lor sufletesc pentru strădania şi dorinţa vie de a împlini această însemnată şi necesară lucrare pentru trebuinţele lor sufleteşti, urîndu-le să o ducă la bun sfîrşit.

CRIŞTIOR. La data de 6 august 1985, de sărbătoarea Schimbării la Faţă, P. S. Episcop Vasile a poposit în mijlocul credincioşilor din parohia Crişţior, prot. Beiuş, cu care prilej a oficiat slujba de binecuvîntare a ultimelor lucrări de înnoire a bisericii parohiale. Această biserică, cu hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril", a fost construită în 1886, din contribuţia bănească a credincioşilor din Crişţiorul de Jos şi Crişţiorul de Sus, în locul vechii biserici de lemn, care a dăinuit sute de ani, nu departe de actuala biserică. Aceasta a fost sfinţită abia în 1938 de episcopul Dr. Nicolae Popoviciu.

În ultimii şapte ani, prin hărnicia şi rîvna preotului-paroh Ioan Rusu şi îndeosebi prin jertfelnicia credincioşilor i s-au făcut însemnate lucrări de renovare interioară şi exterioară. În prima etapă, s-a introdus iluminatul electric, s-a vopsit tabla de pe acoperiş şi turn, s-a zugrăvit în interior şi a fost înzestrată cu cele necesare cultului divin, după care, în 1980, a fost binecuvîntată de P. S. Episcop Vasile. Cu acel prilej, ierarhul i-a îndemnat pe credincioşi să o împodobească şi cu pictură, spre a primi o înfăţişare deplin ortodoxă. În etapa a doua, prin stăruinţa preotului-paroh, credincioşii au dat curs îndemnului chiriarhal şi în ultimul an şi-au împodobit biserica şi cu pictură, lucrare pe care ierarhul a venit în această zi de praznic să o binecuvinteze.

În cadrul Sf. Liturghii, a fost hirotonit ca diacon absolventul de seminar Vaida Valerian, iar păr. secretar eparhial Liviu Ungur a ţinut predica zilei.

La încheierea Sf. Liturghii, păr. prot. Teodor Cios şi păr. paroh au bineventat pe chiriarh şi s-a făcut obişnuitul raport de activitate.

În cuvîntul de învăţătură, chiriarhul i-a felicitat pe credincioşi şi pe preotul-paroh pentru această nouă lucrare, împodobirea cu pictură, de-acum avînd şi această biserică o înfăţişare cu adevărat ortodoxă şi românească.

SALONTA. Credincioşii ortodocşi români din oraşul Salonta, protopopiatul Oradea, au avut marea bucurie ca în Duminica de 18 august 1985 să-l aibă în mijlocul lor pe P. S. Episcop Vasile, cu prilejul binecuvîntării lucrărilor de înnoire a bisericii „Pogorîrea Sf. Duh" din acest oraş.

Biserica a fost zidită între 1933—1937 şi sfinţită în anul terminării ei. În ultimii ani, din iniţiativa vrednicului preot Alexandru Martin, în strînsă colaborare cu membrii Consiliului şi Comitetului parohial şi mai ales prin jertfelnicia credincioşilor, i s-au făcut mari lucrări de reparaţii exterioare (recondiţionarea faţadei şi a acoperişului) şi interioare, îndeosebi prin împodobirea cu o frumoasă pictură în tempera grasă şi prin înzestrarea cu tot ce e necesar cultului divin. Tot în această perioadă s-au făcut lucrări de reparaţii capitale la casa parohială, împreună cu un gard nou din beton şi panouri de sîrmă, despărţitor de biserică.

În cadrul Sf. Liturghii, a predicat cu multă căldură, simțire și convingere păr. prof. de teologie Dr. Teodor Bodogae din Sibiu, tălmăcind pericopa evanghelică a zilei (iertarea datornicului).

Pentru bunele rezultate în activitatea pastorală și gospodărească, preotul-paroh Al. Martin a fost distins cu rangul de *iconom*.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, păr. prot. Aurel Pușcaș și păr. paroh au urat bun venit P. S. Sale și s-a făcut darea de seamă asupra lucrărilor efectuate, aducîndu-se mulțumirile cuvenite celor îndreptățiți. În acest sens s-a dat citire și scrisorii arhierești de apreciere și felicitare.

În cuvîntul de învățătură, ierarhul laudă vrednicia credincioșilor și strădania păstorului lor sufletesc. Își exprimă bucuria că la cele două biserici ortodoxe române din Salonta activează doi preoți tineri și vrednici, care îndrumă pe credincioși pe cărările dreptei credințe și ale iubirii de patrie. De asemenea, și-a exprimat bucuria și mulțumirea de a fi prezent la acest fericit prilej și distinsul profesor de teologie de la Sibiu, păr. Dr. Teodor Bodogae, aducîndu-i calde mulțumiri pentru emoționanta și ziditoarea predică rostită.

După-masă, s-a oficiat vecernia în biserica „Înălțarea Domnului" din același oraș, păstorită cu mult zel de tînărul preot Nicolae Marian. Și în fața credincioșilor de aici, păr. prof. T. Bodogae a ținut o predică tot atît de ziditoare și cu multă simțire, ca și înainte de masă. După cuvîntul de salut al păr. prot. A. Pușcaș, păr. paroh a făcut un scurt raport asupra activității duhovnicești și gospodărești desfășurate de un an și jumătate, de cînd a fost instalat ca preot. Ca principală lucrare gospodărească, menționează reparația capitală a casei parohiale, făcînd-o din nou locuibilă.

În cuvîntul de învățătură, chiriarhul își manifestă bucuria de a se afla din nou în mijlocul credincioșilor acestei biserici, a cărei pictură a binecuvîntat-o cu cîțiva ani în urmă. Arată că bucuria de acum îi este sporită de faptul că noul preot, pe care l-a așezat aici, a prins rădăcini adînci și a început să aducă roade bune. Îi îndeamnă pe credincioși și pe preoții celor două biserici, ca și pe membrii Consiliului parohial, să colaboreze în deplină armonie.

SÎNTANDREI. Duminică, 25 august 1985, s-a săvîrșit de către P. S. Episcop Vasile slujba de binecuvîntare a bisericii „Sf. Arh. Mihail și Gavril" din fruntașa parohie Sîntandrei, prot. Oradea, înnoită în ultimii ani prin jertfelnicia pilduitoare a bunilor credincioși. Aceștia au dat dovadă de mult atașament față de Biserica strămoșească ortodoxă română, atunci cînd — la stăruitoarea îndrumare a vrednicului lor păstor sufletesc, păr. Ioan Lucăcel — s-au hotărît să-și împodobească sfîntul locaș (zidit în 1782, sfințit în 1927) cu o pictură autentic tradițională, românească. Pictura, în stil neobizantin, a fost executată în tempera grasă de pictorul Vasile Iordache din București, după ce anterior biserica a fost reparată și în exterior, prin retencuirea pereților și recondiționarea acoperișului. Tot în această perioadă, s-a recondiționat întregul mobilier și a fost înzestrată cu trei candelabre noi de porțelan și sticlă, precum și cu cărți și obiecte de cult noi.

După slujba de binecuvîntare, s-a săvîrșit, afară, Sf. Liturghie, răspunsurile fiind date cu multă evlavie de mulțimea credincioșilor, pentru care au primit cuvenitele laude din partea chiriarhului. Predica zilei a fost ținută de păr. cons. eparhial Nicolae Mara. Pentru meritorie și îndelungată activitate pastorală (peste 45 de ani), ca și pentru contribuția la unificarea bisericească, preotul-paroh Ioan Lucăcel a fost distins cu rangul de *iconom-stavrofor*.

După apolisul Sf. Liturghii, păr. prot. Aurel Pușcaș l-a bineventat pe chiriarh, iar păr. paroh a făcut o cuprinzătoare prezentare a stării religios-duhovnicești din parohie și a realizărilor gospodărești la cele două biserici parohiale, aducînd cuvenitele mulțumiri celor îndreptățiți. În continuare, s-a dat citire de către diaconul Dr. Teodor Savu scrisorii arhierești de apreciere și felicitare.

„Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa", sînt cuvintele de început ale cuvîntului de învățătură al P. S. Episcop Vasile, subliniind că, într-adevăr, pentru credincioșii acestei biserici, ziua de azi este o zi memorabilă, pentru că în ea se încununează osteneala și jertfelnicia lor, întru împodobirea sfîntului lor locaș cu o atît de frumoasă pictură, încît de acum ei vor putea spune cu Psalmistul: „În Casa măririi Tale stînd, în cer se pare a fi". Și vor putea spune așa, mai ales, dacă vor urma și îndemnul dat de Mîn-

tuitorul din Evanghelia zilei: „Ţine poruncile!" (adică împlineşte învăţătura Domnului propovăduită de Biserica sa).

Felicitîndu-i pe credincioşi şi pe membrii Consiliului şi Comitetului parohial pentru jertfelnicia lor, chiriarhul a adăugat: „M-am bucurat de realizările duhovniceşti şi gospodăreşti ce s-au făcut la această biserică de cînd a venit aici părintele Lucăcel, fiind satisfăcut că l-am adus aici la nişte credincioşi buni; mi-am pus încrederea în puterile şi vrednicia sa, pentru care l-am şi distins cu cea mai înaltă distincţie, dreptul de a purta cruce. Prin aceasta v-am distins şi pe dv., care v-aţi făcut model şi pentru celelalte parohii din jur. Prin pictura din această biserică mărturisiţi şi unitatea de credinţă cu toţi credincioşii ortodocşi români din ţară. Oricine va intra de acum în această biserică îşi va da seama imediat că e o biserică ortodoxă şi românească". În încheiere, i-a îndemnat să fie în continuare buni fii ai Bisericii Ortodoxe Române şi să muncească cu rîvnă pe ogoare şi la celelalte locuri de muncă, pentru prosperitatea materială şi spirituală a Patriei, lucru pe care l-a făcut la toate vizitele pastorale.

În după-amiaza aceleiaşi Duminici, ierarhul a oficiat vecernia în parohia vecină *Ghirişul de Criş*, unde ambele biserici se află în curs de renovare, fapt pentru care, în bogatul cuvînt de învăţătură, i-a felicitat pe credincioşi şi pe păstorul lor sufletesc, preotul Ioan Cîmpianu. Acesta, pentru statornicia sa de peste 45 de ani în această parohie şi pentru strădania de a înnoi cele două biserici, a fost distins cu rangul de *iconom*.

II. Vizitaţie canonică în parohia Lucăceni

La data de 20 iulie 1985, de sărbătoarea Sf. Prooroc Ilie, P. S. Episcop Vasile a făcut şi în acest an, potrivit tradiţiei începute cu 10 ani în urmă, o vizită pastorală în fruntaşa parohie Lucăceni, protopopiatul Carei. Cu acest prilej, în minunata biserică de aici, unică în felul ei (avînd pictate — pe lîngă icoanele religioase îndătinate — şi chipurile unor mari domnitori ai poporului român, ca: Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza ş. a.), a săvîrşit Sf. Liturghie în prezenţa unui mare număr de credincioşi. Răspunsurile au fost date, cu multă simţire, de corul parohial, condus de O. Mărginean.

După cuvîntul de bineventare al păr. prot. Costache Mirea şi al noului paroh, preotul Mircea Oneţ, urmaşul harnicului preot Crăciun Filip, ce a desfăşurat aici o bogată şi rodnică activitate pastorală şi gospodărească, ierarhul a ţinut un cuvînt de învăţătură, în care a lăudat dragostea credincioşilor faţă de Biserica strămoşească, faţă de sfîntul lor locaş şi faţă de Patria noastră, aceasta arătată şi prin rîvna întru strîngerea bogatei recolte de grîu. De asemenea, îşi manifestă bucuria că — după retragerea, la cerere, a preotului Crăciun Filip — a putut să le dea un preot vrednic, care este din aceeaşi plămadă cu a credincioşilor, ei veniţi din părţile Maramureşului, iar el din părinţi şi strămoşi veniţi din Munţii Apuseni. Totodată şi-a arătat satisfacţia şi pentru prezenţa, devenită şi ea tradiţională, a preoţilor romano-catolici din parohiile învecinate, Urziceni şi Cămin.

III. Sărbătoriri de hram

La 15 august 1985, de praznicul Adormirii Maicii Domnului, în bisericile care poartă acest hram s-au săvîrşit sfinte slujbe cu deosebită solemnitate şi cu participare de mulţi credincioşi. Semnalăm pe cele mai însemnate.

La biserica cea mare din Zalău, sf. slujbă a Liturghiei a fost săvîrşită de către însuşi P. S. Episcop Vasile, în mijlocul unui sobor clerical format din preoţii parohi din localitate (păr. prot. iconom-stavrofor Marcel Andreescu, preoţii iconomi-stavrofori Ioan Gîlgău şi Traian Opriş şi păr. iconom Ioan Ghiurco), la care s-au adăugat păr. secretar eparhial Liviu Ungur şi diaconul catedral Liviu Inţe. Cu acest prilej, a fost binecuvîntată frumoasa icoană a Adormirii Maicii Domnului de pe faţada impozantei biserici, icoană lucrată cu multă măiestrie artistică, în mozaic, de pictorul Alexandru Conţ din Bucureşti.

În cuvîntul de învățătură, ierarhul, după ce a vorbit despre însemnătatea religioasă a praznicului Adormirii Maicii Domnului, privind mîntuirea noastră, i-a felicitat pe credincioși și pe păstorii lor sufletești pentru minunata icoană binecuvîntată, care produce o deosebită impresie religioasă și estetică asupra credincioșilor și vizitatorilor. Ea este o expresie a religiozității credincioșilor acestei mărețe biserici, adevărată catedrală, și ea va contribui și la întărirea unității noastre religioase și bisericești.

La biserica din *Bixad*, prot. Satu Mare, cu veche tradiție în sărbătoriri de hram, Sf. Liturghie a fost săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu păr. vicar. eparhial Augustin Lucian, ca delegat chiriarhal, iar la *Mănăstirea Izbuc*, prot. Beiuș, a fost delegat cu această misiune păr. cons. eparhial Nicolae Mara. Amîndoi au ținut cuvîntări cu îndemnuri religioase și patriotice, aducînd și arhierești binecuvîntări din partea arhipăstorului. De asemenea, și la Catedrala episcopală din Oradea (Biserica cu Lună), avînd același hram, Sf. Liturghie și celelalte sfinte slujbe s-au săvîrșit într-un cadru deosebit de sărbătoresc.

IV. Vizită ecumenistă

La data de 15 iulie 1985, Episcopul vechi-catolic Nikolaus Hummel din Viena, însoțit de credincioși austrieci, a făcut o vizită ecumenistă la reședința Episcopiei Oradiei, cu care prilej s-a întreținut cordial cu P. S. Episcop Vasile, în cadrul unei agape. Însoțit de ierarh, înaltul oaspete a vizitat Paraclisul, Muzeul și Biblioteca de la Centrul eparhial, precum și Catedrala cu Lună, biserica Sf. Nicolae și biserica parohială Oradea-Vii, rămînînd plăcut impresionat de cele văzute.

Diacon Dr. *Teodor Savu*

Din viața patriei

Tîrgul Internațional București, Ediția a XI-a

Desfășurat ca și în anii precedenți, sub deviza Comerț-Cooperare-Dezvoltare-Pace, Tîrgul internațional București, „TIB '85" a demonstrat ampla dezvoltare a României în toate domeniile vieții economice, politice și sociale. Elocventă a fost în acest sens, diversitatea ofertei românești, ea reflectînd puternica dezvoltare și modernizare pe care au cunoscut-o, îndeosebi în ultimele două decenii, toate ramurile economiei naționale. Cea mai mare parte dintre exponatele românești comparabile — prin parametrii tehnici și calitativi — cu cele mai avansate realizări pe plan mondial, au produs o puternică și deosebit de favorabilă impresie asupra vizitatorilor, specialiștilor, oamenilor de afaceri. Prestigiul și interesul, pe care Tîrgul Internațional București le-a dobîndit în cursul anilor în cercurile de afaceri de pretutindeni, au fost atestate și de oferta prezentată la actuala ediție de peste 1200 de expozanți, dintre care circa 400 de firme importante din 35 de țări de pe toate continentele, precum și de peste 800 de întreprinderi producătoare și de comerț exterior, centrale industriale, institute de cercetări, proiectări și de învățămînt exterior din România. Un număr de 26 țări au participat cu pavilioane oficiale și anume: Angola, Australia, Austria, Belgia, Bulgaria, Canada, Cehoslovacia, R. P. D. Coreeană, Cuba, Egipt, R. D. Germană, R. F. Germania, Grecia, India, Israel, Italia, Iugoslavia, Japonia, Maroc, Norvegia, Pakistan, Polonia, Statele Unite ale Americii, Turcia, Ungaria, U. R. S. S. De asemenea, a fost prezentă Organizația pentru Eliberarea Palestinei. Întreprinderile românești, firmele din aceste țări, precum și cele individuale din Anglia, Argentina, Cipru, Liechtenstein, Elveția, Franța, Olanda, Spania și Suedia au etalat o gamă vastă de produse pe o suprafață totală de 85.700 metri pătrați. Se subliniază încă o dată, cu această ocazie, marele interes suscitat de produsele românești datorită înaltei calități și competitivități, diversității produselor cu performanțe superioare.

Prin numărul ridicat de participanți, prin oferta diversificată și de înalt nivel tehnic prezentată, a XI-a ediție a TIB a polarizat interesul unui mare număr de specialiști români și oameni de afaceri de peste hotare, al publicului larg. Standurile tîrgului au fost vizitate de peste o jumătate de milion de persoane, de numeroase delegații guvernamentale și ale cercurilor de afaceri din numeroase țări. Astfel se demonstrează că ediția din acest an a tîrgului a reprezentat un succes care întărește prestigiul Tîrgului internațional din capitala României. Caracteristica principală a TIB '85 a fost intensa activitate de negocieri și de perfectare a numeroase tranzacții economice și de cooperare. Dintre principalele contracte încheiate de întreprinderile românești de comerț exterior cu parteneri de peste hotare menționăm pe cele privind exportul de mașini-unelte, scule și accesorii, piese de schimb — în Anglia, Bulgaria, Cehoslovacia, R. P. Chineză, Columbia, R. D. Germană, Grecia, Franța, Italia, Mexic, Siria, S. U. A., Ungaria, U. R. S. S.; utilaj chimic și petrolier — în Bulgaria, Cehoslovacia, Egipt, R. D. Germană, Franța, Iran, Polonia, U. R. S. S.; echipamente și utilaje metalurgice — în Cehoslovacia și U. R. S. S.; vagoane și material rulant — în Argentina, Bulgaria, Columbia, R. D. Germană, Polonia; autoturisme „Dacia" și „Aro", autocamioane, troleibuze, autoșasiuri și piese de schimb — în Bangladesh, Cehoslovacia, R. D. Germană, Grecia, Ungaria; tractoare și mașini agricole — în Bulgaria, Cehoslovacia, Egipt, R. D. Germană, Iran, U. R. S. S.; motonave maritime și șalande — în Cehoslovacia și U. R. S. S.; tehnică de calcul, mijloace de automatizare, alte produse ale industriei electrotehnice — în Albania, Anglia, Bulgaria, Cehoslovacia, Egipt, Elveția, R. D. Germană, R. F. Germania, Irak, Italia, Polonia, Turcia, U. R. S. S.; rulmenți — în Bangladesh, Belgia, R. F. Germania, Mexic, Turcia, U. R. S. S. Alte contracte prevăd livrarea de produse chimice și petrochimice românești — anvelope, fire și fibre chimice, îngrășăminte, medicamente, cosmetice — în Anglia, Argentina, Australia, Bulgaria, Cehoslovacia, R. P. Chineză, Danemarca, Elveția, Franța, R. F. Germania, India, Iordania, Irak, Italia, Iugoslavia, Japonia, Mexic, R. P. Mongolă, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia, S. U. A., Ungaria, Venezuela; produse ale industriei lemnului și materialelor de construcție — în Albania, Afganistan, Austria, Cipru, Egipt, Finlanda, R. F. Germania, Iordania, Italia, Kuweit, Libia, Maroc, Norvegia,

Polonia, S. U. A., Ungaria, U. R. S. S.; produse ale industriei uşoare — în Anglia, Austria, Canada, Danemarca, Elveţia, Franţa, Iordania, Olanda, S. U. A., Suedia, Ungaria, U. R. S. S.; produse ale cooperaţiei meşteşugăreşti — în Austria, Bulgaria, Egipt, Franţa, R. D. Germană, R. F. Germania, Liban, Olanda, S. U. A. şi U. R. S. S.

Marea varietate a produselor expuse, nivelul tehnic ridicat al acestora, ineditul şi originalitatea soluţiilor tehnice adoptate, calitatea execuţiei în conformitate cu cele mai înalte exigenţe de pe piaţa mondială, au făcut ca ediţia a XI-a a Tîrgului internaţional Bucureşti să se încheie cu un bilanţ rodnic, concretizat, aşa cum s-a arătat, printr-un mare număr de contracte atît la export, cît şi la import, în toate sectoarele economice.

Rezultatele cu care se încheie tîrgul internaţional se înscriu pe linia extinderii colaborării economice şi tehnico-ştiinţifice, amplificării şi diversificării schimburilor comerciale în interesul comun al progresului şi înţelegerii între naţiuni.

— În prezent, ţara noastră, cu un puternic potenţial economic, întreţine relaţii comerciale şi de cooperare cu peste 150 de state.

— Volumul comerţului exterior a crescut de circa 40 de ori faţă de 1950, din care peste un sfert se realizează pe calea acţiunilor de cooperare economică internaţională.

— În anul 1985 industria uşoară românească produce în mod curent circa 400 mii de articole într-o gamă variată de modele şi ţesături într-o bogată paletă coloristică. Ca urmare a varietăţii şi calităţii ofertei de export, produsele româneşti sînt solicitate în 83 de ţări; un exemplu edificator: articole de sticlă, porţelan, faianţă şi cristal care se produc în peste 4500 de sortimente, sînt exportate în 42 de ţări ale lumii.

— O mie cinci sute de firme din 87 de ţări întreţin strînse relaţii comerciale şi de cooperare cu întreprinderile producătoare şi firmele de comerţ exterior pentru industria uşoară din România.

— Foarfeca de expandat tablă (FET 25) de 25 tone forţă, executată de Întreprinderea Mecanică Sibiu, care a trezit un mare interes în rîndurile specialiştilor şi care a fost contractată de Republica Arabă Egipt.

— Întreprinderea de Piese Auto Sibiu a prezentat la tîrg diferite tipuri de amortizoare şi arcuri destinate echipării sistemelor de suspensie ale autoturismelor româneşti, aparatură de direcţie şi frînare, oglinzi retrovizoare ş. a.

— Întreprinderea Balanţa din Sibiu prezintă ultimele noutăţi în domeniul aparatelor de cîntărire şi al elementelor hidropneumatice care echipează diferite maşini. Sînt prezentate de asemenea exponatele întreprinderilor „Emailul Roşu", „Vitrometan", „Geamuri şi Relee" din Mediaş, Întreprinderea de Cuţite Ocna Sibiului, I. U. P. S., „Steaua Roşie", „13 Decembrie", I. P. L. Sibiu.

— Pe platforma exterioară interesul vizitatorilor este suscitat de ultimele realizări ale Întreprinderii „Automecanica" Mediaş şi ale Întreprinderii Mecanice Mîrşa. Atît autocisternele de mare capacitate pentru transportul produselor petroliere, cît şi autobetonierele, cît şi celelalte produse ale Întreprinderii Automecanica au trezit interesul specialiştilor din ţară şi străinătate. Exponatele Întreprinderii Mecanice Mîrşa — buldozerul pe şenile DM 550, autobasculantele de mare capacitate (27, 55 şi 110tone) impresionează numeroşii vizitatori prin gigantism, performanţe tehnice şi calitate. Cei mai interesaţi în ceea ce priveşte basculantele de mare capacitate au fost specialiştii australieni.

Realizări tehnice

Cercetătorii şi proiectanţii filialei Sibiu a I.C.S.I.T.P.S.C. au predat recent proiectele a două instalaţii utilizînd tehnologii neconvenţionale: una de sinterizare sub vid a plăcuţelor de carburi dure şi cealaltă de tratament termic superficial în vid prin bombardare cu fascicul de electroni în plasmă cu catod rece (destinată laboratoarelor de cercetări tehnologice pentru tratamente termice), ambele premiere tehnice. Tot în premieră au fost realizate două linii tehnologice complet mecanizate şi automatizate (echipate cu robot) pentru brazarea radiatoarelor pentru motoarele de autoturism Oltcit şi respectiv pentru motoarele mari. Între alte realizări de dată mai recentă figurează şi cuptorul de tratamente termice pentru rotorii generatorilor electrici de 700 MW (utilaj cu performanţe superioare celor din import) şi linia continuă de tratament termic al tablelor cu instalaţie integrală de călire.

Din vremea lui Şaguna

DIN VREMEA LUI ŞAGUNA

ÎNSEMNĂRI DUPĂ DOCUMENTE INEDITE PRIVITOARE LA ISTORIA MENTALITĂŢILOR ŞI A VIEŢII CULTURALE ŞI BISERICEŞTI DIN TRANSILVANIA

Regestele care urmează le-am alcătuit după acte de cancelarie dintr-o arhivă descoperită de curînd şi încă neinventariată, cuprinzînd date cu privire la Tractul al II-lea al Sibiului. Deocamdată le-am grupat în trei categorii: *şcolare, matrimoniale* şi *diverse* şi vom urma aceeaşi sistematizare şi în cele ce vor urma, pe măsură ce vom parcurge şi alte documente. Socotind că multe date risipite prin dispoziţii chiriarhale şi de cancelarie, către protopopiate şi parohii, ca şi cele cuprinse în răspunsurile către Centrul diecezan, pot fi utile cercetătorilor, vom continua regestarea şi a celor existente în arhiva Mitropoliei dar încă neexplorate. Ne vom îndrepta atenţia mai ales spre documentele manuscrise, cele tipărite sub formă de foi volante fiind în general publicate. Pe măsură ce vom parcurge documentele Tractului II Sibiu, recent descoperite, le vom preda Arhivei spre a fi inventariate şi a fi astfel la îndemîna oricui s-ar simţi atras să vadă, sau să studieze în amănunt, originalele ale căror regeste se publică aici. În final ne rezervăm dreptul unui studiu mai larg, cu centralizarea datelor şi stabilirea unor trăsături şi concluzii generale asupra epocii.

ŞCOLARE

1852

Cu nr. 289 din 29 noiembrie 1852 (scris de mînă, cu litere slavone), Moise Fulea[1] comunică preoţilor ordinul „Ministerului Cultului" trimis episcopului Şaguna, cu privire la întocmirea unor tabele cu date despre şcolile populare. Se dau preoţilor 15 zile pentru întocmirea cît mai acurată a acestor tabele care trebuie să răspundă la următoarele întrebări:

I

„1. Locul unde este casa de şcoală; 2. Şcoli cu cîte două clase; 3. Şcoli superioare cu 3 clase; 4. Cu 4 clase în două cursuri; 5. Şcoală de fete; 6. În ce limbă se propun învăţăturile. 7. Cîtă vreme învaţă copiii, toată ziua sau numai o jumătate de zi; 8. Se predă şi feciorilor şi fetelor laolaltă. 9. Se învaţă feţii şi fetele în clase deosebite?; 10. Dacă este şcoală de industrie, adică în care se dă pruncilor şi lucru şi cele de hrană?

---

1 *Moise Fulea,* protopop la Sibiu şi asesor consistorial. A fost al patrulea şi ultimul director al Şcoalelor naţionale ortodoxe din Transilvania. A murit la 14/26 noiembrie 1863. Au rămas de la el: *Bucoavnă de normă,* Sibiu, 1815; *Cărticica năravurilor bune pentru tinerime,* trad. din l. germană, Sibiu, 1819; *Bucoavna de norme,* cu slove româneşti şi latineşti, 1820, şi altele.

II

Să se arate care comunităţi nu au şcoale proprii şi sînt alăturate la altele. 1. Numele comunităţilor; 2. Numărul caselor; 3. Numărul familiilor; 4. Numele sufletelor; 5. Numele feţilor şi ale fetelor *harnici* de şcoală.[2]

III

Numele comunităţilor care nici au şcoală proprie, nici sînt alăturate la alte şcoale. 1. Numele comunităţilor; 2. Numărul caselor; 3. Numărul familiilor; 4. Numărul sufletelor; 5. Numărul pruncilor şi a pruncelor buni de şcoală; 6. Numărul pruncilor şi a pruncelor laolaltă.[3]

IV

1. Numărul pruncilor ce umblă la şcoală, feţi atîţia, fete atîtea, laolată atîţia; 2. Mai mulţi sau mai puţini buni de şcoală decît umblători la şcoală; 3. mai mulţi sau mai puţini umblători la şcoală decît anul trecut; 4. Prunci datori a umbla la şcoală, feţi atîţia, fete atîtea, laolaltă atîţia.

V

1. Preotul local şi calificaţiunea lui: foarte strădalnic, străduitoriu, de mijloc; 2. Catehetul şi calificaţiunea lui, foarte străduitoriu, străduitoriu, de mijloc; 3. venitul şcolii.

VI

Învăţătorul, subînvăţătorul, ajutorul şi învăţătorul de fete.

1. Numele; 2. vîrsta; 3. religia; 4. De cîţi ani slujeşte; 5. Strădania; 6. Hărnicia; 7. Moralitatea; 8. Maniera cu pruncii; 9. Atestat despre capacitate; 10. Clasa în care învaţă; 11. Objectele de învăţătură, adecă ce fel de învăţături învaţă pe copii; 12. Limba ce vorbeşte, ceteşte şi scrie; 13. Venitul în bani număraţi; 14. în bunuri naturale sau pămînt; 15. preţul acestora în bani.

VII

Edificiile de şcoală

1. Starea şcolii, bună, de mijloc, rea; 2. Cîte căsuţe are dascălul pentru locuinţa sa; 3. Cîte săli (căsuţe) sînt pentru învăţătura pruncilor; 4. Lungimea şi lăţimea caselor de şcoală; 5. Cine grijeşte pentru ţinerea şcolii.

Arătare

Dacă se poate înfiinţa în oarecare comunităţi o şcoală poporală cu trei clase, sau şi cu o subşcoală reală de 2—3—4 cursuri pe an, sau vreo şcoală de fete, să se arate încoace.

Ca să fie de crezut cele ce veţi arăta — încheia Moise Fulea avertizînd — precum mai sus se porunceşte, rapoartele să fie iscălite de preoţi, directori, titorii locurilor, şi în urmă şi Domnii Comisari ai Cercurilor".

*

1853

Într-o circulară scrisă de mînă, cu caractere cirilice, la 4 iunie 1853 Şaguna cere ca orice zidire de şcoală să se facă cu aprobarea sa, iar deschiderea să se facă potrivit rînduielii din *Molitvelnicul* tipărit la Sibiu, p. 348, care poate fi cumpărat cu 3 florini, nelegat, şi cu 4 florini, „legat bine şi frumos".

*

---

2 buni de şcoală
3 totalul

Cu nr. 804 din 1 august 1853, Şaguna dă socoteala *„colectei pentru cumpărarea unei case diecezane în Sibiu"*. De fapt s-au cumpărat două case, cu 26.643 florini. *„Pot vesti preoţimei şi poporului nostru eparhial vestea cea îmbucurătoare* — scrie Şaguna — *că pe toamna viitoare se va deschide în casa cea nouă, acum cumpărată, Institutul eparhial pedagogico-teologic, unde se vor creşte dascălii şi preoţii noştri pe viitor"* (pe foaie volantă, tipărit cu caractere cirilice).

*

„Însemnarea pruncilor din *Cacova* care au umblat la şcoală în cursul acesta pe anul 1853:

1. Feciori care au umblat la şcoală sînt	45
2. Fiate	7
Suma	52
3. Feciori care n-au umblat la şcoală	8
4. Feate	35
Suma	43
Toată suma	95

Plata pentru dascăli 95 fl. Şcoala se află în stare bună. Unii prunci pentru îndărătnicie, alţii pentru sărăcie n-au umblat la şcoală. *Cacova* 26 aprilie 1853". Semnează Ioann Preda, dascăl"

*

Circulara nr. 858 din 7 septembrie 1853 fixează *norme şcolare* de mare însemnătate pentru dezvoltarea culturală a Transilvaniei. Este circulara care completează instrucţiunile cu privire la funcţionarea şcolilor confesionale.

„Prin circulariul din 24 aprilie 1852 Nr. 530 v-am fost făcut cunoscut calea pe care aveţi să păşiţi în privinţa înfiinţării, organizării şi a ocîrmuirei şcoalelor noastre populare. Această îndreptare ce am fost dat-o în înţelesul şi pe temeiul principiilor enunţate de înalta noastră stăpînire în privinţa şcoalelor, şi avînd înaintea ochilor adevăratul interes al Bisericei şi al creştinilor noştri. Adecă propăşirea acestora în cultura cea sănătoasă, rezimată pe principiile religios-morale. Amăsurat acestora dară v-am dat de ştire, *că şcoalele au să fie confesionale,* (s. n.) adecă:că creştinii noştri trebuie să aibă şcoalele sale proprii, fără de amestec cu cei de altă religie şi că inspecţiunea şcoalelor este încredinţată nemijlocit respectivilor parohi, iară mijlocit Părinţilor Protopopi, ca inspectorilor preste şcoalele din tractele sale protopopeşti, carii iarăşi sînt în lucrul acesta subordonaţi şi supuşi diecezanului lor episcop. De atunci încoace am băgat de seamă spre nespusa mea bucurie şi mîngîiere, că mulţi dintre părinţii protopopi, şi preoţi, în curgerea aceasta asupra şcoalelor, pe care le-o au dat legile înaltei stăpîniri, o au întrebuinţat aşa, încît despre dînşii se poate zice, că n-au îngropat talantul lor încredinţat. Căci se străduiră a îndupleca pe comunităţile noastre bisericeşti la ridicarea, dotarea şi susţinerea şcoalelor, înzestrară pe acestea cu învăţători harnici, vizitară adese ori şcoalele, inimară pe creştini, ca să-şi dee copiii săi la şcoală, însufleţiră pe învăţători, ca să fie cu rîvnă întru purtarea dregătoriei lor cei sfinte. Unii asemenea părinţi Protopopi şi preoţi nu lipsiră prin zelul lor acesta întru înaintarea trebei şcolare arătat a secera atît recunoştinţa creştinilor săi, cît şi lauda organelor înaltei stăpîniri, în sfîrşit îşi agonisiră şi mulţămirea din partea acestui scaun episcopesc. De aceea mă simţ îndatorat, a le descoperi unora ca acestora şi cu prilejul acesta a mea îndestulare, şi totodată a-i pofti, ca şi de aci încolo să se nevoiască cu neobosită rîvnă pentru înmulţirea şcoalelor noastre, pentru înzestrarea lor, precum şi pentru provederea lor cu învăţători vrednici şi harnici, cari îşi cunosc şi pricep chemarea lor cea sfîntă, şi nu cruţă nici o osteneală pentru luminarea tinerimei noastre.

Dacă totdeodată mă văd silit a-mi reînnoi glasul şi către aceia, carii până acum nu arătară doritele rezultate. Dacă nu altecelea, cel puţin influenţa şi puterea, ce o au dat Părinţilor Protopopi şi Preoţi legile înaltei stăpîniri asupra

şcoalelor, trebuie să fie pentru dînşii un îndemn puternic pentru înaintarea trebei şcolare, căci numai aşa îşi vor putea păstra şi asigura şi pe viitor această frumoasă influenţă şi putere, dacă prin faptă se vor arăta vrednici de dînsa, adică se vor nevoi a îndupleca pe creştini spre ridicarea şcoalelor, spre cuviincioasa lor dotare şi susţinere, dacă vor aşeza în ele învăţători harnici, dacă vor îndemna pe fiii lor sufleteşti, ca să-şi trimiţă copiii la şcoală, dacă vor vizita adese ori şcoalele şi vor inima pe copii spre ascultare şi strădanie, iară pe învăţători spre o împlinire acurată a datoriilor sale. Adevărat, că de multe ori Părinţii Protopopi şi Preoţi pre lîngă toată bunăvoinţa şi strădania, ce o au pentru treaba şcolară, nu pot spori din pricina că creştinii aduc înainte sărăcia, care-i împiedecă a putea ridica şi înzestra cu cele trebuincioase o şcoală; însă pre lîngă toată sărăcia, totuşi, va aduce oricine jertfă pentru şcoală, numai dacă PP. Protopopi şi Preoţi se vor nevoi a capacita pe creştini despre lipsa cea mare a şcoalelor, precum şi despre foloasele cele mari, care le aduc cu sine şcoalele, atît pentru singuraticele persoane, cît şi pentru întreaga naţiune, — dacă le vor pune înainte, cum alte popoare conlocuitoare aduc însemnate jertfe pentru şcoale, pătrunse fiind despre aceea, că numai şcoalelor au să mulţămească bunăstarea lor, de care se bucură. Şi aşa jertfind fiecare din sărăcia sa puţinul ce poate aduna, cît se cere pentru înfiinţarea şi susţinerea unei şcoale.

Fiind însă că în unele locuri creştinii noştri se află amestecaţi cu creştini de altă lege, într-un număr aşa de mic, încît nici unii nici alţii nu sînt în stare a-şi face singuri de sine şcoală confesională, drept aceea ori se naşte trebuinţa de a se face abatere de la principiul confesional, enunţat de înalta stăpînire, şi de a se înfiinţa o şcoală comună, la care să contribuie amîndouă părţile. Însă ca această abatere de la principiul confesional să nu se facă decît numai acolo, unde este neapărată lipsă pentru aceasta, bine a voit înaltul guvern a slobozi către mine un decret supt 6 iunie a. c. nr. 6826/657 în privinţa şcoalelor mestecate, care înaltul decret însă înălţia Sa Domnul Principele Guvernator la umilita mea propunere şi părere s-a milostivit prin ordinaţiunea sa din 26 august a. c. Nr. 198/c.d. al desluşi şi mai deaproape, şi aşa pentru asemenea întîmplări a statornici următoarele norme:

1) Unde creştinii noştri formează o parohie de sine stătătoare, în care se duc protocoale matriculare, acolo nu se poate face abatere de la principiul confesional, ci creştinii noştri sînt datori a-şi face şcoală şi a o susţine cu puterile sale fără de a se amesteca cu creştinii de altă lege. Aflîndu-se în oraşul ori satul acela creştini de altă lege însă, într-un număr aşa de mic, încît nu sînt în stare de a-şi ridica şcoală proprie, atunci acelora le este slobod a-şi trimite copiii la şcoala noastră, unde pre lîngă plata obicinuită vor învăţa învăţăturile ce se predau, afară de învăţătura creştinească.

2) Unde din contră creştinii noştri nu alcătuiesc o parohie, ci se află într-un număr aşa de mic, încît nu sînt în stare a întocmi şi a susţine şcoală cu puterile sale, acolo să pot însoţi cu cei de altă lege spre ridicarea unei şcoale. La asemenea întîmplări, unde trebuie să se facă abatere de la principiul confesional, şi să se înfiinţeze şcoală amestecată, datoare este respectiva dregătorie politică a ieşi în faţa locului dimpreună cu respectivii parohi şi protopopi de ambele confesiuni şi a cerceta, că este lipsă a se face şcoală mestecată[4] şi, de este lipsă, sub ce modalităţi să se facă aceasta?

Pentru asemenea şcoale mestecate hotărăşte înaltul decret guvernial din 6 iunie a. c. nr. 6826/657 următoarele regule:

a) Unde creştinii de deosebite religii sînt siliţi a face şcoală laolaltă, să întocmească între sine legătură sau contract în scris, în care să desluşească cu deamăruntul dreptul de proprietate în privinţa şcoalei, al fiecărei părţi, şi să se însemneze sumele, cu care se deobligă fiecare parte atît la zidirea, cît şi la susţinerea şcoalei;

b) Învăţătoriul, carele se alege din partea întregii comunităţi, are să fie de religia părţii cei mai numeroase; prin urmare el va sta sub inspecţiunea dregă-

4 mixtă

toriei bisericeşti, de care se ţine. Unde ambele sînt la număr de o potrivă, acolo pe un timp va fi învăţătoriul de legea unei părţi, şi după aceea îi va urma altul de legea celeilalte părţi, şi aşa şi inspecţiunea şcolară se va afla odată în mînile dregătoriei a unei biserici, şi ceialaltă dată sub dregătoria celeilalte biserici.

c) În asemenea şcoale mestecate nu trebuie să se vîrască între obiectele învăţăturii materii religioase; învăţătura religiei o va asculta fiecare la respectivul său paroh.

În urmă îndatorez pe Părinţii Protopopi, ca despre asemenea întîmplări, unde este trebuinţă a se face şcoală mestecată, să-mi raporteze pre larg şi să aştepte de la mine aprobarea unui asemenea amestec. Încheie cu:

Împărtăşindu-vă arhipăstoreasca binecuvîntare rămîn

Al Prea şi Cinstiilor Voastre de bine voitor Arhiereu

ANDREI. m. p.

Sibiu, în 7 septembrie 1853"

*

Ca să prevină şicanele din partea comisariatelor militare la recrutarea învăţătorilor, Şaguna ia măsuri ca protopopii să se asigure ca toţi învăţătorii tineri să aibă *Atestate de calificare, certificate de studii, contracte cu comunităţile unde profesează* şi *dovezi asupra salarizării*. Avînd acestea vor putea fi scutiţi de serviciul militar fără dificultăţi. El mai indică şi datoria candidaţilor la posturile de învăţători să aducă la protopopiate dovezi „despre purtarea politică". Aceasta se putea obţine de la comisariatul de care aparţineau. (circulara nr. 810, 5 august 1853, tipărită pe foaie volantă, cu caractere cirilice).

*

1854

În 1854 la *Vurpăr* din Scaunul Sibiului învăţătorul îşi primea *„szimbria"* de la oamenii din *„szat"* şi anume, *„de la tot kopilu un zlot şi de la toţi, patru stînjeni de lemne"*. Se preda religia, cetirea în Bucoavna cea de Liturghie (probabil în Liturghier) şi în Abecedariu, Testamentul vechi, scrisoarea, ceaslovul. În sat aveau vîrstă de şcolarizare 60 de *„pruntsi"* şi 40 de *„pruntsele"*, dar frecventau numai 23 de băieţi şi o singură fată. Şcoala a fost *„viziteluită"* [5] numai de parohul locului.

*

La 2 august 1854 (cu nr. 283), Şaguna scrie cu mîna sa (cu caractere chirilice), un ordin scurt către protopopul Moise Fulea din Sibiu: *„Fiindcă dascălul nostru din Mohu Ioan Pop ni se plînge că umblă nişte pedagogi pe la ei care vreau să slujească pe o leafă mai mică, şi parohul de acolo Ioan Brana se vede a fi aplecat la asemenea tîrg; pentru aceea să cauţi Prea Cinstia Ta ca Ioan Pop să rămînă dascăl cu leafa de pînă acum, şi să opreşti popei Brana orice mahinaţie, căci va cădea sub pedeapsă"*.

Se vede totuşi că „mahinaţiile" şi-au urmat cursul, căci la 2 noiembrie 1854 incidentul nu e stins. Şaguna dă un alt ordin (cu nr. 169) „să se ţină candidaţie,[6] iar rezultatul să se aştearnă încoace spre întărire". Erau acum doi candidaţi.

Mai cere protopopului şi alte date despre cei doi (cu nr. 173 din 6 nov. 1854) şi mai ales despre capabilitatea lui Ioan Pop. Se vede că avea reclamaţii că nu dăduse rezultate bune, aşa că Şaguna se hotărîse să aştepte concursul.

Concursul s-a ţinut repede. Atît pentru că era luna noiembrie şi trebuia să înceapă şcoala, cît mai ales din graba sătenilor, pentru că „pedagogul" contracandidat oferea condiţii de plată mai favorabile.

---

5 inspectată
6 concurs

La 10 noiembrie 1854, obiectiv în aprecierile sale, Şaguna scrie al treilea ordin, tot cu mîna sa, către protopopul Moise Fulea: „Fiindcă din examinarea amînduror candidaţi de dăscălie de la Mohu, a lui Ioan Pop şi a lui Nicolae Iancu care astăzi s-au ţinut cu ei, s-a văzut că unul atîta ştie cît şi altul, pentru aceea am aflat de bine a întări de dascăl pre cel ce a căpătat mulţimea voturilor, adică pre Nicolae Iancu, pe care îl vei publica de dascăl şi-l vei îndrepta a se purta după circulariul meu de sub nr. 581/1854 şi a-şi scoate atestat de cvalificaţie".

Aşa s-a terminat diferendul. E de presupus că în chiar ziua concursului, sătenii, în frunte cu preotul, vor fi venit să ceară dreptate. Ioan Pop, deşi o luase înainte cu reclamaţia, nu va fi fost mai de mult pe placul sătenilor!

*

Conducerea comunei *Feldioara* raportează în iulie 1854, că toţi cei 78 de elevi de vîrste între 6—12 ani au frecventat şcoala timp de 264 de zile, absentînd toţi 24 de zile. Li s-a predat cunoaşterea slovelor şi slovenirea, cîntarea şi catehismul. Cel care alcătuieşte tabelul scrie în dreptul ocupaţiei părinţilor *plugar*, cînd cu caractere latine, cînd cu slavone!

*

La insistenţa preotului din *Nucet*, protopopul Moise Fulea recomandă lui Şaguna pe tînărul Mihail Boilă pentru postul de învăţător în acel sat, sau pentru a fi primit în şcoala pedagogică spre a putea deveni învăţător. Şaguna pune următoarea rezoluţie (cu caractere cirilice): *„Fiindcă are recomandări, l-am examinat singur din cetire, cîntare şi din aritmetică şi nimic nu ştie. Pentru aceea ca pre un cu totul nepregătit pentru calificările pedagogice, nu-l pot primi la cursul dăscălesc.* Sibiu, 27 august 1854".

*

Cu nr. 581 din 10 august 1854, pe o foaie volantă, cu caractere chirilice, Şaguna trimite instrucţiuni pentru şcolile populare. Ele se numeau astfel cu sensul de şcoli pentru popor, nu pentru că ar fi avut în vedere un program mai redus, sau învăţămînt pentru adulţi. Mai tîrziu se vor numi şcoli confesionale, dar sînt încă de pe acum sub totala organizare şi răspundere a Bisericii. Statul exercita un oarecare control prin ministerul Cultelor şi Învăţămîntului, dar programa analitică era fixată de Biserică, şi tot Biserica numea învăţătorii, rînduia lefile şi inspecţiile.

Instrucţiunile de mai jos au o importanţă capitală pentru cunoaşterea învăţămîntului primar din epocă, în Transilvania. Concepţia e în întregime a lui Şaguna, precum se desprinde chiar din conţinutul lor. Poartă titlul pumnian:[7]
ORDINACIUNEA ARHIEREASCĂ PENTRU RÎNDUL CEL BUN ÎN ŞCOALELE NOASTRE POPULARE.

„Nu numai lipsa pusegiunei[8] noastre, în care ne aflăm în privinţa şcoalelor, ci şi folosul care vrem să-l aibă creşterea şi luminarea tinerimei noastre, cere de la noi ca să statornicim o ordine bună în învăţăturile care să le înveţe tinerii noştri de a fi buni creştini, credincioşi sudiţi[9] şi sîrguitori şi buni cetăţeni.

Din metodul învăţătoresc ştim că între copiii carii umblă la şcoală, trebuie să se facă despărţiri, căci unii dintre ei numai ce au început a umbla în şcoală, iar alţii au cercetat şcoala de un an, sau de mai mulţi ani, şi aşa nu pot învăţa toţi una şi aceiaşi învăţătură, batăr[10] se află toţi într-o şcoală. Unde sînt mai multe odăi de şcoală, spre pildă doao sau trei odăi, şi sînt doi sau trei dascăli, acolo se face despărţirea învăţăceilor cu mai mare înlesnire, căci fieşte care clasă are învăţătoriu cu învăţăcei; iar unde este numai una clasă, adecă o odaie acolo

7 terminaţia în *ciune*, preferată de Aron Pumnul
8 poziţiei, situaţiei
9 supuşi, cetăţeni ai unui stat
10 măcar că,

este silit dascălul a se ajutora după împrejurări. Aşa s. p.[11] unde este numai o şcoală cu un învăţătoriu, şi unii dintre învăţăcei numai acum au intrat la şcoală, iar alţii de un an, şi iarăşi alţii de doi trei ani cercetează şcoala, la astfeliu de întâmplare trebuie dascălul să împărţească pe învăţăceii săi după învăţători, care aceştia le vor învăţa. Cum trebuie dascălul în o asemenea puseciune să urmează cu învăţăceii săi, despre aceasta pre larg se află îndreptare în metodul învăţătoresc. Aci numai împărţirea învăţăturilor se pomeneşte, de care dascălii noştri au a se ţinea strîns. Pentru aceea următoarele ştiinţe se hotărăsc:

A. Pentru clasa normală I

a. I. *Despărţire*
(începători)
1. Abecedariul
2. Bucoavna
3. Scrierea
4. Cîntarea

b. II. *Despărţire*
(cetitori)
1. Istoria biblică de rost
2. Ceaslovul, şi bucoavna
3. Datorinţele supuşilor de rost
4. Scrierea
5. Cîntarea

B. Pentru clasa normală II

a. I. *Despărţire*
1. Urmarea ceaslovului
2. Catehismul mic de rost
3. Aritmetica de rost
4 Gramatica rom.
5. Urmarea datorinţelor supuşilor
6. Scrierea
7. Cîntarea

b. *Despărţire*
1. Urmarea catehismului
2. „ aritmeticii
3. „ Gramaticii rom.
4. repeţirea cărţii întregi despre datorinţele supuşilor
5. Abecedariul nemţesc
6. Scrierea
7. Cîntarea

C. Pentru clasa normală III

a. I. *Despărţirea*
1. Urmarea catih.
2. Gram. rom. cu conţepturi
3. Gram. nemţească
4. Urmarea aritmeticii
5. Geografia
6. Istoria
7. Scrierea
8. Cîntarea

b. II. *Despărţire*
1. Repeţirea catih. întreg
2. Gram. rom. cu conţepturi
3. „ nemţească
4. Urmarea aritmeticii
5. Urmarea Geografiei
6. Urmarea Istoriei
7. Scrierea
8. Cîntarea

D. Prin urmare după împărţirea aceasta a copiilor şi a ştiinţelor, va fi dator a se purta tot insul dintre învăţătorii noştri, şi a cumpăra cărţi din tipografia noastră, şi a nu primii în şcoală alte cărţi, la care eu nu am dat binecuvîntare arhierească şi îngăduinţă; iar dacă ar cere trebuinţa vreunei şcoli, ca să se introducă şi vreo altă carte, care aci nu se pomeneşte, atunci dascălul atîrnătoriu[12] va fi datoriu a arăta una asemenea lipsă parohului local, carele va raporta părintelui protopop, spre aşternerea[13] lucrului la scaunul episcopesc, de unde apoi să aştepte hotărîrea, şi pănă cînd nu-i se va da voie de la noi, să nu cuteze a introduce nici o carte. În privinţa aceasta, se însărcinează părinţii protopopi şi preoţimea parohială, a priveghea ca dascălul să nu întrebuinţeze nici o volnicie[14] cu cărţile şcolare; aşijderea sînt datori Părinţii Protopopi şi parohii, a împărtăşi acest circu-

---

11 spre pildă,
12 în cauză
13 prezentarea
14 să nu-şi facă voia sa,

lariu dascălilor celor de acum, şi celor cari pe viitor se vor pune, precum şi celelalte ale mele ordinaţiuni care privesc la treaba şcolară.

E. Mai departe parohii, ca directori locali ai şcoalelor, datori sînt a cerceta şcoala în fiecare lună cel puţin o dată, a se convinge despre purtarea dascălului, şi despre sporiul copiilor, despre neamul [15] şi feliul cărţilor şcolare, şi a se scrie în protocolul şcolar spre dovadă, că el a cercetat şcoala, ca apoi ieşind părintele protopop şi cercetînd şcoala, să se poată încredinţa despre purtarea de grijă a preotului pentru şcoală. Unde mai mulţi parohi se află într-un loc, acolo unul dintre ei poate să fie director local, spre care sfîrşit datori sînt părinţii protopopi a propune scaunului episcopesc pe aceia preoţi, cari dintre coparohii lor au meritat a fi directori locali. Dacă parohul va băga seama că dascălul nu se poartă după ordinăţiunile scaunului episcopesc, este datoriu numai decît a arăta părintelui protopop atărnătoriu carele apoi va cerceta lucrul, şi-l va aşterne scaunului episcopesc spre hotărîre.

Apoi trebuie să se ştie, că precum nimeni nu poate fi dascăl fără întărirea scaunului episcopesc, aşa nici poate fi cineva lipsit de dregătoria aceasta fără hotărîrea arhierească.

F. Cînd vrea o comunitate ca să-şi aleagă dascăl, totdeauna să procetească [16] cu acel prilej toate ordinaţiunile mele despre şcoală, fiind de faţă şi acela, carele va să se facă dascăl, şi apoi în contractul cu dascălul apriat [17] să se pună, că el se îndatorează a se purta după ordinăciunile episcopeşti, şi că acelea i s-au cetit lui, şi aşa el le ştie [pe] acelea; dacă în contract acestea nu se vor pomeni, atunci contractul nu se va întări de aci, şi feţele [18] vinovate se vor pedepsi cu gloabă.[19] — Aceasta este de lipsă pentru că am băgat de seamă că mulţi preoţi nici coparohilor săi nu le împărtăşesc ordinăciunile mele, necum să le împărtăşească dascălilor. Pentru aceea, care dintre preoţi va cuteza a pitula sau a tăinui ordinăciunile mele sau de coparohi, sau de obşte, sau de dascălul, se va pedepsi cu asprime.

G. În sfîrşit, cu deosebire recomand circulariul acesta Părinţilor Protopopi, ca să stăruiască pentru păzirea şi întrebuinţarea lui la toate întîmplările, căci lucrul cunoscut este, că noi în treaba şcolară avem lipsă de o sistemă şi rînd bun, şi că fără acestea nu putem înainta creşterea cea bună a poporului nostru, carele numai atunci ne va binecuvînta, dacă va vedea că noi adevărată îngrijire avem pentru el, iar înalta stăpînire cu mulţumită va privi la roadele cele frumoase, care noi în urma creşterii cei bune le-am produs în popor".

*

Din Rucăr, la 13 aprilie 1854, dascălul Gherasim Dsodsa raportează că are la şcoală 40 de elevi şi 34 de eleve care învaţă „a ceti şi a sloveni". Numărul total al zilelor de şcoală a fost de 112 şi frecvenţa a fost bună. Un singur elev, Moise Graur a frecventat doar 3 zile. Ceilalţi au între 5—15 absenţe în medie.

*

Şaguna a căutat să reglementeze în amănunt şi felul cum trebuia făcută instrucţia religioasă a celor ce urmau la şcoli de alte confesiuni, spre a-i apăra de prozelitisme şi de pierderea ortodoxiei. Existau şi instrucţiuni oficiale, încă din 1850 (Decretul nr. 19 din 28 febr. al Ministerului Culturii şi Învăţămîntului şi „Ordinăciunea" guvernatorului militar şi civil al Transilvaniei cu nr. 3306 din 19 aprilie 1850) şi, în general, regula era ca fiecare să meargă la orele de religie ale confesiunii lui, la nevoie la altă şcoală din localitate, sau la preotul ortodox al parohiei celei mai apropiate. În final însă, Şaguna completează „ordinăciunile" oficiale cu sfatul său personal. El cere fiecărui protopop:

15 în ce limbă sînt scrise
16 să citească cu voce tare, în auzul tuturor
17 exact, precis
18 persoanele
19 amendă

„Să sfătuiască pe părinţi ca să dea pe copiii lor la şcoli în aşa fel de oraşe unde avem *Biserică* şi *Paroh*, pentru ca copiii lor să se poată creşte după poruncile bisericeşti, căci dacă vor face altmintrelea, adică dacă vor da pe copiii lor în aşa oraşe, unde noi nici *Biserică*, nici *Preot* nu avem, copiii lor nu vor putea cerceta nici Biserica noastră, nici vor putea învăţa învăţătura creştinească, din care pricină apoi se poate lesne nenoroci copilul.

Cu prilejul acesta vă fac cunoscut, că avem la *Braşov* un Gimnaziu mic, bun şi bine întocmit, apoi avem tot la *Braşov*, la *Săcele* şi *Răşinari* şcoale bune normale, cu trei clase. Bine vor face părinţii care vor da copiii lor şi în şcoalele acestea, şi să ştie de la mine, că şcoalele acestea aşa sînt de bune şi regulate, ca şi alte şcoale din ţară. Apoi la Braşov, la Săcele şi la Răşinari cu înlesnire se pot căpăta lăcaşuri pentru copii şi piaţul acestor locuri este mai ieftin decît alte piaţuri" (cu nr. 564 din 28 iulie 1854, circulară tipărită cu caractere slavone).

*

Protopopul Moise Fulea transmite, cu nr. 208 din 2 septembrie 1854, „sunetul poruncilor prea înalte", desigur ale lui Şaguna, ca obştile săteşti să pregătească din vreme şcolile pentru începutul anului de învăţămînt 1854—1855. Dacă nu au şcoale, să tocmească o casă, sau să înceapă şcoala în casa dascălului, pînă cînd obştea va zidi o şcoală. Preoţii sînt îndemnaţi „să dojenească pre poporeni ca să-şi trimită pruncii la învăţătură... ca să deprindă năravurile cele bune şi a se face buni creştini şi *oameni de omenie*".[20] De asemenea le cere „să stăruie la poporeni să mai îmbuneze[21] simbria dascălilor şi să se apuce de adunarea materiilor[22] spre a-şi putea zidi şcoalele lor proprii". Mai precizează că „lemnele trebuitoare pentru încălzirea şcoalei să se dea din pădurea din care se dau şi pentru şcoalele altor naţii împreună locuitoare".

Îi ameninţă pe dascălii leneşi că vor fi *dojeniţi*[23] şi chiar depuşi. Le cere acestora ca la sfîrşitul anului să raporteze numărul pruncilor şi al pruncelor de la 6 la 12 ani, care au umblat sau care n-au umblat la şcoală, arătînd şi pricina pentru care n-au umblat. Totodată să arate dacă au fost plătiţi cu bani sau cu bucate şi de către cine, din lada satului, sau de părinţii copiilor. Moise Fulea mai cere şi probe concrete asupra rezultatelor obţinute, interesîndu-l scrisul, dar şi conţinutul învăţăturilor: „să se aducă încoace scrisoare de probă,[24] [şi] ce învăţături au învăţat pe ucenici, din ce cărţi, şi pînă la care capitol al cărţii au învăţat pe pruncii din clasa I-a, a II-a şi a III-a". Adaugă la sfîrşit că trebuie să raporteze pînă la sfîrşitul lui octombrie 1853 şi numărul familiilor şi al sufletelor din sat.

Urmează semnăturile de luare de cunoştinţă ale preoţilor parohi, care îndeplineau şi răspunderea de directori locali de şcoală.

1865

Şaguna autor de manuale şi de programă analitică: la 20 septembrie 1865 redactează, cu caractere latine, o notă către *„Cinstiţii cateheţi Zaharia Boiu*[25]

20 acestea sînt scrise cu litere latine

21 să majoreze

22 materialelor

23 cuvîntul *dojeniţi* scris cu litere latine, ca să fie bine înţeles!

24 În arhivă există foarte multe asemenea probe. Sînt scrise sentinţe scurte în limba română, cu caractere chirilice şi româneşti, ca şi sentinţe în l. germană. De asemenea se dau probe de scrierea numerelor.

25 *Zaharia Boiu*, n.1834, † 1903, publicist şi orator, poreclit „Gură de Aur", membru corespondent al Academiei Române. Absolvent al Seminarului Andreian din Sibiu. Învăţător la Săcele, apoi profesor de pedagogie. Studiază apoi la Lipsca de unde se întoarce profesor la Seminarul Andreian. Între 1863—1865 e redactor la „Telegraful român". În 1864 e ales prim-paroh la Sibiu. În 1870 e asesor consistorial la Sibiu. A fost redactor la rev. „Transilvania"; între 1891—95 a fost secretar al „Asociaţiunii". A lăsat o operă vastă, printre care: *Sunete şi răsunete* (Cercetări poetice), Sibiu, 1862; *Abecedariu*, 1862, *Manuducere pentru învăţători*, 1865, *Carte de cetire pentru şcoalele poporali*, 1865 şi 1867, *Elemente de geografie pentru şcoalele populare*, 1868, *Elemente de istorie*, 1868, — *Cuvîntări bisericeşti*, 3 tomuri 1898—1899, *Frunze de laur* (poezii eroice, 1904, şi multe traduceri din Fer. Augustin, Lessing şi multe altele.

şi Ioan Popescu" [26] prin care le recomandă „spre îndreptare" ca:

„I. a) în clasa a V-a şi a VI-a gimnazială să se predea catehumenilor *Istoria mea bisericească;*[27]

II. b) în clasa a VII-a şi a VIII-a Dreptul canonic;[28]

II. c) în clasa I-a şi a II-a gimnazială, *Catehismul bogat,*[29]

iar

d) în clasa a III-a şi a IV-a gimnazială *Mărturisirea ortodoxă"*.[30]

*

1868

În opidul[31] *Răşinari* funcţionau în anul şcolar 1868/69 două clase I-a, una de băieţi şi una de fete şi cîte o clasă a II-a, a III-a şi a IV-a. Fiecare clasă avea un învăţător. La clasa I-a băieţi (55 elevi) preda directorul Nicolae I. Mihălţan care avea ca studii 8 clase gimnaziale şi cursul teologico-pedagogic de 3 ani de la Carloviţ. Era plătit cu 482 de florini. La clasa I-a de fete preda Petru Băncilla, absolvent al Şcolii normale şi al cursului pedagogic. La clasa a II-a preda Petru Simtioni, absolvent a 6 clase gimnaziale şi al cursului teologic din Sibiu. La clasa a III-a preda Ioan D. Petrescu, absolvent a 4 clase gimnaziale şi al cursului teologic din Sibiu. Ioan Meţiu preda la clasa a IV-a. Toţi aceştia erau plătiţi cu cîte 382 de fl. Învăţătoarea Maria Barsiavay, absolventa Şcolii normale, preda lucru manual şi era plătită cu 295 fl. Catehetul Ioan Droc,[32] absolvent a 7 clase gimnaziale şi al cursului teologic din Sibiu, era plătit cu 482 fl. În total, comuna plătea 2740 fl. Din 720 de apţi de şcolarizare, urmau cursurile doar 264 de copii. Directorul Mihălţan precizează că numărul de 720 ar putea fi mai mic, deoarece nu a confruntat registrul de botezaţi cu cel de morţi.

*

În *Roşia* toţi cei 36 de copii (19 băieţi şi 17 fete) frecventau şcoala în 1868/69. Învăţătorul Ioan Posia primea 20 fl. şi 40 cr. *„scoşi de la obşte"* şi 6 găleţi de cucuruz.

*

În comuna *Nucet,* în 1868, din 58 de copii, frecventau 48 (28 băieţi şi 20 de fete), învăţaţi de Ioan Natanail.

*

---

26 *Ioan Popescu,* n. 1832, † 1892, studii la Sibiu şi Lipsca; profesor la Seminarul Andreian şi din 1888 director al liceului de fete al „Asociaţiunii", membru coresp. al Academiei Române. A lăsat opere scrise: *Computul în şcoala populară,* Sibiu, 1864, *Compendiu de pedagogie,* 1868, *Întîia carte de lectură şi învăţătură,* 1870, *A doua carte...* 1874, *Psihologia empirică,* 1881, *Pedagogia,* 1892, *Carte de cetire,* 1897.

27 Andrei Şaguna, *Istoria Bisericii ortodoxe răsăritene universale,* Sibiu, 2 vol., 1860.

28 *Elementele dreptului canonic al Bisericii dreptcredincioase răsăritene,* Sibiu, 1854; mai are şi *Enchiridion, adică carte manuală de canoane,* Sibiu, 1871, şi *Compendiu de drept canonic,* Sibiu, 1878.

29 Poate fi: *Catehismul bogat creştinesc pentru tinerimea şcolară de lege greco-răsăriteană,* Sibiu, 1854, 173 p; sau altele: Sibiu 1851, 79 p., sau 1853, 1861.

30 *Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă,* Sibiu 1855, 200 p.

31 orăşelul, localitatea

32 *Ioan Droc,* fiul preotului Ioan Droc din Răşinari, născut în 1836. A fost învăţător şi catehet în Răşinari. În 1872 a fost numit protoprezbiter în Miercurea, unde a rămas pînă în 1898 cînd s-a pensionat. A murit în 1917. De la el ne-a rămas o carte: *Expoziţiunea de la Paris,* vezi ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

În comuna *Mohu*, în 1868 din 117 de copii frecventau 65 (45 prunci și 20 prunce). Învățătorul Ilie Brannea era plătit cu 125 fl. vechi austrieci din casa allodeala.[33]

*

În „comunitatea" *Porcești* (azi Turnu Roșu), (în 1868) erau „siliți" a frecventa 250 de elevi, dar *„cercetau școala"* numai 120 (74 băieți și 46 de „băete"). Învățătorul Dimitrie Lazaru primea „din alodiu" 210 fl. vechi austrieci. El observa: *„Bine ar fi și de dorit ca în comunitatea aceasta să se mai zidească una încăpere, fiind numai una și aceea neacomodată numărului elevilor"*.

*

În comuna *Sadu*, învățătorul Ion Barbu raportează că în anul școlar 1868/69, în clasa I-a au fost înscriși 92 de copii (42 de băieți și 50 de fete), din care au frecventat 75 (36 de băieți și 39 de fete). Au rămas acasă 17 copii (6 băieți și 11 fete). Învățătorul, în afară de 184 de florini, primea și 5 stînjeni de lemne.

În clasa a II-a, raportează învățătorul Dumitru Hensiu, au frecventat 49 de copii (31 de băieți și 18 fete). Învățătorul e plătit cu 240 florini și 5 stînjeni de lemne.

*

La *Săcădate*, învățătorul Ioan Prie are 80 de elevi de școlarizat (53 băieți și 27 fete), din care frecventează 56 (37 băieți și 19 fete). Învățătorul primește doar 21 florini în același an 1868/69.

*

La *Rîu-Sadului*, în 1868 învățătorul Ioan Veștemeanu era plătit cu 63 florini din lada Bisericii, și 63 de florini din Aladium-ul primăriei din Rășinărel.[34] Școlariza 50 de copii (36 de băieți și 14 „băete") din cei 96 (53 băieți și 43 de băiete) care ar fi trebuit școlarizați.

*

În 1868 ministerul *„de Cult și Învățămînt"* printr-un rescript cu nr. 435 (17 mai) către Consistoriul din Sibiu, critică starea școalelor confesionale, arătînd că *„edificiile școlare și odăile pentru învățămînt sînt necorespunzătoare și, în multe locuri, nesănătoase și în stare rea":* 1. Nu se fac inspecțiile statuate prin lege; 2. Frecvența este neregulată și nu se ține o evidență a ei, deși toți copiii sînt obligați a frecventa școala; 3. Școlile nu au alt material didactic decît tabla și unele tabele matematice; 4. Nu se predau toate obiectele de învățămînt înscrise în programa analitică. De regulă se învață doar religia și „computu".[35]

Șaguna protestează. Își declară deschis dezacordul cu rescriptul în cauză al Ministeriului regesc unguresc de Cult și Învățămînt. El trimite o circulară tipărită pe o foaie volantă, cu caractere latinești, *„Către Inspectorele districtuale de școale din Arhidieceza noastră gr. răsăriteană în Ardeal"* (Nr. 351/27 aprilie 1869), arătînd mai întîi că problemele învățămîntului au fost analizate și bine rînduite în *Sinoadele* din 1850 și 1864, și în ședințele *Congresului național român bisericesc* din 1868, cît și în lucrările *Consistoriului* diecezan. Apoi precizează că aceste organisme bisericești: *„toate le-au făcut cele ce recere creșterea și luminarea poporului nostru credincios și înaintarea trebii școlare"*.

Că există și unele lipsuri, Șaguna e gata să recunoască, dar arată că românii n-au putut spori *„atît cît ar fi putut"* pentru că au fost împiedecați *„de urmările pusatiunei*[36] *noastre bisericești și naționale din timpii de mai îna-*

---

33 de stat
34 De remarcat că era plătit de altă comună
35 aritmetica
36 poziției, situației

inte". Şaguna arată mai departe că despre toate acestea Consistoriul din Sibiu *„a scris Înaltului Guberniu cu mai multe ocaziuni şi îndeosebi în anul 1865"*, cînd arăta: *„Înaltul Guvern să nu creadă ca şi cum şcoalele noastre peste tot ar înfăţişa o icoană tristă, pentru că, clădirile şcolare numai în parte sînt neglese,*[37] *dar în parte sînt bine îngrijite"*. Să nu creadă deci, cum credea guvernul, că *„starea cea externă a şcoalelor noastre peste tot ar înfăţişa icoana cea mai tristă"*. Iar dacă unele sînt totuşi în situaţia aceasta, trebuie avute în vedere *„împrejurările"* în care s-a organizat şi desfăşurat învăţămîntul confesional românesc din Transilvania, şi anume faptul că *„legislaţia patriei nici cînd nu s-a ocupat cu treaba culturii poporului, zicînd: RUSTICUS PRAETER MERCEDEM LABORIS NIHIL HABET;*[38] *căci comunele nu sînt organizate politiceşte nici pînă astăzi, căci poporul ţăran simte şi astăzi urmările fostei grelei sale iobăgii"*.

Pentru îndreptarea situaţiei, „acolo unde asemenea defecte s-ar mai afla în şcoalele noastre confesionale", Şaguna redă mai departe *„în traducere românească"* conţinutul ordinului ministerial din care reţinem că pentru fiecare şcolar era nevoie să se asigure *„8—12 urme pătrate"* [39] şi în fiecare odaie să nu fie mai mult de 60 de şcolari. Băieţii să fie separaţi de *„băiete"*, în odăi diferite, iar fiecare învăţător să nu aibă mai mult decît 80 de elevi, abaterile putîndu-se face numai în cazuri extraordinare. Învăţătorii să fie recrutaţi numai dintre absolvenţii cursului pedagogic, cu decret în regulă. În şcoli să se predea religia şi morala, cetirea şi scrierea, aritmetica şi cunoştinţa măsurilor, gramatica, elemente de fizică şi istorie naturală, geografia şi istoria patriei, economia cîmpului şi grădinăritul, drepturile şi datoriile cetăţeneşti, cîntarea şi deprinderile corporale (gimnastica).

În final, Şaguna insistă asupra controlului frecvenţei şcolare, şi recomandă căutarea mai ales a unor mijloace morale pentru asigurarea ei, şi, numai în cazuri extreme, a se apela la autorităţile civile.

*

În comuna *Colun* în 1868 20 de elevi urmau regulat cursurile; 4 „nu umblau" la şcoală. Pe un tabel separat, învăţătorul I. Guma arată că doar trei fete umblau la şcoală, iar 11 nu umblau.

*

La *Slimnic* în anul 1868/69 erau 95 de prunci buni de şcolarizare. Au frecventat 62 (41 băieţi şi 21 de fete). Leafa învăţătorului Dimitrie Băilă se plătea *„de părinţii elevilor harnici"*.

*

În *Sebeşul de Sus*, din 124 de copii (68 băieţi şi 56 fete), în anul 1868 au frecventat şcoala numai 34 (28 de băieţi şi 6 fete). Adică au rămas acasă 90 de copii (40 de băieţi şi 50 de fete), candidaţi la analfabetism. Raportează învăţătorul Toma Munducu.

În *Sebeşul de Jos* din 139 de copii (69 băieţi şi 70 de fete) au frecventat numai 53 (39 băieţi, 14 fete). Au rămas acasă 86 de copii (30 de băieţi şi 56 de fete), adică mai mult de jumătate. Învăţătorul Nicolae Bursia notează că *„elevii şi elevele care cercetează şcoala nu au cărţi şi alte necesare pentru a putea primi învăţămîntul propunătorilor. În afară de aceasta nu îngrijeşte nimenea de o cercetare regulată a prelegerilor. Ba ce e mai mult, Duminica şi sărbătoarea ţin juraţii judecăţile lor în şcoală"*.

*

În anul şcolar 1868/1869 şcoala comunală greco-ortodoxă din *Feldioara* a avut înscrişi pentru şcolarizare 86 de elevi (37 băieţi şi 49 de fete). Dintre aceştia numai

37 neîngrijite
38 *„Ţăranul în afară de plata muncii nu are nimic"*
39 probabil se socotea talpa piciorului, deci mai mult de un metru pătrat.

53 au frecventat (31 de băieți și 22 de fete), 33 rămînînd acasă. Învățătorul primea 94 de florini de la comună și 4 cofe de grîu de la fiecare copil umblătoriu la școală.

În comuna *Cornățel* față de 82 înscriși, 31 nu frecventau.
În comuna *Bungard* față de 106 înscriși, 36 nu frecventau.
În comuna *Boița* față de 227 înscriși, 97 nu frecventau.

*

1869

„După sunetul mai înaltelor orînduieli în treaba aceasta ieșite", prin circulara nr. 115/1869, Cancelaria arhidiecezană înștiințează pe preoții directori de școale ca împreună cu atîrnătorii învățători... fără de nice o escusare să se afle la Sibiu în 25, 26 și 27 august, în casele seminariale, pentru conferințele învățătorești, pentru mai buna perfecționare în trebile școlare".

Din Tractul protopopiei a II-a a Sibiului făceau parte următorii învățători greco-răsăriteni: Vasilie Maxim și Mihail Racotă din *Avrig*, parohul Ioan Babeșiu din *Boița*, Nicolae Dordea din *Bungard*, Ioan Borzea din *Feldioara*, Suma din *Colun*, Ioan Călimanu din *Cornățel*, Ilie Brana din *Mohu*, Ioan Naftanailu din *Nucetu*, Dimitrie Lazaru din *Porcești*, Ioan Mețiu, Dimitrie Iosofu, Petre Simtionu, Daniil Popovici, Petru Bănciă și preotul Ioan Drocu, catehet (Ioan Petrașcu e tăiat) din *Rășinari*, Ioan Veștemeanu din *Rîu Sadului*, Nicolae Popovici, deși demisionat, din *Ruși*, Ioan Poșa din *Roșia*, Ioan Prie din *Săcădate*, Dimitrie Băilă din *Slimnic*, Teodor Restanție din *Șura Mare*, Dimitrie Hansiu și Ioan Barbu din *Sadu*, Nicolae Bucșa din *Sebeșul de Jos*, Toma Munducu din *Sebeșul de Sus*, Constantin Prie din *Vurpăr*, preotul Petru Mineiu din *Stena*. Sînt vacante: *Rucur*, *Șelimbăr* și *Veseud*.

*

Prin Circulara nr. 437, 1 mai 1869 adresată „*Prea Cinstiților Păr. Protopopi și Administratori protopopești*" (tipărită cu caractere latine), Șaguna îndeamnă la respectarea ordinelor cu privire la vaccinarea copiilor contra vărsatului.

Folosesc unele cuvinte azi înlocuite: *recuire*= obligă, recomandă; *demîndă*= cere; care se vor *esmite*=care vor fi trimiși; *strîns* se îndatorează=în chip obligatoriu; *să referende*=să raporteze; *a subscerne*=a se scrie; relațiuni *singuratice*= speciale. Pentru *vaccinațiune* se mai folosesc sinonimele *impuns* și *oltuit*.

*

Circulară tipărită (nr. 340, 14 aprilie 1869) „*Către Inspectoratele districtuale de școale din Arhidieceza noastră greco-răsăriteană în Ardeal*" (cu caractere latine). Șaguna îndrumează clerul care conducea învățămîntul confesional din Ardeal, cum să se organizeze pentru a ocupa locurile cuvenite în *Senatele școlare districtuale*, ce urmau să se înființeze potrivit Legii 38 din anul 1868. Ei erau îndemnați să piardă ocazia de a fi reprezentați în aceste Senate care vor exercita o suprainspecție asupra școalelor confesionale. Fiecare confesiune avea dreptul la un reprezentant în fiecare Comitat.

Șaguna avertizează însă că toți trebuie să rămînă credincioși celor hotărîte în problemele școlare „*prin Congresul nostru național român bisericesc*", în anul trecut și în anii 1850, 1860, 1964, ca și prin circularele nr. 657 din 1862, 337 din 1865 și 351 din 1869 „*ca să știe apăra treaba școalelor noastre confesionale*".

*

În septembrie 1869 (nr. 1103, litere latine) Șaguna laudă pe protopopul Ioan Panovici pentru felul cum au decurs Conferințele învățătorești din anul acela. Consistoriul i-a votat *Collaudatoriu*.[40] Îl roagă să adreseze mulțumiri și directorului

---

40 de la *collaudatio* sau *collaudo*, a elogia, a lăuda; aici *Elogiu*.

şcolilor capitale din *Răşinari*, Daniil Popovici Barcianu,[41] conducătorul Conferinţelor. Celor absenţi, Ilie Munteanu din *Turnişor*, Mihail Stoica din *Sălişte*, Daniil Moga din *Jina*, Ioan Borzea din *Feldioara*, Mihail Racotă din *Avrig*, Ioan Călimaru din *Cornăţel*, pr. Ioan Droc din *Răşinari*, Nicolae Popovici din *Russu*, Ioan Possia din *Roşia*, Ioan Prie din *Săcădate*, Teodor Restanţa din *Şura Mare*, Toma Manduca din *Sebeşul de Sus* şi Constantin Prie din *Vurpăru*, *„să se înfrunteze şi cu cîte doi florini să se pedepsească pentru neglijenţa lor, că vor fi lipsiţi ca unii care servesc întunerecului, dacă nu vor frecventa Conferinţele anuale"*.

*

1872

La 5 mai 1872, protopopul Ioan Popescu transmite preşedinţilor Comitetelor parohiale, de fapt preoţilor din parohiile: *Mohu*, *Şelimbăr*, *Bungard*, *Şura Mare*, *Slimnic*, *Ruşi*, *Veseud* şi *Stenea*, ordinul nr. 88 prin care erau amendaţi cu cîte 5 florini fiindcă nu au informat asupra îndeplinirii ordinului de a înfiinţa *şcoli de adulţi „în care să înveţe oameni mari în timpul iernii, mai cu seamă carte"*, adică nu meserii, cîntări sau altceva. Amenda urma să se depună în fondul învăţătorilor săraci. Toţi semnează de luare la cunoştinţă, recunoscînd că *„s-au arătat cu nepăsare către o cauză atît de importantă"*, cum le reproşează protopopul. „Cultura poporului — mai scrie acesta, referindu-se la Statutul organic şagunian — este o afacere cu care stă în strînsă legătură moralitatea şi religiozitatea poporului, precum şi vaza[42] şi onoarea bisericii peste tot".[43]

*

Locuitorii din *Şura Mare* cer cu stăruinţă să li se facă o şcoală. Duc tratative cu consilierul gubernial şcolar, sasul Kurtz, şi cu inspectorul Heinrich. Semnează o petiţie către protopop, parohul Ştefan Opriţiu şi şapte membri ai Comitetului parohial, la 15 iunie 1872.

*

La *Avrig* în 1872 urmau să fie şcolarizaţi 300 de copii în numai două „săliţe" de clasă, cu totul insuficiente. Avrigenii voiau să aleagă pe D. Neamţu din *Porumbacu de Jos* ca notar, cu speranţa că le va mări şcoala. Se temeau însă ca inspectoratul „să nu se silească a băga în post pe vreun sas".

*

MATRIMONIALE

1854

În timpul revoluţiei de la 1848 soţia lui Ioan Pascu din *Vîlcele Rele*, Maria, s-a cununat clandestin cu alt bărbat, anume Ioaneş Măgureanu. Şaguna e întrebat dacă soţul părăsit, acum aflătoriu în Răşinari, se poate recăsători. Răspunde (cu nr. 890 din 14 august 1854): „Deoarece zisa femeie, Maria, în fapt au rupt credinţa şi legătura către bărbatul ei Ioan Pascu, acesta, în înţelesul sfintelor canoane ale Sf. Vasile 9 şi 35, şi 83 al soborului ecumenic al VI-lea, îşi poate lua altă muere". (De mînă, cu caractere slavone, dar amestecat şi cu caractere latine. De pildă scrie: *femee*, *Ioan*, *din*, *ei*, cu caractere latine).

*

41 *Daniil Popovici Barcianu*, fiul lui Sava Barcianu, n. 1847 în Răşinari. Studii la Viena, Bonn şi Lipsca. În 1876, profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, director la Şcoala de fete a „Asociaţiunii"; a fost secretar 2 al „Asociaţiunii" şi a fost judecat în procesul *Memorandum*-ului, condamnat la 2 ani jum., închis la Vaţ. A murit în 1903. A redactat revistele „Foaia ilustrată" şi „Foaia pedagogică". A alcătuit o *Gramatică* germană şi un *Dicţionar român-german* şi altele.

42 prestigiul

43 în general

Maria Popa din Feldioara se plînge lui Şaguna că a părăsit-o soţul de 7 ani. La 14 august 1854 Şaguna hotărăşte: „Femeia de 7 ani cu necredinţă părăsită, Maria Popa din Feldioara, în înţelesul sfintelor canoane ale Bisericii noastre răsăritene fila 216, cap. 233[44] se dezleagă de legătura căsătoriei cu pribegitul şi necredinciosul ei bărbat... şi i se dă voie a păşi la altă căsătorie". (cu caractere slavone, scris de mînă).

•

Necazuri cu greco-catolicii! Şaguna îşi îndrumă preoţii cum să procedeze în cazul căsătoriilor mixte; provocat de faptul că greco-catolicii săvîrşeau anumite abuzuri. Din circulara pe care a trimis-o *„Prea cinstiţilor părinţi protopopi şi cinstitei preoţimi eparhiale"*, se vede că ortodocşii erau obligaţi, cînd se căsătoreau cu greco-catolici, să facă slujba cununiei *numai* la catolici. Şaguna nu protestează împotriva acestei discriminări, pentru că era, probabil, legiferată, dar cere măcar minimum-ul de respect faţă de partea ortodoxă, în limitele permise de lege. El scrie în circulara amintită (Nr. 425 din 21 iulie 1854):

„Episcopia noastră căpătînd mai multe plîngeri din partea preoţimei noastre, că parohii greco-catolici fac volnicii[45] în căsătoriile mestecate[46] şi adecă cunună feţele[47] noastre cu ale lor fără să fie făcut şi din parte-ne vestirile în Biserica noastră şi, pre scurt, că parohii greco-catolici la căsătorii mestecate nu păzesc ordināţiunile mai înalte, prin care nouă ni se face o vătămare; au fost silită a se plînge în privinţa aceasta la locurile mai înalte. La care înaltul nostru guvern s-a îndurat a ne înştiinţa prin decretul său de subt 8-lea iunie a. c. Nr. 10772/1300, că a poftit pe consistoriul greco-catolic ca, în privinţa plânsorilor noastre, să pună stavilă. Care înalt decret ne încunoştiinţează şi despre aceea, că Prea Cinstitul Consistoriu greco-catolic supt 2-lea iunie a. c. Nr. 445 au slobozit la preoţimea sa următoarea poruncă:

1. Ca la căsătorii mestecate înainte de toate de la feţele noastre să se ceară carte de botez;

2. Ca cununia până atunci să nu se facă, până nu s-au isprăvit şi la noi cele trei vestiri;

3. Ca la întâmplări de rudenie de sînge, sau de cuscrie, şi de la feţele noastre să se producă dispensaţia de rudenie.

Aceasta vă fac cunoscut spre acel sfîrşit, ca pentru susţinerea vazei[48] Bisericii noastre, care sîntem datori a o păzi, să vă ţineţi strîns de învăţăturile mele care vi le-am dat pentru cununiile mestecate, şi ori ce vătămare s-ar face Bisericii noastre din partea preoţimei de altă religie, să mi-o arătaţi, ca să pot cere satisfacţie de la înalta noastră stăpînire".

1869

Şaguna era exigent faţă de viaţa imorală din parohii. Lui George Gustu din *Avrig* îi refuză aprobarea de recăsătorie cu Floarea Roman, *„pentru că nu şi-au îndreptat viaţa sa"* (Nr. 1086/1869, cu caractere latine).

1872

La 11 mai 1872 Consistoriul din Sibiu confirmă sentinţa de divorţ dintre Maria Ilie Savu ca actoră[49] şi Ilie Savu ca inct.[50] Amîndoi au fost scutiţi de taxa de timbru pe motiv de sărăcie. Ea trăia din munca braţelor cu ziua, el trăia *„din*

44 Desigur din *Dreptul canonic* al lui Şaguna.
45 abuzuri
46 mixte
47 persoanele
48 prestigiului
49 reclamantă
50 reclamat

darul celor milostivi", adică ajunsese cerşetor. În fapt erau despărţiţi de 19 ani din cauza beţiei bărbatului care între timp s-a ruinat complet pierzîndu-şi pe băutură toate bunurile. Un copil a rămas cu ea. Ea n-a cerut divorţul pentru că n-a avut bani pentru proces. Acum, avînd băiatul la armată, voia să-l ceară acasă, potrivit legii, ca fiind bărbat cap de familie, dar nu putea dovedi aceasta, cît nu era divorţată. De aceea — explică ea — cere atît de tîrziu divorţul. S-a pronunţat cu unanimitate în favoarea ei, dîndu-i-se chiar dezlegarea de a se recăsători. Soţului i s-a interzis recăsătorirea — *„a fost pus sub liga"* [51] *„pînă nu va dovedi îndreptare radicală"*.

*

DIVERSE

1852

Doisprezece reprezentanţi ai comunei *Mohu* scriu şi semnează toţi prin punerea degetului, către protopopul districtului Sibiu, să-l schimbe pe *titorul* [52] Ioachim Naşcu din funcţia ce deţine la parohie, deoarece nu administrează bine avutul bisericii şi nu-l respectă pe preot. Dacă altădată în lada bisericii erau 400—500 florini, acum nu sînt decît 3—4 florini (29 decembrie 1852, scris chirilic).

*

1853

În 1853 la 21 martie, preotul din *Chiueşti*, localitate în părţile Dejului, Gheorghe Lador a fost condamnat la un an închisoare pentru că a eliberat certificate false de naştere în vederea recrutării.[53] Şaguna avertizează pe toţi clericii, printr-o circulară, să nu repete aceeaşi greşeală (Nr. 383/1853, circulară tipărită, cu caractere slavone).

*

La 17 februarie 1853, protopopul Moise Fulea cere dispensă de cununie pentru tinerii Vasile Dordea şi Ana a lui Achim Cîrstea din *Bungard* care erau rude de sînge, de gradul al 5-lea. Protopopul îşi motivează cererea pe o jurisprudenţă: în 1849 Şaguna dăduse deja o dispensă, tot în Bungard, şi tot unor tineri înrudiţi în gradul al 5-lea. Şaguna pune rezoluţia: *„Văzînd temeiul celor întîmplate aduse în raportul acesta, dau dezlegare arhierească de rudenie între feţele numite, cu aceea ca eale să postească în treizeci de săptămîni, zilele de lunea.* Sibiu 17 februarie 1853. Andrei, episcop" (scris de mînă, cu caractere chirilice).

*

„Dregătoria [54] Comunei *Avrig*" (din zece doar unul semnează prin punerea degetului) cere Protopopului Moise Fulea să fie de acord cu numirea fostului notar Marian Luculeţ (scris Lukuletz) în postul de învăţător în locul lui Mihail Cîndea (scris Kindje) care a fost sfinţit diacon. (Scris de mînă, cu caractere slavone, înreg. la 20 iunie 1853).

*

Învăţătorul I. U. Leounovits prezintă un tabel al elevilor de la „Şcoala normalicească din comunitatea *Sibiell*", în anul 1853. Sînt notaţi 60 de băieţi şi 9 fete care urmează cursul de iarnă. Vîrsta lor e de la 6 la 16 ani. Unii au început şcoala

51 sub oprire legală
52 ctitorul
53 Pe vremea aceea preoţii făceau înregistrările legale pentru naşteri şi morţi
54 conducerea

în 1852, alţii în 1853. Rezultatele examenului semestrului de iarnă sînt notate cu rău, mediu, bine şi foarte bine. S-au predat 117 zile. Se arată şi cîte zile a frecventat sau a absentat fiecare elev, totalizînd 4108 zile frecventate şi 2548 zile absentate. Examenul s-a dat la 10 mai 1853, în faţa preotului paroh, a judelui şi a doi juraţi locali. S-au predat următoarele materii de studiu: „Cethirea", catehismul, istoria bisericească, datorinţele supuşilor, rugăciunile, aritmetica „cu capul şi pe tablă", scrisoarea după ortografie cu litere cirilice şi latineşti, „ceva din dictando", cîntările sf. Liturghii şi „ceva din cele 8 glasuri", cunoaşterea literelor nemţeşti, slovenirea, „ceva cethirea" şi scrisoarea, silabizarea şi numărarea.

*

Patruzeci şi şapte de credincioşi din *Kamoltu* (Kastenholz) trimit la 28 iunie 1853 o petiţie sub tot atîtea semnături, asigurînd episcopia din Sibiu că dacă le va da un preot, fiecare familie îi va da *„o feardele de cucuruz şi casă în care să şază, afară de veniturile epitrafirului, pînă atunci ce vom căpăta moşiile bisericeşti. Care pentru mai den bună încredere, întărim cu punerea degetelor noastre"*. Patruzeci şi şapte de cruci!

*

1854

La 12 noiembrie 1854 (cu nr. 839) Şaguna scrie cu mîna sa Protopopului Moise Fulea un ordin referitor la numirea unui nou preot la *Slimnic:* „În urma reprezentaţiei[55] Prea Cinstiei Tale[56] şi în urma cererii obştei noastre bisericeşti din Slimnic, am aflat de bine a rîndui de capelan[57] pe Ioan Hociotă, din care pricină l-am şi sfinţit de diacon în 3, iar de preot în 4 noiembrie a. c. şi acum l-am îndreptat la Prea Cinstia Ta ca să-l introduci în slujba capelaniei şi să ai asupra purtării lui grijă, şi să-l povăţuieşti ca adeseori să cetească circularele mele, ca să se ştie acelea şi după ele să-şi poarte dregătoria sa, şi să se deprindă cu cetirea cărţilor bisericeşti, ca să se săvîrşească[58] în ştiinţele şi cunoştinţele cele trebuincioase pentru un preot".

*

Moise[59] Fulea, protopopul Sibiului, trimite la 8 noiembrie 1854 (cu nr. 254, cu litere cirilice) preoţilor din protopopiatul său o circulară aspră, reproşîndu-le că nu execută poruncile episcopului, şi anume: 1. Cu nr. 202 li s-a poruncit ca fiecare biserică să dea cîte 4 sau 6 florini de argint pentru *Prota* învoirilor;[60] 2. Cu nr. 256 li s-a poruncit să cumpere *Elementele Dreptului Canonic*[61] (costul 1 fl. şi 20 cr.); 3. Li s-a poruncit conscrierea moşiilor bisericii şi a porţii canonice;[62] 4. Li s-a poruncit să examineze pe cei care vor să se căsătorească, dacă ştiu un anumit număr de rugăciuni din *Cărticica* pe care o au toţi preoţii; Li s-a poruncit, în sfîrşit, să trimită numărul familiilor şi al sufletelor în tot anul. Li se dă termen pînă la sfîrşitul lunii să intre în rînduială. Pe pagina următoare se notează răspunsurile primite prompt, cu zece zile înainte de termen. Cu Şaguna nu se glumea!

*

---

55 raportului

56 termen ieşit azi din uz

57 preot ajutător

58 desăvîrşească, să-i completeze.

59 El semnează întotdeauna *Moisi*, dar cei care-l numesc scriu *Moise*.

60 Cel care alcătuia actul, sau *contractul bunei învoiri* între viitorii soţi, de obicei în biserică şi în faţa cîtorva martori. Se puneau în special două întrebări: dacă se căsătoresc de bună voie şi nesiliţi de nimeni şi dacă nu erau rude de sînge, în care caz de la gradul 4 în sus trebuia să obţină dispensă de la episcop. *Prota* era „cel dintîi", cel care prezida şi încheia în scris contractul bunei învoiri, care, în Transilvania, se mai încheie şi azi.

61 alcătuit de Andrei Şaguna, Sibiu, 1854.

62 sesia parohială

Şaguna despre „Telegraful Român"

Circulară de mînă, cu caractere slavone, nr. 464 din 20 noiembrie 1854, către Moise Fulea, protopopul Tractului II Sibiu:

„Mă ţiu de sfîntă datorinţă a provoca pe Prea Cinstia Ta şi pe preoţimea districtuală, pre dascăli, precum şi pre toţi aceia care se deprind cu cetirea, ca să vă prenumăraţi la jurnalul diecezei noastre, numit „Telegraful român", ca la un jurnal care lăţeşte ştiinţe şi cunoştinţe din care prea mult se poată folosi un mădular al diecezei noastre.

Eu gîndesc că tot fiul al Bisericii noastre ardelene este pătruns văzînd o tipografie care este proprietatea clerului nostru şi ştiind că prisosul venitului tipografiei este hotărît pentru ajutorul săracilor noştri preoţi. Din care pricină şi dau eu binecuvîntare la preoţii, dascălii şi curatorii bisericeşti să se poată prenumera din visteria bisericilor lor la „Telegraful Român" cu 8 fl. argint pe an, iar unde aceasta nu s-ar putea face, acolo să se prenumere din al său.

Deci pe temeiul acestora, să ai bunătate Prea Cinstia Ta a provoca cu toată bărbăţia pre preoţi, dascăli şi pe alţi cărturari la prenumeraţia „Telegrafului" şi despre sporul făcut a referi încoace pînă la 20 decembrie a. c.".

Rezultatele au fost imediate. La 22 decembrie 1854 Şaguna îi dă protopopului Moise Fulea o dovadă scrisă în întregime de mîna sa, în care arăta:

„Prin aceasta adeverez că am primit: 1. Pentru 2 Drepturi Canonice, 2 fl. 40; 2. Pe seama bisericii arse de la Mediaş 6 fl. 20; 3. Pentru 11 prenumeranţi la Telegraful românesc, 86 fl. Total 93 fl., şi am făcut rînduială ca banii să se dea la locul cuviincios".

*

Cu nr. 1854 din 7 iunie 1854, Şaguna îi scrie protopopului Moise Fulea o lungă scrisoare, cu un alfabet care amestecă literele slavone cu cele latine (n, m, i, d, f, z, î cu caractere latine; u, r, p, v, c, ci, ce, ă, e, g, s, cu caractere slavone; litera t e cînd latină, cînd slavonă):

„[Nu] numai din teorie, dar din fapte pozitive şi din păţanie proprie sînt, şi nu mă îndoiesc[63] că cu toţi sîntem convinşi despre aceea: că cu puteri împreunate se realizează şi se aduc la înfiinţare[64] lucruri măreţe, atît trupeşte, cît şi sufleteşte folositoare,[65] care unui singuratec se par[66] şi întru adevăr sînt cu neputinţă. Un adevăr care cuget a fi de prisos a-l demonstra[67] cu multe argumente. Din convingerea aceasta purcezînd şi văzînd cu cîte greutăţi au a se lupta multe comunităţi sărace ale diecezei noastre [care] silite sînt în neputinţă absolută a-şi ridica o biserică în care să laude pe Dumnezeu, fără de care ce este omul?

Şi anume, văzînd că, comunitatea noastră din Mediaş căreia în anul 1849 i s-au prefăcut în cenuşă zidirea bisericii prin un foc, apucîndu-se de abia în anul de faţă de zidirea altei biserici, se luptă cu greutăţi neînvingătoare şi, din lipsa mijloacelor trebuincioase, stă în loc cu lucrul început, deoarece tot ajutorul putincios din partea membrilor comunităţii şi din scaunul episcopesc procurate, încă [sînt] departe[68] ca să ajungă la ridicarea desăvîrşită a bisericii începute; am venit la ideea aceea ca să se formeze o însoţire împrumutată[69] între alte biserici diecezane şi între bisericile din tractul Prea Cinstiei Tale care, la oarece lipsă atingătoare[70] de zidirea bisericii care una sau alta comunitate n-ar fi în stare a împlini singură, să se sprijinească împrumutul cu o[71] sumuliţă hotărîtă din vistieria bisericilor.

Drept aceea te poftesc pe Prea Cinstia Ta ca privind şi din parte-ţi, şi convingîndu-te despre bunătatea scopului unei asemenea întreprinderi, cu ştirea

63 scris: *şi numă în doesc*
64 scris: *în fiinţare*
65 în domeniul material şi în cel spiritual
66 scris: *separ*
67 scris: *demustra*
68 scris: *de parte*
69 *de împrumut*
70 cu privire la, referitor la
71 scris: *co*

titorilor și[72] preoților să primiți din visteria fiecărei biserici tractuale[73] pe seama zidirii bisericii din Mediaș atîția florini argint, cîți după chibzuiala Prea Cinstiei Tale va ierta[74] starea vistieriei bisericești și, pe lîngă o specificațiune cuviincioasă[75] să-i așterni încoace pînă la sfîrșitul lui septembrie.

Cuget că măsura aceasta nu va afla împotrivire nici din partea celor mai sărăcuți. Din partea celor dintîi[76] nu, pentru că acestea foarte puțin se vor simți[77] de acest ajutor; iar cel de al[78] doilea cu atît mai puțin, pentru că la vreme, cînd acestea singure[79] vor avea lipsă, vor primi ajutorul îndărăt în măsură mai mare".

*

1862

La 13 mai 1862 episcopul Andrei (Șaguna), care încă nu era mitropolit, scrie (cu caractere slavone) unor preoți (Sava Popovici din Rășinari, Stan Popovici din Sadu, Nicolae Rotsu din Nucet, Ioan Banda din Roșia, Ioan Doicean din Sebeșul de Jos și Ioan Panovici din Sibiu), că li se trimit cîte 60 de florini vechi austrieci, iar protopopilor cîte 120, „din mila împărătească". Îi mai înștiințează că s-a hotărît în Consistoriu să se rețină de la fiecare cîte 10% pentru catedrala din Sibiu, dar că cei care nu vor să facă această „jertfă", vor primi suma întreagă. Toți cei menționați mai sus semnează pe verso pentru cîte 54 de florini. (Scrisoarea nr. 327/1862, cu caractere slavone, scris de mînă. Șaguna subscrie m. p.).

Într-o circulară din 22 august 1861 (cu litere slavone, de mînă) trimitea unor preoți cîte 50 de florini vechi austrieci tot din „milă împărătească" și le recomanda să cumpere *Istoria bisericească*[80] și niște broșuri ptr. 3 fl. Pe verso preoții Ioan Rotaru din Boița și Simion Barbu din Săcădate semnează pentru 50 fl. N-au cumpărat *Istoria bisericească!*

*

1864

În parohia *Cetatea Sibiului*, la 30 iunie 1864, parohul Zaharia Boiu declara că primește o leafă fixă anuală de 200 florini și „din epitrahilu" mai realizează 100 florini. Atestă protopopul I. Hania.

*

1865

În 1865 *Dimitrie Cunțan* (semna Dimitriu Cunțianu),[81] „diacon și profesor de cant ca asistinte", redacta, cu caractere latine, procesele verbale ale Consistoriului sibian cu privire la divorțuri. Din 1864 era profesor de Cîntări bisericești la Institut, melodiile lui cîntîndu-se pînă astăzi în toate bisericile din Transilvania. Este tatăl poetei Maria Cunțan.

*

La 1 noiembrie 1865, Șaguna cere ajutoare de la parohii pentru *„zidindele și reparîndele biserici"*. El scrie cu litere latine: *„sum datoriu"* și *„Dumnedieu"*.

*

---

72 scris: *şa*
73 din tractul, din sectorul respectiv
74 va permite
75 după alcătuirea actelor
76 scris: *din tîia*
77 resimți
78 scris: *deal*
79 cînd ele însele
80 *Istoria bisericească* de Șaguna, 2 vol., 1860.
81 *Dimitrie Cunțan*, n. 1837, † 1910, învățător, apoi profesor de Tipic și de Cîntări la Seminarul diecezan din Sibiu. A fost preot la parohia Sibiu-Iosefin, asesor consistorial onorar și controlor al Casei arhidiecezane. A lăsat o importantă operă muzicală.

1868

La 21 mai 1868 Şaguna împarte „mila împărătească“ (o subvenţie anuală specială) în Protopopiatul II Sibiu: 200 florini protopopului Ioan Panovici, 100 florini preotului Sava Popovici din Răşinari şi cîte 60 de florini altor 7 preoţi. La sfîrşit recomandă *„opul meu Dreptul canonic ce se poate prenumera cu 3 florini“*. Pe verso se văd semnăturile şi sumele primite. Unii cumpără *Biblia*, dar nici unul *Dreptul canonic!*

*

1869

„Poporenii“ din Roşia se plîng lui Şaguna la 13 sept. 1869 împotriva preotului lor, IOAN BÂNDA. Şaguna trimite protopopul în anchetă. Poporenii îl acuză pe preot *„de unele crime neaşteptate şi foarte triste“*. Desigur nu e vorba de omoruri, prin crime înţelegîndu-se unele abuzuri, precum impuneri de taxe prea mari şi altele asemenea. *„Această umilă suplică o întărim prin manifestarea cu degetul a subînsemnaţilor curatori parochiali a Maicii noastre Biserici“*. Urmează zece cruci cu amprentele a zece degete! Textul e cu caractere latine. (trimis de Şaguna cu nr. 1054/1869).

Taxele erau cam acestea: 40 de creiţari pentru o înmormîntare de om mare şi 20 de creiţari pentru un copil.

*

În cazuri de impotenţă, constatată după căsătorie, trebuia ca părţile să convieţuiască 3 ani înainte de a li se aproba divorţul. În caz contrar soţia trebuia „osîndită la spese“. A fost cazul cu soţia lui Ilie Şandru din *Sadu* (hot. Consist. Sibiu 4 dec. 1869, sub semnătura lui Şaguna, cu caractere latine).

*

Nicolae Izdrailă din *Slimnic* e primit de Şaguna în sînul Bisericii Ortodoxe, părăsind greco-catolicismul, la 4 dec. 1869. (Scrisoare către protopopul Ioan Panovici, cu caractere latine).

*

Lui Trifu Munteanu, „neorustic[82] din Apusdorf“, i se refuză scutirea de taxa de divorţ, pe motiv de sărăcie, *„deoarece prin nimica nu a documentat sărăcia“*. Semnează Şaguna, 13 mai 1869.

*

La 5 iunie 1869 membrii Comitetului parohial din Avrig se plîng mitropolitului Andrei Şaguna, printr-o petiţie cu zece semnături (şase prin punerea degetului), împotriva preoţilor satului, deoarece *„nu mai sînt în stare de a împlini după cuviinţă lipsele ce provin în toate zilele la un popor aşa de numeros precum e al acestei comune“*. Preotul Ioan Nicolae pentru că *„şi-a pierdut vederea ochilor“... „nu mai vede a ceti şi ce face numai cum ce ştie de rostu face, astfel în slujba sa face multe erori şi cel mai simplu poporean pricepe că nu merge bine“*. Celălalt preot (nu-i dau numele, probabil Vasile Maxim) se afla „îngreuiat de bătrîneţe“ şi mai era şi protopop. Al treilea, Mihail Cândea, deşi mai în putere, nu dovedea să împlinească singur cele de trebuinţă. Din aceste motive, spun ei, *„ne suim cu fiască încredere la puterea Excelenţei Voastre şi ne rugăm prea umilit ca să te înduri a ne face un ajutor capelan tînăr, pe lîngă sus-menţionaţii parohi neputincioşi“*. Frumos din partea lor că nu cer înlocuirea bătrînilor, ci doar un ajutor mai

---

82 ţăran, sau cineva de curînd stabilit la ţară

tînăr. Au grijă totuşi să nu lase numai la discreţia mitropolitului numirea celui nou, ci cer *„a se face candidaţie spre mulţumirea poporului"*.

Şaguna aprobă cererea şi deschide concurs pentru un post de capelan pe lîngă protopop.

Dintr-o altă hîrtie, din 19 iunie 1869, se vede că la concurs s-a prezentat fiul protopopului Vasile Macsim, tot Vasile şi că a reuşit. Şaguna îl cheamă la hirotonie.

*

Circulara nr. 190, din 13 Faur 1869, atrage atenţia preoţilor să facă în chipul cel mai corect notările în registrele de naşteri şi de morţi. Îndreptările să se facă nu prin radere, ci prin tragerea unei linii peste cuvîntul greşit, ca să poată fi citit şi controlat. Semnează Şaguna (Foaie volantă, tipărită cu caractere latine).

*

Circularele nr. 117 şi 118, din 13 Faur 1869, reglementează felul cum trebuie cununaţi ofiţerii trecuţi la pensie, că adică nu au nevoie „de învoirea jurisdicţiei militare", ci numai de un act valabil asupra pensionării. Semnează Şaguna (Foaie volantă, tipărită cu caractere latine).

*

La 13 mai 1869 Şaguna scrie protopopului Ioan Panovici (cu nr. 453, scris de mînă, cu semnătură autografă) cu privire la hirotonia clericului Toma Munducu *„în locul resignantelui*[83] *său taica Ioan Manducu"*, precum notează un slujbaş de cancelarie pe document. Conţinutul e foarte interesant, mai ales prin recomandările de lectură pe care le face noului hirotonit:

„Candidatul de preoţie şi clericul absolut Toma Munducu din Sebeşul superior s-au sfinţit în 9 mai a. c. de diacon, şi în 10 de preot, desăvîrşit orînduindu-se de paroch la parohia din *Sebeşul de Sus* cu hramul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel.

Aceasta se aduce la cunoştinţa Preacinstiei Tale cu aceea că introducînd pre nou sfinţitul în parohia sa, să-l îndatorezi a se purta întru toate conform tagmei sale preoţeşti şi jurămîntului ce l-a depus la primirea acestei sfinte taine a preoţiei, să se deprindă cu cetirea Sfintei Scripturi şi a altor cărţi de ale Sfinţilor Părinţi, cu deosebire a Sf. Ioan Gură de Aur despre preoţie; să ţină în zilele de vară catihizaţia cu tinerimea, să fie evlavios şi să îndemne pe creştini spre evlavie şi rugăciune, spre care scop să caute ca, copiii şcolari şi creştinii cărturari să aibă cărţi de rugăciune precum: Psaltirea, Ceaslovul etc., iar pentru moralul său să cetească cartea Sf. Ioan Gură de Aur despre preoţie şi biografia fericitei Maice Macrina".

*

1872

La 31 decembrie 1872 parohia Săcădate din Protopopiatul II Sibiu, înaintează la Protopopiat inventarul mobil şi imobil. Raportează o biserică de 40 mp. clădită în 1794, şi o şcoală de 24 mp. clădită în 1864, deci tot în timpul lui Şaguna. În afară de cimitir (de 368 de stînjeni), parohia avea 15 grădini şi livezi, totalizînd 894 stînjeni, unsprezece dintre ele dobîndite prin donaţii sau cumpărare în vremea lui Şaguna. În biserică aveau 13 candele de „cusutoriu", 1 litier de aramă, 2 prapore, 2 policandre de aramă şi bronz, 23 de icoane pe lemn şi 8 pe sticlă, 6 sfeşnice de lemn şi 4 de aramă şi 1 potir cu disc din aramă argintată. În clopotniţă 3 clopote cumpărate în 1739, 1837 şi 1839. Pentru preot erau 4 rînduri de veşminte. Toate cărţile bisericii erau româneşti: *Biblia* de la Sibiu (1868), 2 *Evanghelii*, Bucureşti (1760) şi Sibiu (1844), *12 Minee*, Pesta (1805), *Chiriacodromion*, Sibiu (1855), *Cazanie*, Bălgrad (1699), 2 *Liturghiere*, Sibiu (1798, 1852), 2 *Apostol*, Sibiu (1851) şi Bucureşti (1777), 2 *Trioade*, Sibiu (1870), Rm. Vîlcea (1706), *Tîlcuirea*

---

83 retrasului, demisionatului

Evangheliilor, Sibiu (1857), 2 *Penticostare*, Bucureşti (1749), Sibiu (1859), *Octoih Mare*, Buda (1811), 2 *Psaltiri*, Iaşi (1818), Sibiu (1812), 2 *Ceasloave*, ambele tipărite la Sibiu (1709),[84] *Molitfelnic*, Sibiu (1849). Aşadar trei cărţi erau din cele tipărite la Bucureşti, 1 la Rm. Vîlcii şi 1 la Iaşi.

Şcoala era dotată cu o tablă, o hartă a Transilvaniei din 1857, o masă şi două sobe. Scaunele aparţineau elevilor, probabil aduse de acasă.

*

În anul 1872 s-a întreprins o acţiune de inventariere la toate parohiile din arhidieceza Sibiului. Iată mai jos unele date raportate de parohia *Porceşti*.[85] Are o biserică zidită în 1653 de Matei Basarab, restaurată în 1827 şi o „şcoală confesională" din zid, acoperită cu ţiglă. În afară de un cimitir vechi şi unul nou, mai avea 42 de locuri de grădină, livezi şi arătură, totalizînd 11 jugăre şi 648 stînjeni. Toate cărţile din bibliotecă erau româneşti şi erau destul de multe:

1. *Biblia*, Blaj (1795);
2. *Biblia*, Sibiu (1858);
3. *Pravila de la Tîrgovişte* (1752), cu însemnarea: „dăruită de Matei Basarab", avînd desigur anul greşit;
4. *Pravila* de la Mănăstirea Neamţu (1844);[86]
5. *Sf. Ioan Zlataust*
6. *Sf. Vasile cel Mare* (1828)
7. *Ceaslov*, Braşov (1835)
8. *Ceaslov*, Braşov (1806)
9. *Ceaslov*, Rîmnic (1779)
10. *Evanghelie*, Viena (1856), legată la Sibiu
11. *Evanghelie*, Sibiu (1806)
12. *Evanghelie*, Sibiu (1844), legată
13. *Evanghelie*, Sibiu (1844), nelegată
14. *Liturghier*, Mănăstirea Neamţu (1844)
15. *Liturghier*, Sibiu (1834)
16. *Liturghier*, Sibiu (1859)
17. *Apostol*, Sibiu (1806)
18. *Apostol*, Rîmnic (1794)
19. *Apostol*, Sibiu (1836)
20. *Molitfelnic*, Rîmnic (1793)
21. *Molitfelnic*, Rîmnic (1858)
22. *Molitfelnic*, Sibiu (1869)
23. *Triod*, Blaj (1800)
24. *Triod*, Rîmnic (1731)
25. *Penticostar*, Rîmnic (1743)
26. *Penticostar*, Sibiu (1805)
27. *Penticostar*, Sibiu (1841)
28 *Octoih*, Pesta (1811)
29. *Octoih*, Rîmnic (1750)
30. *Octoih*, Sibiu (1861)
31. *Octoih mic*, Sibiu (1859)
32. *Octoih mic*, Sibiu (1836)
33. *Cele 12 Minee*, Rîmnic (1779)
34. *Cele 12 Minee*, Sibiu (1853)
35. *12 volume Vieţile Sfinţilor*, Bucureşti (1836), în dar de la Mitropolitul din Bucureşti
36. *4 volume Vieţile Sfinţilor*, Mănăstirea Neamţu (1813)
37. *Tălmăcirea Evangheliilor*, mare, Iaşi (1805)
38. *Tîlcuirea Evangheliilor*, mică, Buda (1835)
39. *Tîlcuirea Apostolului*, mare, Mănăstirea Neamţu (1811)
40. *Cuvîntarea Duminicilor*, Bălgrad (1699)

---

84 Probabil e o greşeală. Anul adevărat e 1809
85 Azi Turnu Roşu
86 De fapt e vorba de *Pidalionul* de Neamţ, 1844.

41. *Predică*, Pesta (1820).
42. *Chiriacodromion*, Sibiu (1860)
43. *Chiriacodromion*, Bucureşti (1801)
44. *Cuvîntare de sara*, Bucureşti (1795)
45. *Arătarea dumnezeieştilor dogme*, Mănăstirea Neamţu (1816)
46. *Testamentul nou*, Bălgrad (1699)
47. *Psaltire* bogată, Mănăstirea Neamţu (1817)
48. *Psaltire* bogată, Bucureşti (1711)
49. *Psaltire* bogată, Rîmnic (1790)
50. *Psaltire* bogată, Sibiu (1837)
51. *Cuvîntare la morţi*, Buda (1803)
52. *Cuvîntare la morţi*, Sibiu (1844)
53. *Psaltire în versuri*, Suceava (1671)
54. *Cartea patimilor*, Suceava, 1774. Treizeci şi nouă, deci mai mult de jumătate veneau de peste munţi.

În altar aveau vase de argint şi de aramă. Şcoala era dotată cu 2 table negre de perete (din 1828 şi 1872), 1 hartă a Europei (din 1869), 1 hartă a Transilvaniei (din 1869), 1 orologiu de perete (1834), 2 mese şi 16 scaune şi o cutie cu litere pentru adulţi. Toate erau cumpărate pe bani din casa alodială, din lada bisericii şi din lada meşteşugarilor. Din 1856 în comună fiinţa şi o „Fundaţiune pentru şcoale şi preoţi".

(va urma)

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

Preot Profesor Dr. Dumitru Călugăr, CATEHETICA (Ediţia a doua), Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, 207 pag.

Recent, a apărut într-o nouă ediţie (a doua) *Catehetica*, lucrare didactică religioasă datorată Pr. Prof. Dr. Dumitru Călugăr. Întîia ediţie (1976) s-a dovedit deosebit de bine venită, şi chiar necesară studenţilor şi, parţial, elevilor din învăţămîntul religios (teologic) al Bisericii Ortodoxe Române.

În prefaţa celei de a doua ediţii semnată de autor, se reţine faptul că „întîia ediţie a lucrării de faţă a fost întîmpinată cu aprecieri dintre cele mai bune, de către pricepătorii în specialitate. Asemenea aprecieri şi-au asigurat loc mai în toate revistele bisericeşti, ceea ce face să se înţeleagă că lucrarea s-a dovedit binevenită, dar şi că ea poate fi promovată la o a doua ediţie, ca să poată fi de folos, în continuare, studenţilor Institutelor Teologice de Grad Universitar" (pag. 6).

Tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, cea de a doua ediţie cuprinde, în mare, aceleaşi capitole ca şi întîia, şi despre care s-a relatat la vreme în corpul acestei reviste (1977). Adică: Noţiuni introductive (importanţa şi împărţirea cateheticii, catehetica disciplină a teologiei practice etc.). Cap. I: Scurtă prezentare istorică a catehezei şi a Cateheticii; II. Probleme asociate cunoaşterii sufletului subiecţilor catehizării şi educaţiei religioase; III. Materia catehizării şi modul de prezentare a catehezei; IV. Anexe: Cateheze.

Material nou întîlnim în capitolul I (pag. 58—59), privind *Învăţămîntul religios (teologic) al Bisericii Ortodoxe Române într-o nouă perspectivă.* Acest învăţămînt trebuie să intenţioneze „pregătirea cît mai temeinică a profesorilor, elevilor şi studenţilor din *seminariile teologice şi Institutele Teologice ale Bisericii Ortodoxe Române*, ... să cultive autentic fondul sufletesc sănătos cu care elevii şi studenţii vin şi învaţă în cadrul acestor instituţii; acest fond să fie modelat, dar şi păstrat în puritatea sa... printr-o pregătire temeinică, printr-o educaţie morală pilduitoare, ca ei să fie receptivi la tot ce se întîmplă în jur, în viaţa poporului, cunoscînd învăţătura creştină în simţire românească... În procesul educaţiei să se ţină seama de reînnoirea sufletului poporului nostru chemat la viaţă demnă şi fericită" (pag. 58).

Privit dintr-o asemenea perspectivă, se arată în continuare, „învăţămîntul teologic este chemat să joace în viaţa Bisericii rolul esenţial de pregătire a slujitorilor altarelor, ... ca preoţii să fie la înălţimea vremurilor pe care le trăim astăzi. Pentru ca Biserica să-şi poată împlini misiunea, avem nevoie de preoţi vrednici. Ea trebuie să contribuie la rezolvarea problemelor pe care ţara le are şi pe care poporul le cere. Nu pregătim preoţi cu care să acoperim suprafaţa pămîntului, nici pentru un anumit veac şi nici preoţi nelegaţi de glia românească. *Avem nevoie de preotul care trăieşte în mijlocul credincioşilor, care ascultă de glasul pămîntului, care are ochii aţintiţi la popor, şi care doreşte şi caută să-l ajute*" (P. F. Patriarh Iustin, la pag. 59).

În sprijinirea acţiunii asemenea celei conturate mai sus, P. F. Patriarh Iustin — în cuvinte programatice îndreptate cadrelor didactice din învăţămîntul teologic — precizează: „Să fiţi pregătitori ai clerului nostru prin stăruinţă, prin viaţa pe care

o trăiţi în şcoli. Să fiţi exemplu permanent pentru elevi (şi studenţi) de cinste, corectitudine, dragoste profundă de Patrie, trăire creştinească.

Să trăiţi potrivit învăţăturii sfinte. Nu poate fi profesor cel care nu trăieşte învăţătura şi nici cel care nu propovăduieşte viaţa pe care trebuie să o propovăduiască. Fiţi la înălţimea vremurilor noi, la înălţimea chemării Bisericii şi a poporului" (pag. 59).

„Dascălii de teologie cu pregătire superioară şi cu experienţă verificată vor întocmi manuale destinate elevilor şi studenţilor din şcolile de învăţămînt teologic, iar traducerea în limba română, din original, a operelor celebre ale Sfinţilor Părinţi şi marilor scriitori din primele veacuri creştine... vor contribui la aprofundarea problemelor teologice de către profesorii de teologie, ca şi la instruirea elevilor şi studenţilor din învăţămîntul teologic, precum şi la adîncirea vieţii creştine ortodoxe în sufletele credincioşilor Bisericii noastre strămoşeşti" (pag. 59).

Cu adevărat, asistăm la deschiderea unei noi perspective pentru învăţămîntul religios (teologic) al Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. prof. *Ioan I. Ică*

Keith Hitchins, THE IDEA OF NATION; THE ROMANIANS OF TRANSYLVANIA 1691—1849, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, 221 p.

Profesorul Keith Hitchins de la Universitatea Statului Illinois, S. U. A. oferă istoriografiei internaţionale o nouă contribuţie de valoare privitoare la trecutul românilor transilvăneni.

Lucrarea de faţă atrage mai întîi atenţia prin extinderea perioadei de timp asupra căreia se opreşte investigaţia cercetătorului american. Dacă în prima sa lucrare în volum *(The Romanian National Movement in Transylvania 1780—1849,* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1969) el a luat ca punct de plecare începutul domniei împăratului Iosif al II-lea al Austriei, acum porneşte cu aproape un secol mai devreme, anul 1691 marcînd data oficială a încorporării Transilvaniei în monarhia habsburgică. Acest eveniment a influenţat profund soarta românilor transilvăneni împreună cu un altul din aceeaşi vreme şi anume unirea unei părţi a clerului şi credincioşilor ortodocşi români de aici cu Biserica Romei.

„Unirea bisericească cu Roma" se intitulează de fapt şi primul capitol al acestei cărţi. O abordare a unirii a mai făcut nu cu multă vreme în urmă un alt istoric laic străin, Mathias Bernath (în partea intitulată „Kirche" p. 49—138 a lucrării sale *Habsburg und die Anfänge der Rumänischen Nationsbildung,* Leiden, E. J. Brill, 1972). Imaginea acestui moment aşa cum se desprinde din lectura cărţii lui Bernath este permanent dominată de acţiunile Curţii din Viena, ale reprezentanţilor Bisericii Romano-Catolice, uneltitori spre unire, şi ale autorităţilor locale din Transilvania. Românii, chiar şi protagoniştii unirii, se întrevăd anevoie dincolo de ţesătura tranzacţiilor acelora care nu vedeau în ei altceva decît un „instrumentum regni".

Perspectiva se schimbă în cartea cercetătorului american. Sînt subliniate şi aici cadrul şi motivaţiile actului unirii ca parte a politicii austriece de folosire a românilor pentru a putea dobîndi un mai mare control în treburile Transilvaniei care coincidea şi cu zelul prozelitist al ierarhiei catolice din Ungaria (p. 21). În prim plan stă însă prezentarea unirii cu implicaţiile ei pentru viaţa comunităţii etnice româneşti din Transilvania. Pentru înţelegerea acestui aspect autorul face o prezentare a poziţiei şi rolului Bisericii în viaţa poporului român în pragul unirii. „În absenţa unei clase privilegiate şi a unei reprezentări în consiliile politice ale ţării, Biserica Ortodoxă slujea românilor drept instituţie naţională" (p. 17). Conducerea poporului, atît în cele spirituale cît şi în cele sociale, a revenit clerului ortodox. Iar aceasta se întîmpla în contextul unor legături spirituale întărite de faptul că preotul împărtăşea cu credincioşii săi aceleaşi greutăţi şi în consecinţă identificarea lui cu păstoriţii era completă.

În aceste condiţii ar fi greu de înţeles acceptarea unirii de către vlădicii Teofil şi Atanasie împreună cu unii dintre protopopii lor, dacă nu s-ar vedea în aceasta doar un act politic atît din partea Curţii din Viena, cît şi a celor care au

acceptat „ficțiunea" unirii pentru a se putea bucura de beneficii materiale. Din această pricină, efectele unirii au fost vizibile doar în domeniul politic și în viața intelectuală a celor care au acceptat-o.

În ciuda așteptărilor Curții, progresele unirii în rîndul populației românești au fost minime în primul pătrar al secolului al XVIII-lea. Pe de altă parte, rezistența organizată față de unire, care s-a intensificat atunci cînd episcopul Ioan Patachi a încercat să opereze schimbări în viața religioasă a păstoriților săi, a fost foarte răspîndită mai ales în ținuturile din sudul Transilvaniei, în vecinătatea Țării Românești, la Brașov, în Țara Făgărașului și în *Fundus regius* unde comunitățile ortodoxe se bucurau de oarecare autonomie și inițiativă.

Cel de al doilea capitol al cărții prezintă activitatea episcopului Ion Inochentie Micu.

La alegerea lui ca succesor al lui Patachi în 1728, tînărul originar din Sadul Sibiului, educat la școlile iezuiților, părea celor care controlau destinele Bisericii Unite a fi persoana cea mai indicată pentru promovarea unirii. Profesorul K. Hitchins arată că, într-adevăr, în numeroase petiții către Curtea din Viena episcopul Inochentie își mărturisea atașamentul față de unire și preocuparea pentru progresul acesteia dar, pe de altă parte, în mod paradoxal, el n-a făcut eforturi pentru atragerea populației rurale la uniație și s-a opus cu fermitate încercărilor de mai strînsă comuniune cu Biserica Romano-Catolică. „Explicația atitudinii lui, aparent contradictorii, rezidă în ideea lui Klein de națiune care fusese modelată de un simț al solidarității bazate pe Ortodoxie, care forma temelia vieții comunitare la sat" (p. 43). El a respins încercările de diluare a Ortodoxiei Bisericii sale atît în doctrină, cît și în ritual și a ajuns chiar să șovăie în atașamentul față de unire atunci cînd și-a dat seama de puțina sa reușită pe tărîm politic.

Acesta a fost, de fapt, domeniul căruia episcopul Inochentie i s-a dedicat cu cea mai mare energie. Luînd în serios promisiunile făcute de Curte prin cele două diplome leopoldine a încercat să obțină drepturile făgăduite clerului său, pe care le vedea extinzîndu-se asupra întregii națiuni române din Transilvania. „Frecventa identificare de către el a românilor cu unirea era în primul rînd un mijloc pentru realizarea țelurilor sociale și politice mai degrabă decît o mărturisire de credință" (p. 53).

Limitările concepției sale despre națiune, în care îi cuprindea și pe oamenii de rînd, fără ca totuși să gîndească la drepturi pentru aceștia în egală măsură cu cele pe care le cerea pentru preoții săi, au constituit un obstacol în calea realizării țelurilor sale politice. Nici nu putea fi altfel într-o vreme în care marea masă a locuitorilor români ai satelor transilvănene se opuneau cu fermitate la tot ceea ce „mirosea a Roma".

Cît de iluzorie a fost credința Curții din Viena și chiar a episcopului Inochentie Micu despre răspîndirea unirii este dovedit în capitolul „Ortodoxie și tradiție" care prezintă formele pe care le-a luat opoziția ortodoxă prin mișcările populare conduse de călugării Visarion Sarai (1744) și Sofronie de la Cioara (1759—1761).

Prezentarea acestor evenimente de către istoricul american scoate în evidență, pe de o parte, necunoașterea de către populația de la sate a faptului că unii dintre preoții lor au aderat la unire și „și-au închipuit" că și poporul a acceptat această unire, iar pe de altă parte, forța cu care s-a manifestat și formele pe care le-a îmbrăcat opoziția față de unire. Așa, de pildă, în cadrul mișcării populare stîrnită de călugărul Visarion Sarai, bărbați, femei și copii au intrat în biserici și au înlocuit preoți uniți cu preoți ortodocși și au cerut acestora din urmă repetarea unor taine săvîrșite de preoți uniți.

În adunarea din ianuarie 1752 de la Săliște, organizată de preotul Moise Măcenic din Sibiel și de către Nicolae Oprea din Săliște, ortodocșii au cerut să li se dea un episcop propriu. Această dorință a fost și mai susținut exprimată de către călugărul Sofronie de la Cioara, care a cerut restaurarea vechii mitropolii ortodoxe a Transilvaniei sub oblăduirea Carlovițului. Este cunoscut, de altfel, sprijinul acordat în acele vremuri grele românilor ortodocși din Transilvania de către Mitropolia Carlovițului, care se adăuga la ajutorul necontenit venind din Principatele Române.

Deși mișcarea condusă de Sofronie a urmat în general modelul celei din 1744, ea a ajuns la un grad de organizare necunoscut cu 15 ani înainte. Punctul culminant al acțiunii lui Sofronie l-a constituit Sinodul „întregii națiuni române" ținut

între 14—18 februarie 1761 la Alba Iulia la care s-a cerut, pe lîngă numirea unui episcop ortodox, şi instalarea de preoţi şi protopopi ortodocşi, scutirea acestora de taxe, încetarea prozelitismului şi a amestecului autorităţilor civile în chestiuni de natură religioasă.

O concluzie pe care o trage profesorul Hitchins este că „mişcarea pe care a condus-o Sofronie a constituit un important punct de răscruce în istoria ortodocşilor din Transilvania. Întîmplîndu-se într-un moment critic al relaţiilor internaţionale ale monarhiei habsburgice, ea a silit Curtea să recunoască existenţa legală a Bisericii Ortodoxe şi să restaureze cel puţin aparenţa vechii ei structuri administrative. Curtea a acţionat cu disperare în nădejdea de a salva ceva din unirea care fusese piatra de temelie a politicii ei în Transilvania de la începutul secolului" (p. 74).

Pornind de la constatarea că religia, în mai mare măsură decît formele politice sau economice, dădea coeziune societăţii săteşti, autorul conclude, în lumina rezistenţei ortodoxe din acei ani, că climatul de opinie care prevala la sat era „aistoric şi nenaţional". Fără îndoială că ţăranii români implicaţi în mişcările conduse de Visarion şi mai ales de Sofronie gîndeau în categoriile religioase care le erau cele mai familiare dar, aşa cum observă acad. D. Prodan, „chiar mărginindu-se la confesional, mişcările ţărăneşti, mişcarea ortodoxă în genere, îşi au şi semnificaţia lor naţională. Spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în răscoala racoţiană, masele îşi verifică acum puterea pe plan românesc. Ortodocşii luptă şi ei în numele românilor, al „neamului românesc" din Transilvania. Luptînd pentru Ortodoxie luptă de fapt pentru „legea românească", legea distinctivă naţional, care leagă totalitatea poporului românesc. Luptînd împotriva unirii, luptă conştient sau instinctiv, împotriva abaterii de la „legea românească", împotriva înstrăinării, ruperii de marea unitate. Rezistenţa ortodoxă, luptele populare întreţin activ legăturile cu Ţara Românească, cu Moldova". (*Supplex Libelus Valachorum, Din istoria formării naţiunii române,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 210—211).

Cel de al patrulea capitol: „Roma lui Traian şi a lui Petru şi Pavel" prezintă schimbarea care s-a petrecut cu urmaşii lui Inochentie Micu pe scaunul de la Blaj: Petru Aron, Atanasie Rednic şi Grigorie Maior, care nu mai priveau uniaţia ca pe ceva impus din afară şi ca un mijloc pentru atingerea ţelurilor sociale şi politice, ci ca pe o instituţie românească. Pentru aceasta toţi cei trei episcopi au încercat să sporească uniaţia punînd stăpînire pe biserici ortodoxe, îndemnînd autorităţile civile să ia măsuri împotriva ortodocşilor, încercînd să-i împiedice să se întîlnească cu vicarul lor, opunîndu-se cu înverşunare numirii unui episcop ortodox.

Aceşti episcopi şi unii intelectuali uniţi au fost prinşi pe de o parte în lupta împotriva ortodocşilor, iar pe de altă parte în strădania pentru afirmarea culturii spirituale a Ortodoxiei Răsăritene pe care o considerau a fi tot atît de importantă pentru caracterul naţional al românilor ca şi romanitatea. În acelaşi timp, exponenţii uniatismului, deşi ei înşişi erau absolvenţi ai şcolilor romano-catolice, se temeau de o mai mare catolicizare a Bisericii lor pentru că ştiau din experienţa secolelor anterioare că aceasta constituia „preludiul unei asimilări etnice". Într-adevăr, ce mare trebuie să fi fost drama intelectualilor uniţi aflaţi în această situaţie paradoxală. „Pe de o parte ei s-au fălit mult cu unirea ca fiind o reîntoarcere la originea lor romană, iar pe de altă parte au refuzat să facă Biserica lor mai romană" (p. 91).

„Iluminiştii" se intitulează cel de al cincilea capitol al cărţii, în care sînt prezentate activitatea şi ideile reprezentanţilor români transilvăneni ai epocii luminilor: Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Ion-Budai-Deleanu, Ioan Molnar.

Pentru înţelegerea climatului în care au activat şi scris cărturarii români din Transilvania, profesorul Hitchins stăruie asupra influenţei pe care domnia lui Iosif al II-lea (1780—1790) a avut-o asupra vieţii românilor din imperiul habsburgic. Dintre măsurile, deşi incomplete, pe care le-a luat Iosif al II-lea şi care au favorizat dezvoltarea vieţii românilor transilvăneni amintim edictul de toleranţă de la 13 octombrie 1781, prin care s-a acordat libertate religioasă celor de altă confesiune decît cea catolică, precum şi aprobarea de către împărat a planurilor pentru înfiinţarea unei reţele de şcoli elementare ortodoxe similare cu cele ale uniţilor,

şi chiar a unui seminar ortodox. Pentru schimbarea intervenită în atitudinea Curţii faţă de ortodocşi este semnificativă soluţia propusă de împărat în disputa dintre unii preoţi uniţi şi ortodocşi cărora le recomandă să folosească pe rînd aceeaşi biserică întrebînd: „Oare nu sînt Bisericile Unită şi Ortodoxă în realitate una?"

Este prezentată în continuare producţia de lucrări istorice a iluminiştilor români transilvăneni, cu evoluţia care se observă la aceştia în ceea ce priveşte contribuţia dacilor la etnogeneza poporului român, precum şi cea în legătură cu formarea limbii române.

Un alt aspect de importanţă religioasă şi naţională subliniat în acest capitol este cel privitor la depăşirea diferenţelor confesionale atunci cînd a fost vorba de cîştigarea de drepturi pe seama naţiunii române din Transilvania, cum s-a întîmplat în cazul lui *Supplex Libelus Valachorum* prin care se cereau aceleaşi drepturi pentru toate clasele naţiunii române indiferent de confesiune, iar pe de altă parte, atît episcopul ortodox Gherasim Adamovici, cît şi cel unit Ioan Bob s-au deplasat la Viena pentru a convinge pe împărat să împlinească doleanţele româneşti cuprinse în *Supplex*.

În capitolul al şaselea („Cultul naţionalităţii") este înfăţişat profilul cultural şi politic al intelectualilor români transilvăneni care au pregătit climatul pentru revoluţia de la 1848: T. Cipariu, S. Bărnuţiu, A. T. Laurian, I. Rusu, G. Bariţiu, I. Many, A. Pumnul, A. Iancu şi A. Papiu-Ilarian.

Însufleţiţi de spiritul modern, aceştia — aşa cum notează profesorul Hitchins — nu au fost „occidentalizaţi". Concepţia lor consta dintr-o îngemănare de tradiţii oarecum contradictorii: iluminism, romantism, liberalism şi Ortodoxie. Ei erau interesaţi de o gamă largă de probleme: istorie, filologie, filozofie, literatură, educaţie, ştiinţe naturale, dar nu de dragul simplei cunoaşteri, ci în măsura în care acestea îi puteau ajuta la rezolvarea problemelor economice şi politice ale naţiunii lor, întrucît idealul lor a fost acela al emancipării politice şi economice a românilor din Transilvania.

Este remarcabil felul în care stabileşte autorul acestei cărţi identitatea culturală a intelectualilor de la 1848. Ei au împrumutat idei din curentele vremii, dar le-au modelat în funcţie de idealurile lor naţionale. Aşa, de pildă, au preluat idei liberale ca cea a libertăţii individului, dar au pus interesele întregii naţiuni mai presus de drepturile individuale. Pe de altă parte, curentul liberalismului reprezentat de Kossuth, care recomanda asimilarea etnică a celor de altă naţionalitate, nu s-a bucurat, cum era şi firesc, de nici un sprijin din partea intelectualilor români.

În ce priveşte atitudinea intelectualilor români faţă de religie, autorul notează că, deşi aceştia aveau o concepţie diferită de cea a înaintaşilor lor, ei nu erau totuşi nici atei şi nici anticlericali. „Dimpotrivă, ei recunoşteau rolul indispensabil pe care îl îndeplinea preotul în viaţa morală, culturală şi chiar politică a păstoriţilor săi" (p. 165). Dacă ignorau Biserica, ei ar fi riscat să se izoleze de masa poporului. Văzînd în Biserică în primul rînd o instituţie socială, ei au îndemnat la restabilirea sinoadelor diecezane alcătuite atît din clerici, cît şi din mireni, precum şi la scoaterea celor două Biserici româneşti din Transilvania de sub dominaţie străină.

Prezentarea evenimentelor anilor 1848—49 în Transilvania face captivantă lectura celui de al şaptelea şi ultim capitol al cărţii („1848: Triumful naţional"). Autorul arată că dintre toţi reprezentanţii de seamă ai intelectualităţii româneşti doar Bărnuţiu nu s-a înşelat de la început asupra adevăratelor intenţii ale liberalilor maghiari cu privire la viitorul naţiunii române din Transilvania. În acele zile fierbinţi el s-a înşelat doar în ce-l priveşte pe episcopul Şaguna, a cărui fermitate a angajării pentru cauza naţională a pus-o la îndoială. Curînd, însă, Bărnuţiu şi-a dat seama că „doar Şaguna era în stare să conducă naţiunea română în timpul lunilor de răscruce care urmau" (p. 184).

În cuprinsul acestui capitol, în care este prezentată în detaliu lupta revoluţionarilor români pentru cauza naţională, este urmărit îndeaproape şi rolul hotărîtor al lui Şaguna, de la Adunarea de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj, din mai 1848, la preluarea conducerii mişcării naţionale româneşti şi pînă la insistenţele lui, prin numeroase memorii şi intervenţii directe, la Curtea habsburgică pentru constituirea unui ducat al tuturor românilor din imperiu cu o administraţie naţională proprie. Acest deziderat a fost cuprins într-un document alcătuit de Şaguna împreună cu alţi membri ai delegaţiei cu care a călătorit la Olmütz, unde se refu-

giase Curtea din Viena. „Nici un alt document de dinainte nu exprimase atît de clar idealul unității românești în cuprinsul monarhiei habsburgice" (p. 205).

Dezamăgit de faptul că autoritățile austriece au folosit și de această dată pe români doar pentru scopuri proprii, neglijînd idealul lor de emancipare națională, Șaguna și-a dat seama că la vremea respectivă Biserica putea servi românilor drept cadru pentru a putea continua să-și dezvolte calitățile lor culturale și spirituale și, în consecință, și-a concentrat eforturile asupra consolidării acesteia.

Profesorului Hitchins îi datorăm, de fapt, și o lucrare în volum despre marele mitropolit Andrei Șaguna, publicată în 1977, care a devenit curînd o lucrare de referință pentru epoca dominată de personalitatea acestui ierarh ortodox.

Lucrare densă, scrisă cu competența specialistului, acest recent volum al profesorului american contribuie la familiarizarea cititorului de limbă engleză cu un capitol de seamă din istoria românilor din Transilvania, în care Biserica și-a adus o contribuție importantă în strădania pentru afirmarea și realizarea idealurilor naționale românești.

Aurel Jivi

George Muntean, PROVERBE ROMÂNEȘTI, București, 1984, 419 p.

Proverbul este o zicere scurtă în care se exprimă — de obicei în formă ritmică și în chip metaforic — un adevăr, o învățătură sau o experiență din viață.

Originea proverbelor se pierde în negura vremii. Ele apar în scrieri de-o vechime milenară.

Cu titlul de Cartea proverbelor există și în Sfînta Scriptură o scriere care conține proverbe sau pilde, strînse de un autor care a devenit proverbial și a fost numit înțeleptul Solomon.

Folosul practic al proverbelor justifică marele număr de autori — români — care s-au dedicat stringerii de proverbe, cum sînt: I. Bogdan, Proverbe despre omenie (1975), I. A. Candrea, Dicționar de proverbe (1942), M. Duduleanu, Munca reflectată în proverbele lumii (1972), Același autor, Proverbele lumii (1978), I. Golescu, Proverbe comentate (1973), E. Mihăilescu, Proverbe, cugetări... (1978), Gh. Mugur și V. Voiculescu (1928), V. Netea, Primele colecții de proverbe (1967), M. Pop și V. Ruxandru, Proverbe românești (1967), M. Rahmil, Ghicitori și proverbe (1957), P. Reuș, Proverbe din Banat (1974), C. Tabarcea, Poetica proverbelor (1982), Gr. Teodorescu, S. Kirileanu, Proverbe agricole (1923), V. Vasile ... Proverbe despre patrie (1977) și mai ales celebrul I. A. Zanne, Proverbele românilor în 10 volume (I—X), tipărite între anii 1895—1903, la București.

George Muntean strînge în volum un număr de 8571 proverbe românești. Le redă în ordine alfabetică, cu un glosar, la sfîrșit, indice tematic, bibliografie și postfață.

După aprecierea sa, proverbele sînt „un reflex al personalității omului. Ele constituie o imagine a vieții poporului, a atitudinii lui fundamentale, a raporturilor lui cu lumea și viața".

Domeniul proverbelor e vast, aș zice universal, pentru că nu există latură socială pe care să n-o cuprindă această formă de gîndire.

Sub formă de scurte ziceri, ele pătrund mai ușor în masele largi, sînt mai ușor de reținut și mai ușor de popularizat. Ele au un rol religios, etic nu de minimă importanță. Fac elogiul virtuților, ironizează și combat aberațiile sociale.

În proverbul (de la pag. 194) apreciind munca zice:

„Munca cînd o cauți bine
Și Dumnezeu e cu tine".

Ideea este curat biblică. În lumina Sfintei Scripturi „omul e făcut pentru muncă ca pasărea pentru zbor", munca este obîrșie divină, ea este binecuvîntată de Dumnezeu.

Proverbul (de la pag. 126):

„Dumnezeu dă,
Dumnezeu ia",

este o adaptare a vorbelor lui Iov: „Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvîntat".

Cînd zice (la pag. 324):

„O preoteasă e mai mare ca o împărăteasă", pare că se gîndește la rolul pe care îl pot avea laicii în biserică, și cu osebire preotesele care pot îndruma spre bine obștea femeilor, care au o mare influență asupra soților și copiilor.

În general, proverbele sînt de un realism bine intenționat. Cele românești sînt o sinteză a tot ceea ce poate fi demn de urmat și vrednic de lepădat.

Cartea semnalată constituie o sursă de inspirație. Ea face legătură cu trecutul nostru spiritual pentru a acționa cum trebuie, prin punerea tuturor într-o ecuație nouă, din care să reiasă, cum ar zice Dan Zamfirescu, „o biruință de durată, istorică și spirituală".

Pr. prof. *Nicolae Neaga*

G. Bogza, CA SĂ FII OM ÎNTREG, Ed. Cartea Românească, 1984, 457 p.

Puține sînt cărțile care să-și reflecte autorul într-o măsură atît de mare cum e cartea a cărei apariție o semnalăm. De fapt, s-ar putea chiar ca această semnalare să apară ca de prisos. E prea cunoscut autorul, iar titlul prea plin de semnificații ca să i se mai poată adăuga ceva. Dacă încercăm totuși să subliniem cîteva fragmente, o facem nu doar pentru a-i aduce autorului un omagiu — al nostru ar fi mult prea modest — ci mai ales pentru a ne manifesta totala adeziune față de înaltele deziderate umaniste pe care le vizează. Valoarea acestui deziderat: „Ca să fii om întreg..." e cunoscută din vechime și totuși ea rămîne mereu actuală.

Perfecționarea ființei noastre lăuntrice, a eului nostru intim, a fost preocuparea de căpetenie a unor iluștri oameni de cultură. De la acel „Cunoaște-te pe tine însuți" și pînă la „Ca să fii om întreg" au trecut multe generații, din mijlocul cărora s-au ridicat întotdeauna, ca niște piscuri înalte, personalitățile marcante ale fiecărei epoci. Idealul clasic al omului nu cade în desuetudine, el rămîne contemporan cu fiecare nouă generație. Îi e atît de specific omului acest ideal, încît doar cînd el devine deviza vieții sale s-ar putea spune că este cu adevărat om, că este pe drumul de a deveni om întreg și astfel de a se împlini.

Valoarea morală, etică și estetică nu-și află rostul în afara ființei umane. Omul este singurul capabil pentru funcția de ordonator a tot ceea ce ne înconjoară. Dar pentru a-și onora pe deplin chemarea trebuie să-și păstreze zestrea de valori cu care a fost dăruit, în toată plenitudinea ei. Să lupte mereu pentru curățirea ei de zgura și mîlul pe care viața încearcă să le depună uneori înăbușind sau alterînd sensibilitatea. E necesară o privire de vultur care să privească atît în lăuntru, cît și în afară, care să echilibreze o lume prin cealaltă, să echilibreze o lume din lăuntru amenințată să se prăbușească uneori, prin cea atît de imaculată uneori din afară. Dar nu numai atît. Și în afară trebuie să te realizezi. Și nu altfel decît adăugînd acordurile proprii la marele concert al universului. Trebuie să băgăm de seamă să nu fim nota discordantă a acestui concert. Ar trebui poate ca deviza vieții noastre să fie: „Să fii om întreg", cu adevărat întreg în orice împrejurare.

Dar „ca să fii om întreg atîtea sînt necesare... Să ai ochi și priviri de care să nu se sperie cocorii" (p. 449).

„Va trebui — afirmă autorul — să fim cu băgare de seamă, să nu obosim în a ne păstra sufletul curat și în a ne uimi de minunile lumii". Am citat aceste ultime rînduri cu care se încheie cartea lui G. Bogza pentru că ele sînt de fapt chintesența ei. Parfumul lor rămîne mult timp după ce copertile cărții au fost închise. Rămîn punctele de suspensie pe care ar trebui să le umplem cu ceva, cu ceva care să ne dea acea rotunjime a întregului neîmpărțit, cu ceva care să umple goluri, să șlefuiască asperități, să mlădieze noduri.

Autorul își precizează încă din primele pagini poziția — așa cum odinioară o făcea și Blaga în „Corola de minuni". El afirmă pe un ton categoric: „Sînt împotriva munților de zgură și a norilor de fum", dar „Sînt pentru munții înveșmîntați în păduri de brad, presărați cu îngerii mei personali, cum îi socotesc pe mesteceni / Pentru munții în care, cu claritatea clopoțeilor de la săniile lui Esenin, murmură izvoarele..." E grăitoare această opțiune nešovăitoare.

În multe dintre tabletele literare — cum aș fi tentată să le numesc — G. Bogza face adevărate confesiuni, de o sinceritate dezarmantă. De fapt cartea stă sub pecetea confesiunii. Rînd pe rînd, autorul răspunde deschis unor întrebări, dintre care cea capitală pare a fi: *„De ce scriu?"* Răspunsul său la această întrebare

este o adevărată mărturisire de credință literară. Scriu — spune G. Bogza — „din credința că aș putea să-i fac pe cei ce mă citesc mai buni, așa cum cei pe care eu i-am citit m-au făcut mai bun, ca să pun încă o așchie pe focul ce arde de veacuri, într-un atît de mare întuneric, în ceasul în care mi-a fost dat să fac de veghe asupra lui.

Ca să lupt împotriva înstrăinării omului de sine însuși, împotriva a tot ceea ce generează și perpetuează și agravează înstrăinarea, împotriva standardizării și abstractizării vieții, împotriva mecanismelor de gîndire, forme ale unei morți mai rea decît moartea.

De ce scriu? — se întreabă din nou autorul. Pentru că sînt convins de frumusețea vieții și a lumii, pentru că socotesc existența universului și existența noastră în univers, capacitatea noastră de a-l percepe și de a reflecta asupra lui, o aventură extraordinară, în stare să ne taie respirația în fiecare clipă, în toate clipele vieții noastre și de-a lungul tuturor mileniilor în care omenirea va fi prezentă în univers".

„Scriu, afirmă în continuare, din dorința existentă în mine dinainte de a fi început să scriu, de a spulbera banalitatea. Scriu pentru a-mi arăta împotrivirea față de cei care, total lipsiți de omenie, îndrăznesc să ia numele omeniei în deșert".

Dar iată că renumele de *scriitor* nu-l scutește pe mînuitorul de pană de munca de sisif la care este condamnat. O știe dinainte, dar și-o asumă cu toată responsabilitatea „Poate pentru că în această lume toți ducem o cruce, iar crucea mea a fost scrisul". Așadar, literatura ne apare din această perspectivă nu ca efectul unui joc gratuit, ci ca un efort de perfecționare a lumii, în care autorul se implică din plin. Profesiunea de scriitor nu e o simplă plăcere, o delectare ce-și răsplătește ostenitorul prin ea însăși. G. Bogza ne mărturisește deschis: „Raporturile dintre mine și profesiunea de scriitor sînt dintre cele mai spinoase. Nu-mi place să scriu. Mult mai mult — o, mult mai mult îmi place să mă plimb". Și, în continuare: „Nimic nu-mi poate da o voluptate atît de mare ca anonimatul deplin sub uriașa boltă a cerului. Și nimic nu mă obosește atît de mult ca numele meu de scriitor".

„Și totuși scriu. Cu eforturi mai mari decît dacă ar fi să mut din loc pietre de moară, mă aplec iarăși asupra hîrtiei și scriu". Aceasta pentru faptul că „mai mult ca oricînd cred că am ceva de spus" — ne mărturisește autorul. Și continuă apoi justificarea: „Scriu pentru a încerca să corectez erorile. Aceasta îmi pare a fi datoria mea față de epoca în care trăiesc" (p. 388).

Scurtele eseuri ce alcătuiesc volumul prezentat înmănunchează o varietate de teme menite — după mărturisirea autorului — „a spulbera banalitatea". Alegoria călătorilor din tren ce trec căscînd de plictiseală printr-un peisaj fantastic este extrem de grăitoare. Mărturisind că scrie „pentru a-i implora pe acești călători să-și arunce măcar o clipă ochii pe fereastră", G. B. nu face decît să sublinieze faptul că proza sa are pe frontispiciu încrestat semnul mirării. Mirare pentru incredibilele frumuseți pe care universul ni le etalează cu simplitate, cerîndu-ne în schimb doar o privire deschisă ca o fereastră a sufletului.

Dar universul prozei lui Bogza nu stă numai sub semnul mirării, ci și sub acela al atenționării. Ar vrea poate, delicat desigur, să ne atragă atenția că trecem printr-o lume care merită să ne atragă atenția și să ne-o rețină o clipă, că putem fi într-adevăr cei mai bogați oameni din lume, cum menționează autorul de pildă în *„Tipsia de aur"*: „Ca să fii om întreg, atîtea sînt necesare... Să știi să fii, nesărăcind pe nimeni nici cu un bob de grîu, cel mai bogat om din lume".

Un om care în trepidația nesfîrșită a zilelor noastre pline, arhipline — chiar dacă uneori cu lucruri prea puțin importante — are răgazul să binecuvinteze unduirea discretă a firelor de iarbă *(„Firele de iarbă")*, spectacolul corolei despletite a unei sălcii *(„Sălciile")* sau mireasma îmbătătoare a teilor ce se relevă celorlalți ca un rezervor de nebănuite disponibilități sufletești. E minunat să trăiești astfel pentru că fiecare clipă ți se deschide, dacă o poți cuprinde cu ochi neferecați, oferindu-ți o infinită posibilitate de trăire. Fiecare clipă e mereu plină de o viață ce se vrea sesizată, asimilată spre a ne-o îmbogăți pe a noastră.

Crîmpeie dintr-un univers al copilăriei învăluit într-o aură de melancolie se împletesc cu reflexiile omului matur care preferă simplitatea rustică în toată copleșitoarea ei măreție somptuozității și sofisticărilor de tot felul.

Semnificativ pentru lumea copilăriei este fragmentul „Un paradis regăsit", cu motto-ul: „Mîncați cireșe din cireș". Cireșul lui Bogza, asemănător madelainei

proustiene, are rolul de a rememora un univers al candorii: copilăria. Pentru G. Bogza „Un om și un cireș — un om trăgînd spre sine crengile cireșului — înseamnă un om redevenit copil, reîntors la acea stare despre care Brâncuși spunea că, atunci cînd am pierdut-o, am murit demult" (p. 107).

Dar atmosfera de basm a copilăriei e și mai bine conturată în episodul *„Dar unde sînt?"* în care autorul se întreabă plin de melancolie „Dar unde sînt funigeii de altădată?" Întrebarea e prilejuită cu siguranță de revenirea toamnei cu tot cortegiul ei de podoabe, cu mențiunea că „pe orice meleaguri aș fi pus piciorul, nu am întîlnit funigei".

„Iarna putea fi aspră — ne informează mai departe scriitorul — primăvara capricioasă, vara bîntuită de grindini, dar toamna începea un lung și statornic anotimp: zile și săptămîni de-a rîndul cerul era străveziu, aerul blînd și dulce, totul era blînd și dulce, pînă și dangătul clopotelor cînd băteau a mort. Și cum ieșeam în cîmp zăream — ca la o mare și sfîntă nuntă a firii — imateriala beteală. Plutea din zare în zare, între șiruri de plopi și turle de biserici, peste păduri și sate, pînă departe spre munți, reală și ireală, sădind în mine credința că lumea e un vis care poate fi frumos" (p. 139).

Un gust pentru simplitatea patriarhală, pentru nesofisticat, pentru viața ce se desfășoară mai aproape de tiparele ei ancestrale dovedește Bogza într-o suită de eseuri. Nimic nu se pierde din tezaurul de moșteniri, ci totul se transformă — am putea parafraza. Se transformă iară și iară pînă cînd uneori ai impresia că de fapt n-a intervenit nici o transformare, că totul s-a păstrat intact de la începuturi. Un exemplu în acest sens ar fi și gustul pentru sandale echivalent în fragmentul *„Sandale"* cu libertatea (p. 120—121).

Acest univers rustic își are „instituțiile" lui fundamentale (*Instituții*, p. 125—127): laptele, pîinea și roșia și e scos în evidență de o povestire urmată de concluzia ce se impune:

„Ca să fii om întreg atîtea sînt necesare... Am stat odată la o masă — mărturisește autorul —, e adevărat că o singură dată, în timp ce în spatele meu se afla, drept ca o lumînare, un valet cu livrea și cu mănuși albe. El împinse scaunul sub mine, în clipa cînd voisem să mă așez, scutindu-mă de efortul de a-l trage singur. De acea împrejurare îmi aduc aminte ca de decorul unei măreții la care ființa mea lăuntrică refuză să adere.

În schimb, rareori m-am simțit mai demn, participant la o măreție în care nici cel mai răuvoitor ochi n-ar avea ce sfredeli, ca atunci cînd, în preajma unui izvor, în inima unei păduri, așezat pe un trunchi de copac, începeam să rup, încet și gînditor, dintr-o bucată de pîine" (p. 126—127) sau de tabloul minunat al unei cine, ce are loc sub lumina pîlpîitoare a lămpii. Ce a putut oare să piardă o cină dintr-un salon bine iluminat față de una de sub un salcîm în misterioasa lumină amestecată cu umbre a lămpii, decît acea notă de taină și mister, de adevărat ritual al cărei liturghisitor era mama, cu toată aura ei caldă și învăluitoare. Și ce a primit ea în schimb? Rămîne de văzut.

Una dintre coordonatele esențiale ale scriitorului, cea care marchează adevărata voluptate a călătoriilor, a plimbărilor pe jos se dovedește a fi ultragiată. Dar cine este vinovatul? Nu altul decît automobilul. Și faptul nu e de mirare. Cum s-ar putea bucura cineva de mîngîierea brizei, cum ar putea asculta adevărata simfonie a naturii și cum s-ar putea lăsa pătruns de mireasma ei adormitoare alergînd, apărat bine de albine și funigei, în spatele parbrizului, cu o viteză de cel puțin 60 km/h? O evadare în mijlocul naturii nu-și atinge nici pe departe scopul în automobil. Povestind — referitor la acest lucru — o astfel de întîmplare, G. Bogza încheie:

„Tot acel drum, toate acele frumuseți, toate acele bucurii, toate acele latente inițieri în tainele și farmecul unui colț de lume, automobilul le făcuse harcea-parcea".

Vorbind despre natura care l-a fascinat pe G. Bogza și nu numai pe el, nu trebuie omisă una dintre elementele ei esențiale: *planta fundamentală*, asupra căreia s-a oprit într-o suită de eseuri.

Ne-am putea întreba: De ce oare grîul e planta fundamentală? Pentru că zace în ea nădejdea pîinii de mîine? Pentru că stă la temelia vieții? Sau fiindcă, după o tradiție din bătrîni, fiecare bob are înscris în sine chipul omului? Un chip de neechivalat cu tot aurul din lume. Și atunci, cine știe, dacă nu te simți într-adevăr

în fața unui lan de grîu cel mai bogat om din lume, care ai văzut, care ai avut tot aurul din lume!

De altfel, despre grîu s-ar putea vorbi mult, foarte mult. Dacă ne-am gîndi doar la etapele lui, ne-am da seama că ne aflăm de fapt în fața unei adevărate parabole a omenirii. Din mirificul bob de grîu răsar zeci și zeci de boabe, ca printr-un miracol. Dar dincolo de aceasta, poate că e și mai interesant faptul că pentru a ajunge la „maturitatea" vîrstei de secerat, grîul are nevoie de o perioadă de timp comparabilă doar cu a omului, deci unică în lumea plantelor: nouă luni. În acest răstimp se petrece nemaipomenita metamorfoză: de la verdele speranței de mîine pînă la galbenul apoteozei. În orice caz denumirea găsită de G. Bogza este cum nu se poate mai potrivită: grîul rămîne într-adevăr *planta fundamentală*.

Într-un eseu concis, intitulat *Departe*, e discutată adevărata fascinație a depărtărilor pentru o anumită vîrstă. Bineînțeles năzuința depărtărilor nu ca dorință de extindere a spațiului cunoașterii, ci ca refugiu, ca remediu sufletesc. Concluzia la care ajunge autorul e că mirajul depărtărilor e doar una din consecințele zbuciumului lăuntric. Iar remediul, adevăratul remediu: iubirea. „Mai tîrziu, mult mai tîrziu, cînd orizonturile lumii s-au întunecat, locul în care mă aflam a încetat să fie un loc oarecare, ci a devenit însuși centrul universului. Din acel moment, care a fost cel al unei mari iubiri, s-a spulberat pînă și cea mai mică urmă de nostalgie a vreunui tărîm îndepărtat" (p. 143).

Seria confesiunilor culminează cu 6 tablete cu caracter autobiografic. Metafora din *Magofinul* (p. 158) este deosebit de elocventă. E măgulitor pentru noi, cei din Transilvania, că în rîndul străluciților săi dascăli G. Bogza îi numără mai întîi pe țăranii ardeleni cărora le face o caracterizare cu totul aparte. Despre tîrgurile ardelene autorul vorbește apreciativ: „Totul în ele era bună-cuviință și curățenie. Și ritual. Și solemnitate" (p. 164). Merită de asemenea subliniat răspunsul sau mai bine zis completarea pe care G. Bogza găsește cu cale să o aducă reporterilor care-l întreabă de unde e de loc. Răspunsul e: *„Din toată țara"*. Pe parcursul cîtorva pagini autorul își justifică pe deplin afirmația.

Un moment din istoria devenirii întru ființă a poetului merită și el punctat. E vorba de *„Lupta cu posesivul"* (p. 140). De la sustragerea tendinței de posesiv, de la detașarea suverană autorul trece la polul opus: la îmbrățișarea universului cu tot ce are el mai limpede, mai diafan, mai spiritual: boabe de grîu, stropi de rouă, bogăție inestimabilă. Poate că e necesar, pentru a îmbrățișa totul cu privirea să te ridici puțin, să te descătușezi de legăturile posesivului care îmbolnăvesc de miopie.

Ar fi incompletă această prezentare dacă n-am sublinia minunatele portrete ce trăiesc în paginile cărții lui Bogza. Nici un maestru al penelului n-ar fi reușit să contureze din mai puține linii portrete mai complete și mai vii. Regăsim particularitățile specifice ale unor personalități marcante ale literaturii și culturii în special naționale cum ar fi: Eminescu — cu care, după părerea autorului, ar trebui să se instituie o altă cronologie literară — Labiș, Emil Botta, Philippide, Arghezi, Bacovia, Galaction, Ion Vinea, Sadoveanu, Urmuz, Cuclin, Stancu, Alfred Margul Sperber, Ralea, Caragiu, Daniel Turcea, Ciucurencu, Vianu, Pârvan, dar și Malraux, Sartre etc.

Seria scriitorilor și a oamenilor de cultură se completează cu necrologul celor ce și-au aflat tragicul sfîrșit în noaptea de 5 martie 1977, noaptea de groază care a zguduit nu numai pămîntul, ci și conștiințele. Dovada că e așa ne-o face însuși autorul prin *Legămîntul* său care a fost: „să nu fac niciodată nimic, și să nu consimt niciodată la ceva, de care la o dreaptă și severă judecată a conștiinței, aș putea să mă rușinez". Într-adevăr un legămînt demn de cel ce se vrea a fi om întreg și nu numai de el, ci și de toți cei în sufletul cărora, cele mai elementare precepte morale specific umane își vor afla ecoul.

Cartea lui Bogza concretizează în metafore puțin obișnuite prin puterea de sugestie aspirații adesea nedefinite. Ea precizează trepte și oferă soluții pe calea spre desăvîrșire. Doar „un om întreg" în toată plenitudinea facultăților sale se poate bucura deplin de frumusețile ce ne înconjoară. La această bucurie invită Bogza în multe din paginile sale. „Viața e un vis ce poate fi frumos" — spune el. Depinde în mare măsură de noi ca să-l facem să fie într-adevăr frumos.

Exprimîndu-ne încrederea că lectura cărții nu va rămîne fără ecou, considerăm că orice bibliotecă s-ar putea considera onorată dacă ar putea număra între volumele sale de prim rang cartea lui G. Bogza „Ca să fii om întreg".

M. Boghian

NOI APARIŢII EDITORIALE

Teologie şi ecumenism — Literatură şi istorie — Cultură şi probleme ale lumii contemporane

Sfîntul Grigorie Taumaturgul şi Metodiu de Olimp, *Scrieri*, Col. „Părinţi şi scriitori bisericeşti" vol. 10, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984, 251 p.

Fericitul Augustin, *Scrieri alese*. Partea întîi. *Confesiones — Mărturisiri*. Traducere şi indici de Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu, Introducere şi note de Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu, Colecţia „Părinţi şi scriitori bisericeşti" 64, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B. O. R., Bucureşti, 1983, 321 p.

Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Vocaţie şi misiune creştină în vremea noastră*. Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1984, 462 p.

Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1983, 410 p.

P. S. Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, *Slujind lui Dumnezeu slujim oamenilor, Culegere de cuvîntări şi articole*, Ediţia a II-a, Editura Episcopiei ortodoxe române a Oradiei, Oradea, 1984, 717 p.

Preot Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica generală cu noţiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B. O. R., Bucureşti, 1985, 548 p.

Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B. O. R., Bucureşti, 1985, 570 p.

Ierom. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovniceşti*, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, Bucureşti, 1984, 630 p.

Preot Lector Ioan Mihălţan, *Preoţia Mîntuitorului Hristos şi preoţia bisericească*, Teză de doctorat, Extras din revista „Mitropolia Ardealului" nr. 11—12/1984, Sibiu, p. 781—925.

Titus Moisescu, *Prolegomene bizantine. Muzică bizantină în manuscrise şi carte veche românească*, Editura Muzicală, Bucureşti, 1985, 231 p.

Conf. univ. dr. Mihai Fătu, *Biserica Românească din Nord-Vestul Ţării sub ocupaţia horthystă 1940—1944*. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Timişoara, 1985, 235 p.

•

Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1985, 712 p.

Alexandru Busuioceanu, *Zamolxis sau mitul dacic în istoria şi legendele spaniole*, Ediţie îngrijită de Dan Sluşanschi, Editura Meridiane, Bucureşti, 1985, 215 p.

Panait Istrati, *Amintiri — evocări — confesiuni*. Ediţie prefaţată, traduceri şi note de Alexandru Talex. Editura Minerva, Bucureşti, 1985, 511 p.

Despre frumos şi artă. Tradiţiile gîndirii estetice româneşti. Antologie. Tabel cronologic şi prezentări de Vasile Morar, Col. Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, 2 vol., Bucureşti, 1984, 338+350 p.

Keith Hitchins, *The Ideea of Nation; the Romanians of Transylvania 1691—1849*. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, 221 p.

Nicolae Josan,*Muzeul Unirii din Alba Iulia*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, 240+16 p.

•

Solomon Marcus, *Timpul*, Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 336 p.

Antonie de Saint-Exupèry, *Gînduri. Culegere şi prezentare şi comentarii*, de Anghel Ghiţulescu, Col. Cogito, Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 209 p.

Nicolae Titulescu, *Reflexii*, Antologie, prefaţă, indici şi traducere de Viorica Ungureanu, Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 166 p.

Simion Asandei, *Omul, ştiinţa şi religia*, Editura Militară, Bucureşti, 1985, 198 p.

Radu Rey, *Civilizaţie montană. Hrană — energie — ecologie*. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, 280 p.

George Antoniu, Ştefan Daneş, *Conştiinţa cetăţenească şi educaţia politică*, Bucureşti, 1983, 181 p.

Ilie Ceauşescu, Florin Constantinescu, Mihail Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*. Ediţie revăzută şi adăugită. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, 246 p.

Constantin Ene ş. a., *România — douăzeci de ani de diplomaţie multilaterală*, Editura Politică, Bucureşti, 1985, 272 p.

Valentin Lipatti, *Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa. Însemnări despre o negociere şi urmările ei*. Editura politică, Bucureşti, 1985, 311 p.

Leon Talpă, *România şi procesul de continuitate al securităţii şi cooperării europene*. Editura Politică, Bucureşti, 1985, 183 p.

Victor Duculescu, *Diplomaţia păcii*. Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 280 p.

Despre pace şi război în era nucleară. Culegere de studii. Coordonator Vasile Secăreş, Editura Politică, Bucureşti, 1985, 298 p.

Nicolae Ecobescu, Vasile Secăreş, *De la „controlul armamentelor" la dezarmare*. Editura Politică, Bucureşti, 1985, 269 p.

Puterea politică şi sistemul social. Coordonator Virgil Măgureanu, Editura Politică, Bucureşti, 1985, 287 p.

Doctrine politice contemporane, Coordonator prof. univ. dr. Marin Voiculescu, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1985, 344 p.

Tineretul anilor '80. UNESCO 1981. Traducere de Hortenzia Popescu, Editura Politică, 1985, Bucureşti, 346 p.

Tineretul şi lumea contemporană. Coordonatori: George Văideanu şi Adrian Neculau. Editura Junimea, Iaşi, 1985, 237 p.

VIAȚA BISERICEASCĂ

Din viața bisericească în Arhiepiscopia Sibiului

DIN VIAȚA PATRIEI

DIN VREMEA LUI ȘAGUNA

RECENZII

CĂRȚI NOI